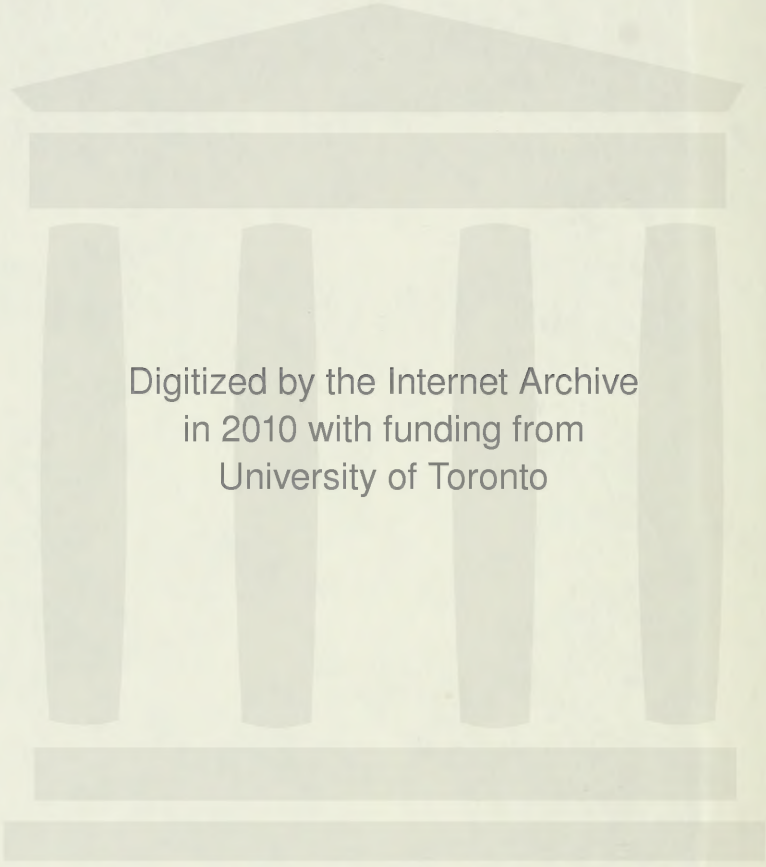
3 1761 08167542 3

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/soldatenenmissio00goch

828

SOLDATEN EN MISSIONARISSEN IN CONGO.

REEKS VI[bis].

LEOPOLD II.

OPPERGEZAGVOERDER VAN DEN ONAFHANKELIJKEN CONGOSTAAT.

SOLDATEN

EN

MISSIONARISSEN

IN CONGO

DOOR Br. ALEXIS-M. G.

Schrijver van: BELGISCH CONGO MET PLATEN OPGELUISTERD, FRANSCH CONGO, ALEXIS VRITHOFF, en van andere werken over Afrika.

Naar het fransch door K. VAN VLAENDEREN.

Sint-Augustinus' drukkerij,

DESCLÉE, DE BROUWER EN Cie,

TE BRUGGE. — 1900.

EERSTE DEEL.

Baron DHANIS. De oorlog met de Araben.

TWEEDE DEEL.

Kapitein JACQUES. Krijgstochten ondernomen tot bestrijding van den slavenhandel.

DERDE DEEL.

Alexander DELCOMMUNE. Ondekkingsreizen in Katanga.

VIERDE DEEL.

De katholieke zendelingen in Congo.

ALLE RECHTEN VOORBEHOUDEN.

EEN WOORD VOORAF.

IN 1887 gaven wij, onder den titel van Belgisch Congo met platen opgeluisterd, *het geschiedkundig verhaal der stichting van den onafhankelijken Congostaat door Koning Leopold II.*

In de vierde uitgave van dat werk, verschenen in 1892, leidden wij onze lezers van de ontdekking van den Congostroom door Stanley, in 1876-77, tot en met het testament van den Koning, *of het aanbod van overdracht van den Congostaat door den Koning-oppergezagvoerder, en de mogelijke aanneming door de Belgische Kamers.*

De gebeurtenissen, die, van 1891 tot 1894, in Afrika plaats grepen, waren te talrijk en te gewichtig om, in eene vijfde uitgave, enkel als aanhangsel in het reeds lijvige boek van de algemeene geschiedenis te verschijnen.

Het scheen ons dus verkieslijk een afzonderlijk werk uit te geven, waarin wij de geschiedenis dezer laatste vier jaren onder de vier volgende oogpunten beschouwen.

1° Staatkunde en krijgszaken. *In dit deel verhalen wij den oorlog van den* Vrijstaat *met de overweldigende en oproerige Araben, oorlog waarin de roemrijke veldtocht van den bevelhebber Dhanis de voornaamste plaats inneemt.*

2° Menschlievendheid. *Daar deelen wij de gebeurtenissen mede welke in verband staan met den strijd tot het uitroeien van den afschuwelijken slavenhandel aangevangen, en wel voornamelijk den krijgstocht van kapitein Jacques.*

3° Nuttigheid, *of aardrijkskundige ontdekkingsreis van den heer Alexander Delcommune, bevelhebber van den tocht ondernomen tot bevordering van den koophandel en de nijverheid in Katanga.*

4° Beschaving en godsdienst, *of apostolische werken in Congo onzer Paters missionarissen en liefdezusters van verschillende Congregatiën, zooals : Witte Paters, Paters van Scheut, Jezuïeten, Trappisten, Witte Zusters en Zusters van O. L. Vrouw van Namen.*

Gelijk men ziet, is dit werk de natuurlijke voortzetting niet alleen van ons Belgisch Congo met platen opgeluisterd, *maar ook van verschillende andere onzer werken, zooals :* De slavenhandel, de Afrikaansche barbaarschheid, de Congoleezen, Stanley de Afrikaan *en* Alexis Vrithoff.

De bijval, welke deze boeken te beurt viel, geeft ons de gegronde hoop, dat Soldaten en Missionarissen in Congo *insgelijks welkom zal zijn bij het lezend publiek van België, hetwelk het edelmoedig werk door Koning Leopold ondernomen onvoorwaardelijk goedkeurt en het grootste belang stelt in alles wat onze landgenooten in Afrika schoons en verhevens verrichten.*

Wij dragen voornamelijk ons boek op aan de vurige en verstandige jeugd van onze onderwijsgestichten. Gelijk in onze vorige werken zullen de jonge lieden er navolgenswaardige voorbeelden in vinden van burger- en christen deugden, wonderbaar geschikt om in de verre landen den roem van België staande te houden, van België, « dat land zoo klein op de kaart van Europa, maar dat zoo groote zaken in Afrika uitvoert. »

Voor God en Vaderland.

Kerstfeest 1895.

B. Alexis M. G.

Soldaten en Missionarissen in Congo, van 1891 tot 1894.

EERSTE DEEL.

BARON DHANIS EN DE OORLOG MET DE ARABEN

EERSTE HOOFDSTUK.

Voorloopige toestand. Eerste vijandelijkheden.

HET MAHOMEDANISMUS. — De inval der Araben in Afrika dagteekent van vóór twaalf eeuwen, dat wil zeggen van het tijdstip zelf dat Mahomed zijne dweepzieke horden ter verovering der wereld afzond.

Geheel en al in strijd met den godsdienst van Jezus-Christus, die de zelfverloochening en de naastenliefde aanpredikt, geeft de leer van den Coran den lossen teugel aan 's menschen driften, vleit den hoogmoed en de zelfzucht van den sterkste, laat toe den overwonneling in slavernij te brengen, hem te behandelen als een laag en redeloos dier, hem te benuttigen tot het verschaffen van allerhande vermaken, en geeft eindelijk het recht, indien de ongelukkige hinderlijk of nutteloos wordt, hem het leven te benemen.

Ziedaar de reden waarom de aanhangers van den Islam, op zoo korten tijd, erin slaagden de helft van het bekende oude vasteland door vuur en zwaard te overweldigen. Thans vindt men Araben, of volkeren die hunne leer en gebruiken aannamen, geheel door Azië, de Nederlandsche Oost-Indiën eronder begrepen, Turkije en Zuid-Rusland ; zij heerschen over twee derden van het Afrikaansche vasteland, en zullen alleen aan hunne overweldigende macht paal en perk zien stellen door de vereenigde pogingen der Europeesche mogendheden, die er voortaan belang bij hebben hunne nieuwe bezittingen in het Zwarte land tegen de strooptochten dezer indringers te vrijwaren.

Aan al deze muzelmansche volkeren, wien de arbeid als vernederend en de voldoening der dierlijke driften als eene gewettigde noodzakelijkheid voorkomt, ontbreken dienstboden, slaven van beider kunne, en om deze slaven te bemachtigen nemen zij hunne toevlucht tot de menschenjacht en den slavenhandel met den sleep van gruwelen, welke wij in afzonderlijke werken beschreven hebben (1).

Men weet, volgens de getuigenissen van Livingstone, Cameroon, Stanley en vele andere ontdekkingsreizigers en zendelingen, dat voor één slaaf, die behouden in Egypte, Turkije, Arabië of Perzië aankomt, er misschien tien, twintig, of nog meer door moord, brand of uitputting op de eindelooze tochten der Karavanen omkomen. Onder de gevangen genomen mannen, die men als lastdieren bezigt in het dragen van het elpenbeen naar de kust, bezwijkt het meerendeel onder dien afmattenden arbeid. Wat de vrouwen en kinderen betreft, die men tot een winstgevenden handel bestemt, hun lot moet daarom niet wenschelijker voorkomen, want vernedering alleen en onteering staan hen te wachten.

Ziedaar de groote reden waarom, overal waar de leer van Mahomed volgelingen vindt, verval en ontvolking zich spoedig voordoen. Zelfs in Europa, in Azië, in geheel het Turksche keizerrijk en in alle andere muzelmansche Staten vermindert de bevolking op onrustbarende wijze, en zulks niettegenstaande den invoer van ontelbare slaven. Hoe moet het dan niet toegaan in de onmetelijke streken van Midden-Afrika, waar de ongelukkige negers, onmachtig om hunne persoonlijke vrijheid te verdedigen, door de verdrukkers zelf gedwongen worden hunne zwarte stamgenooten in slavenboeien te helpen klinken!

En inderdaad, vele der menschenjagers die men namelijk in Belgisch Congo ontmoet, zijn geene Araben, zelfs geene halfbloedigen; het zijn voor het meerendeel bijna wilde negers, weleer gevangen genomen en nu gedwongen het onmenschelijk bedrijf hunner meesters te helpen uitoefenen. 't Is alzoo dat onder de vijftien duizend slavenjagers, die oostelijk Congo afliepen, nauwelijks eenige honderden oorspronkelijke Araben uit Zanzibar te vinden waren; deze waren de opperhoofden, de eigenlijke veroveraars, die door hun verstand en wilskracht het gemeen der vrijbuiters beheerschten en aanvoerdén.

Inval der Araben in Congo. — De inval der Araben uit

1. *De handel in zwarte slaven, de Afrikaansche barbaarschheid en de katholieke zendingen*, 2 boekd. in-8° van 240 bl. Dessain, Luik.

Zanzibar in het stroomgebied van den Congo dagteekent slechts van over een veertigtal jaren. Livingstone was de eerste die, in 1870, van hunne tegenwoordigheid in Nyangwe bericht gaf en hunne aldaar gepleegde wreedheden schandvlekte. Cameroon ontmoette hen daar insgelijks, en kon, door hunne ophitsingen van de inboorlingen geene booten bekomen, om den tot toen nog onbekenden stroom af te varen; hij zag zich gedwongen in de richting van het Zuid-Westen naar Angola af te trekken. Stanley, op zijnen ontdekkingstocht door Congo, stiet, in 1876, op denzelfden hinderpaal.

En waarom dan verzetten zich de Araben van Nyangwe zoo halsstarrig tegen den doortocht der Europeesche reizigers die den Congostroom noordwaarts wilden volgen? Zonder twijfel omdat de stroopers vreesden de vreemdelingen in Manyéma te zien dringen en aan hunne gruweldaden paal en perk te zien stellen.

De dappere Stanley liet zich evenwel aan hunne tegenkanting niet storen, en vergezeld van zijnen bondgenoot Tippo-Tip, te dien tijde reeds machtig en nog in de volle kracht der jaren, wist hij langs eenen omweg door het woud eene geschikte plaats tot de inscheping te vinden. Bij het afvaren van den grooten stroom had Stanley menigvuldige aanvallen der inboorlingen af te slaan, die hem en zijne Zanzibarieten, in Araabsche kleedij gedost, voor de zoo gevreesde menschenjagers aanzagen. Het bleek dus, dat de arme zwarten, van Manyema af tot aan de Stanley-Falls, van de strooptochten der Zanzibarietsche slavenhandelaars reeds te lijden hadden gehad.

Hetzelfde jaar, 1876, bracht koning Leopold II het Afrikaansch internationaal Genootschap tot stand. Hij riep den ontdekker van den Congostroom naar Brussel, en zond hem welhaast naar Congo terug met de opdracht er eenige standplaatsen te stichten, en het land, dat hij zoo roemrijk ontdekt had, in alle richtingen te doorloopen.

« Toen Stanley, in de maand December 1883, » zoo schrijft M. Wauters, « den Opper-Congo opvaarde, stiet hij, dicht bij de samenvloeiing der Lomami en Congo op eene bende Araben, door Abelben-Alim, van Nyangwe, aangevoerd, welke reeds tot op kleinen afstand stroomafwaarts van de Falls was vooruitgerukt. Hij besloot den overmoed der slavenhandelaars te beteugelen en liet eenen krijgspost achter op een eilandje aan het uiteinde van het bevaarbaar deel van den stroom. Veertien maanden later, den 26^{en} Januari 1884, bereikte kapitein Van Gèle, op zijne beurt, de Falls, en vond er Tippo-Tip in een verschanst kamp aan den rechter-oever van den Congo: de twee mededingers, de Europeaan en de Araab, stonden dus tegenover elkander.

Aanvankelijk evenwel werd er een verdrag gesloten ; maar de vrede duurde slechts zes maanden : de standplaats der Europeanen, verdedigd door eene afdeeling neger soldaten, onder bevel van de heeren Dubois en Deane, werd den 28en van Oogstmaand 1886, door de benden van Raschid, neef van Tippo-Tip, aangevallen en stormenderhand ingenomen. Aldus werd voor den Vrijstaat de oplossing van het Congovraagstuk bepaald opgeworpen.

Tippo-Tip tot bevelhebber der Falls aangesteld. — Den oorlog openlijk verklaren aan de Araben van Nyangwe,Kassongo en Manyema, daaraan viel voor het oogenblik niet te denken, het kon immers niet anders of men ware een gewisse nederlaag te gemoet gegaan. In dien hachelijken toestand bedachten de beheerders van den Congostaat een middel om het gevaar te keeren, hun gezag aan de Falls weder op te beuren, en middelerwijl, met het oog op een waarschijnlijken, ja, onvermijdelijken oorlog, de bestanddeelen van een wel ingericht en geoefend leger te verzamelen. Tippo-Tip, die vreemd was gebleven aan den aanval der Falls, gedurende zijne afwezigheid, door zijnen neef Raschid beraamd en geleid, werd te Zanzibar door Stanley in gehoor ontvangen, die welwillend de verontschuldigingen van het Araabsch opperhoofd aannam en hem tot vali of bevelhebber der Falls deed benoemen. Tippo-Tip begaf zich onmiddellijk op weg naar zijnen post, deed de blauwe vlag van den Vrijstaat hijschen, en verleende, eenige dagen later, den 17en Juni 1887, aan de kapiteins Van Gèle, Van Kerckhoven en hunne soldaten, toegang tot de kleine versterkte plaats.

Men heeft veel geredetwist over de benoeming van Tippo-Tip tot staatsbeambte. Wij moeten toegeven dat de zaak destijds door hare zonderlingheid zelf, aanleiding gaf tot de meest uiteenloopende gevoelens, die men in hekelende vormen dagelijks aan het publiek opdischte. Nu echter, moet men bekennen, dat deze benoeming van veel doorzicht en behendigheid getuigt, en dat het daaraan te danken is, dat de blanken, in die verafgelegen landen, langzamerhand vasten voet hebben verkregen, en in staat werden gesteld de vereischte strijdmacht op de been te brengen. Men vergete ook niet dat de toestand destijds nog verergerd werd door den opstand der Madhisten die in de Nijlvallei de eene overwinning na de andere behaalden.

« De Congostaat nam aanstonds zijne maatregelen met veel overleg en scherpzinnigheid. Ja, het valt niet te ontkennen, indien men op zoo korten tijd het gewenschte doel bereiken mocht, is zulks omdat

men te Brussel, van het begin af, den toestand klaar inzag, en dat men geen oogenblik de mogelijkheid van een aanstaanden oorlog uit het oog verloos. Men besloot onmiddellijk twee verschanste kampen, van talrijke kanonnen voorzien en door groote troepenmachten bezet, aan de twee uiteinden van het bevaarbare deel van den Congostroom aan te leggen, het eene aan den samenloop van Congo en Lomami, het andere te Lusambo, aan de Opper-Sankuru, in 't gezicht van de Araabsche voorposten. Deze twee legerplaatsen, welke men niettegenstaande hare ligging in het binnenland, met het grootste gemak door de stoombooten van Stanley-Pool van krijgs- en mondbehoeften kon voorzien, zouden den Vrijstaat wel te stade komen, en de uitgangspunten worden der verschillende krijgstochten, welke men tegen de slavenhandelaars ondernemen zou (1). »

Vijandelijkheden aan de Opper-Ouelle. Bevelhebber Van Kerckhoven. — Vooraleer wij den belangrijken tocht van baron Dhanis in Manyema verhalen, meenen wij dat het noodig is den lezer op de hoogte te brengen der krijgsverrichtingen van den bevelhebber Van Kerckhoven in de streken, welke de Opper-Ouelle doorstroomt, en van waar de Araben, die ze in hunne macht hadden, naar de Stanley-Falls afzakten.

De jonge Van Kerckhoven had op veertienjarigen leeftijd in het pauselijk leger dienst genomen. Men mocht hem nog een kind noemen, en zijne inlijving bij het korps der zouaven scheen aan zijn jonge verbeelding een goede gelegenheid om blijken van zelfopoffering te geven en om de gevaren van den oorlog van naderbij te leeren kennen en trotseeren. Na zijnen terugkeer in België nam Van Kerckhoven dienst in het Belgische leger. 't Was in 1883, dat hij voor de eerste maal naar Afrika vertrok. Eerst werd hij tot bevelhebber van Issanghila, in Neder-Congo, aangesteld. Daarna volgde hij Coquilhat op in het bevelhebberschap over den belangrijken post in de streek der Bangala's opgericht. Gedurende dit eerste verblijf in Congo gaf hij ontegensprekelijke blijken van staatsmanskennis, want hij slaagde erin met al de opperhoofden der naburige stammen op vriendschappelijken voet te leven.

In 1886 kwam hij naar Europa terug, maar vertrok nog op het

1. A. J. Wauteurs, *Congo met platen opgeluisterd*, waaraan wij gedeeltelijk de bijzonderheden van dezen krijgstocht ontleend hebben, alsook aan de *Courrier de Bruxelles*, en aan verscheidene andere tijdschriften.

einde van hetzelfde jaar naar Congo, waar hij het bevelhebberschap over de Bangala 's hernam, overal alles inrichtende tot grootere welvaart van zijn grondgebied en de aanwerving bespoedigende van het kleine leger dat Coquilhat begonnen had te vormen. Niet lang daarna ondernam hij eenen verkenningstocht naar de Itimbiri, en bracht het zoover dat het gezag van den Onafhankelijken Staat op beide oevers van den Congo, van de Itimbiri af tot aan den samenloop der Oubanghi, erkend werd. Toen hij, in 1889, in verlof naar België terugkwam werd hij door luitenant Baerts in het bevelhebberschap opgevolgd.

Van Kerckhoven vertrok weder naar Congo, in 1890, als Staatsopziener. Op dat oogenblik had hij reeds den graad van kapiteinbevelhebber bekomen. Men droeg hem de zending op de streek ten Noorden van den Vrijstaat van slavenhandelaars te zuiveren. De kapitein trok vastberaden te velde en had zich welhaast met zoo groote snelheid eenen weg gebaand, dat hij reeds, in April 1892, in het land der Momboutou's aankwam. Met medehulp der machtige Congoleesche opperhoofden Bangassa, Rafaï en Semio, drong hij tot in het hart van het Arouwimi-Ouelle grondgebied en richtte tal van standplaatsen aan de Ouelle op, alsmede een grooten krijgspost te Amadis dicht bij deze rivier.

Ongelukkig vernam men op zekeren dag, dat de kapitein gedood was in een gevecht met de Araben. Hij was bezig met op hen te schieten, toen hij gewaar werd dat er iets haperde aan het Winchestergeweer waarvan hij zich bediende. Hij gaf het aan zijnen *boy* over, die,als gebruikelijk, met eenige geladen geweren achter hem stond.De kleine dienaar, die dacht dat zijn meester hem zijn wapen overhandigde om het te herladen, terwijl hij een ander begeerde, nam het toegereikte geweer, dat nog met verscheidene patronen geladen was, maar ging daarbij zoo onbehendig te werk dat een schot afging en de kogel den bevelhebber doodelijk trof. Kapitein Van Kerckhoven was een der dapperste officieren, die hun leven voor het werk van den onafhankelijken Congostaat veil hadden en zijn naam verdient vermeld te worden naast deze van Hanssens, Vande Velde, Coquilhat, Van Gèle en van zooveel anderen, die op den Afrikaanschen grond bewezen hebben hoeveel zelfopoffering en moed men van den Belgischen soldaat verwachten mag.

Bevelhebber Ponthier. — Een der belangrijkste wapenfeiten die dezen krijgstocht kenmerkten, was de overwinning die

Luitenant baron Francis Dhanis, geboren te Londen, den 11 Maart 1862, overwinnaar der Araben. (Zie. bl. 16.)

Bevelhebber Pieter-Jozef Ponthier, geboren te Marche, den 4 Mei 1858, overleden in Congo in 1893. (Zie. bl. 14.)

Dhaenen en Ponthier over de Araben behaalden, dicht bij de Bomokandi-rivier, waar zij hun kamp hadden opgeslagen.

De luitenant-bevelhebber Pieter-Jozef Ponthier werd geboren te Marche, den 4en Mei 1858. Hij was luitenant bij het 13e linie-regiment toen hij, den 15en Maart 1887, voor de eerste maal naar Congo vertrok. Gedurende zijn eersten diensttijd in den onafhankelijken Staat maakte Ponthier deel van het korps, dat, ten einde de invallen der slavenhandelaars te beletten, te Basoko, een verschanst kamp en eene vesting aanlegde. Hij richtte zelf twee krijgsposten op te Isanghi en te Yambinga.

De Araben zagen met geen goed oog de vesting van Basoko uit den grond rijzen, en menigmaal lieten zij hunne ontevredenheid door beteekenisvolle betoogingen blijken. Eens zelfs kwam Selim, een van Tippo-Tip 's luitenants, met eene vloot van prauwen, met meer dan twee duizend koppen bemand, den Congostroom afgevaren, maar de kloeke houding van luitenant Ponthier deed hem welhaast tot den aftocht besluiten.

Den 3en Maart 1890, in Europa terruggekeerd, vertrok Ponthier opnieuw naar Afrika den 10en van Oogstmaand van hetzelfde jaar. Ditmaal vergezelde hij als eerste luitenant den bevelhebber Van Kerckhoven, die met den belangrijken krijgstocht aan de Opper-Ouelle belast was.

Ponthier voerde het bevel over de voorhoede. Hij was het die, aan de oevers der Bomokandi op eene bende van twee duizend Araben stiet en ze versloeg : achttien honderd slaven vielen in de handen der overwinnaars en werden op vrije voeten gezet. Deze zegepraal maakte een einde aan de invallen der slavenhandelaars aan genen kant van den Staat. Moedig zette hij zijnen tocht voort, overal den weg banende voor het gros der troepen, tot op het oogenblik, dat eene wonde aan den voet, welke hij ontving bij het doorwaden eener rivier wier bedding met vergiftigde palen was bezet, hem dwong naar Europa terug te keeren.

Later zullen wij hem terugvinden in den veldtocht van Manyema, waar hij den bevelhebber Dhanis ter zijde stond en een roemrijken dood vond. (bl. 32).

TWEEDE HOOFDSTUK.

Veldtocht van den bevelhebber Dhanis in Manyema.

§ I. — De eerste gevechten.

FRANCIS DHANIS zag het levenslicht te Londen, den 11en Maart 1862. Zijne ouders, die uit Antwerpen afkomstig waren, brachten hem naar België terug. Hij was onderluitenant bij het regiment grenadiers, toen hij voor de eerste maal, den 10en October 1884, uit België naar Congo vertrok.

Bij zijne aankomst aldaar vergezelde hij den vijfden ontdekkingstocht door het Internationaal Genootschap van Afrika ingericht, welke onder bevel van kapitein Becker, op dit tijdstip, van de Oostkust vertrok. Maar nauwelijks was men te Zanzibar aangekomen, of men riep de karavaan terug en dankte de mannen af. Dhanis besloot zijne loopbaan in Afrika daarom niet te verlaten en trad als beambte in de bureelen van het middenbestuur van den Onafhankelijken Staat.

Den 23en Maart 1886, scheepte hij zich voor Congo in, en werd aanvankelijk naar het grondgebied van Bangola gezonden. Spoedig echter kwam uit Brussel het bevel een verschanst kamp te Basoko aan te leggen, en dit was oorzaak, dat Dhanis bij het verkenningskorps ingelijfd werd. Den 25en October 1888, verliet hij Bangala aan het hoofd der voorhoede, en had spoedig gedaan met de grondvesten van het kamp te leggen.

Bij het eindigen van zijnen diensttijd, kwam hij naar Brussel terug, alwaar het middenbestuur hem de zending opdroeg het grondgebied van Oostelijk Kwango te bezetten, en het gezag van den Staat in deze streek te doen erkennen. Dhanis richt te Popocabaca eenen krijgspost op, gaat op verkenning van de gewesten gelegen in het oostelijk stroomgebied van de rivier en neemt er bezit van in naam van koning Leopold. Maar nauwelijks had hij dit alles met den besten uitslag uitgevoerd toen Paul le Marinel, stichter en bevelhebber van het versterkte kamp der Sankuru, naar Europa teruggeroepen werd. Dhanis werd aangewezen om hem te vervangen en vertrok aanstonds van Popocabaca naar Lusambo.

Dit greep plaats in de maand Maart 1892.

De onderwerping van Tippo-Tip aan den Congostaat, in 1886, had voor gevolg gehad, dat het meerendeel der Araabsche opperhoofden zich van alle vijandelijkheden onthouden hadden ; alleen hadden zij de streek stroomopwaarts de Falls, door een grootere troepenmacht bezet. Eenigen nochtans, die zich onafhankelijker wilden toonen dan de bevelhebber van den Araabschen post der Falls, ondernamen nieuwe strooptochten in de gewesten gelegen aan de oevers der Lomami en Opper-Aruwimi, en verspreidden dood en verwoesting tot aan de Ouellé. Men had zelfs eene bende menschenjagers aan de bronnen der Lopori en der Mongalla waargenomen.

Trouweloosheid der Araben. Moord van Lippens en Hodister. — De bezetting der streek door de Araben breidde zich dus gestadig uit en de invloed, welken de Muzelmansche bevelhebbers der Falls en van Nyangwe op de inlandsche opperhoofden der Lualaba en der Opper-Lomami uitoefenden, werd zoo groot, dat de laatsten zich weldra leenmannen en bondgenooten der eersten erkenden. De Onafhankelijke Staat had nochtans geen enkele vijandelijke daad van hunnentwege te wreken gehad, en telde overigens in deze gewesten geen anderen gezagvoerder dan den bevelhebber van Kassongo, luitenant Lippens en zijnen ambtgenoot, den onder-officier Debruyn. Verder op, ten Oosten, aan gene zijde van Manyema, kwam op dit tijdstip de krijgstocht van kapitein Jacques te Rumbi aan, op de oevers van het Tanganika-meer.

Deze in schijn vredelievende, maar in waarheid zeer gespannen toestand, kon niet lang duren. En inderdaad, de eerste botsing tusschen de strijdkrachten der twee mededingers die elkander Opper-Congo en Manyema betwistten, greep plaats aan de Ouelle, den 27^{en} October 1891, toen kapitein Ponthier eene bende Araben aan den samenloop der Bomokandi en Ouelle tegenkwam en versloeg.

De tweede geschiedde te Mtowa, den 9^{en} April van hetzelfde jaar tusschen de Araben van Rumaliza en de staatstroepen, die te Albertville, aan de oevers van het Tanganika meer, werden ingesloten.

De derde was het gevolg van den opstand van het machtig Congoleesch opperhoofd Gongo-Lutété, die zich leenman en bondgenoot van Sefu, zoon van Tippo-Tip en sultan van Kassongo, had verklaard. Dhanis trok tegen hem op en versloeg hem in twee gevechten, den 6^{en} en 9^{en} Mei 1892.

Voortaan mocht men gewichtige gebeurtenissen verwachten ; en inderdaad, achtereenvolgens ontving men het treurig nieuws der bloe-

dige voorvallen van Riba-Riba, van Kibonge en der Lomami: **Hodister** en zijne gezellen vallen den 15^en^ Mei onder de kogels der Araben van Nserera; den 20^en^ October, wordt **Emin** vermoord, door ophitsing van Munie-Moharra; eindelijk worden luitenant **Lippens**, gezagvoerder van den Staat te Kassongo, en zijn ambtgenoot, **Debruyn** door Sefu aangehouden en ter dood gebracht (1).

Ja, het scheelde maar weinig of de leden van den ontdekkingstocht, door Alexander Delcommune aangevoerd, werden insgelijks gevangen genomen en vermoord. Indien zij, aan den samenloop der Lukuga en Congo gekomen, hunne richting naar 't Noorden niet hadden gewijzigd, om oostwaarts te trekken, is het bijna zeker, dat de opstand der Araben, in de maand November 1892, vier andere slachtoffers gemaakt zou hebben.

Van dan af is de oorlog opentlijk verklaard. t' Is waar, aan de Falls, geeft Rachid nog blijken van eerbied en onderwerping aan den gezagvoerder van den Staat, maar zulks is maar schijn en veinzerij; overal elders, van Kibonge af tot aan Nyangwe en Kassongo, aan de Lomani en de Lualaba, hebben de Araben de vaan des opstands geheven.

Inrichting der verdediging. — Gelukkig is er in den toestand van den Staat, sedert een zestal jaren, dat wil zeggen, sedert de inneming van het verschanst kamp aan de Falls (Oogstmaand 1886) merkelijke verbetering gekomen. Wat men in dien tusschentijd al verricht heeft is ongelooflijk. Het zijn nu geene twee of drie kleine afgezonderde krijgsposten meer, verdedigd door eenige officieren zonder troepen, waarmede de Araben voortaan af te rekenen zullen hebben.

De twee kampen van *Basoko* en *Lusambo* zijn wel bewapend en voorzien van mond-en krijgsvoorraad; Chaltin voert het bevel over het eerste, Dhanis over het tweede: in de Falls, staat de bevelhebber Tobback aan het hoofd van eene afdeeling soldaten sterk genoeg om den eersten aanval van den vijand af te slaan.

De Staat heeft talrijke, wel gewapende en goed geoefende soldaten in zijnen dienst; ten slotte, varen op den Congostroom gedurig tusschen de twee versterkte kampen, en van de Falls af tot aan Stanley-Pool, een gansche vloot stoombooten, toebehoorende aan den Staat of aan de Belgische maatschappij van Opper-Congo, en gereed om desnoods krijgsvoorraad en versterking in manschappen naar de bedreigde punten te brengen.

Te Brussel en te Boma zijn de schikkingen voor een beslissenden

1. Zie, bladz. 66 en volg., eenige bijzonderheden aangaande deze moorderijen.

strijd genomen. Sedert den 9en Augustus had M. Wahis, algemeen bevelhebber van den Vrijstaat, aan den Heer opziener Fivé de zending toevertrouwd zich met den dienst der krijgsverrichtingen achter de slaglinie onledig te houden : het was immers van het grootste belang, de twee bijzonderste punten der verdediging, Basoko en Lusambo, door een snellen en zekeren inlichtingsdienst te verbinden, ten einde in staat te zijn de krijgsbewegingen onderling te regelen en desnoods spoedig hulp te brengen.

§ II. — Veldtocht tegen Sefu en Moharra, sultans van Nyangwe en Kassongo.

Het is in het Zuiden dat men het eerst, ten gevolge van den aantocht van Sefu, sultan van Kassongo tot een treffen kwam ; deze had vernomen dat zijn bondgenoot, Gongo-Lutété, na zijne twee nederlagen, zich aan Dhanis onderworpen had, en wilde nu zijnen afval wreken. De bevelhebber van den Staat had overigens nog twee machtige opperhoofden der streek, *Panio Matumbo* en *Lupungu*, tot zijne partij weten over te halen. Hij was juist in onderhandeling met dezen laatste, toen men hem het nieuws aanbracht, dat Sefu, aan het hoofd van een aanzienlijke strijdmacht, in aantocht was. Aanstonds rangschikt hij al zijne beschikbare troepen, en trekt met luitenant Michaux den zoon van Tippo-Tip te gemoet. De Araben werden in twee opvolgende gevechten, den 22en en 23en November, duchtig geslagen en gedwongen de rivier over te steken.

Dhanis zette hen na, en de gevechten volgden zich nu onverpoosd op. De luitenants *de Wouters*, *Scherlinck* en *Cassart* — de laatste met Delcommune van zijnen ontdekkingstocht uit Katanga teruggekeerd —sluiten zich bij het expeditiekorps aan. Te Goi-Capoca komt het, den 30en December, nogmaals tot een treffen, en Sefu delft wederom het onderspit ; 't was in dat laatste gevecht dat Munie-Moharra, Sefu 's bondgenoot, den dood vond. De weg der Lualaba stond nu open. Den 21en Januari 1893 slaat Dhanis zijn kamp op aan den linker-oever van den stroom, in het gezicht van Nyangwé waar al de benden der Araben, aangevoerd door Sefu Pembe, zoon van Moharra, en Nserera, opperhoofd van Riba-Riba, zich vereenigen.

Den 25en Februari beproeven de slavenhandelaars een laatste maal om met vereenigde krachten den zegevierenden tocht der staatstroepen tegen te houden en hen te beletten de rivier over te trekken. Alles bleek vruchteloos. Nogmaals ondergaan zij een zoo geduchte

nederlaag dat Dhanis besloot den Congo over te varen en Nyangwe aan te vallen.

Nyangwe is een groote stad die zich op den rechter-oever van den Lualaba uitstrekt, zoo dat Dhanis gedwongen was den stroom over te trekken om ze aan te vallen.

Daar nu de Lualaba een duizendtal meters breedte heeft en de Araben de voorzorg hadden genomen alle vaartuigen te bemachtigen, ten einde de overvaart der staatstroepen te beletten, zal men gemakkelijk beseffen, dat zij hunne stad onneembaar waanden.

De slavenhandelaars hadden overigens, ten gevolge van hunne gestadige betrekkingen met de Europeanen, grooten voortgang gedaan in de kunst der verdediging ; zoo hadden zij talrijke loopgraven geopend aan den voet der stadsmuren, op den rechter-oever der Lualaba, terwijl zij den linker-oever met tal van scherpschutters bezet hadden.

Alzoo verschanst waren de Araben zoo zeker van hun stuk dat zij meer dan eens stoutmoedig genoeg waren om stroomopwaarts van Nyangwe, de rivier over te steken, ja zelfs een aanvallende houding aan te nemen.

Eindelijk waagden zij, op zekeren dag, een algemeenen aanval tegen de Europeesche belegeraars. Dhanis rangschikt spoedig zijne soldaten in twee afdeelingen, en plaatst aan de achterhoede een aanzienlijk ondersteunings-korps gereed om de staatstroepen bij te springen in geval de Araben de bovenhand zouden krijgen.

Het gevecht duurde verscheidene uren. Eindelijk werden de slavenhandelaars tot den aftocht gedwongen, en trokken in de grootste wanorde den stroom over, meer dan honderd vijftig der hunnen achterlatende op het slagveld.

Voortaan durfden zij Nyangwe niet meer verlaten om aanvallend op te treden, en werden zoo goed als belegerd in hunne eigene verschansingen.

De beschieting. — Hun reeds geschokte overmoed verliet hen geheel en al toen Dhanis Nyangwe begon te beschieten.

De bevelhebber had luitenant de Wouters d'Oplinter gelast met den dienst van het grof geschut. Men kan zich moeilijk, naar het schijnt, eene gedachte vormen van de ontroering der Araben en der inboorlingen uit de naburige dorpen, bij het gezicht der boogvormige

lijnen, welke de houwitsergranaten door de lucht beschreven en bij hun donderend ontploffen op den grond.

De slavenhandelaars stelden eerst alles in het werk om de inboorlingen gerust te stellen en wisten hun te zeggen, dat de houwitserbommen veel gerucht maakten, maar toch niet veel kwaad konden verrichten; welhaast nochtans vond de vrees ook ingang tot hun hart en hielden zij op met pochen, want waren zij bekend met het geweervuur, nimmer voorheen hadden zij de uitwerksels van het hedendaagsch grof geschut kunnen waarnemen.

In het kamp van Dhanis wist men door eenige inboorlingen, dat de Araben den moed begonnen te laten zinken.

« Houdt op, zeiden deze ongelukkigen tot de blanken, met ons te beschieten ; gij zult alles vernielen, alles verbranden in de stad. En wat nut zal het u aanbrengen ? daar het zeker en vast staat, dat de overwinning u blijven zal. »

De inboorlingen, zelfs degene die het best gezind waren jegens de Araben, kwamen voorstellen van vrede en onderwerping doen; 't geen wel getuigt dat zij Nyangwe als verloren beschouwden.

Dhanis nam de gelegenheid waar om aan de inwoners der stad zijne voorwaarden te doen kennen en hen over te halen een honderdtal prauwen te leveren om den Lualaba over te varen.

Deze onderhandelingen hadden plaats gedurende den nacht : eenige inboorlingen zwommen bedektelijk den stroom over en vonden op den tegenovergestelden oever de afgevaardigden van den bevelhebber, die op hen wachtten.

Eindelijk werd het tijdstip vastgesteld : men kwam overeen dat de inwoners der stad de gevraagde vaartuigen, vóór den dageraad van 3^{en} tot 4^{en} Maart, aan de staatstroepen zouden leveren.

Laat ons hier terloops aanmerken, dat er meer dan zes weken verstreken waren sedert men het beleg van Nyangwe begonnen had.

De Inneming van Nyangwe. — Op den gestelden dag hielden de inboorlingen woord, en terwijl de Araben in slaap gedompeld lagen, staken zij den Lualaba over en leverden aan de troepen van Dhanis meer dan honderd prauwen.

De mannen van den bevelhebber bestegen aanstonds de vaartuigen, trokken in de grootste stilte den Lualaba over, en bevonden zich weldra voor de muren van Nyangwe.

De eerste morgenschemering begon zich aan de oostkimme te vertoonen.

Onmiddellijk werpen de troepen van den Staat zich op de verdedigingswerken van den vijand en laten hem den tijd niet om zich rekenschap te geven van hetgeen gebeurt.

Door het oorverdoovend knallen van het geweervuur wakker geschud, waren de Araben zoodanig door schrik bevangen, dat zij hunne wapens wegwierpen en, onder het slaken van luide angstkreten en in een ongelooflijke wanorde, de stad uitliepen, zonder zelfs aan verdediging te denken.

De zegepraal was volkomen. Het was nog geen middag toen Dhanis reeds zijn hoofdkwartier in de woning zelf van het Araabsch opperhoofd Munie-Moharra gevestigd had.

Ziehier de namen der Belgische officieren die Dhanis in het uitvoeren dezer heerlijke reeks van wapenfeiten ter zijde stonden :

De luitenant der schutterij ridder *de Wouters d'Oplinter*, van wie wij reeds hooger gewag maakten ; de luitenant der ruiterij *Michaux ;* de luitenant van het voetvolk *Scherlinck ;* de luitenant van het voetvolk *Duchêne ;* de onderluitenant *Cassart*, die van den ontdekkingstocht Bia-Franqui deel had gemaakt ; de onderofficieren *Cerckel* en *Pregaldino ;* voegen wij hier eindelijk nog den naam bij van den Engelschen geneesheer *Hinde*, die den veldtocht sedert het begin medemaakte.

De inlandsche soldaten gaven allen de grootste blijken van regeltucht en dapperheid.

Inneming van Kassongo. — Middelerwijl was de bevelhebber van den krijgstocht te weten gekomen dat de overblijfsels der verslagene Araben zich te Kassongo, op twee dagreizen van Nyangwe, verzameld hadden.

Inderdaad, den 10^{en} April 1893, ontving Dhanis, van Bwana-Zige en Pioma-Lenga, twee invloedhebbende Araben van Kassongo, voorstellen van onderwerping met belofte zich af te scheiden van Sefu, die van zin was den oorlog voort te zetten.

Dit was enkel een list dien zij uitgevonden hadden om den bevelhebber te verschalken. Dhanis liet zich nochtans niet beet nemen, en besloot, den 17^{en} April, Kassongo aan te vallen. Hij gebood aan eene afdeeling, onder bevel van kapitein Gillain, de Kunda te bewaken en den vijand te beletten de rivier over te trekken.

Gongo-Lutété, de opperhoofden Sanbua en Dengu, bondgenooten der Europeanen, aan het hoofd hunner manschappen, trokken eerst de rivier over. Den 18^{en}, volgden, op hunne beurt, Dhanis, Scherlinck,

de geneesheer Hinde en de onderluitenant Cerckel, met een kanon, 6 blanke onderofficieren, 300 geregelde soldaten en eenige hulptroepen. Mijnheer de Wouters met sergeant Collet en een honderdtal mannen bleven achter ter bewaking van Nyangwe.

Den 12^en^ April, om half tien 's morgens, komen de twee afdeelingen Dhanis en Gillain met hunne hulptroepen vóór Kassongo aan. Kwart na tien uur begint de aanval.

Kassongo was in goeden staat van verdediging. Binnen de stad waren de huizen met schietgaten voorzien, en eene reeks van vooruitgeschoven verschansingen en loopgraven verdedigden de toegangen der plaats.

De troepen van den Staat, in verschillende kolommen verdeeld, bestormen onmiddellijk de stad. Na een hevig geweervuur laten de Araben den moed zinken en worden in de grootste wanorde op de vlucht gedreven : een groot getal slavenhandelaars vinden den dood bij het overzwemmen der Musokoï-rivier of worden achterhaald door de bondgenooten, die een vreeselijke slachting onder hen aanrichten.

De stad en hare overgroote rijkdommen valt dus in de handen der overwinnaars, die de dagen van den 22^en^ en 23^en^ besteden aan het nazetten der vluchtelingen. De buit is overgroot ; noemen wij terloops: 3 ton elpenbeen, 35 ossen, 15 ezels, geheele stapels allerhande koopwaren, juweelen, 1000 kilog. buskruid, 20 repetitie-geweren, het dagboek van Emin-Pacha, talrijke gevangenen, uitgestrekte beplantingen van rijst, koffie, sorgho, citroen- en oranjeappelboomen.

Dhanis stelde zich onmiddellijk aan het werk om alles op het veroverde grondgebied te regelen.

De stad Nyangwe werd uit hare puinen weder opgebouwd en van versterkingen voorzien ; de verdedigingswerken van Kassongo werden verbeterd en uitgebreid, en alle maatregelen werden genomen om zich met Ponthier ten Noorden, en Jacques ten Oosten, in verbinding te stellen.

Uitslag. — Zoo had Dhanis, in minder dan tien maanden, tien roemvolle gevechten geleverd ; Munie-Moharra, sultan van Kassongo, lag onder de dooden ; Sefu was vijf of zesmaal op de vlucht geslagen geworden, en meer dan vijf en twintig inlandsche opperhoofden hadden zich aan het gezag van den Staat onderworpen.

Nu bezette de bevelhebber Nyangwe en Kassongo, de sleutels van Manyema, en beschikte over een klein leger van 300 geregelde soldaten en 5000 bondgenooten, onder het bevel van 10 Europeesche officieren,

Overigens had men hem uit Lusambo en de Falls versterkingen beloofd, ten einde hem in staat te stellen zijn zegevierenden tocht voort te zetten.

Opstand van Rachid, sultan der Falls. — Terwijl Dhanis volop bezig was zijn kamp te Kassongo op duurzame wijze in te richten en door de nederlaag van Sefu en Nserera gelegenheid had om de benden zijner inlandsche bondgenooten, die elken dag in getal toenamen, in den wapenhandel te oefenen, brak in de Falls de opstand van Rachid uit (13^{en} Mei 1893). Gedurende vijf dagen weerstond kapitein *Tobback*, bijgestaan door zijnen ambtgenoot, den onderluitenant *Van Lindt*, al de aanvallen van den *vali ;* hij had nochtans zijne schikkingen reeds genomen om, voor het immer aangroeiende getal der vijanden af te trekken toen, den 18^{en}, de aankomst van luitenant Chaltin, bevelhebber van Basoko, vergezeld van luitenant *de Bock* en den heer *Mohun*, consul der Vereenigde-Staten, verandering bracht in den staat der zaken.

Men geraakte welhaast slaags, en na een gevecht van verscheidene uren was de zegepraal der troepen van den Staat volkomen : 1500 slavenhandelaars vielen in de handen der overwinnaars, en het gelukte alleen aan hun opperhoofd, gevolgd van eenige trouwe aanhangers, naar Kibonge te ontsnappen.

Eenige dagen na deze gelukkige gebeurtenis verscheen kapitein Ponthier onverwachts aan de Falls : het opperbestuur van Congo had hem naar dezen post gezonden om het gezag van den Staat te helpen handhaven ; van daar moest hij zich bij Dhanis voegen, en met hem in Manyema aanvallend optreden.

Ponthier, vergezeld van de luitenants *Lothaire* en *Hanquet*, verlaat de Falls den 28^{en} Juni om den vijand na te zetten, dien hij spoedig inhaalt, en in zeven verschillende ontmoetingen verslaat, te weten : Kewe, Bamanga, Kirundu, Kima-Kima, Soke-Soke, Sua-Nionga, en Utia-Motungu.

Acht duizend krijgsgevangenen, onder welke vijf en twintig opperhoofden, vallen in de macht der troepen van den Staat. 't Is waar, het gelukte Rachid nogmaals te ontsnappen, maar weinigen tijd daarna zou hij toch gedwongen worden zich aan den Staat te onderwerpen en zich als krijgsgevangene over te geven.

De streek der Falls, die der Lomami en van Nyangwe waren nu van het Araabsch gespuis gezuiverd, en Ponthier, in overeenstemming met de ontvangene bevelen, haastte zich den Congo opwaarts te gaan,

Welhaast kwam hij te Nyangwe zonder ongeval aan, en den 25^en^ ontmoette hij Dhanis te Kassongo.

§ III. — Veldtocht tegen Rumaliza, sultan van Ujiji.

Rumaliza. — Terwijl Dhanis de gevraagde versterkingen afwachtte om Manyema binnen te rukken, had hij, gelijk wij hooger zagen, zich onledig gehouden met zijne stellingen te verzekeren en de hulptroepen aan regeltucht en wapenhandel te gewennen.

Tegen het einde van Augustus, kreeg hij bericht dat Rumaliza in aantocht was, en welhaast zou aankomen. Nu mocht de bevelhebber zich geluk wenschen niet lichtzinnig zijnen tocht oostwaarts voortgezet te hebben.

Het optreden van den sultan van Ujiji was, inderdaad, een hoogst gewichtige gebeurtenis. Vertrokken van de oevers van het Tanganikameer, aan het hoofd van 3000 wel gewapende soldaten, had Rumaliza hun getal nog zien aangroeien door de verstrooide en verslagene benden van Sefu, Nserera en Pembe, en daar hij eene streek doortrok, die sedert dertig jaren als onbetwist eigendom aan zijne geloofsgenooten toebehoorde, mocht hij in waarheid een geducht tegenstander genoemd worden.

En dit bewees hij, inderdaad, wel te zijn, want niet minder dan drie maanden zouden er verloopen, van den 15^en^ October 1893 tot den 14^en^ Januari 1894, eer het kleine leger van Dhanis, versterkt door de afgezonden hulptroepen, na drie reeksen van verschillende bloedige gevechten, de eindzege over het machtig Araabsch opperhoofd behalen zou.

De eerste reeks dier gevechten werd geleverd op de boorden der Lomami, den 15^en^, 16^en^, 17^en^, 18^en^ en 19^en^ October. Dhanis en Ponthier, met de onderbevelhebbers kapitein *Doorme*, de luitenants *Hambursin* en *Lange* (uit Lusambo aangekomen), aan het hoofd van 300 geregelde soldaten, 600 bondgenooten en een kanon, waren Rumaliza te gemoet getrokken. Zij vonden hem goed verschanst aan den oever der rivier, op eenige mijlen afstands van Kassongo.

Vruchteloos verrichten de troepen van den Staat wonderen van dapperheid om de *boma's* der Araben te bemachtigen : vruchteloos geeft Ponthier, als altijd, de grootste blijken van heldenmoed, en waagt honderdmaal zijn leven om, zoo mogelijk, de overwinning af te dwingen : de zege bleef onbeslist.

De uitslag van het bloedig gevecht te Ogella, 17^en^ November,

alwaar de jonge en dappere luitenant *De Heusch*, bij het bestormen van het vijandelijk paalwerk, den dood vond, was dezelfde ; maar Sefu die, nu achttien maanden geleden, de vijandelijkheden tegen den Vrijstaat opende, werd onder de dooden geteld.

Dhanis had een oogenblik de hoop gekoesterd dat Rumaliza, die, na deze opvolgende onmoetingen, zich achter de Lulundi-rivier had teruggetrokken, den kamp opgeven zou. Hij had zich bedrogen : de Araab trad weer aanvallend op en stak op nieuw de rivier over.

Gelukkig daagden nu, als door eene beschikking des hemels, van alle kanten de gevraagde hulpbenden op.

Ter hulp van Dhanis. — Het volgende verhaal, dat wij aan eenen officier der Falls ontleenen, geeft ons belangrijke bijzonderheden nopens den veldtocht ondernomen tegen Rumaliza (1).

« Den 31^en^ October 1893, verlieten onze prauwen de Falls, en kwamen den 7^en^ November te Kibonge aan. Nauwelijks hadden wij daar drie dagen vertoefd toen een renbode van bevelhebber Dhanis ons op de hoogte der gebeurtenissen van Kassongo bracht, en ons tevens hulp in manschappen, geschut en krijgsvoorraad vroeg. Dit nieuws werd ons medegedeeld op het oogenblik, dat wij ons bereidden om het ontbijt te gebruiken. Gij kunt wel denken, dat het ons den eetlust benam.

« Onmiddellijk werd er besloten, dat een mijner makkers en ik met 164 soldaten, 2 kruppkanonnen op liggers en een grooten voorraad krijgsbehoeften vertrekken zouden. Men begon zonder dralen de noodige toebereidselen te maken, en den volgenden dag, 12^en^ November, voerde een kleine vloot van elf prauwen onze afdeeling naar de bedreigde plaats.

« De reis was lang, en menigvuldige voorvallen vertraagden onze vaart. Onder andere werden wij door hevige windbuien overvallen, maar wij hielden aan met roeien en, uit vrees van tijd te verliezen, vaarden wij voort tegen wind en tij in, zoowel bij dag als bij nacht. Onderweg konden wij ons niet dan met de grootste moeite de noodige roeiers aanschaffen, want de inwoners der omliggende dorpen vreesden een aanvallenden terugkeer der Araben en vroegen zich angstig af wat van hen geworden zou indien de aangevangen strijd op eene nederlaag voor ons moest uitloopen. Na zestien dagen van een verwenschte vaart, kwamen wij, den 29^en^ November, omtrent drie ure 's morgens, in het gezicht der haven van Gambwé.

1. Brief van eenen officier uit Afrika (bevelhebber Chaltin) uitgegeven door l'*Etoile Belge*.

« Kassongo ligt op drie groote mijlen afstands der haven van Gambwé. Om dezen weg af te leggen heeft men geen ander voertuig dan zijne twee beenen, en daar wij, door het waken en de vermoeienis uitermate uitgeput waren, leverde dit eenig bezwaar op. Gelukkig hadden wij de voorzorg genomen, door eenen bode, Dhanis van onze komst te verwittigen, en deze had met het krieken van den dag eenen ezel afgezonden op wiens rug wij het grootste deel der reis aflegden.

« Het zou moeilijk vallen u de vreugde te verbeelden van bevelhebber Dhanis toen hij ons te zien kreeg : met het glas champagne in de hand werden wij kameraden. Champagne is hier zeer zeldzaam, en het was, geloof ik, de laatste flesch uit den wijnkelder van den bevelhebber.

« De aangebrachte hulp scheen Dhanis niet toereikend om zijne aanvallende beweging te hernemen, en hij besloot de aankomst van nieuwe hulptroepen af te wachten. Deze kwamen echter maar zeer langzaam aan, wat zeer gemakkelijk te verstaan is, als men den grooten afstand tusschen Kassongo en Bangala, Basoko, Lusambo en Lualabourg, van waar zij verwacht werden, in acht neemt.

In aantocht tegen Rumaliza. — De blanken die onder het opperbevel van Dhanis, in het begin van December, zich voor Kassongo bevonden, waren de volgende : *Gillain*, *Rom*, *Augustin*, dokter *Van Hinde*, de onder-luitenant *Van Lindt*, de onder-officier *Collet*, *de Wouters*, *Hambursin*, *Doorme*, en de onder-luitenant *Middagh*.

« Kapitein *Colignon*, luitenant *Francken* en de onder-officier *Destrail*, met patronen voor getrokken geweren uit Lusambo vertrokken, sloten zich weldra bij ons aan.

« Den 24^{en} en 25^{en} December werd iedere afdeeling der blanken zoo dicht en zoo gunstig mogelijk in de nabijheid der verschansingen of *boma's* van Rumaliza gelegerd.

« De kapiteins Gillain, Rom, Colignon, Augustin en Van Lindt, aan het hoofd van 120 soldaten van den Staat en 154 mannen van Gongo-Lutété werden naar het Noord-Westen gezonden ; wat de inboorlingen van Manyema betreft, waar wij ons thans ophielden, dezen hadden de partij van Rumaliza gekozen. Na eenen tocht van vier dagen kwamen wij eindelijk te Bena-Gouïa aan, waar de inwoners, alvorens te vluchten, al de hutten in brand gestoken hadden.

« De kapiteins de Wouters, Hambursin, Doorme, Collet en Destrail waren met een Kruppkanon naar het Zuid-Oosten getrokken om

post te vatten tegenover een kleine boma, die niet ver van de groote boma van Rumaliza gelegen was.

« De Luitenant Lange, in vereeniging met den heer Van Riet, een honderdtal soldaten en een kanon, werden aan de andere zijde van de Lulundi-rivier geplaatst.

« De drie boma's van Rumaliza bevonden zich midden in het woud, op kleine opene plaatsen, en waren zeer moeilijk te bereiken.

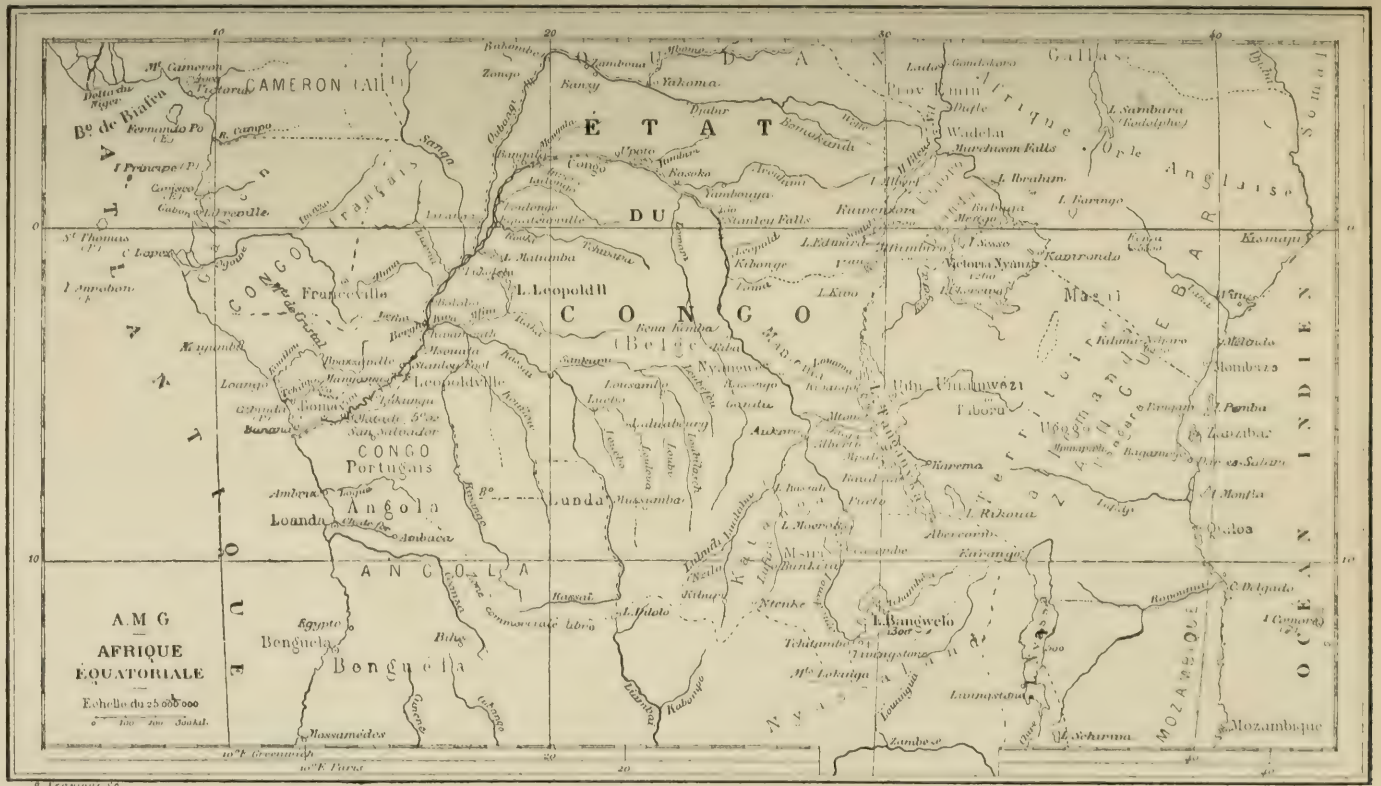
« Rumaliza, gelijk men weet, is een blanke Araab, en wordt zeer gevreesd in de streek. Hij is het, die kapitein Jacques in Albertville, aan het Tanganika-meer, opgesloten hield, en aldus verhinderde zijne plannen uit te voeren. Gedurende twee jaren waren de Duitschers der Oostkust met hem in oorlog, en alleen het gemis aan mondvoorraad en een besmettelijke ziekte, die onder zijne troepen uitbrak, konden den menschenjager tot den aftocht dwingen. Toen de Araab vernam, dat Kassongo in de macht der Europeanen gevallen was, besloot hij met hen den strijd aan te gaan. Aan de overzijde der Lulundi kwam het tusschen zijne woeste benden en onze soldaten tot een treffen : tweemaal bestormde hij ons kamp, en tweemaal ook werd hij met gevoelige verliezen afgeslagen. Ongelukkig hadden wij daar den dood van den dapperen bevelhebber Ponthier te betreuren. »

Dood van den bevelhebber Ponthier. — Deze moedige officier was voor de derde maal naar Afrika gekomen. Nauwelijks was hij hersteld van de wonden, die hij bij de Bomokandi-rivier had opgedaan, of men vertrouwde hem, in Maart 1893, de moeielijke taak toe het gezag van den Staat op het grondgebied der Stanley-Falls (bl. 15) te herstellen.

Eerst trok hij naar Kibonge, waar de Araben, na door Tobback en Chaltin aan de Falls te zijn afgeslagen, zich hadden vereenigd. Hij nam Kibonge in en vervolgde tot in hunne afgelegene schuilhoeken, op de oevers der Lowa, het geduchte leger samengeraapt uit de overschotten der verslagene en verstrooide benden van Sefu, Munie-Moharra en Kibonge. De overwinning welke hij daar over de slavenhandelaars behaalde, vernietigde voor immer hunne macht in de streek der Neder-Lualaba.

Ponthier zette nu zijn zegepralenden tocht voort, en legde in acht dagen, wat iedereen ongelooflijk zal toeschijnen, als men het klimaat in aanmerking neemt, den verbazend langen weg af van 54 mijlen.

Het was aan dezen versnelden marsch te danken dat 28 opper-

Algemeene kaart van Congo en van midden Afrika.

hoofden in zijne handen vielen, alsmede 11,000 geweren en 8,000 gevangenen.

Zijn dood was het gevolg van een beklagenswaardig toeval. De flinke soldaat werd niet gedood, gelijk men eerst dacht, door een Araabschen kogel, maar wel door een onbehendig schot onzer eigene soldaten.

Toen Rumaliza het kamp van Kassongo bestormde, trok Ponthier, naar het schijnt, aan het hoofd zijner troepen, eenige meters vooruit, den vijand te gemoet. Toen werd hij ongelukkig door het schot van eenen onzer eigene soldaten getroffen. Vandaar het gerucht als zouden de soldaten van Ponthier tusschen twee vuren gestaan hebben, dat van Rumaliza, en dat van de achterhoede zijner eigene in opstand gekomene troepen. De waarheid is alzoo hersteld.

Het was dus nog eens bewezen, dat de Araben in het vlakke veld niet in staat zijn den strijd tegen de blanken vol te houden, en dat alhoewel velen onder hen zich bedienen van nieuwerwetsche geweren, welke zij van de Duitschers en Engelschen aan de Oostkust koopen, de getrokken wapens ons spoedig de overwinning verzekeren. Om eene boma in te nemen is het grof geschut een onmisbaar vereischte. 't Is daarom dat Dhanis, zijne soldaten niet nutteloos aan gevaar willende blootstellen, besloot te wachten tot de gevraagde kanonnen en hulptroepen zouden zijn aangekomen.

Ziedaar de toestand op het oogenblik dat de versterkingen opdaagden.

Een moorddadige verkenningstocht. — « Den 28en December, waagde men den eersten aanval op de boma, waar Rumaliza en eenige andere opperhoofden zich verschanst hadden. De bevelhebber Gillain met de luitenants Rom en Augustin verlieten het kamp van Bena-Gouïa rond 8 uren 's morgens, ten einde de juiste ligging der boma op te nemen. Na eenen tocht van anderhalf uur door het dichte en moerassige woud waren zij in de nabijheid der verschansing gekomen, toen plotseling een inboorling, verscholen in de kruin van eenen palmboom, op eenen horen blies om het noodsein te geven. Onze soldaten drongen niettemin vooruit : na tien minuten kwamen zij op een opene plek en zagen, op eenen afstand van 150 tot 200 meters, een paalwerk waarboven zich eene reeks stokken verhieven. Het was de geduchte, vijandelijke boma : aan een der stokken wapperde de roode en witte Araabsche vlag. Achter het paalwerk bleef alles doodstil.

« Onze verspreide scherpschutters vuren herhaalde malen op de boma : de Araben blijven het antwoord niet schuldig en zenden een regen van kogels. Het gevecht duurde een twintigtal minuten toen kapitein Gillain den aftocht gebood. Deze schermutseling kostte onze afdeeling, honderd en tien man sterk, drie dooden en veertien gekwetsten, een bewijs, dat de oorlog met de Araben eene niet zoo onbeduidende zaak is als sommigen wel willen doen gelooven.

« 's Anderendaags zonden wij eene ronde op verkenning, die ons het nieuws aanbracht dat een twintigtal Araben in het gevecht gesneuveld waren.

Beschikbare verdedigingsmiddelen. — « Dhanis beschikte over 700 getrokken geweren en 3 kanonnen : talrijke onontbeerlijke zaken ontbraken hem nochtans, en dwongen hem met de grootste omzichtigheid te werk te gaan, wilde hij niet een zekere nederlaag te gemoet gaan. O ! waren wij in het bezit geweest van de vereischte stoffen, mond- en krijgsvoorraad, hoe spoedig ware alles afgedaan geweest ! maar wij waren arm ! Het weinige waarover wij konden beschikken als geschenk werd gegeven aan de inlandsche opperhoofden en bondgenooten zonder wier medehulp het onmogelijk was op de overwinning te rekenen.

« De boma's van Rumaliza zijn in den uitgeholden bodem stevig opgebouwd. Zij hebben den vorm van langwerpige schotels. De eerste ringmuur gelijkt aan een cirkelvormige galerij voorzien van schietgaten waardoor de belegerden hun vuur naar beneden op de aanvallers richten. Daarachter, en beschut door de galerij, verheffen zich de hutten van de bewoners der boma. Geheel in het midden is eene tweede boma welke tot woonplaats dient aan Rumaliza zelf.

« In afwachting van den vurig gewenschten dag voor den beslissenden stormloop, hadden wij veel te lijden — hoe onwaarschijnlijk het ook moge schijnen — van de koude en de vochtigheid. 's Morgens teekende de warmtemeter nauwelijks 15 of 16 graden ; tegen den middag klom hij tot 30 of 32, om langzamerhand te dalen naar gelang de nacht aankwam. Het regende ook dikwijls, en wij werden nu en dan door hevige windbuien onaangenaam overvallen.

Onvoorziene overwinning. — « Nu wil ik u de bijzonderheden mededeelen der overwinning van 14^{en} Januari 1894, waarvan de telegraaf u, zonder twijfel, reeds heeft ingelicht. Dien dag waren de kapiteins Lothaire en de Wouters, de luitenants Doorme, Rom,

Hambursin, Henry en sergeant Collet, aan het hoofd hunner troepen, tot op eenen afstand van 500 meters het kamp van Rumaliza genaderd. Men was geenszins van gedachte den aanval te wagen ; iedere afdeeling was op verkenning uitgegaan, zonder dat iets was afgesproken.

« Kapitein Gillain was den bevelhebber Dhanis naar Bena-Boissé tegemoet gegaan ; wat ons aangaat, ons eenig doel bestond in de vijandelijke stellingen nog eens in oogenschouw te nemen. Intusschen, bevonden wij dat er middel was om de rechtstreeksche verbinding tusschen onze verschillende legerplaatsen, die tot hiertoe nog niet bestaan had, te bewerkstelligen.

« De toevallige vereeniging onzer troepen had plaats, gelijk wij reeds zegden, dicht bij de boma van Rumaliza. Wij beschikten over een kanon en twaalf houwitsergranaten.

« De bevelhebber Lothaire deed onvoordacht het voorstel eenige houwitserbommen op de vijandelijke stellingen af te zenden. Allen stemden oogenblikkelijk toe : men laadde aanstonds de houwitsers en het kanon werd op eene gunstige plaats gebracht. Ongelukkig vermisten wij het ijzeren vizier van het kanon : Rom stelde zich aan het werk en had welhaast er een uit hout vervaardigd.

Inneming der boma van Rumaliza. — « Omtrent 10 ure wordt het eerste schot gelost : de bom slaat door het dak van Rumaliza's woning, barst op den grond uiteen, en steekt, door eene buitengewone kans, de hut in brand. Het vuur wordt door den wind voortgezweept en deelt zich aan de overige hutten mede. Middelerwijl voerde bevelhebber Lothaire zijne troepen met den stormpas aan, en nu opende zich een geweervuur dat hooren en zien verging.

« In het eerst bleven de Araben het antwoord niet schuldig en gaven vuur uit alle beschikbare wapens, maar de schrootbussen die het kanon onmiddellijk na de houwitserbom op hen afzond en het hevig geweervuur onzer soldaten deden hun spoedig den lust tot verderen tegenstand vergaan. Daarbij was de boma welhaast in een onmetelijken vuuroven herschapen, en zagen de slavenhandelaars, wilden zij niet levend verbrand worden, zich gedwongen door eene achterdeur het hazenpad te kiezen : wat zij dan ook deden. Dank aan de dikke rookkolommen, die uit de boma opstegen en het woud overdekten, gelukte het Rumaliza te ontsnappen. Aanstonds zetteden wij den vijand tot op de oevers der Lulundi na, en deden hem gevoelige

verliezen ondergaan: het getal der gesneuvelde of verdronken Araben beliep ongeveer duizend.

« Gedurende den brand der boma sprongen tal van buskruidvaten, alsmede duizende patronen voor getrokken geweren.

« De buitenomheining der boma had eene lengte van 200 meters bij 120 tot 130 meters breedte, en was bezet geweest door de opperhoofden en hunne beste soldaten, voor het meerendeel met Martiny- en express-geweren gewapend: de lijfwacht van Rumaliza bestond uit 66 uitgelezen krijgers.

Onderwerping van Rachid. — « Onmiddellijk na de overwinning vertrok kapitein Lothaire, met de Wouters en Hambursin, om de boma van M'Ze-Kinda in te sluiten en allen toevoer van mondvoorraad te beletten. Deze verschansing was gelegen op 2 of 3 kilometers afstands der boma van Rumalizaen op drie kwartier-uur gaans van twee andere kleine vooruitstaande boma's, onder bevel van Bwana M'Ze.

« De bevelhebber Gillain, van zijnen kant, toen hij den uitslag van het gevecht tusschen kapitein Lothaire en de Araben vernam, verliet Bena-Goura om zich te begeven naar Bena-Songo, dicht bij een kleine Araabsche verschansing van 100 meters lengte op 50 breedte.

« De bevelhebber Dhanis had zoowel zijne schikkingen genomen, dat de verdedigers der twee hooger genoemde boma's zich in de onmogelijkheid bevonden naar de rivier te gaan om hunnen voorraad van versch water te vernieuwen. Ook duurde het niet lang of hun bevelhebber, Bwana M' Ze, trad met ons in onderhandeling. 's Anderendaags, 16 Januari, kwam hij naar ons kamp, en leverde ons 480 geweren uit, waaronder een tiental getrokkene, en eene menigte bijlen, vaten buskruid en doozen slaghoedjes.

« Eindelijk, viel, den 25n Januari, de stad Kabambarre, waar de overwonnen Rachid zich verscholen had, zonder slag of stoot in de handen van Lothaire, de Wouters, Hambursin en Doorme, die Dhanis met de vervolging van den vijand belast had. 't Is daar dat luitenant Hambursin de onderwerping ontving van het berucht Araabsch opperhoofd, die sedert 9 maanden van de eene stad naar de andere voortvluchtig rondzwierf, en, op voorwaarde van lijfsbehoud, zich met eenige zijner onderbevelhebbers gevangen gaf.

« De Araabsche veldtocht was geëindigd: hij had 19 maanden geduurd, en de uitslag was, dat Manyema in de macht der troepen van den Staat bleef. »

Ondergang van de slavenhandelaarspartij. — « Wat de Araabsche opperhoofden betreft », zoo gaat M. Wauters voort, « die gepoogd hadden aan het gezag van den Staat te wederstaan, die waren allen verdwenen of onschadelijk gemaakt: *Munie-Moharra*, sultan van Nyangwe, en *Sefu*, sultan van Kassongo, waren beiden op het slagveld gebleven ; *Nserera*, bevelhebber van Riba-Riba, en Kibonge, opperhoofd van Kirundu, waren bij vonnis van den krijgsraad doodgeschoten ; *Rachid*, sultan der Falls, was krijgsgevangene van Dhanis.

« De sultan van Ujiji, Rumaliza, alleen, was er in gelukt te ontsnappen. In de onmogelijkheid gebracht zijne hoofdstad te bereiken, die zich op Duitsch grondgebied bevond en waar de straf hem wachtte, zwierf hij in de onbekende gewesten van het Noorden rond, en zou weldra, door gebrek aan hulpmiddelen, genoodzaakt worden zich op genade of ongenade over te geven. Inderdaad wij vernemen zoo even, dat de vluchteling in het Zuiden van het Tanganika-meer aangekomen, zich in de handen der Engelschen van Nyassaland overgegeven heeft.

« De oude Tippo-Tip, de vali der Falls, de vriend van Livingstone, van Stanley, van Cameron en Junker, heeft zich met ter woon te Zanzibar gevestigd. Droefgeestig en stilzwijgend dwaalt hij langs het zeestrand en denkt aan den ondergang der zijnen, gevallen omdat zij niet wilden verstaan, dat waar de Europeesche vlag verschijnt de menschenjacht ophoudt, de moord verboden wordt en dat de Muzelmansche barbaarschheid voor de broederlijkheid en de christen naastenliefde moet plaats maken. »

DERDE HOOFDSTUK.

Krijgsverrichtingen van kapitein Chaltin in het binnenland.

AN DEN CONGO. — Terwijl de gebeurtenissen van Nyangwe en Kassongo in het Zuiden plaats grepen, bleven de officieren Chaltin en Tobback niet werkeloos en namen hun ambt van opzichters, ten Noorden en Noord-Oosten van den Vrijstaat, moedig waar.

Hooger op (bl. 15) hebben wij van het gevecht aan de Ouellé melding gemaakt ; hier zullen wij de bijzonderheden der overwinningen van den bevelhebber van het verschanste kamp van Basoko, kapitein Chaltin, mededeelen.

Chaltin had vernomen, dat de Araben der Neder-Lomami en die van Riba-Riba insgelijks aan het muiten waren geslagen. Hij besloot met snelheid te werk te gaan, en scheepte aanstonds 300 soldaten in op een stoomboot die de Lomami opvaarde. Men weet, dat de Lomami een groote bevaarbare rivier is, die in dezelfde richting stroomt als de Congo, wiens loop door de watervallen der Stanley-Falls belemmerd wordt. Chaltin had Bena-Kamba tot aanleggingsplaats bestemd, en schikte van daar Riba-Riba te lande te bereiken (1).

§ I. — Op weg naar Bena-Kamba en inneming van Tchari.

Op weg. — Toen de avond van den eersten dag begon te vallen hielden wij stil aan den rechter-oever der rivier, dicht bij het dorp Liema-Japoka, om te vernachten. De plaats vormde een deel van het woud, dat men begonnen heeft te ontginnen : hier en daar ontwaart men eenige jonge banaanboomen, manioc- en maïsscheuten. De verkenning der omstreken is spoedig gedaan : de Bangala 's en Basoko 's zetten zich aan het werk, terwijl de andere soldaten de beschuttingen voor den nacht in gereedheid brengen. Eindelijk worden de wachtposten geplaatst. Ongeveer 9 uren 's avonds, toen iedereen reeds ter rust was, weerklonken eensklaps twee schoten, onmiddellijk gevolgd door twee andere.

Men loopt haastig naar de plaats van waar het knallen voortkomt, en vindt eenen schildwacht door twee vergiftigde pijlen aan den hals en aan de lies getroffen. Aanstonds worden de pijlen uit de wonden getrokken, het bloed eruit gezogen en alle mogelijke zorgen aan den gekwetste besteed— maar alles was vruchteloos, het vergif heeft zich in het bloed verspreid en in minder dan vijf minuten is de ongelukkige een lijk.

Aan de oevers der Lomami bestrijken de negers de punten hunner pijlen met een pap, dat op teer gelijkt : Om ze te bereiden stampt men, volgens het schijnt, groote mieren in eenen vijzel, en kookt ze daarna in palmolie : zoo bekomt men het gevaarlijke mierenzuur. Dit vergif welks werking even schrikkelijk als schielijk is, gelijkt op de curare der Indiën.

Nauwelijks had de stoomboot zich 's anderendaags in beweging gesteld, of men ontwaarde, stroomafwaarts twee prauwen, welker be-

1. De bijzonderheden van deze roemvolle wapenfeiten zijn ontleend aan verschillende uittreksels van brieven van bevelhebber Chaltin door de *Etoile Belge* in het licht gegeven.

manning met alle kracht roeide om ons te ontkomen : het waren onze aanvallers van den vorigen nacht. Wij zonden hen eenige kogels na.

Tegen den middag moesten wij stilhouden om voorraad van brandhout op te doen. Talrijke benden van inboorlingen kwamen onze soldaten te gemoet om voorwerpen in natuur te verhandelen tegen europeesche koopwaren.

Het inlandsch opperhoofd Oliphara wees zelfs aan Chaltin, op den tegenovergestelden oever der rivier, eenen weg aan, die naar een naburige Araabsche boma geleidde : hij stelde den bevelhebber voor die aan te vallen, hem belovende den tocht mede te maken en zelfs in de voorhoede met zijne mannen plaats te nemen. Maar Chaltin wees zijn voorstel af, en liet hem verstaan, dat het hem niet paste iemand als vijand te behandelen, die tot hiertoe geene blijken van vijandige gezindheid gegeven had.

Op de Lomami. — « Den 15^en^ Maart 1893 », verhaalt ons M. Chaltin, « na onze bootjes en lichters door stevig paalwerk omringd te hebben, begeven wij ons wederom op weg. Ons korps biedt een eigenaardig uitzicht aan. De inwoners van een dorp, gelegen op den rechter-oever, dicht bij de kromming welke de Lomami stroomafwaarts Yanga maakt, groeten ons op onzen doortocht, en doen ons door gebaren verstaan stil te houden. Wij treden in onderhandeling, en vernemen dat Yanga sedert vijf maanden verlaten werd door de Araben, die zich in het binnenland, stroomafwaarts de Liema gevestigd hebben.

« Tegen den middag krijgen wij het voormalige Yanga in het oog. De inboorlingen hebben waarheid gesproken : de krijgspost is verdwenen, en alvorens te vertrekken hebben de Araben al hunne woningen vernield. « Om 4 uren houden wij stil in een plantaadje van jonge banaanboomen. Hier et daar bemerkt men eenige ellendige hutten ; het dorp bevindt zich op het toppunt van een hooge en steile helling met boomen beplant. Met het vallen van den avond wordt ons volk met eene wolk van pijlen begroet.

« Niet een enkel teeken, dat ons kan aanduiden waar onze aanvallers zich verschuilen ! Wij vinden dit spel uitermate vervelend. Onze lankmoedigheid maakt onze onzienbare vijanden nog vrijpostiger : gedurende den nacht naderen zij de schildwachten, en eenigen zelfs, stoutmoediger dan de anderen beproeven eene met water gevulde sloot, die het kamp omringt, te doorwaden. Dit deed de maat overloopen : de schildwachten geven vuur op de negers, kwetsen er eenige en drijven de andere op de vlucht.

« Omstreeks 10 ure 's avonds, kies ik een veertigtal vastberaden mannen uit, en beveel hun het dorp te gaan verkennen. Zij kwijten zich wonderwel van hunne taak en brengen mij welhaast inlichtingen die mij in staat zullen stellen de oorlogszuchtige plannen der inboorlingen te verijdelen.

Het dorp Yanga. — « Den volgenden dag, vertrek ik, om 5 ure 's morgens met 150 man naar het dorp. De andere soldaten, onder bevel van Dupont en Nahan, worden ter bewaking van de stoomboot achter gelaten. De weg, die naar het dorp leidt, doorsnijdt een breede sloot vol water en slingert dan in ontelbare bochten, door heesters en struiken, door hoogstammig gras en verlaten velden, langs de helling van een steilen heuvel omhoog.

« Na een half uur gaans met versnelden pas, komen wij te Yanga aan. Het dorp levert een heerlijk uitzicht op, is zeer uitgestrekt, en moet, naar het schijnt, van voor tal van jaren dagteekenen. Schoone en wel onderhoudene lanen van 15 meters breedte, verdeelen de plaats in kwartieren. Al de lanen, ten getalle van 10, snijden elkander rechthoekig en omgeven fraaie banaanbeplantingen. De huizen, die men er in groot getal aantreft, zien er zeer lief uit, en zijn stevig in bamboes- en meesterlijk dooreengevlochten rottingriet opgebouwd De openingen tusschen het rottingriet zijn aangevuld met groote samengeperste bladeren, en de daken, bestaande uit palmbladeren, rusten op lichte doch stevige steunders. Een twintigtal meters scheiden de woningen. De verdeeling der binnenvertrekken is zeer regelmatig, en alles getuigt er van de grootste orde en netheid. De vloer is van gestampte aarde, en hier en daar ontwaart men bedsteden, kassen en ander huisraad.

« De inwoners zijn van geen groote gestalte en beprikken hunne huid met geene figuren ; men mag veronderstellen, dat zij volgelingen zijn van het fetichismus. Eene bijrivier der Lomami stroomt rond het dorp.

Onvindbare vijanden. — « Sedert vier uren doorloopen wij het dorp en de omstreken in alle richtingen onder een waren regen van pijlen, en zelden of nooit ontwaren wij de schutters. Het is waarlijk vervelend. Verscholen in de heesters of het hooge gras, achter de huizen of de stammen der banaanboomen, zenden zij gestadig hunne pijlen op ons af en vluchten dan onmiddellijk om eenige stappen verder op nieuw te beginnen : men had zich feitelijk in een

guerillagevecht gewaand. De inboorlingen gaven groote blijken van behendigheid en sluwheid en wachtten zich wel ons aan te vallen, wanneer wij troepsgewijze gingen, maar zoohaast zich iemand van het gros der soldaten afscheidde was hij zeker tot hun doelwit te dienen. Wat nu aangevangen met vijanden van deze soort?

« Geen enkel gevecht man tegen man werd geleverd. Natuurlijk schoten wij op de zeldzame vijanden die wij te zien kregen, en gelukten erin eenige te kwetsen, maar als men de talrijke bevolking van het dorp in acht neemt, moeten wij bekennen, dat de uitslag alles behalve bevredigend mocht heeten. Ten 1 ure 's namiddags, waren de soldaten uitgeput van vermoeienis, en wijl zij den vorigen nacht weinig geslapen hadden deed ik het gevecht staken.

« Een hulpsoldaat en een man onzer geregelde troepen waren licht gekwetst, maar dank zij de passende en verstandige verzorging van dokter Dupont had men voor geene slechte gevolgen te vreezen.

« Toen wij het dorp verlieten, zagen wij de dreven als een speldekussen met pijlen doorprikt ; daarbij hadden de inboorlingen hier en daar puntige stokken in den grond geplant en die met vergift bestreken.

« Den 17^en^ Maart breken wij, met het krieken van den dag, het kamp op, en houden omstreeks 8 uren stil om hout te kappen. Op den rechteroever ontwaart men eenen weg die waarschijnlijk de voortzetting is van dien, welken wij sinds verscheidene dagen van op de boot den oever zien volgen. Herhaalde ronden gaan op verkenning in de omstreken, en eene ervan, die den nacht in het woud had doorgebracht, brengt mij 's anderendaags het nieuws, dat geheele benden havelooze mannen, vrouwen en kinderen in het woud ronddwalen : deze ongelukkigen, na van alles door de Araben beroofd te zijn, zwerven nu rond niet wetende waaruit of waarheen. Men moet het bekennen, de Araben verstaan wonderwel de kunst om alles te vernielen en te bederven: 't is immers van hen dat de inboorlingen hebben geleerd de heerlijke elaïs-palmboomen te vellen om er de kool van te bemachtigen. De ongelukkigen hadden geen ander voedsel.

« Den 20^en^ Maart, dooden wij eenen olifant, die de rivier overzwom. Dit laat ons toe 2 kilogr. versch vleesch aan ieder onzer manschappen uit te deelen. In de bosschen tusschen Yanga en Bena-Kamba krielt het van de olifanten.

Aankomst te Bena-Kamba. — « Wij komen te Bena-Kamba aan in den morgen van den 28^en^ Maart. Alles is er doodsch en

verlaten. Het Bena-Kamba van weleer bestaat nog slechts in het geheugen der inboorlingen, en op de plaats welke het besloeg vindt men alleen de fraaie planten der keerkringen, die in siervolle en onontwarbare slingerkransen alles bekleeden.

« Het hoogstammig gras, de struiken en heesters hebben alles ingenomen. Hier en daar ontwaart men nog eenige meloen-en banaanboomen met hunne vruchten beladen, welke nog de oude lanen van het dorp afteekenen. Van de gebouwen blijft niets meer recht dan eenige half verkoolde staken.

« Op de plaats waar Bena-Kamba zich verhief is de oever tamelijk hoog, en van het toppunt voert eene baan in zachte glooiing naar de rivier. Stroomopwaarts de Lomami bevond zich weleer, in de nabijheid van den post, een thans verlaten dorp, welk slechts door eene kreek ervan gescheiden was. Op den tegenovergestelden oever treft men de twee wegen aan, die naar Riba-Riba en Nyangwe leiden.

« Overal in deze gewesten ontwaart men niets als verwoesting, en de aanschouwer wordt onwillekeurig tot droefheid gestemd. Na de plundering der handels-kantoren van Bena-Kamba en Lhomo hebben de Araben de streek verlaten (Mei 1892) ; sedertdien heeft men hen niet wedergezien. Bij heengaan hebben zij al de dorpen aan den rechter-oever gelegen plat gebrand, en de geheele streek voor langen tijd tot verval en armoede gebracht.

In aantocht op Tchari. — « Ik moet hier terloops doen opmerken, dat tot op ééne dagreis per stoomboot van Yanga, de inboorlingen zich enkel verdedigen met de lans ; stroomopwaarts bedienen zij zich daarenboven van pijl en boog, maar vuurwapens zijn geheel onbekend, en het is enkel van Yanga af, dat zij algemeen in zwang zijn.

« Den 30^{en} Maart houden wij stil te Lhomo, en worden er op de gulhartigste wijze ontvangen. Ten teeken van vriendschap doe ik met het opperhoofd den bloedruil. Deze lieden hebben volle betrouwen in ons ; zij zijn nopens de overwinningen van Dhanis ingelicht en berichten ons dat Munie-Moharra is gedood. Wij worden uitgenoodigd een paar dagen onder hen te willen doorbrengen ten einde al de opperhoofden der streek tot het houden van feestelijkheden en het uitvoeren van krijgsbewegingen samen te roepen. Ik stem bereidwillig toe.

« De inboorlingen verschaffen ons mondvoorraad, en mijne mannen gaan, van hunnen kant, in het bosch op zoek naar broodwortelen en andere vruchten.

« Terwijl ik in de omstreken op verkenning ben, toont men mij de stoffelijke overblijfselen van den ongelukkigen **Pierret** door de Araben vermoord. Ik doe ze in eene kist plaatsen om die later te Basoko met de passende plechtigheid aan de aarde toe te vertrouwen.

« In den loop van den dag hebben de afgesproken feestelijkheden voor de opperhoofden plaats : allen bieden mij krijgslieden en wapens aan om tegen de Araben te velde te trekken.

« Op Paaschdag, 2^en^ April, begeven wij ons op weg, niet langer meer willende wachten op de hulptroepen, welke men ons uit Nieuw-Antwerpen beloofd heeft.

« In het begin leidt de weg door het woud ; dan, omtrent den middag, trekken wij door een uitgestrekte grasvlakte : aan onze rechter-zijde scheidt een dicht woud ons van de Lomami. Ten 3 ure houden wij stil in eene onafhankelijkheid van het dorp Sukus en genieten er eene gulhartige ontvangst.

« s' Anderendaags, 3^en^ April, hernemen wij onzen tocht ; wij verlaten de vlakte en dringen het woud in, waar men nochtans talrijke en uitgestrekte onbeplante plaatsen aantreft : de bleek-groene varenplanten schieten er hoog en weelderig op. Overal vindt men de Saphosboomen beladen met hunne vruchten, en onze manschappen doen er een grooten voorraad van op.

« Langs de baan rust het oog met weemoed op de verkoolde overblijfselen van talrijke dorpen, eertijds in vollen bloei, en nu gansch verlaten : de landen liggen braak en zijn door het onkruid ingenomen; ziedaar nog eens het werk der Araben, die in hunne dolle razernij alles verwoest hebben. Gedurende tien minuten trekken wij door eene breede met water gevulde sloot welke 1 meter diepte heeft.

« Wij vorderen onzen weg door onmeetbare grasvlakten, nu en dan afgebroken door eenige boomgroepen die weelderig uit den grond opschieten, en houden stil in een weinig volkrijk dorp, waar de zorgvuldig onderhoudene landerijen en de heerlijke beplantingen zich heinde en ver uitstrekken. Men vindt er maïs, sorgho, gierst, zoete pataten, broodwortelen en hennep. Te midden van dit alles teekenen eenige nette huisjes hunne kegelvormige strooien daken tegen den wolkeloozen blauwen hemel af. De inwoners zijn slaven ; zij werken en zwoegen voor hunne meesters, de Araben !

Inneming van het Araabsch kamp van Tchari. — « In den namiddag van den 5^en^ April, komen wij, na een lastigen tocht door een moerassigen grond, aan een uitgestrekte vlakte. Men

onderscheidt in de verte de huizen en beplantingen van drie dorpen. Ik doe stilhouden en zend een veertigtal mannen op verkenning.

« Gekomen op ongeveer 300 meters afstands der eerste huizen, worden onze soldaten begroet door het vuur eener bende Tamba's-Tamba's, in het hoogstammig gras verscholen. Zij antwoorden, en een gevecht vangt aan. In twee minuten waren de Araben uit hunne schuilhoeken verjaagd en op de vlucht gedreven, twee der hunnen op het slachtveld achterlatende. Onder onze aanvallers was er een die eenen helm op het hoofd had (waarschijnlijk dezen van den heer Pierret), en een ander die eenen regenscherm openhield om zich tegen onze kogels te beschutten !

« Wij brengen den nacht door in het open veld ; de gongs of krijgstrommels worden den ganschen nacht door geroerd.

« Den 6en, breken wij, reeds vroeg in den morgen, het kamp op, en daar wij ons in de nabijheid van Tchari bevinden, waar eene talrijke bende slavenhandelaars zich ophoudt, richt ik een bijzonderen veiligheidsdienst in : wij schrijden voorzichtig en langzaam vooruit ; te meer daar de grond moerassig is en onder de voeten wegzinkt.

« Ten 10 ure, na nogmaals drie kwartier uurs door een slijkachtigen grond voortgestrompeld te hebben, komen wij aan een onmetelijke vlakte: vier Tamba's-Tamba's wachten mij daar af en bieden mij, in naam van hunnen meester Lembe-Lembe, bevelhebber van Tchari, drie puntachtige elpenbeenen stokjes aan.

« Zij bidden mij het kamp niet aan te vallen, en verzekeren mij dat Lembe-Lembe mij in alles voldoening zal geven. Ik zend hen terug en doe aan Lembe boodschappen, dat het mijn wil is rechtstreeks met hem te onderhandelen en niet door tusschenkomst van zijne onderhoorigen.

« Middelerwijl doe ik mijne afdeeling aan den ingang van het dorp post vatten. Een honderdtal Araben gaan onmiddellijk op de vlucht. Lembe-Lembe zendt mij achtereenvolgens een geheelen troep slaven, beladen met geschenken, maar waagt het niet zelf op te komen. Dat kon niet blijven duren : ik zend hem mijne eindvoorwaarde en sta hem twee uren toe om mij te komen spreken. Toen deze verstreken zijn, geef ik bevel op het dorp aan te rukken. Een algemeene schrik bekruipt de bevolking die ijlings de vlucht neemt. Lembe-Lembe, van zijnen kant, was sedert geruimen tijd met zijne schatten weggevlucht, zoodat de plaats zonder slag of stoot in mijne handen valt.

« Ik schat de gewone bevolking van Tchari op minstens 5000 zielen,

maar door het vertrek van een groot getal inwoners naar Nyangwe, is dit getal nu verminderd.

« Het Araabsch opperhoofd Lembe-Lembe is, volgens het schijnt, tamelijk jong, maar gebrekkelijk : hij kan zich niet bewegen : het zijn zijne Nyampara's, die den oorlog voeren in zijne plaats. Hij gehoorzaamt blindelings aan de bevelen van zijnen vader Mopola, die Nyangwe bewoont en weleer de rechterhand was van Munie-Moharra.

« Een der moordenaars van den ongelukkigen Pierret, zekere Kassongo, is mij in handen gevallen. Ik heb hem voor eenen krijgsraad gedaagd, laten oordeelen en na vonnis, doen dood schieten.

« Al de wapens en koopwaren welke de Araben bij de uitplundering van Lhomo bemachtigden, werden naar Nyangwe overgevoerd, en het schijnt dat Lembe-Lembe maar een klein deel van den buit bekwam.

« In hun haastige vlucht hebben de Araben een honderdtal luchtgeweren achtergelaten, die ik onbruikbaar laat maken.

« De inboorlingen der streek zijn flinke landbouwers, en bezitten groote kudden geiten, schapen, en talrijke hoenders. Zij haten en vreezen de Araben, die hun zooveel kwaad berokkenden.

« Bijna al de opperhoofden kwamen mij bezoeken en met hunne geschenken vereeren. Zij zijn ingelicht nopens de inneming van Nyangwé door Dhanis, en den dood van Munie-Moharra ; ook houden zij het voor zeker, dat het juk waaronder hunne verdrukkers hen zoolang gebukt deden gaan, voor immer verbroken is, en groeten ons als hunne verlossers.

« Ongeveer den 19^en^ April deden zich eenige gevallen van pokziekte onder mijne manschappen voor.

« Tchari werd aan volledige verdelging prijsgegeven : ik verliet de plaats den 12^en^ Mei om 8 uren 's morgens, en kwam den 14^en^, na versnelde marschen, te Lhomo aan.

« Dien dag legde de stoomboot *Ville de Bruxelles* te Lhomo aan ; aan boord bevonden zich 125 mannen hulptroepen uit het kamp van den Evenaar, onder bevel van lieutenant De Bock en sergeant Lammens.

« Op mijnen tocht ben ik vergezeld door den heer Mohun, zaakgelastigde der Vereenigde-Staten en oud-officier in Staats-zeedienst.

§ II. — Bevelhebber Chaltin in aantocht op Riba-Riba.

« Den 22en April 1893, verlaten wij Bena-Kamba met bestemming voor Riba-Riba.

« Den 23en ontmoeten wij aan den boord van eene uitgestrekte grasvlakte eene bende inboorlingen die ons twee gidsen verschaffen. Tot hiertoe hadden wij maar aarzelend voortgeschreden, wijl ik over den te volgen weg geene inlichtingen bezat en voor alle richtsnoer maar een kompas bezat.

« Den 24en werd de tocht onder een zwaren stortregen voortgezet, en wij hadden daarbij nog twee overstroomde ravijnen te doorwaden. Om twee uren van den namiddag werden wij tot staan gebracht aan den oever van de Willu-rivier, wier gezwollen wateren de geheele vallei overdekten.

« De 25en April werd besteed aan het bouwen eener tweehonderd meters lange brug. In den voormiddag van den 26en voltooien en versterken wij dit werk, en om half elf hernemen wij den tocht. Het overzetten der kanonnen en van het ander krijgstuig geschiedt met een ongelooflijke traagheid : Wat al voorzorgen nemen wij niet om ongevallen te voorkomen !

« Ten 1 ure trekken wij door het Araabsch kamp van Ikamda. Een soldaat der voorhoede wordt door een vergiftigden pijl aan de rechterslaap getroffen, en blaast weldra den laatsten adem uit : wij doen zijnen dood duur betalen. 't Is te Ikamda, volgens men mij zegt, dat *Hodister en zijne gezellen* vermoord werden. 't Is ook de Araabsche bevelhebber van dit kamp, Kissangi-Sangi, die het bevel gaf het handelskantoor van Bena-Kamba te plunderen en plat te branden. Toen wij aankwamen vonden wij de plaats door de inwoners verlaten.

« Den 25en en 26en bestatigen wij twee gevallen van pokziekte onder de manschappen. Den 27en trekken wij eene brug over, die nog langer is dan die welke wij den 27en gebouwd hebben. Wij houden halt om te vernachten, op een groote vlakte, waar eenige inboorlingen van Ikamda mij berichten, dat al de vluchtelingen uit Nyangwe eene schuilplaats te Riba-Riba gezocht hebben. Het is dus waarschijnlijk, dat daar talrijke vijandelijke troepen verzameld zijn. Den 28en is het getal der pokzieken gestegen tot negen : vele pakdragers verklaren zich onpasselijk.

« In den loop van den voormiddag trekken wij door Kassiandia, een Araabsch dorp door zijne inwoners verlaten. Tegen den middag

Een krijgspost in Congo. Inlandsche troepen onder het bevel van Belgische officieren. (Zie bl. 20.)

worden verscheidene vuurschoten door de soldaten der voorwacht gelost op eenige Araben die in hun haastige vlucht twee geweren achterlaten. In den namiddag bevinden wij ons voor een breede en diepe watermassa : de brug die er over leidde is door de Araben, die in den voormiddag met onze voorwacht in botsing kwamen, gedeeltelijk afgebroken. Wij wagen niettemin den overtocht : tal van pakken vallen in het water, zoodat wij ons, pas na drie uren werkens, op den anderen oever bevinden.

Gevecht met de Araben. — In den morgen van den 28en komen wij, omtrent half elf, vóór een overstroomd hakbosch. Vruchteloos beproeven wij den doortocht ; de manschappen voelen geenen grond meer en zijn gedwongen te zwemmen. Achter het hakbosch stroomt een snelvlietende rivier. Aan het hoofd van een dertigtal keursoldaten, begeef ik mij, in de richting van het Noord-Oosten, op zoek naar een geschikte plaats om den overtocht te beproeven.

« Ik volg een voetpad aan welks uiteinde wij ons voor de rivier bevinden. Verscholen achter het dikke gebladerte der struiken, die langs den oever groeien, houden wij ons doodstil en slaan alles nauwkeurig gade. Van tijd tot tijd zien wij eenige booten voorbijvaren. Het is klaar, dat de gewapende mannen die ze bestijgen de rivier en bijrivieren bewaken.

« Op den overkant der rivier bevindt zich een groote menigte ; wel is waar zien wij niemand, maar het oorverdoovend razen en tieren kan ons daaromtrent niet den minsten twijfel laten. Na uitdrukkelijk aan mijne mannen bevolen te hebben geen gebruik van hunne wapens te maken vooraleer aangevallen te zijn, keer ik alleen naar de plaats terug waar ik het gros der afdeeling gelaten heb, en zend, in de richting van den dwarsweg, luitenant De Bock en eenige soldaten op verkenning. Op het oogenblik dat deze ronde op de kleine vlakte, aan onze linkerzijde, te voorschijn komt, wordt zij door de aldaar geplaatste Araben opgemerkt.

« Onmiddellijk openen zij het vuur, en het gevecht neemt eenen aanvang. Ik beveel aan kapitein Marck, met een dertigtal mannen, in stormpas vooruit te snellen, en van eene plaats, welke ik hem aanwijs, een goed onderhouden geweervuur op den vijand te richten.

« Ik zelf en de heer Mohun vertrekken met het kanon, dat ik in batterij doe plaatsen. Wij zijn verplicht onze krijgsbewegingen midden in het woud uit te voeren, 't geen ons merkelijk hindert. In het kamp

der Araben maakt men een oorverdoovend lawaai, de krijgstrommen worden geroerd, de trompetten en horens zenden hunne schetterende klanken heinde en ver, en met dit alles mengen zich de kreten van gramschap en woede, vervloekingen, bedreigingen en snoevende uitdagingen.

« De Araben schieten zonder te mikken; hun vuur veroorzaakt ons niet de minste schade; zij verbranden hun buskruid, ziedaar alles. Zij bedienen zich nochtans van talrijke getrokkene geweren, die, naar ik vermeen, Martiny-Henry-wapens moeten zijn. De kapitein Marck en zijne soldaten boren drie bootjes in den grond en dooden de bemanning. Eensklaps berst een houwitser-granaat in het kamp der Araben uiteen, waarop een woest geschreeuw opstijgt.

« De luitenant De Bock gebiedt aan zijne mannen de wapens verscheidene malen en gezamenlijk op de dicht opeengehoopte Araben af te vuren, terwijl een dertigtaal onzer soldaten, niet ver vandaar verwijderd, na een hevig geweervuur, ze op de vlucht drijven. Aan het hoofd dezer mannen, snel ik ter ondersteuning van kapitein Marck. Aan beide kanten is het vuur zeer hevig, en gedurende een half uur, is het een ware kogelregen.

« Gelukkig schieten de Araben zeer slecht. Al hunne kogels vliegen ons fluitend over het hoofd. Wij richten onze kruisvuren op hunne hoofdstelling en brengen ontsteltenis en verwarring in hunne gelederen.

« Welhaast beginnen zij te deinzen, en slaan eindelijk geheel en al op de vlucht.

« Eenklaps wordt alles doodstil aan hunne zijde. Onmogelijk hen na te zetten : de rivier, die eene breedte heeft van 75 meters en eene diepte van 7 tot 8, is een onoverkomelijke hinderpaal, en wij beschikken over geen enkel vaartuig.

« Na al mijne manschappen vereenigd te hebben, volg ik den oever der rivier tot op de plaats waar zij het minst breed is. Eenige mannen zwemmen over en vinden het Araabsch kamp geheel verlaten. Dit kamp, gelegen op vier mijlen afstands van Riba-Riba, dicht bij het dorp Jome, stond onder het gezag van Kissangi-Sangi, den moordenaar van Hodister. Kissangi-Sangi is overigens de opperbevelhebber van al de krijgsposten, welke men tusschen Bena-Kamba en Riba-Riba aantreft.

« De Araben hebben in hun haastige en wanordelijke vlucht alles achtergelaten : kleedingstukken, beddegoed, koperen ketels, mondvoorraad, trommen, trompen, kruidhorens, slaghoedjes, enz. Hunne

dooden en gekwetsten hebben zij nochtans weten mede te voeren, of te verbergen, want eenige krijgsgevangenen bekennen, dat de slavenhandelaars gevoelige verliezen hebben ondergaan, dat zij bang waren voor het kanon en de snelvurende geweren, en dat, in hunne ontsteltenis, zij door het woud weggevlucht zijn in plaats van de gewone baan te volgen. En inderdaad, hun schrik schijnt onverklaarbaar als men nagaat, dat zij voorzeker niet onbekend waren met de onmogelijkheid waarin wij ons bevonden om de rivier over te geraken welke hen van ons scheidde.

« De rivier, die ons belet heeft de vluchtelingen te vervolgen, heet de *Kassuku* en heeft een zeer wildstroomenden loop. Zonder dezen hinderpaal waren wij nog denzelfden dag te Riba-Riba op de hielen der vluchtelingen aangekomen, en hadden, gelijk het later bleek, eene overwinning behaald zooals wij er tot hiertoe nog geene behaald hadden. In het woud en in het kamp der Araben vond men overal bloedplassen.

« Gedurende gansch het gevecht, dat een volslagen uur aanhield, hadden wij maar één gewonde: een kogel had hem de linkerdij doorboord.

Overvaart der rivier op een vlot. — « 's Anderendaags, 30en, zend ik in alle richtingen verkenningsronden uit, ten einde eenige vaartuigen te bemachtigen. In den namiddag komen zij allen met ledige handen terug. Er blijft ons niets over dan een vlot te bouwen, en men zet zich ijverig aan het werk. De pokziekte is eenigszins toegenomen ; de soldaten nochtans verliezen geenen moed en behouden de vroolijke stemming der eerste dagen van den tocht.

« Nauwelijks is het vlot bruikbaar of ik zend luitenant De Bock op verkenning in de richting van Riba-Riba. Ik plaats 150 soldaten onder zijn bevel, en geef hem als onderbevelhebbers kapitein Marck en sergeant Nahan. Ten einde deze afdeeling in staat te stellen zich vlugger te bewegen, en hare zwenkingen te vergemakkelijken, beveel ik aan de manschappen zonder ander krijgstuig dan hun geweer en hunne patroontasch te vertrekken.

« De overtocht der Kassuku per vlot duurt vier uren. Op ons vaartuig kunnen slechts vijf soldaten te zamen plaats nemen, en de geweldige strooming van het water is niet zonder gevaar op te leveren. Nadat wij ons allen op den anderen oever vereenigd zagen, ging de tocht voort, op zoek naar den vijand. Maar hoe vinden zich onze soldaten niet teleurgesteld : nergens waren de Araben te bemerken, overal de volstrektste eenzaamheid. Op eenigen afstand, nochtans,

van Riba-Riba, klonken een zestal vuurschoten uit een kreupelbosch ; het waren eenige Araben, die ijlings de vlucht namen een geweer achterlatende.

Inneming van Riba-Riba. — « Omtrent half vier in den namiddag kregen wij Riba-Riba in het gezicht, en een kwartier uurs daarna deden wij onze intrede in de verlaten en gedeeltelijk verbrande stad. Aanstonds wordt de vlag van den Vrijstaat geheschen op de nog rookende puinen van het huis, weleer bewoond door het opperhoofd Nserera.

« De schrik, welken wij den Araben aanjagen, is zoo groot, dat zij zelfs de talrijke eilandjes, die zich tegenover Riba-Riba bevinden, verlaten hebben. Zij hebben zich op den rechteroever teruggetrokken en zijn zoo zeer voor onze wapens beducht, dat niettegenstaande hunne veel grootere getalsterkte, zij den strijd niet meer durven aangaan.

« 't Is te Riba-Riba dat de door Dhanis verslagene en verstrooide benden zich vereenigd hadden. Men behoeft niet te vragen of de Araben alles medegenomen hadden : mondvoorraad en alles wat eenige waarde had, was verdwenen ; wij vonden ook geen enkel vaartuig.

Onmachtig om het ons gewapenderhand af te winnen, hebben de lafaards een ander middel uitgedacht : den hongersnood ; vooraleer hunne oude en schoone stad te verlaten hebben zij alles verwoest. In hunne vernielingswoede hebben zij zelfs beproefd het op stam staande suikerriet te verbranden. Onze soldaten vinden met groote moeite eenige schaarsche broodwortelen en wat half verbrand suikerriet om hunnen honger te stillen : gelukkig daagden welhaast van alle kanten de inboorlingen met allerhande levensmiddelen op.

« Voor het huis van Nserera bevond zich een paal waaraan twee afgekapte rechterhanden vastgenageld waren.

Waarheen heeft de vijand de wijk genomen ? — « De vlucht der Araben noodzaakte mij mijne plannen onmiddellijk te wijzigen, en de uit te voeren krijgsverrichtingen vast te stellen.

« Eerst en vooral : welken weg hebben de vluchtelingen genomen ?

« Dien welke naar Nyangwe leidt, en waar Dhanis, na de schitterende overwinning, welke hij behaalde, zijne troepen samengetrokken heeft ? Dit was niet waarschijnlijk.

« Ter zijde vluchten was hun insgelijks onmogelijk, want dan hadden zij met de inboorlingen af te rekenen, die kort spel met hen gemaakt zouden hebben.

« Er bleef hun dus maar één weg meer open, die der Falls. 't Is dus daarheen, dat zij zich begeven hebben ; en mijne veronderstelling wordt nog waarschijnlijker wanneer men bedenkt, dat de post nog in hunne macht is en de Staat er slechts eenen zaakgelastigde met eenige soldaten heeft.

« Met de middelen waarover ik beschik, en waaronder mijne twee stoombooten als de voornaamste beschouwd moeten worden, zal het mij gemakkelijk vallen mijne afdeeling daarheen te vervoeren en een tiental dagen eerder dan zij daar aan te komen. Er bleef dus niet te aarzelen.

Op weg naar de Falls. — « Den 6en Mei zijn wij terug te Bena-Kamba, waar ik de noodige maatregelen neem om den voortgang der pokziekte te beletten.

« Denzelfden dag, om 10 uren, verlaat de geheele afdeeling Bena-Kamba, aan boord van de stoomboot *Ville de Bruxelles*.

« Onze zegevierende tocht op Riba-Riba, en de inneming dezer stad zijn zeer gewichtige en voordeelige wapenfeiten voor den Staat

« Wat waren inderdaad de gevolgen ervan ?

« Ten eerste, de bevestiging van onze macht, van ons gezag. Wij hebben bewezen, dat wij de *meesters* zijn, en dat den dag waarop wij het zullen goedvinden de Araben en de inboorlingen aan onze wetten te onderwerpen deze niets beter zullen kunnen doen, dan zich inschikkelijk te toonen.

« Ten tweede, de vermindering, indien niet de algeheele vernietiging van den invloed, welken de Araben op de inboorlingen in het algemeen, en op deze der omstreken van Riba-Riba in het bijzonder uitoefenden.

« Men heeft, ten derde, bewezen, dat al de sprookjes en verhalen welke den moed der Araben ophemelen niets bevatten dan onwaarheid en snoeverij.

« Ik teeken hier een eigenaardig feit aan, dat klaar bewijst, hoe gegrond mijne meening is betreffende de inname van Riba-Riba. De inboorlingen van Tende, een dorp gelegen op eene dagreis van Bena-Kamba, zijn mij komen vragen eenen krijgspost in hun dorp te vestigen om hen tegen de Araben te beschermen.

« Ik reken het mij ten plicht, hier hulde te brengen aan den moed, de zelfopoffering en onbaatzuchtigheid van den heer Mohun, consul der Vereenigde Staten, dien ik met den dienst van het grof geschut belast had, en die mij onwaardeerbare diensten bewees. Zijn gedrag

in het vuur was wonderbaar. Ik herinner nogmaals dat zijne medewerking geheel vrijwillig was. »

(CHALTIN.)

§ III. — Overwinning der bevelhebbers Chaltin en Tobback aan de Stanley-Falls.

Aan de Falls. — Wij hebben zoo even gezien, dat de Araben, na hunne nederlaag te Riba-Riba, de wijk naar de Falls genomen hadden, en dat de bevelhebber Chaltin als 't ware een voorgevoel had dat zij daarheen getrokken waren. Onmiddellijk trachtte hij de Lomami te bereiken, en besteeg met zijne afdeeling de twee stoomschepen, die aldaar lagen.

In twee dagen vaarde hij de rivier af tot aan hare monding, en hield stil voor het kamp van Basoko.

Hij was nog niet aan wal gestapt, toen men hem boodschapte, dat de Falls door de Araben bedreigd waren en dat bevelhebber Tobback dringend zijne hulp inriep. 's Anderendaags, met het krieken van den dag, ging Chaltin wederom scheep, en kwam, na vier dagen, in den nacht van den 17^en^ op den 18^en^ Mei, aan het hoofd van al zijne beschikbare manschappen, in het kamp der Falls aan.

De vijandelijkheden.—Het was reeds den vijfden dag sedert de Araben de vijandelijkheden begonnen hadden. Tobback had, overigens, sedert een vijftiental dagen opgemerkt, dat zij druk bezig waren met loode staven aan stukken te snijden en kogels te gieten ; zij hadden hunne vrouwen en kinderen naar het binnenland gezonden en alle schikkingen genomen om eenen aanval te wagen.

Tobback riep de Araabsche opperhoofden bijeen en vroeg hun vlakaf, wat zij in hun schild voerden. De Araben verklaarden, dat zij met vredelievende gevoelens bezield waren, en beweerden zelfs dat, indien zij van top tot teen gewapend waren, dit enkel was om de soep te zamen te eten.

Vreezende dat de bijeenkomst slecht mocht afloopen, en dat de Araben er op uit waren hem onverhoeds aan te vallen, vertrok Tobback onmiddellijk met al zijne manschappen naar het gedeelte van den post hetwelk het best verdedigd was. Hij liet alleenlijk op het eilandje, dat aan de standplaats der Falls tot voorpost dient, drie of vier soldaten achter om de bewegingen van den vijand gade te slaan.

Van 's anderendaags overweldigen de Araben de Belgische en Hollandsche handelskantoren der omstreken, en den 15^en^, openen zij het

Inlandsche opperhoofden tot eene bijeenkomst uitgenoodigd. (Zie bl. 43.)

vuur op een dorp dat in de nabijheid gelegen was en de partij hield van den onafhankelijken Congostaat.

Na aldaar talrijke krijgsgevangenen gemaakt te hebben, keeren zij naar de Falls terug en wagen den aanval op dezen krijgspost. Het vuur wordt onmiddellijk geopend, en de slavenhandelaars, steunende op hunne getalmeerderheid, geven blijken van de grootste stoutmoedigheid.

Uit al de omliggende dorpen komen hun gestadig hulptroepen toe, en 't is Rachid, schoonzoon van Tippo-Tip, die de half wilde krijgers aanvoert.

Maar al hunne pogingen bleven vruchteloos ; de soldaten van den Vrijstaat, die dezen dag onder het bevel stonden van sergeant Van Lier, sloegen zegevierend den aanval af.

De Araben lieten 25 der hunnen op het slagveld.

Aan de zijde der Staatstroepen telde men 4 dooden en 8 gewonden. Het gevecht had tot aan het invallen van den nacht geduurd.

Den 16^en^ en 17^en^ Mei herbeginnen de Araben den aanval met verdubbelde woede. Twee tot driemaal gelukken zij erin de plaats te veroveren ; eindelijk worden zij tegen den avond door de Staatstroepen uit de ingenomen stellingen verjaagd. De toestand was dus zeer hachelijk, en men mocht den krijgspost als reddeloos verloren beschouwen, toen de afdeeling Chaltin, door kapitein Tobback verwittigd, gelijk wij hooger zagen, op het oorlogstooneel verschijnt.

Gedurende den nacht gelukte het Chaltin zijne troepen bij die van Tobback aan te sluiten en met den bevelhebber der Falls de noodige schikkingen te nemen tot het voortzetten van den krijg.

De Araben die intusschen bericht van Chaltin's aankomst ontvangen hadden, konden hunne vrees niet verbergen ; zij die eenige uren te voren met de Staatstroepen den spot dreven, en onder hun vuur snoevend en verwaten den Congo overzwommen, beefden nu van angst.

Chaltin en Tobback verdeelen hunne soldaten in twee kolommen : de eene wordt gelast den rechteroever te verdedigen, de andere zal de vijandelijke stellingen aanvallen.

Chaltin, aan het hoofd zijner afdeeling, doorwaadt, bij het krieken van den dag, den stroom, bereikt welhaast het eilandje waar de Araben legeren, en, na een gevecht van twee uren, neemt hun kamp in : honderden slavenhandelaars sneuvelen in den strijd, verdrinken in den Congo, of vallen in de handen der Staatstroepen.

's Anderendaags 19^en^, ging Chaltin op verkenning der omstreken,

en vond overal de Araben op de vlucht ; degene die gebleven waren, ongeveer twee duizend, gaven zich krijgsgevangen en brachten hunne geweren en krijgsvoorraad aan de voeten der overwinnaars.

Hier eindigt het verhaal dezer roemrijke wapenfeiten.

In het vorige hoofdstuk hebben wij gezien hoe de verschillende afdeelingen der Staatstroepen zich vereenigden om te zamen de Araben uit Manyema te verjagen.

VIERDE HOOFDSTUK.

Terugkeer in België. — Feestelijk onthaal.

GEVOLGEN VAN DEN VELDTOCHT. — De beslissende overwinningen, in de omstreken van Kabambarre, over Rumaliza behaald, gaven aan de luitenants Lothaire en de Wouters d'Oplinter gelegenheid om de gewesten rond het Tanganika-meer te verkennen en aan den Staat te onderwerpen.

De slavenhandelaars waren uit Manyema verdreven, en men had nu maar maatregelen te nemen om hunnen terugkeer te beletten.

't Was in den loop dezer krijgsverrichtingen dat, te Miketo, op 12 mijlen afstands van het meer, de troepen van den Staat zich aansloten bij die van de Belgische Maatschappij van slavenhandelbestrijding, welke onder het bevel stonden van kommandant Descamps, den opvolger van kapitein Jacques.

Men kwam overeen dat Descamps Albertville bezetten zou, alsmede Kibanga, die ook Lavigerieville genoemd wordt, en waar eertijds eene bloeiende Katholieke zending bestond ; Lothaire, van zijnen kant, zou luitenant Lange met een deel zijner soldaten aan den zuidelijken oever van het Tanganika-meer achterlaten en zelf den noordelijken oever bezetten.

Om den invloed van den Vrijstaat nog meer uit te breiden en op duurzamen grondslag te vestigen, oordeelde men het noodig nieuwe standplaatsen te Kabambarre, Nyangwe, Kassongo, Kibonge en aan de Stanley-Falls op te richten.

Onze dappere landgenoot wist den ondernemingsgeest en de eigenaardige bekwaamheden van eenige invloedhebbende Araben, die zich onderworpen hadden, ten nutte te maken om overal voorspoed te doen heerschen, en de opgerichte posten, onder toezicht der

Belgische officieren, als zooveel uitgangspunten van beschaving voor de omliggende gewesten te doen dienen.

Het vertrek. — In Mei 1894 dacht Dhanis den toestand genoegzaam geruststellend om hem toe te laten naar Europa terug te keeren. Na twee jaren van onafgebroken strijd, na zoo talrijke en zoo roemrijke overwinningen scheen het hem geoorloofd voor eenigen tijd het oorlogsveld te verlaten.

Bij het vernemen zijner roemvolle wapenfeiten, verhief hem koning Leopold tot den adelstand, en gaf hem den welverdienden maar zelden geschonken titel van *baron*. Baron Dhanis gaf het bevelhebberschap over aan luitenant Lothaire en vertrok naar de Stanley-Falls. Op zijnen doortocht hield hij stil in al de krijgsposten en nam met de bevelhebbers de noodige schikkingen tot het besturen en verdedigen hunner plaatsen.

Aankomst te Antwerpen. — De *Wilhelmina*, waarop Dhanis zich bevond, feestelijk bevlagd en begeleid door de *Emeraude* en de *Washington*, kwam, den 11^en^ October, om 8 ure 's morgens, in het gezicht van Vlissingen. Tegen den middag begroette de boot de stad Antwerpen met drie kanonschoten, welke de ontelbare menigte die zich op de kaaien verdrong, met luide toejuichingen beantwoordde.

Dhanis stapt aan wal, het muziek heft de Brabançonne aan, iedereen ontdekt zich, de toejuichingen hernemen : het tooneel is grootsch en roerend. De officier stapt in een rijtuig en wordt onder de eerbewijzen zijner stadgenooten naar het huis zijner ouders geleid.

Dit was nochtans maar het begin van de lange reeks plechtige ontvangsten en feestelijkheden, waarmede men baron Dhanis vereerde, en waarvan wij enkel de voornaamste hier laten volgen.

Daags na zijne aankomst werd hij, om 2 ure, luisterlijk onthaald op het stadhuis van Antwerpen. Om 3 ure, ontving hij, in de zaal van den Kunstenaarskring, uit naam van den Antwerpschen koophandel, een prachtigen degen ten geschenke, en het Genootschap van Aardrijkskunde overhandigde hem eene prachtige medaille. Tegen 5 ure stapte hij aan de spoorhalle van Brussel af, waar prins Albrecht van België,een groot getal burgerlijke overheden en al de officieren van het regiment grenadiers hem afwachtten. Toen hij de spoorhalle verliet, bracht hem de ontelbare menigte die de Rogierplaats en de aanpalende lanen bedekte eene geestdriftige huldebetooning.

Den 16en werd baron Dhanis door den Koning in gehoor ontvangen.

Den 19en nam hij deel aan de vergadering der Belgische Koninklijke Maatschappij van aardrijkskunde.

Den 23en bood hem het Gemeentebestuur van Brussel, in de prachtige zalen van het stadhuis een feestmaal aan, waarbij 2500 genoodigden aanzaten.

Den 30en werd hij onthaald op een hartelijk feest, ingericht door den Afrikaanschen Kring, eene vereeniging welke voor het grootste deel samengesteld is uit officieren en beambten, die in Congo reeds verbleven.

Eindelijk gaf de Maatschappij van koloniale belangen een luisterlijk feest te zijner eer, en het was te dier gelegenheid dat Minister Beernaert hem zijne warme gelukwenschen toestuurde.

De Zitting der Koninklijke Maatschappij van Aardrijkskunde. — Wij willen een weinig breedvoeriger uitweiden over deze zitting, waaraan wij de eer hadden deel te nemen en waar wij met verscheidene personen, die Dhanis op zijne tochten vergezelden, mochten kennis maken. Zij had plaats, den 19en October, in de prachtige zaal der maatschappij de *Groote Harmonie*. De zaal was proppensvol. Omstreeks half negen deed prins Albrecht van België, in groot uniform en vergezeld van baron Dhanis, zijne intrede in de zaal.

M. Pavoux, voorzitter, opent de zitting met de volgende redevoering :

« Hoog Edelgeboren Heer, Mevrouwen, Mijne Heeren.

« De Koninklijke Belgische Maatschappij van Aardrijkskunde heeft te wel het groot belang begrepen van het Congoleesch beschavingswerk van Zijne Majesteit om het zich niet tot eer, ja tot plicht te rekenen, den verdedigers van zulk een edele zaak, bij hunnen terugkeer in het vaderland, de bewijzen harer dankbaarheid aan te bieden.

« Baron Dhanis, — en het is met nadruk dat ik hem dezen titel geef, omdat hij dien door zijne heldendaden in het onderdrukken van den slavenhandel erlangd heeft, gelijk weleer de dapperen der middeleeuwen, ten gevolge van buitengewone wapenfeiten, door de leenheeren, op het slagveld, tot ridder geslagen werden, — baron Dhanis, zegde ik, de dappere Belgische officier, dien gij dáár in de gaanderij vóór u ziet, is zegevierend in het vaderland teruggekeerd.

« Het geestdriftig onthaal, de warme toejuichingen, die hem zoowel te Antwerpen, zijn geboortestad, als te Brussel te beurt vielen, zijn hem een klaar bewijs hoe zijne landgenooten de krachtdadigheid, de koelbloedigheid, de standvastigheid en al de andere mannelijke hoedanigheden, waarvan hij als legeroverste gedurende zijn roemrijken veldtocht zooveel blijken gaf, weten hoog te schatten.

« Op onze beurt —, en hier kwijt ik mij van den aangenamen plicht Z. K. H. Prins Albrecht te bedanken, deze plechtigheid, welke het leger zoozeer tot eer strekt, met zijne tegenwoordigheid te hebben willen opluisteren, — op onze beurt, zeg ik, heeten wij baron Dhanis welkom, en verklaren ons gelukkig en trotsch een zoo roemrijk medelid sedert tien jaren in de rangen van onze maatschappij te tellen. »

Hier volgt de lezing van het *beknopt verhaal van den veldtocht tegen de Araben*, waarvan wij de bijzonderheden breedvoerig hebben medegedeeld. Na deze ietwat eentonige lezing, herneemt de voorzitter het woord, en brengt nogmaals hulde aan baron Dhanis.

Daarop overhandigt hij aan den held van het feest eene medaille ; op de eene zijde leest men :

« De koninklijke Belgische Maatschappij van Aardrijkskunde aan den bevelhebber van den veldtocht tegen de Araben, baron Francis Dhanis, Opziener van den onafhankelijken Congostaat. Brussel, 19^{en} October 1894. »

En op de keerzijde : « Veldtocht tegen de Araben : Verovering van Manyema. Overwinningen op Gongo-Lutete, Sefu, Muini-Pembe en Muini-Moharra. Inneming van Nyangwe en Kassongo. Gevechten aan de Luama en de Lulindi. Nederlaag van Rumaliza. Inneming van Kabambarre. April 1892-Februari 1894. »

Loftuigingen van Dhanis aan zijne medewerkers. — De bevelhebber Dhanis staat op en onder de grootste aandacht richt hij tot zijne toehoorders de volgende aanspraak, waarin hij met veel bescheidenheid zijne eigene verdiensten op den achtergrond plaatst om die zijner makkers te doen uitschijnen :

« Hoog Edelgeboren Heer, Mevrouwen, Mijne Heeren,

« De ontvangst, die mij ten deel valt, zou onmogelijk schitterender en roerender kunnen zijn. De woorden ontbreken mij om de betuigingen mijner diepgevoelde erkentenis uit te drukken jegens het uitstekend gezelschap, dat Hoog Edelgeboren Prins Albrecht van België met zijne tegenwoordigheid heeft willen vereeren.

« Maar ik kan deze gelegenheid niet laten voorbijgaan zonder hulde te brengen aan de zelfopoffering en den moed der officieren en onderofficieren die onder mijne bevelen, aan den veldtocht in de zuidelijke gewesten, van Lusambo af tot aan het Tanganika-meer, deelgenomen hebben, en aan wie het grootste deel der eerbewijzen toekomt welke mijne landgenooten mij aanbieden.

« Eerst en vooral legt een droevige plicht mij op de namen te vermelden van hen die hunne verkleefdheid aan het groote beschavingswerk van Zijne Majesteit den koning met den dood hebben betaald.

« Ponthier komt in de eerste plaats. Ponthier, wiens leeuwenmoed geene hinderpalen konden tegenhouden,is te wel gekend opdat het hier noodig zij de wapenfeiten aan te halen, welke hij verrichtte in het kamp der Aruwimi en in de voorhoede van de afdeeling door den diepbetreurden bevelhebber Van Kerckhoven aangevoerd. Toen de oorlog werd verklaard, was Ponthier in Europa. Niettegenstaande hij nog niet geheel hersteld was van de gevolgen eener wonde, vertrok hij aanstonds naar Afrika, en onderscheidde zich op ongemeene wijze. Twee dagen na zijne aankomst aan de Falls, begaf hij zich op weg, veroverde Kirundu, en veranderde door ongelooflijk snelle marschen, den aftocht der Araben in een wanordelijke vlucht. Eenige dagen daarna, sloot hij zich, te Kassongo, bij mij aan, en nam deel aan de gevechten van 15^{en}, 16^{en}, 17er, 18^{en} en 19^{en} October. Ongelukkig werd hij den 19^{en} gekwetst en stierf aan de gevolgen zijner wonden. Zijne dood was die eens helds !

« De koning, zijn aandenken willende vereeuwigen, heeft een besluit geteekend waarbij de hoofdstad van het Araabsche grondgebied van den Vrijstaat den naam zal dragen van Ponthierville.

« De tweede, dien ik vermeld, is luitenant *de Heusch*, die, eenige dagen na den dood van Ponthier, zich bij ons kwam aansluiten. Het dappere gedrag van dezen jongen officier voorspelde een heerlijke loopbaan ; ongelukkig werd hij gedood den 19^{en} November bij den stormloop op de vijandelijke stellingen te Ogella.

« *De Wouters d'Oplinter*. De Vrijstaat verwachtte veel, en niet zonder reden, van dezen uitmuntenden officier, die den veldtocht van het begin af had medegemaakt. Hij had zich bijzonderlijk onderscheiden in het gevecht van 9^{en} Januari, waarin de sultan van Nyangwe, Muini-Moharra, den dood vond. Hij onderscheidde zich insgelijks in den veldtocht tegen Rumaliza, waar hij eene afdeeling onder zijn persoonlijk bevel aanvoerde. Hij was het die het bevel had over de Staatstroepen welke zich met die van de Maatschappij van slavenhandel-

Het doorwaden eener rivier in Congo. (Zie bl. 48)

bestrijding vereenigden. Door vermoeienis uitgeput, kwam hij naar Kassongo, met het voornemen naar Europa terug te keeren, toen hij daar door de dood werd verrast.

« Laat ons nog het afsterven van luitenant *Duchesne* en van sergeant *Pregnaldino* aanstippen ; in gezelschap van Michaux namen zij deel aan het gevecht der Lomami. Vielen eindelijk nog als slachtoffers : luitenant *Bòrtzel*, van de Koninklijke Zweedsche zeemacht, de jonge *Merkus*, de onderofficieren *Destrail* en *Breugelmans*.

« Ziehier nu de namen mijner voornaamste nog in leven zijnde medewerkers : eenigen onder hen bevinden zich tegenwoordig nog in Afrika, anderen zijn in Europa teruggekeerd.

« Kapitein *Gillain* kwam zich onder mijne bevelen plaatsen na de inneming van Nyangwe : hij onderscheidde zich bij de inname van Kassongo en in den veldtocht tegen Rumaliza. Hij volgde mij op in het bevelhebberschap aan de Lualaba.

« Luitenant *Lothaire* beantwoordde onmiddellijk den oproep welken ik na den dood van Ponthier gedaan had. Hij snelde toe aan het hoofd van 200 Bangala's, en het was zijne afdeeling die, aangesloten bij die van de Wouters, de boma van Rumaliza innam. Hij voerde het bevel over de afdeeling die Kabambarre veroverde, en versloeg of verstrooide de laatste Araabsche benden. Hij volgde mij op in het bevelhebberschap over het Araabsche gedeelte van den Staat.

« *Michaux*, overwinnaar der Lomami, nam deel aan den veldtocht tot na de inneming van Nyangwe.

« *Doorme*, die zich aan de Kassaï, in den veldtocht tegen de Kioko's onderscheiden had, verlengde zijnen diensttijd om aan den oorlog met de Araben te kunnen deel nemen. Aan het hoofd van eenige inlandsche troepen welke hij wist samen te rapen, onderscheidde hij zich bij de inneming van Kassongo, was tegenwoordig in al de volgende gevechten, en keerde niet eerder naar Europa terug dan na de inname van Kabambarre, waar de laatste geweerschoten van den veldtocht weerklonken.

« De geneesheer *Hinde*, die den graad van kapitein bekwam, onderscheidde zich in verschillende gevechten en gaf menigvuldige blijken van zelfopoffering bij het verzorgen der soldaten door pokziekte aangetast.

« Ik zal niet uitweiden over het dapper gedrag van *Cassart* en *Hambursin*, die zich door zijn onverstoorbare koelbloedigheid gedurende den geheelen veldtocht tegen Rumaliza deed opmerken. —

Lange werd gewond in het gevecht van den 15en October 1893. — Kapitein *Rom*, onderluitenant *Van Lint*, kapitein *Colignon*, luitenant *Augustin*, luitenant *Francken* bewezen ook belangrijke diensten. — Luitenant *Lemery* nam de moeilijke taak op zich Nyangwe te verdedigen, toen deze plaats in groot gevaar verkeerde. — De onderofficieren *Collet* en *Van Riel* verdienen ook de grootste loftuigingen. — *Sandrart* beijverde zich in het aanschaffen van mondvoorraad voor de troepen.

« Ziedaar mijne bijzonderste medewerkers : met zulke mannen was de goede uitslag van den veldtocht verzekerd.

« Ik mag niet eindigen zonder den naam van Coquilhat te vermelden, die mij in Congo tot meester was, en die in een merkwaardig bevelschrift, aan ieder van ons gericht, de te volgen gedragslijn aanwees om den onrustbarenden vooruitgang der Araben te stuiten.

« Er valt niet te twijfelen, Mijnheeren, of Manyema staat een veelbelovende toekomst te wachten. Een overtuigend bewijs daarvan is het groot getal Araben die, tot het uitbaten dezer gewesten, van alle kanten daarheen toestroomen. Nu het land gezuiverd is van de roovers, die het verwoestten, zal de inboorling, onder de bescherming van den Staat en onder het bestuur der trouwgeblevene Araben, zich vreedzaam op den akkerbouw kunnen toeleggen, zonder voortaan te moeten vreezen zijne velden verwoest en zijne rijkdommen ontvreemd te zien. De grond in Manyema is een der vruchtbaarste van geheel den Staat : men treft er al de voortbrengselen der keerkringen in overvloed aan. Ja, men mag gerust verzekeren, dat de Europeanen, die zich aldaar met ter woon zullen vestigen in korten tijd tot welvaart en rijkdom geraken zullen. »

De redevoering van bevelhebber Dhanis, met de aan den soldaat eigene rondheid uitgesproken, wordt op daverende toejuichingen onthaald.

Vóór het gezelschap te verlaten liet prins Albrecht zich de twee Araabsche opperhoofden voorstellen en had, door tusschenkomst van baron Dhanis, een lang onderhoud met hen.

DOODENLIJST.

Om de lijst der slachtoffers van de Araabsche barbaarschheid te volledigen, zullen wij hier eenige gebeurtenissen aanhalen welke vóór den krijgstocht van Dhanis plaats grepen, te weten : het rampzalig

einde van Hodister, van Debruyn en van Lippens, die door de wilden vermoord en opgegeten werden, alsook den dood van Emin-Pacha die hetzelfde lot onderging.

Heldhaftige zelfopoffering van den officier Debruyn.

— Het volgende verhaal werd ons door eenen ooggetuige medegedeeld, te weten den heer Mohun, consul der Vereenigde-Staten, van wien reeds boven sprake was.

De lezer zal zich herinneren hoe de Araben, tijdens den opstand der slavenhandelaars, zich van den gezagvoerder van den Vrijstaat te Kassongo, den heer Lippens, en van zijnen onderhoorige, Debruyn, hadden meester gemaakt.

« Ik zal u het hartverscheurendste tooneel verhalen, zoo schrijft de ooggetuige, welke ik ooit te zien kreeg. Gij weet dat de Araben twee blanken gevangen hielden, Lippens en Debruyn, gezagvoerders van den Staat te Kassongo. De Araben zonden ons Debruyn ten einde de blanken aan te zetten om met 50 onzer mannen de Lomami-rivier over te varen en met Sefu in onderhandeling te treden. Wij wisten door onze spionnen, dat men ons een valstrik spande en dat men deze uitnoodiging deed met het doel zich van ons meester te maken.

« Debruyn kwam aan den oever der rivier, welke op deze plaats eene breedte van negentig meters heeft, en ving met ons, die op den tegenovergestelden oever stonden, een gesprek aan dat minstens een halfuur lang duurde. De Belgische officier was sedert 5 maanden om zoo te zeggen krijgsgevangene der Araben, en ik kon hem niet verlossen, daar de bevelen, die ik ontvangen had, mij oplegden den strijd niet te beginnen, en alleen, in geval van vijandelijkheden van den kant der slavenhandelaars, geweld met geweld te keeren. Scheerlinck liep naar ons kamp om eenen brief aan Lippens te schrijven ; wat mij betreft, ik riep tot Debruyn : « Kunt gij zwemmen ? » Hij antwoordde mij : « Ja. » Daarop daalde hij den oever af, en gevolgd, op één meter afstands, door het Araabsch opperhoofd, begon hij zijne voeten in de rivier te wasschen ; 15 meters achter hem bevonden zich een veertigtal Araben, en, 400 meters verder, een tweehonderdtal andere slavenhandelaars. Ik geef bevel aan een tiental onzer beste schutters zich te verschuilen in het hoogstammig riet dat langs den oever groeit, en plaats er een tiental andere rondom mij.

« Toen ik zag, dat mijne bevelen uitgevoerd waren, hernam ik het gesprek en riep tot Debruyn.

« Is er iemand aan uwen kant die fransch verstaat ? » Hij antwoordde

mij : « Neen. » Dan sprak ik tot de mannen die in het riet verdoken zaten : « Kies elk uwen man en mik wel, ik gelast mij met het opperhoofd » ; en ik riep tot Debruyn : « Ik kan u redden, ik heb goede schutters in het riet doen post vatten, spring de rivier in en zwem over. » Een akelig stilzwijgen volgde op deze woorden. Eindelijk, na een half minuut, antwoordde hij : « Ik dank u ; neen, ik kan en mag Lippens niet verlaten. »

« En hij ging tot zijne bewakers terug. Wij zonden hem onze laatste druppels cognac, een stuk geweven stof en eenen brief voor Lippens. Verleden nacht hebben wij door eenige krijgsgevangenen vernomen, dat zijn hoofd met dat van Lippens tentoongesteld werd boven het paalwerk van Kassongo, de verblijfplaats van Typo-Tip en van zijnen zoon Sefu, en gelegen op drie dagreizen van ons kamp. Boven hetzelfde paalwerk, plaatsten de Araben ook de hoofden van negen andere Europeanen ; onder hen ken ik er drie die mij, toen ik door de koorts werd aangetast, met de grootste liefdadigheid verzorgden.

De dood dezer dapperen werd later ruimschoots gewroken door de overwinningen die wij verhaald hebben.

Luitenant Hodister. — Ziehier een beknopte levensbeschrijving van dezen ontdekkingsreiziger, in Juni of Juli 1892, door de Araben van Nserera vermoord.

Alhoewel Hodister, in 1847, het levenslicht te Brussel zag, stamde hij nochtans, even als kapitein Jacques, van een Luxemburgsche familie af. Hij diende met onderscheiding in het korps der Pauselijke zouaven, en maakte deel van de groep christene soldaten, die zich zoo heldhaftig gedroegen in het onderdrukken van den Afrikaanschen slavenhandel en aan wier spits kapitein Joubert uitschijnt.

Vooraleer Midden-Afrika te doorloopen had hij, voortgestuwd door zijne zucht naar verre reizen, achtereenvolgens de Indiën, de Philippijnen, Nieuw-Caledonië, Australië, Nieuw-Ierland en Nieuw-Bretagne doorreisd. Vervolgens trad hij in dienst van Spanje. Het was juist ten tijde der bekende oneenigheid tusschen deze mogendheid en Duitschland, wegens het bezit der Carolinen. Hij was aan boord van het schip, dat naar deze eilanden stevende om Spanje's rechten te doen eerbiedigen, toen de H. Vader Leo XIII bemiddelend optrad en het geschil in der minne bijlegde. Op zijnen terugtocht leed hij schipbreuk en redde verscheidene personen het leven. In zijne eenvoudigheid beschouwde hij deze moedige daad als iets, dat nauwelijks melding verdiende.

Als voortplanter der beschaving beschouwd, behoorde Hodister tot de school van Gordon en van Cameroon : hij verafschuwde het bloedvergieten, en uitgenomen de dagen wanneer hij ter jacht ging, reisde hij gewoonlijk ongewapend. Wie weet of dit al te groote vertrouwen hem niet noodlottig is geweest! Hij telde vele vrienden in Congo, zelfs onder de Araben, wat doet veronderstellen, dat, indien hij gemarteld, gedood en opgegeten werd, zulks geschiedde door toedoen van betaalde sluipmoordenaars.

Hodister wist de gevoelens van zijn levendig geloof in dichterlijke volzinnen uit te drukken. Ziehier wat hij, weinige dagen vóór zijn laatste vertrek uit Europa,aan eenen zijner brusselsche vrienden zegde: « Gedurende de plechtige stilte der Afrikaansche nachten, wanneer duizenden sterren aan het hemelgewelf glanzen, hoor ik als 't ware de natuur, die haren Schepper begroet. Ik voel mij dan zoo dicht bij God, de schoonheid zijner werken en de menigvuldigheid zijner weldaden komen mij dan zoo klaar en zoo tastbaar voor, dat ik een dwaas of een trotsch mensch zou verdienen genoemd te worden indien ik dan niet zou gelooven en bidden... Nooit, voegde hij er bij, was ik zoo gelukkig te gelooven in God en zijne Kerk te dienen als sedert mijne eerste reis in Afrika. » Deze woorden teekenen den man ; zij bewijzen ook at, indien het Congoleesche Werk, gelijk alle menschelijke ondernemingen, een baatzuchtigen kant heeft, het ook voorstanders telt, wier gevoelens van evenveel edelmoedigheid als belangloosheid getuigen.

Tezelfdertijd als Hodister werden nog andere vertegenwoordigers van handelsmaatschappijen, gedurende den opstand der Araben, ter dood gebracht. Melden wij :

Dokter *Jules Magery*, geneesheer van den ontdekkingstocht, geboren te Dinant, in 1866, en *Jan-Baptiste Desmedt*, geboren te Gent, met Hodister vermoord den 15 Mei 1892.

Alfred Noblesse, geboren te Brussel in 1869, gedood, den 10^en^ Mei, te Riba-Riba, waar hij aan het hoofd stond van den handelspost.

Juliaan Pierret, geboren te Brussel in 1858, vermoord te Lhomo, den 17^en^ Mei.

Gaston Jouret, geboren te Brussel in 1869, gedood te Kibonge, den 10^en^ Mei.

Het was ook gedurende dezen ongelukkigen tocht, welke toevallig, tot den opstand der Araben aanleiding gaf, dat de volgende personen aan ziekte bezweken : *Alfred Mussche*, van Gent, *Pieter Chaumont*, van Luik, en *Jozef Goedseels*, van Mechelen.

Rampzalig einde van Emin-Pacha. — Men kent de geschiedenis van dokter Snitzler, den zonderlingen duitschen gelukzoeker, die na bijna een koninkrijk gesticht te hebben, te Wadelaï, in Midden-Afrika, zich gedwongen zag de hulp der blanken in te roepen. Stanley verloste Snitzler uit zijn neteligen toestand en bracht hem naar Bagamoyo, aan de oostkust (1889).

In plaats van naar Europa terug te keeren, vertrok Emin in 't geheim naar de streek der groote meeren, alwaar hij eene bende Nubiërs samenraapte en het westelijk deel van het Tanganika-meer afliep. Hij was op de boorden van den Congostroom aangekomen, niet ver van Kibonge, toen hij in de handen viel van eenige Araben, aangevoerd door Saïd, den luitenant van Muini-Mohara.

Later gelukte het den heer Mohun, consul der Vereenigde-Staten de volgende inlichtingen van eenen der moordenaars van Emin in te winnen.

« Mamba en ik, zeide de moordenaar, stonden recht bij den pacha. Op een teeken van het opperhoofd Kinena grepen wij hem elk bij eenen arm vast en hielden hem op zijnen stoel. Hij draaide zich om en vroeg ons wat wij met hem wilden aanvangen. Kinena zei hem dan : « Pacha, gij zult sterven. » Toornig riep Emin uit : « Wat heeft dit alles te beduiden ? Zegt gij dat uit scherts ? Wie geeft u de macht om iemand ter dood te veroordeelen ? » Kinena antwoordde :

« Ik veroordeel niet, ik heb het bevel ontvangen van Kibonge, die mijn overste is, en ik moet gehoorzamen. »

« Emin poogde zich uit onze handen te rukken en zijnen revolver te grijpen, maar hij gelukte daarin niet. Kinena toonde hem dan den brief waarbij Kibonge den moord gebood. Emin las hem en na bestatigd te hebben dat Kinena waarheid sprak, loosde hij een diepen zucht en sprak :

« 't Is wel, gij kunt mij dooden, maar bedenk, dat de blanken mijnen dood zullen wreken, en dat eer twee jaren zullen verloopen, in deze streken, welke gij thans in uwe macht hebt, niet één Araab meer te vinden zijn zal. » Emin toonde geenen schrik ; alleenlijk beefde zijne stem een weinig, toen hij van zijn dochterken sprak.

« Kinena gaf andermaal een teeken. De pacha werd opgenomen van zijnen stoel en op den rug op den grond uitgestrekt. Ieder van zijne beenen en armen werd door eenen man vastgehouden : ik hield het hoofd vast terwijl Mamba den hals afsneed. Emin bood niet den minsten tegenstand. Met één slag van zijn mes scheidde Mamba het hoofd half van de romp. Het bloed spatte op ons ; de pacha was

Kapitein Alphonse Jacques, geboren te Stavelot, in 1858, aanvoerder der eerste karavaan tot bestrijding van den slavenhandel. (1891-93.) (Zie bl. 78.)

Luitenant Hodister, geboren te Brussel, in 1847, vermoord in Congo in 1892. (Zie bl. 70.)

dood. Mamba sneed nu het hoofd geheel af, en Kinena zond het naar Kibonge. Wij lieten het lichaam waar het lag. »

Men vernam later, dat het lichaam van Emin door Manyéma's opgegeten werd ; al de Nubiërs van zijn gevolg ondergingen hetzelfde lot.

Zoo was het droevig einde van den zonderlingen man, die in zijne loopbaan dagen van roem en vermaardheid had geteld.

Zijne papieren en boeken, waaronder men eenen Bijbel en een afschrift van den Coran aantrof, alsook een deel zijner verzamelingen werden aan Dhanis overhandigd, die ze naar Europa zond. Men mag het Emin tot eeuwige schande en oneer aanrekenen de Muzelmansche zeden en gebruiken gedurende zijne zwerftochten te hebben aangenomen.

De moordenaar Saïd, door Ponthier krijgsgevangen genomen, werd gevonnisd en doodgeschoten.

Na deze schitterende overwinningen door de Belgen op de Araben en hunne bondgenooten, de slavenhandeldrijvende negers, behaald, kon men een aanvallenden terugkeer van den vijand verwachten. Deze greep inderdaad plaats in 1896, aan de Opper-Ubanghi, waar de afval van een deel der Congoleesche zwarte troepen den dood van verscheidene Belgische officieren voor gevolg had. De bevelhebber Dhanis was gedwongen naar Congo terug te keeren om de orde te herstellen, en luitenant Henry deed de oproerlingen een volkomene nederlaag ondergaan. Eenigen tijd daarna trok kapitein Chaltin tot aan de bronnen der Ouelle vooruit, versloeg de Mahdisten te Redjaf, aan den Nijlstroom, en bezette de provincie Lado door Engeland in pacht afgestaan. Ook te Redjaf sloeg kapitein Hanolet, in 1898, een onverhoedschen aanval der dervichen af, die verscheidene blanken hadden vermoord.

Nu de Engelschen Karthoum ingenomen hebben, en de Belgen en Franschen erin gelukt zijn zich aan den Boven-Nijl te vestigen, mag men eindelijk hopen, dat niet alleen de heerschappij van den Mahdi weldra ten einde zal zijn, maar ook dat de slavenhandel geheel en al in Midden-Afrika uitgeroeid zal worden.

Aldus zal het doel bereikt zijn, dat Leopold II zich voor twintig jaren voorstelde.

(Aanmerking bij de derde uitgave.)

TWEEDE DEEL.

KAPITEIN JACQUES EN DE BELGISCHE KRIJGSTOCHTEN TEGEN DE SLAVENHANDELAARS.

EERSTE HOOFDSTUK.

Van België naar Tanganika.

§ I. — De vier krijgstochten.

DE AFRIKAANSCHE KRUISVAART. — Het was in het jaar 1890, dat de groote Paus Leo XIII, den primaat van Afrika, den doorluchtigen kardinaal Lavigerie, aartsbisschop van Algiers en Karthago, de zending opdroeg een nieuwe kruisvaart in Europa te prediken, tot vrijmaking van de millioenen negers, die de Araben in hunne strooptochten als wilde dieren najagen, met ongehoorde wreedheid behandelen en als slaven wegvoeren om hen aan wellustige en bedorven meesters te verkoopen.

De welsprekende en overtuigende stem van den grooten redenaar weerklonk eerst te Parijs, vervolgens te Londen en te Brussel ; overal deed zij gevoelens ontstaan van medelijden met het ongelukkige lot onzer verdrukte broeders, en van verontwaardiging tegen de volgelingen van Mahomed, de bewerkers van zoo groote onteering der menschheid.

In verscheidene landen van Europa kwamen aanstonds Vereenigingen tot stand met het doel de noodige gelden in te zamelen tot het inrichten van krijgstochten ter bestrijding van den slavenhandel ; en dewijl de gewesten van het binnenland en oosten van Afrika het meest door de menschenjacht geteisterd werden, besloot men eerst en vooral daar beschermend op te treden.

Men vertrouwde aan het kleine België, dat hoogen prijs er op stelde zijn aandeel in de kruisvaart te hebben, en dat eigenlijk het eenige land was, dat werkdadig optrad, de onmetelijke streken van den onafhankelijken Congostaat, gelegen in het hartje van Afrika en onlangs gesticht door den oppergezagvoerder koning Leopold II.

Terwijl de troepen van den Vrijstaat in het westelijk- en middengedeelte van Congo de orde handhaafden, richtte de Maatschappij van slavenhandel-bestrijding, onder toezicht van het Brusselsche

Comiteit, achtereenvolgens verscheidene krijgstochten in en zond die naar het Tanganika-meer.

Het rechtstreeksche doel was hulp te brengen aan den heldhaftigen franschen kapitein Joubert, die zich sedert twaalf jaren, tot verdediger der Witte-Paters, op de verwoeste boorden van het Tanganika-meer had aangesteld.

Van 1890 tot 1893 telde men **vier Belgische krijgstochten.**

I. De eerste, samengesteld uit den luitenant Hincq en twee vrijwilligers, de heeren *P. de Kerckhoven* en *Camille Ectors*, vertrok uit Antwerpen, den 17^en^ Juni 1890, en richtte zich naar het Westen. De reizigers waren voornemens stroomopwaarts de oevers van den Congo en van den Lomami te volgen tot aan Bena-Kamba, om van daar het Tanganika-meer te bereiken. Maar de opstand der Araben, waarbij Hodister het leven inschoot, dwong hen naar Europa terug te keeren.

II. De tweede krijgstocht was gelukkiger. Hij vertrok uit Rotterdam, den 29^en^ April 1891, onder bevel van kapitein Jacques, vergezeld van de Heeren *Renier*, *Docquier*, en *Vrithoff*, en kwam, den 7 Juni, te Zanzibar aan. Spoedig had men het Tanganika-meer bereikt alwaar het fort Albertville werd opgebouwd. Vrithoff, tot luitenant van Joubert aangesteld, sneuvelde roemrijk in een gevecht met de Araben. Voor meer bijzonderheden leze men het daarover door mij geschreven werk (1).

III. De derde vertrok, het volgende jaar, onder geleide van luitenant *Long*. Onder degenen, die er aan deel namen, telde men twee officieren, *Duvivier* en *Demol*, alsook de Heeren Detiège, Moriamé en Moray. Evenals bij den vorigen tocht ging men scheep te Rotterdam, den 3^en^ April 1892, om langs het Oosten door Zanzibar en Tabora, het binnenland te bereiken ; maar de onderneming onderging groote vertraging door den opstand der Araben tegen de Duitschers.

IV. Eindelijk vertrouwde men het bevel over den vierden krijgstocht aan kapitein Descamps en zijne twee onderhoorigen, de Heeren *Miot* en *Chargois*. Deze laatste tocht welken men den naam van *hulpveldtocht* gaf, werd ingericht op aanvraag van kapitein Jacques, die dringend het Comiteit verzocht hem twee kanonnen en krijgsvoorraad te zenden. Ditmaal volgde men den Zambezisstroom en het Nyassa-

1. *Alexis Vrithoff, adjoint des capitaines Jacques et Joubert au Tanganika*, in-8° van 192 bl. met platen opgeluisterd. Desclée, De Brouwer, Brugge.

meer, en, den 22^en^ October 1893, ontmoette men Jacques te Abercorn, aan den zuidelijken oever van het Tanganika-meer.

Hier moeten wij ook melding maken van den tocht der Heeren Delcommune, Diderrich, Briart en Cassart, ondernomen tot het uitbreiden van den koophandel. Deze Heeren kwamen toevallig, den 23^en^ Augustus 1892, te Albertville aan en leenden hunne medehulp bij het innemen van eene Araabsche boma der omstreken.

§ II. — De krijgstocht van kapitein Jacques.

Het vertrek. — Daar de krijgstocht van kapitein Jacques de voornaamste is der vier, zullen wij, in deze bladzijden, er ons bijzonder mede bezig houden, en bij gelegenheid de gewichtigste voorvallen der twee volgende tochten, die ermede in verband staan, aanstippen.

De dappere officier, met wien wij de eer hadden kennis te maken, en wiens broeders in ons gesticht van Carlsburg ter school gingen, is de zoon van den notaris Jacques van Vielsalm (Luxemburg), en werd geboren te Stavelot (provincie Luik) den 24^en^ Februari 1858.

Zijn oudoom, Theodore Jacques, gestorven dit jaar (1895), was afgevaardigde voor het Nationaal Congres van 1830.

Alphonse Jacques volgde de loopbaan der wapenen en werd in 1886, als bijgevoegde-kapitein in den Staf aangenomen.

Reeds had hij, tijdens eene eerste reis, verschillende jaren in Congo doorgebracht, toen men hem, in 1891, het bevel over het expeditiekorps toevertrouwde (1). Hij vertrok uit Brussel naar Rome, waar Zijne Heiligheid Leo XIII hem in bijzonder gehoor ontving. De Heilige Vader had een lang gesprek met hem, en al het goede beseffende, dat voor godsdienst en beschaving uit den veldtocht voortspruiten zou, schonk hij zijnen zegen aan de Belgische onderneming, aan haren bevelhebber en onderhoorige medehelpers, en zond hen eenige geestelijke herinneringsgeschenken.

Jacques vertrok, den 13^en^ Mei, naar Napels, waar hij Docquier, Vrithoff en den onderluitenant Renier, aldaar uit Rotterdam per stoomboot aangekomen, aantrof.

Den 7^en^ Juni, kwamen onze vier Belgen in goede gezondheid te Zanzibar aan.

Na hunne karavaan te Bagamoyo gevormd te hebben, trokken zij van daar, den 13^en^ Juli, het binnenland in.

1. Deze bijzonderheden zijn ontleend aan het werk *Mouvement antiesclavagiste*, door het Comiteit van het Werk te Brussel uitgegeven.

Laten wij het woord aan onzen kapitein, die zelf de reis te lande vertellen zal.

Van Bagamoyo tot Mpoua-Poua. — Mijne karavaan telde 500 pagazi's (lastdragers) en 100 askari's (soldaten), waaronder 60 Wangwana's en 40 Ounyamouési's. Bij dit getal moet men nog 750 pagazi's voegen (mannen, vrouwen en kinderen), de familieleden der soldaten, die hunne eigene goederen droegen. Daarenboven troffen wij te Jangue-Jangue een kleine karavaan aan op weg naar Ujiji, welke zich bij ons aansloot, 't geen voor gevolg had dat mijne *safari*, toen wij den 7^{en} Augustus te Mpoua-Poua aankwamen, niet minder dan 1600 koppen bedroeg. Niets merkenswaardigs gedurende dit eerste deel onzer reis.

Van Mpoua-Poua tot Tabora. — In al de dorpen, welke wij doortrokken toonden de inboorlingen zich zeer inschikkelijk; overal vonden wij mondvoorraad in overvloed en aan zeer billijke prijzen, en water ontbrak ons nooit. Gedurende onze derde dagreis na Mpoua-Poua greep een voorval plaats dat, naar het schijnt, zich niet zelden in deze streken voordoet; gelukkig had het niet al te erge gevolgen: in de *pori* Chounio, gelegen op het Marengu-Mkali-grondgebied, werd een mijner pagazi's door eenen lanssteek gedood; maar de dieven hadden den tijd niet de pakken te bemachtigen en werden door onze aankomst verdreven. De acht volgende dagen leverden niets merkwaardigs op; alleenlijk vonden wij overal ontvleesde geraamten die getuigenis gaven van de schrikkelijke verwoestingen door eene besmettelijke ziekte in Ougogo onder menschen en dieren aangericht. Ik ervoer ook dat de prijzen der eetwaren gedurig klommen, 't geen waarschijnlijk toe te schrijven was aan den buitengewoon slechten oogst van het jaar.

Achtereenvolgens legerden wij in de dorpen Mougni, Gallou, Sanga, Spala, Djassa, Momadede en Ilindi, wier opperhoofden mij telkens eenige kleine geschenken aanbrachten, welke ik hun in geweven stoffen van gelijke waarde terugbetaalde. Nergens vroeg men ons de *hango* (doortochtsrecht). Den 19^{en} Augustus, legerden wij aan de Polonga-rivier, in eene vlakte dicht bij het dorp Samboubou.

In Ougogo. Aanval der inboorlingen. — 's Anderendaags besloot ik te legeren te Mackengué, dat op eenen afstand van 4 mijlen lag. De karavaan trok rustig vooruit, en de pagazi's stapten

zoo dicht achtereen als hunne pakken het toelieten. Onze karavaan had eene lengte van 5 tot 6 kilometers.

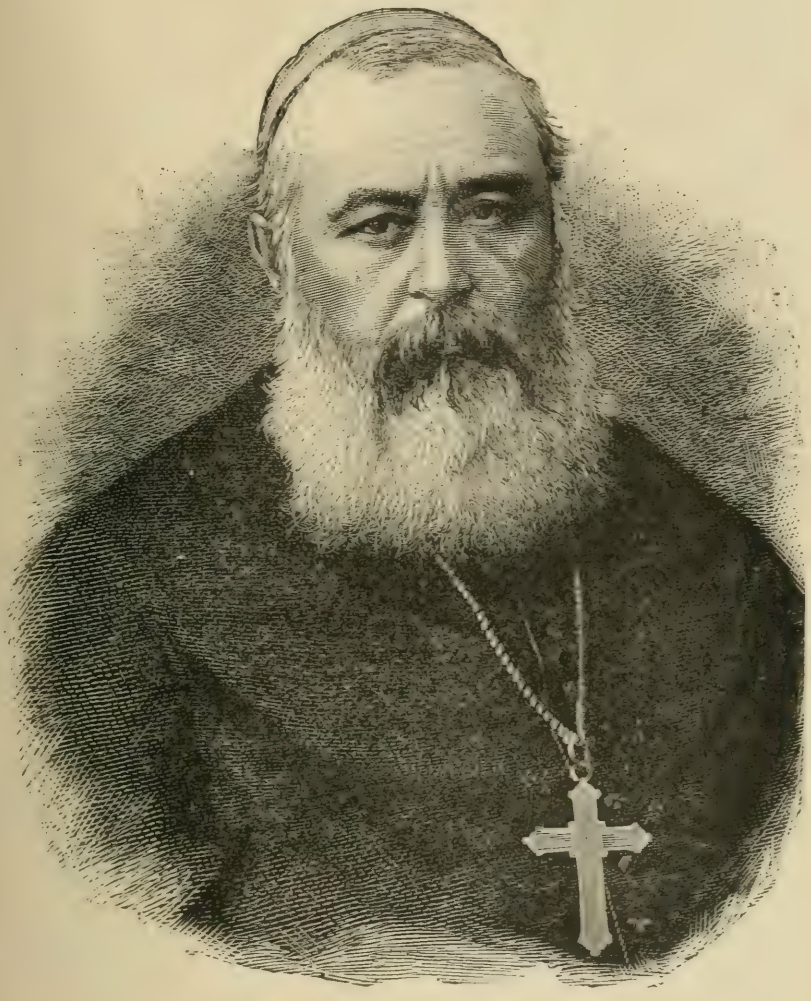
« De inboorlingen, buiten hunne tembes in groepen verzameld zagen ons vol nieuwsgierigheid voorbijtrekken, maar zonder eenige vriendschappelijke of vijandelijke gevoelens te laten blijken. Op ongeveer 3 kilometers afstands der tembes van Daboulou, dagen eensklaps verscheidene benden gewapende mannen op, en terwijl eenige onder hen redetwisten, plaatsen zich de andere aan beide zijden der baan die wij volgen, op eenige stappen afstands van onze dragers; herhaalde malen zelfs gaan zij, dwars door de reien onzer pagazi's, die zij op zijde duwen, de straat over. Zonder zich aan deze vreemdsoortige handelwijze te storen, zetten onze lastdragers hunnen weg voort. Nauwelijks echter waren wij een driehonderdtal meters deze woelzieke gasten voorbijgegaan, toen een onder hen de anderen toeroept :

« Het is toch eene schande voor ons ze alzoo te laten voorbijtrekken ! Op deze woorden zet de geheele bende zich in beweging en vervolgt ons met haar geschreeuw. Bijna op hetzelfde oogenblik verschijnen van achter de tembes van Daboulou, waar zij zich verscholen hielden, eenige andere gewapende groepen, en vallen onze karavaan aan : de pijlen en werpspiezen snorren in menigte door de lucht. Middelerwijl hadden de benden die wij eerst voorbijgegaan waren, ons achterhaald en wierpen naar ons met hunne spiezen. Twee askari's worden gedood aan mijne zijde, drie andere gevaarlijk gekwetst.

« Het bleek nu, dat wij met een wel beraamden aanval te doen hadden : onze vijanden ten getalle van 600, hadden besloten de karavaan te vernietigen. Aan teruggaan viel niet te denken, en hulp was er niet te verwachten, zoodat wij ons gedwongen zagen, wilden wij ons redden en een onherstelbare ramp voorkomen, van onze wapens gebruik te maken.

« De aanval werd dus afgeslagen, en wij vorderden onzen weg tot aan Mackengue, waar wij ons kamp opsloegen.

« Den volgenden dag rustten wij uit, en den 22^{en} braken wij het kamp op, zonder ons van mondvoorraad te hebben kunnen voorzien. Gedurende den geheelen tocht werden wij op een honderdtal stappen gevolgd door eenige woestaards uit Mackengue en Daboulou. Terwijl wij de tembes van Tiwe voorbijtrokken, vermoordden zij, op eenen afstand van omtrent vijftig meters achter ons, vier zieken die zich met moeite voortsleepten. Ik had hen door eenige wel gerichte geweerschoten kunnen beletten deze euveldaad te begaan, maar dit had kwalijk opgenomen kunnen worden door de mannen van Tiwe, die niet geaar-

KARDINAAL LAVIGERIE,
primaat van Afrika, voorstander der tochten tot bestrijding van den slavenhandel,
overleden te Algiers in 1892. (Zie bl. 76.)

zeld zouden hebben met hunne vrienden van Mackengue samen te gaan. 't Is overigens wat deze laatsten beoogden; zij verlangden mijne karavaan te vernietigen gelijk een Araabsch reisgezelschap dat onlangs tot den laatsten man vermoord werd. Zij bleven zelfs met dit doel, op eenige honderde meters afstands van ons kamp op den loer staan. Het gevolg van dit alles was dat mijne mannen dien dag geen mondvoorraad konden koopen.

« 's Anderendaags naderen wij de tembes gelegen aan den voet van den Kilima-Tinde: de inwoners van het dorp, opgehitst door onze hardnekkige vervolgers der drie vorige dagen, verzetten zich tegen onzen doortocht. Zij schieten op ons, en een kogel doorboort het been van een mijner mannen. Eenige geweerschoten jagen hen voor het oogenblik op de vlucht: maar terwijl wij den berg beklimmen vernieuwen zij hunnen aanval en dooden eenen achterblijver. Eindelijk bereiken wij het dorp Kilima-Tinde zonder andere verliezen te moeten betreuren. Het opperhoofd van Kilima-Tinde komt mij te gemoet en verzekert mij van zijne vredelievende inzichten. Ik neem deze goede gesteltenis te baat om een einde te stellen aan die gedurige aanvallen welke dagelijks aan den eenen of anderen onweerbaren sukkelaar het leven kosten. Op mijne aanvraag doet het opperhoofd van Tinde de mannen van Samboulou, Daboulou, Mackengue en Tiwe, die den oorlog tegen ons zijn komen aanprediken, door zijne onderdanen streng bewaken.

« Wij trekken zonder ongeval door Gonda-Mkali, vervolgens door de heerlijke dorpen van Ounyanyembe, wier inwoners zich zoo rustig, vredelievend en inschikkelijk toonen, als die op de grenzen van Ougogo onrustbarende, woelzieke en vijandelijke gevoelens aan den dag legden. »

Aankomst te Tabora. — Den 7^en^ September (den 58^en^ dag na het vertrek uit Bagamoyo), na 48 dagreizen en 10 rustdagen kwam de karavaan te Tabora aan, waar men reeds kennis gekregen had van den aanval der inhoorlingen van Mackengue. De negers hadden echter, naar gewoonte, dit voorval erg overdreven en zich als ooggetuigen van onrustbarende gebeurtenissen aangegeven. Deze geruchten waren den kapitein zeer nadeelig en verhinderden grootelijks het aanwerven der noodige pagazi 's tot het dragen der pakken. De karavaan moest immers te Tabora geheel hervormd worden, en zoo werd Jacques gedwongen, van 7^en^ tot 24^en^ September, daar te vertoeven. Gelukkig ontmoette hij den Duitschen luitenant Sigl, die in de omstreken

eenen krijgspost had opgericht en met een kanon en 70 soldaten een honderdtal Araben en hunne 25000 Wangwana's en Ounyamwesi-slaven in bedwang hield.

Maar geven wij het woord weder aan den kapitein, en halen wij uit zijn dagboek eenige uittreksels aan, die betrekking hebben op het vervolg der reis.

Van Tabora naar Karema. — *Donderdag 24en September.* « Na afscheid genomen te hebben van den Duitschen officier, die ons ten ontbijt had uitgenoodigd, begeven wij ons op weg om het laatste deel der reis af te leggen.

Vrijdag 25en. — « Vertrek om 7 ure : heerlijke streek, zeer rijk en zeer bevolkt ; het groene kleed der velden en der boomen vervroolijkt overal onze blikken ; welk een verschil met de dorre landen, die wij vooraleer Tabora te bereiken doorloopen hebben : de boomen waren daar doorgaans van hunne bladeren beroofd en herinnerden ons aan den herfst in België.

Zaterdag 26en. — « Twaalf pagazi's hebben dezen nacht hunne pakken in den steek gelaten en vijf askari 's zijn ontvlucht ; drie andere zijn om reden van onpasselijkheid, achtergebleven. Eenige Gombozi's torschen de achtergelaten pakken op de schouders en om 7 ure kunnen wij de reis voortzetten ; vlakke, zandachtige grond, veel broodwortels, mtama, koren, enz. Om half twaalf slaan wij ons kamp op te Toutouwo. Omstreeks 2 ure teekende de warmtemeter 42° centigraden.

Dinsdag 29en. — « Nauwelijks hebben wij de tembes van Mapolima achter den rug, toen men opeens de trommen duchtig roert ; de rammelaars en beltrossen worden hevig geschud, de schelle tonen der fluitjes en het geschreeuw uit honderden borsten doorscheuren de lucht. Dit oorverdoovend lawaai wordt gemaakt ter eere van eenige gelukkige jagers die zegevierend ons komen aankondigen, dat zij eenen olifant gedood hebben.

Donderdag 1en October. — « Om 5 ure breken wij het kamp op : hier en daar ontwaart men eenige boomen te midden van onafzienbare vlakten ; daarop volgen uitgestrekte bosschen. Onderweg ontmoetten wij op eene oppervlakte van omtrent 200 hektaren, 1 everzwijn, 8 giraffen, 6 antilopen en 2 hazen.

Zaterdag 3en. — « Op onzen weg tusschen het dorp en de mtoni Ougalla, waar wij om 10 ure aankwamen, zagen wij meer dan 150 antilopen van alle soorten, en ten minste evenveel zebra's. Welk

een aardsch paradijs voor de jagers! De leeuwen zijn ook van dit gevoelen, want het schijnt, dat zij hier hun hoofdkwartier hebben opgeslagen.

« Wij behoeven niet lang te zoeken naar eene legerplaats en slaan onze tenten op aan de boorden van de mtoni welker glooiing 4 tot 5 meters bedraagt. Hier en daar ontwaart men poelen van stilstaand water, waarvan sommige eene diepte hebben van 2 tot 3 meters en waarin een menigte rivierpaarden zich komen verlustigen.

« In een van deze poelen, welke eene oppervlakte heeft van 80 meters lengte op 20 breedte, schuilen ten minste 20 rivierpaarden en 100 krokodilen. Gemakkelijk geplaatst op de boorden der mtoni, schieten wij van op eenen afstand van 10 meters naar deze beweegbare mikpunten. Tegen den avond lagen er 5 rivierpaarden en 5 krokodilen op den rug.

4[en] *October*. — « Twee rivierpaarden, die wij gisteren doodelijk kwetsten, worden buiten het water verrast door onze pagazi's, die hen vervolgen en met lanssteken afmaken. Het getal slachtoffers bedraagt dus zeven. Indien men nu aanneemt, dat ieder der gedoode rivierpaarden 1500 kil. woog, 't geen voorzeker weinig is, bekomt men een totaal van meer dan tien duizend kil. vleesch, waarvan 's avonds geen spier meer te vinden was. Hoe vindt gij de magen onzer Ounyamwezi's ?

« De maan is heden in haar eerste kwartier ; de *massika* (regenseizoen) begint met haar laatste. 's Nachts hebben zich de leeuwen bij de hyena's aangesloten om ons een helsch concert te brengen. Deze nieuwsoortige zangers werden nochtans op betamelijken afstand gehouden door welonderhoudene vuren en door eene omheining van afgehakte boomtakken waarachter wij ons schuil houden.

Zondag 11[en] *October*. — « Om 5 ure worden de tenten opgerold, en ik geef bevel op weg te gaan, ten einde de bepaalde rustplaats te bereiken, vóór de zon al hare kracht verkregen heeft. Maar de pagazi's denken daar anders over en brengen alle slag van voorwendsels in om den dag in rust te mogen overbrengen. Ik houd stand : ik heb besloten dat wij heden nog in de aangeduide *pori* aankomen zouden, en daar is het dat wij goed- of kwaadschiks vernachten zullen.

De mannen zetten een lang gezicht en gaan al morrend en schoorvoetend naar hunne pakken, maar opeens gaan zij op de vlucht en in een oogwenk zijn er een honderdtal in alle richtingen verdwenen. Ik roep aanstonds de hulp in der Askari's, die de vluchtelingen nazetten en welhaast een vijftiental hunner terugbrengen ; de anderen door

hunne makkers wedergeroepen, keeren langzamerhand terug ; eindelijk na den muiters de verdiende bestraffing toegediend te hebben, begeven wij ons op weg : maar dit alles heeft ons een kostelijken tijd doen verliezen, en het is reeds twee ure wanneer wij te Simbo aankomen, waar wij een weinig water vinden. Wij hebben een stikkende hitte gehad, en de weg voerde door een pori waar de grond met lage en doornachtige struiken begroeid was. — Menigvuldige sporen van buffels en olifanten.

Maandag 22^en^ *October.* — Tegen den avond wordt mij een brief overhandigd door den aanvoerder eener karavaan. Oordeel over mijne ontroering toen ik het zegel breek en onderaan den naam van Joubert lees. Hij leeft dus nog, en de toestand is ver van wanhopig te zijn.

Vrijdag 16^en^ *October.* — « Ten 5 ure zijn wij reeds op weg. Onze laatste reis zal lang wezen en alles voorspelt een heeten dag. Het landschap levert een treurig uitzicht op : eenige schrale gewassen vertoonen zich hier en daar tusschen de keien die den grond bedekken. Maar dat is het niet wat onze aandacht boeit : onze blikken richten zich ondervragend naar den gezichteinder ; 't is het Tanganika-meer, dat wij zoeken; wie zal het eerst ontdekken ? Eindelijk, kwart voor één uur, vertoont zich in de verte een lange blauwe streep als met een zilveren boord omzet ; zij wordt begroet met den driedubbelen kreet van *Hoera Tanganika !*

« Tien minuten daarna, aan eene bocht van den weg, vertoont zich eensklaps het fort Leopold aan ons oog. Op dit oogenblik kan ik de ontroering niet bedwingen, die mij geheel overmeestert, en voor mijnen geest doemen de helden op aan wier onverschrokkenheid en zelfopoffering wij te danken hebben, dat de blauwe vlag van den Vrijstaat te midden dier barbaarsche landen op de geduchte vesting wappert. »

Kapitein JACQUES.

Karema, 16 October 1891.

§ III. Te Baudouinville. Kapitein Joubert.

De karavaan van kapitein Jacques werd met opene armen door de zendelingen of Witte Paters van Algiers te **Karema** ontvangen : nadat de oostelijke kust van het Tanganika-meer aan Duitschland was toegewezen geweest, had Koning Leopold hun dezen post toevertrouwd.

Dewijl er voor het oogenblik geene vaartuigen voorhanden waren, was men gedwongen aldaar acht dagen te vertoeven. Kapitein Jacques zond echter onmiddellijk den jongen Alexis Vrithoff naar Joubert om den kapitein, dien hij wist in grooten nood te verkeeren, ter zijde te staan. Vrithoff ging scheep met de laatste overvarenden van de karavaan die, onder bevel van kapitien Stairs, eenige dagen te voren aan de kust aangekomen was.

Toen de vaartuigen, den 30en October, te Karema teruggekeerd waren, vertrok de bevelhebber met al zijne manschappen en kwam eindelijk te St-Lodewijk van Mirumbi aan, alwaar hij Joubert aantrof en de hem door het Comiteit der pauselijke zouaven toevertrouwde hulpmiddelen overhandigde. De post van St-Lodewijk werd gesticht door Joubert en is gelegen aan den westelijken oever van het meer, op tien mijlen afstands van Mpala. Zooals men wel denken kan was de ontmoeting der twee officieren zeer hartroerend.

Ontmoeting van Joubert. — « *Laus Deo*, schrijft de Belgische kapitein, den 4en November, *Laus Deo !*

« Ik heb dus het doel bereikt en dat nog eerder dan gij verwacht hadt. Ik heb kapitein Joubert gezien, en hem in naam van al mijne vrienden uit Europa den broederkus gegeven. Dit was een der gelukkigste oogenblikken van mijn leven : en de kapitein hoe gelukkig gevoelde hij zich ! Welk een goede en heilige man ! Waarlijk, hij verdient de belangstelling welke hij bij ons heeft opgewekt ! Daarbij zijn zijne bescheidenheid, en nederigheid ongelooflijk : nooit hoort men hem een woord reppen over zich zelven of over zijne roemrijke wapenfeiten.

« Niettegenstaande zijn lang verblijf in de keerkringgewesten, drukken zijne vijftig jaren niet al te zwaar op zijne schouders : t' is waar, door het gestadig werken en zorgen gaat hij een weinig gebogen, en is het gezicht een weinig verzwakt, maar die kleinigheden worden zelfs niet opgemerkt als men het gezonde en kloeke gestel in het algemeen beschouwt. De kapitein is klein, mager en zenuwachtig en heeft als hoofdhoedanigheid een buitengewone werkzaamheid. Ik stond verbaasd bij al het werk, dat hij, in de bijzonder ongunstige voorwaarden, waarin hij zich bevindt (men vergete toch niet, dat de Araben hem geen oogenblik rust laten) heeft weten te verrichten.

« De krijgspost van St-Lodewijk is gelegen op 7° 1' zuiderbreedte, op ééne dagreis van Mpala, twee kilometers van den oever van het

meer en drie mijlen van den Mirumbi, wiens blauwachtige kruin men gemakkelijk van de kust kan onderscheiden ; van den krijgspost evenwel kan men den berg niet ontwaren daar het gezicht door eenige hoogstammige boomen belemmerd wordt.

« De grond is zeer oneffen en men vindt er moeilijk geschikte plaatsen tot het stichten van versterkte dorpen.

« Kapitein Joubert moest zich tevreden stellen met eene strook lands van 200 meters lengte bij 20 breedte, welke hij benuttigde tot het oprichten eener boma, maar ofschoon de hutten zoo weinig mogelijk plaats besloegen was de boma welhaast te klein om al degenen te bevatten, die eene schuilplaats binnen hare muren kwamen zoeken. Een tweede kleine vlakte, door eene diepe en steile bergkloof van de eerste gescheiden, werd toen verkozen tot het bouwen eener andere boma. Daar verschanste Joubert zich met eenige vastberadene mannen. Toen ik aankwam was men bezig de kapel te voltooien, waar Pater Van Oost, uit de zending van Mpala, van tijd tot tijd het H. Sacrificie der Mis opdraagt.

« Missionaris en soldaat tezelvertijde geeft de kapitein het christen onderwijs aan de talrijke kinderen, die hij ofwel gewapenderhand aan de slavenhandelaars ontrukken kan, ofwel die hij hun afkoopt met de geringe geldmiddelen, waarover hij beschikt. Hij is het die hun den catechismus uitlegt, die hun een ambacht leert, die hen oppast wanneer zij ziek zijn. En men denke niet dat hij eenen medehelper heeft om hem deze lastige taak te vergemakkelijken ; neen, de kapitein verricht alles alleen met een engelachtig geduld en een wonderbare zelfopoffering.

« Ik zal maar éénen trek aanhalen, waarvan ik ooggetuige was. Gelijk ik u reeds deed opmerken, sloeg onze aankomst de plannen van Rumaliza den bodem in, en hij moest van zijn beslissenden aanval op Joubert's boma afzien.

« De vijandelijke voorposten bevonden zich in een versterkt kamp op twee mijlen afstands van St-Lodewijk. Zoodra zij vernamen, dat wij aan het Tanganika-meer met hulptroepen en krijgsvoorraad voor den kapitein aangekomen waren, maakte hun overmoed plaats voor een hevigen schrik en gedurende den nacht trokken zij heimelijk af. 's Anderendaags vonden de soldaten van Joubert de boma en de nabijgelegene hutten gansch verlaten. Ik bedrieg mij nochtans: de onmenschelijke beulen hadden, in hun haastige vlucht, er niet aan gedacht een zeven of achtjarig meisje mede te nemen of geheel af te maken, dat zij in een grooten aarden pot (gemeenlijk gebruikt tot het koken

der spijzen) opgesloten hielden. Het kind verkeerde in een onbeschrijflijken staat van verval, en was zoo mager, dat het eerder aan een geraamte dan aan een menschelijk wezen geleek : men moest het helpen om overeind te zitten en het tegen eenen muur plaatsen om het evenwicht te kunnen behouden ; wanneer het begeerde te rusten of voedsel noodig had, was er iemand noodig om het plat te leggen en de spijs toe te dienen : de weinige krachten, welke het ongelukkige schaap nog overbleven, uitten zich door zuchten en kermen. Het is de kapitein, die dit kind oppast ; twintigmaal en nog meer staat hij 's nachts op om het te verzorgen, en gedurende den dag overlaadt hij het, eene teedere moeder gelijk, met liefkoozingen.

« Het Marungu-grondgebied wordt door de menschenjagers afgeloopen, en, om aan de slavernij te ontsnappen waarmede zij gedurig bedreigd wordt, heeft de bevolking hare woningen verlaten om onder de onmiddellijke bescherming van den kapitein een weinig rust te vinden. Zoo werden in min dan vijftien maanden, zeven nieuwe dorpen rond de boma van Joubert opgebouwd, en de bevolking van St-Lodewijk beloopt heden tot zes duizend zielen.

« Met zulk een getal ware er middel om iets aan te vangen, indien er wapens voorhanden waren ; ongelukkig ontbreken zij. In het vorige jaar hadden vele inboorlingen, bij gebrek aan buskruit, besloten zich van hunne geweren te ontdoen. De missionarissen kochten ze op en overhandigden ze aan Joubert. Maar wat hebben eenige oude en versletene wapens te beduiden wanneer het geldt tegen welgewapende en talrijke vijanden op te trekken ?

TWEEDE HOOFDSTUK.

De Oorlog aan het Tanganika-meer.

§ I. De verkenning van de Oostkust.

DE TOESTAND DER ARABEN. — Onmiddellijk na zijne aankomst te Mpala onder het gastvrije dak der Witte Paters, ging Jacques op verkenning der streken, welke hij gelast was te bezetten, ten einde eene geschikte plaats tot het bouwen eener sterkte te zoeken.

Den 1[en] December begeeft hij zich met 20 scheepslieden en 40 sol-

daten aan boord van de missieboot de *Yusufu (de Jozef)*. De eerwaarde Pater Guillemé vergezelt hem als leidsman en vertolker.

« Men zet koers naar het Noorden. Baaien en kreken bezet met blinde klippen, en alleen genaakbaar voor kleine vaartuigen, volgen elkander beurtelings op langs de uitgetande kusten, maar een eigenlijke haven treft men nergens aan.

« Ziehier, hoe op staatkundig gebied, de zaken staan.

« Na drie dagreizen van Mpala stuit men reeds op de voorposten der Wangwana 's. Hunne eerste boma bevindt zich op twee mijlen van Rutuku's verblijfplaats. Zij is bezet door Kahengere, en men houdt ze voor onneembaar. Kahengere werd reeds door de mannen van Joubert aangevallen, maar de Araab slaagde er in ze zegevierend terug te drijven. Het bleek, dat de belegeraars zich niet voldoende van krijsvoorraad hadden voorzien, en dit was oorzaak dat zij gedwongen werden onverrichter zake af te trekken. Een weinig hooger op, daar waar de vlakte van Kataki begint, is een tweede post, of beter gezegd, een tweede roovershol, want moord en brandstichting zijn er aan de orde van den dag. Dicht bij de Lukuga-rivier treft men een Araabschen post aan te *Miketo*, en een anderen op twee dagreizen westwaarts ; deze staat onder het bevel van *Mouhina*.

« Op den anderen oever der Lukuga en der Lugamba, op twee kilometers afstands van deze laatste rivier, verheft zich de geduchte boma waar de Araab *Fundi-Bwete* het bevel voert.

« De bezetting dezer boma richt zich, bij onze aankomst, naar het strand, en met woeste kreten en gebaren loopen de Araben naar de monding der rivier als wilden zij daar eerder aankomen dan onze boot en ons tot den strijd uitdagen.

« Wij waren gekomen, zoo gaat de bevelhebber Jacques voort, niet om te vechten, maar om de streek te verkennen ; ik hoop evenwel dat het uur van den strijd welhaast zal slaan om aan deze onbeschofterikken eene wel verdiende les te geven.

« Te Mtowa, aan het strand, wachten sedert een twintigtal dagen, vier karavanen op vaartuigen, om naar Ujiji te varen. Het zijn Wangwana 's — acht of tien op zijn hoogst — die voor hunne meesters op strooptocht zijn gegaan en hun een honderdtal slaven en tien olifantstanden brengen. De slaven, allen vrouwen en kinderen, zijn niet geboeid, en te zwak om aan vluchten te denken.

« Op twee kilometers van het strand, treft men nog een andere boma aan ; zij is zeer sterk en staat onder het bevel van een genaamden Ali-Mouende, dien ik voor den wreedsten en onmeedoogendsten

mensch aanzie op den aardbol. Wij hebben hem bericht gegeven, dat wij van zin waren te Mtowa of in de omstreken eenen post op te richten. « Ik kan daartoe, gaf hij ten antwoord, mijne toestemming niet geven (alsof wij hem die gevraagd hadden !), gij moet u tot Rumaliza wenden, wien de streek toebehoort. »

« Een woordje om u te zeggen wie die Rumaliza is. De Araben (Belutchis, Metis, enz.) dragen alle eenen bijnaam, die hen kenschetst. Rumaliza is de bijnaam van den Araab Mahomed ben Halfan, van Ujiji, die met het geld en de hulpmiddelen van Tippo-Tip zijne strooptochten inricht. Rumaliza beteekent : *die alles verwoest, die niets achter zich laat, verdelger.* Een ander noemt zich Uturutu: *slecht als het koperzuur*, enz.

« Al de posten, welke wij hierboven aanhaalden, behooren aan Rumaliza. Verder op vindt men er nog zeven, die het eigendom zijn van Bwana-Soro, ook een Araab uit Ujiji.

« Ziehier de gevolgtrekkingen van mijnen verkenningstocht :

a) De kusten van Mpala uitgezonderd, is de geheele streek in de macht der slavenhandelaars ; zij zijn er als ingeworteld, en kunnen ongehinderd van uit de vijftien rooverskuilen waarin zij nestelen den inboorlingen het weinige afpersen, dat zij nog bezitten. Ten andere, op honderd Araben van het binnenland is er niet één, die het zou durven wagen zich in Zanzibar te vertoonen, want oogenblikkelijk zou hij door de gerechtsdienaars van den Sultan in boeien geslagen worden.

b) Waarheen ik mij richt overal wacht mij de strijd ; met de wapens in de vuist zal ik de gekozene plaats tot het oprichten van eenen post moeten veroveren.

c) Onverschillig welke streek ik daartoe verkies, de hongersnood staat voor de deur. Het jaar 1891 was verschrikkelijk : de gestadige beroeringen, waaraan de arme inboorlingen ten prooi waren, hebben hen belet zich op den akkerbouw toe te leggen, en bij *duizenden sterven de ongelukkigen den hongerdood.* Dit jaar, zal het weder het geval zijn, indien ik daarin bij tijds niet voorzie.

Stichting van Albertville. — In zijn verslag van 12^{en} April 1892, bericht kapitein Jacques den Congostaat, dat hij, ter eere van onzen toekomstigen koning, eenen krijgspost onder den naam van Albertville heeft opgericht. De post is gelegen op 6° zuiderbreedte (ten naaste bij gerekend), drie uren gaans van de Lukuga-rivier. Er was spraak van Kibanga en Mtowa, maar de eerste plaats ligt te ver ten Noorden, en de tweede heeft geene haven. De boma, gelegen op den top van

eenen der heuvels van een kleinen bergketen,die zich,op eenen afstand van 600 meters, langs de kusten van het meer verheft en in zachte glooiing naar de Lukuga afloopt, bestaat uit een eerste omheining van 200 meters in paalwerk, die eene eerste vuurlinie vormt ; aan den binnenkant, en twee meters hooger, treft men twee woningen aan voor Europeanen, alsook een groote gedekte tembe, tegen brand beveiligd, waar een deel der bezetting hare huisvesting heeft, en welke ook dient om de goederen te bergen. Deze tembe met de huizen der blanken vormt een tweede geheel afgeslotene, rechthoekige omheining waarachter men in veiligheid het vuur op den vijand richten kan.

De boomstammen,welk men eertijds bezigde tot het oprichten van eene boma, zijn hier door metselwerk vervangen ; de sterkte met hare bezetting van 50 mannen, onder bevel van eenen blanke, zal onneembaar zijn.

Een moeshof in volle opbrengst levert reeds genoegzaam groenten op voor het dagelijksch gebruik. De bebouwbare grond is zeer uitgestrekt en vruchtbaar, vier hektaren land, welke eertijds met onkruid begroeid waren, zijn tegenwoordig bedekt met maïs, sorgho en zoete pataten.

§ II. Rumaliza.

Jacques bij Rumaliza. — Toen zijne sterkte voltooid was besloot de kapitein zijnen aangenomen gedragsregel tot het einde te volgen en alle wezenlijke of schijnbare uitdaging te vermijden ; hij begaf zich derhalve naar den geduchtsten zijner vijanden, Rumaliza sultan van Ujiji, om met hem in onderhandeling te treden.

Ziehier een uittreksel van zijnen brief van 10^{en} Augustus 1892, welke ons eene gedachte kan geven van de trouweloosheid en wreedheid der opperhoofden der slavenjagers.

« Ik werd, zegt de kapitein, meer dan koeltjes ontvangen ; niet als een vriend of een vreemdeling, wien men achting verschuldigd is, maar als een vijand, wien men den nek wel zou willen afsnijden.

« Op de voorplaats der tembe, vond ik eene bende gewapende kerels wier onheilspellende blikken mij veel te denken gaven. Later ben ik op stellige wijze te weet gekomen, dat men eerst besloten had mij niet levend van daar te laten heengaan, en dat het maar aan geheel toevallige omstandigheden te danken is, dat ik er het leven heb afgebracht.

« Toen ik het huis was binnengetreden, sloeg men de deur achter mij dicht, en de vier mannen die mijn geleide uitmaakten werden

onbeschoft achteruitgedreven en buiten gesloten. Gedurende al den tijd dat de *schaouri* (onderhandeling) duurde, behielden de met lompen gedekte schurken hunne uitdagende houding : eenige trokken hunne messen, andere zwaaiden hunne geweren en deden alsof zij hunne wapens laden.

« Het was klaar, dat men dit tooneel had voorbereid om mij schrik aan te jagen ; ik deed alsof ik er niets van bemerkte, en verklaarde met veel kalmte de reden mijner komst.

« Het onderhoud duurde bijna drie uren ; ziehier een beknopt verslag van het besprokene :

« Rumaliza is in volle haast uit de omstreken van Muta-Nzigue (Edward-meer), waar hij op strooptocht was, teruggekomen, omdat verscheidene renboden hem achtereenvolgens kwamen waarschuwen, dat de blanken der Lukuga zijn land in rep en roer hadden gezet, al zijne kinderen vermoord, en de baan op Mtowa afgesneden. Men beschuldigde mij heel grootmoedig te Fundi-Bwete tien mannen vermoord te hebben, veertig te Kahengere en ik weet niet hoeveel te Ali-Mouende.

« Ik had al de moeite van de wereld om aan deze jegens mij kwalijk gezinde lieden te doen verstaan, dat niets, volstrekt niets in mijn gedrag kon aantoonen, dat ik met vijandelijke gevoelens jegens de Araben of hunne standplaatsen bezield was ; en het bewijs daarvan was, dat alhoewel de bevelen welke ik ontvangen had mij Mtowa schenen aan te duiden als de plaats voor mijnen post, ik mij daar niet gevestigd had om eene botsing te vermijden met Ali-Mouende, wiens bedreigingen, in geval ik daar wilde bouwen, ik hooger heb aangehaald. Ik heb alleen drie stroopers met den dood gestraft, omdat zij twee weerlooze wachenzies hadden vermoord, en hunne terechtstelling was slechts het gevolg van een rechtmatig vonnis. Deze laatste verklaring verwekte bij eenige Araben eenen spotlach; één zelfs, Nassor ben Rhalfan, broeder van Rumaliza, vroeg mij onbeschaamd « *of men wel den moord op eenen wachenzie als eene misdaad beschouwen moest !* »

Na aldus mijn gedrag verrechtvaardigd te hebben, zei ik aan Rumaliza, dat de leugenachtige berichten van zijne nyampara's (luitenants) hem op een dwaalspoor hadden gebracht. Ten andere, indien ik zooveel menschen vermoord heb, moeten daar sporen van gebleven zijn ; dat Rumaliza of zijne afgevaardigden dus de plaatsen waar deze zoogezegde moorderijen plaats grepen komen bezoeken.

Deze laatste bewijsreden was doorslaande, en allen bleven het antwoord schuldig. Toen verklaarde ik met welk inzicht ik gekomen was.

Ik zegde hun dat ik gelast was met het bestuur van het Tanganika-grondgebied overeenkomstig de wetten van den Staat. Aan de Falls en overal elders leven de Araben in goede verstandhouding met de Europeanen ; waarom zou dit hier insgelijks het geval niet zijn ? Ik verklaarde dan nogmaals op plechtigen toon, dat mijne bezitneming op eene vredelievende wijze geschieden zou en dat ik met niemand in oneenigheid wilde leven. Zij ook, Araben, antwoordden zij daarop, verlangden den vrede met den blanke. Ik twijfel niet, zeide ik dan, of uwe bewering is gemeend, maar indien gij de blanken en de dorpen, die het vaandel van den Staat dekt, eerbiedigt, kan men hetzelfde niet zeggen van uwe nyampara's, over welke ik tot den dag van heden toe menigvuldige klachten ontving. Rumaliza bekende dat, inderdaad, eenige van zijne luitenants niet gansch onplichtig te pleiten waren, maar dat hij daar niet meester van was als hij zou wenschen. Het zij hier tusschenbeide gezegd, dat hij het is die hun de middelen tot handelen verschaft, en de noodige bevelen geeft. Hij voegde erbij, dat hij hen opnieuw tot hunne plichten wilde terugroepen, en dat, indien zij niet gehoorzaamden, wij te zamen met vereenigde krachten tegen hen zouden oprukken !

« Ik was genoodzaakt met dit antwoord genoegen te nemen.

« Een enkele overweging voor hen, die blijven beweren, dat men volle trouw in de beloften der Araben mag stellen : Het was juist op *den zelfden dag, dat deze vriendschappelijke schaouri plaats greep*, dat de benden, door Rumaliza uit Manyema naar hier geroepen, hare heldendaden in onze nabijheid begonnen te verrichten. Indien zij oprecht gewenst waren, zouden zij mij verwittigd hebben van hetgeen mij bij mijne terugkomst te wachten stond — en tegenover mijne vredelievende verklaringen hadden zij de gegeven bevelen kunnen herroepen. Of wel, nog eenvoudiger, zij hadden mij van het gebeurde kennis kunnen geven en hun spijt uitdrukken van zoo haastig te werk gegaan te zijn. Maar de schurken wachtten zich daarvoor wel ; zij geloofden zich der overwinning zeker en koesterden de hoop, dat ik nooit Albertville zou terugzien.

§ III. Te Albertville.

De vijandelijkheden. — Alhoewel hij den wind tegen had, deed Jacques, daags na zijn bezoek aan Rumaliza, omtrent den middag, het anker lichten ; hij kon niet spoedig genoeg dit ongastvrije en ongezonde oord verlaten. De dreigende houding der inwoners had hem gedwongen zijne manschappen aan de kust te houden, en om alle

aanleiding tot geschil te vermijden verbood hij hun naar de markt van Ujiji, van welke hij een allertreurigste tafereel ophangt, te gaan.

Te Albertville teruggekeerd, moest de kapitein welhaast de trouwelooze Araben bevechten, die een weinig te voren de bloeiende zending der Witte Paters te Kibanga in asch hadden gelegd.

Wij zullen hier de bijzonderheden dier gebeurtenissen niet aanhalen, welke onze lezers in ons werk « *Alexis Vrithoff* » kunnen aantreffen, noch gewag maken van de roemrijke wapenfeiten van den Namenschen jongeling. Het zij ons genoeg te herinneren dat hij, onmiddellijk na zijne aankomst aan het Tanganika-meer, als medehelper naar Joubert gezonden werd, en door zijn jeugdige geestdrift en zijn al te groot misprijzen van het gevaar medegesleept, roemrijk sneuvelde in het gevecht van Mouny.

Achtereenvolgens en onverwachts vallen de Araben al de dorpen aan gelegen rond Albertville, en de ongelukkige zwarten komen bij duizenden eene schuilplaats zoeken binnen de muren der boma. Eindelijk verschijnt een nieuwe en talrijker bende vóór Mtowa en in de omstreken der Lukuga, en maakt een overgroot getal krijgsgevangenen. Dit gespuis werpt verschansingen op in de nabijheid van den ouden krijgspost van Mouny en nabij Mtowa, en daagt Jacques tot den strijd uit. Maar deze bevindt zich in de onmogelijkheid aanvallend op te treden, en ziet zich gedwongen maatregelen te nemen om den nijpenden hongersnood, die aanstaande is, het hoofd te bieden.

Indien de blanken er dus niet in slagen den vijand uit zijne stellingen te verjagen, zijn zij zijne gevangenen in Albertville. Gelukkiglijk daagde er hulp op: eenige Congoleesche opperhoofden, die de partij hielden van den Vrijstaat, en de Belgische karavaan uit Katanga, aangevoerd door Alexander Delcommune, kwamen ter ontzetting van den kapitein.

Aankomst van Delcommune. — « Eindelijk, zoo schrijft de Heer Jacques, ontwaren wij, in den namiddag van den 24^en^ Augustus 1893, aan den gezichteinder, eenige zeilen ; het is de vurig verlangde hulp die nadert. Wie zal onze vreugde beschrijven toen wij welhaast kapitein Joubert aan wal zien stappen, vergezeld door den aanvoerder van den verkenningstocht in Katanga, den Heer Delcommune, en zijne twee onderhoorige gezagvoerders, den ingenieur *Diderrich* en den sergeant *Cassart.*

« De verkenning der oproerige gewesten, welke wij bezetten,

behoorde tot de zending onzer landgenooten, en het was door eene beschikking der Goddelijke Voorzienigheid, dat zij ons in onzen hachelijken toestand aantroffen. Toen Joubert hun kennis gaf van het gevaar waarin wij verkeerden, besloten deze edelmoedige en dappere harten, uit eigen beweging, ons hunne onwaardeerbare medehulp te verleenen.

« Den 15en, 's avonds, zend ik eenige vaartuigen naar Rutuku om de 200 mannen van Joubert af te halen, die aldaar over land aangekomen waren. Den 26en, zijn al onze strijdkrachten verzameld. Ik beschik over 250 soldaten, van welke de twee derden met nieuwerwetsche geweren gewapend zijn. Mijn plan van aanval wordt vastgesteld, en de volgende dag wordt bepaald om het uit te voeren.

«De heer Delcommune zal met eenige geoefende schutters de sterkte bewaken. Kapitein Joubert, ondersteund door den heer Diderrich en 150 man, moet het gevecht beginnen, en trachten den vijand naar zijnen kant te lokken, terwijl ik zelf met mijne onderhoorigen en sergeant Cassart, na de stelling te hebben omgetrokken, op de van hare verdedigers ontblootte boma hoop te vallen.

Belegering der Araabsche boma. Nederlaag. — « Met het krieken van den dag was iedereen op zijnen post, en een weinig vóór 6 ure begon het gevecht. De vijand hield zich voorzichtig in de diepe loopgrachten welke hij achter het stevig paalwerk gegraven had, en waar hij bijna geheel onzichtbaar en voor onze kogels vrij, zich verscholen hield. Van alle zijden te gelijk wierpen zich onze mannen vastberaden op de moorddadige omheining, maar hunne pogingen bleven vruchteloos. De belegerden waren talrijk en goed voorzien van patronen, kogels en kruid. Twaalf uren lang hielden wij hen ingesloten, en toen de avond begon te vallen scheen de kans zich voor ons te verklaren ; de Araben hadden inderdaad bijna al hunne patronen verschoten en waren minstens even uitgeput van vermoeienis als wij. Ongelukkig, op het oogenblik, dat zij eenen uitweg zochten om het veld in te vluchten, werd een mijner nyampara's getroffen, en dit had voor gevolg, dat mijne soldaten, van welke vele voor de eerste maal het vuur zagen, den moed lieten zinken en op de vlucht gingen. Bidden en dreigen kon niet helpen, het meerendeel bleef doof aan mijne bevelen en trachtte slechts zoo spoedig mogelijk onzen krijgspost te bereiken.

« Den dapperen Joubert was het nochtans gelukt eenige getrouwe mannen bij zich te houden. Van mijnen kant had ik eenige vastbera-

Zanguebar. — Gezicht op Bagamoyo, naar eene teekening van den E. P. Le Roy. (Zie bl. 79)

dene soldaten rond mij geschaard, maar onze *voorraad van patronen was uitgeput*, en welhaast zagen wij ons, op onze beurt, gedwongen het slagveld te verlaten en, het hart vol droefheid, naar Albertville af te trekken.

« De vijand gaf zich niet onmiddellijk rekenschap van onzen aftocht, zoo dat wij ons enkel tegen de kogels van onze eigene mannen hadden te vrijwaren die, uitzinnig van schrik en zonder zien hunne laatste patronen verschoten.

« Al de Europeanen zonder uitzondering gedroegen zich op een voorbeeldige wijze, en het doet mij genoegen hier hulde te mogen brengen aan den moed, de koelbloedigheid en vastberadenheid waarvan zij gedurende het gevecht zoo groote en zoo talrijke blijken gegeven hebben. Nooit had ik beter medehelpers kunnen wenschen. Ik kan ongelukkig hetzelfde niet verklaren van onze askari's. Soldaten van één dag, en juist niet altijd uitblinkende door dapperheid, scharen zij zich meestal rond eenen onder hen die het de anderen min of meer in stoutmoedigheid afwint : indien nu deze laatste gedood of gewond wordt is het de nederlaag voor allen. Daarbij mangelt het ons aan sergeanten-onderrichters, en wij hebben tot nu toe de gelegenheid niet gehad om onze mannen in den wapenhandel te oefenen en hun een weinig van die krijgstucht, van dien samenhang, van dat wederzijdsch betrouwen mede te deelen die aan eenen veldoverste,hij moge dan ook maar over geringe strijdkrachten beschikken, kans van slagen geven.

« De vijand met zijne wapens van allerhande stelsels waaronder vele grove zoogezegde olifantsgeweren, had ons gevoelige verliezen doen ondergaan. Gelukkig konden wij onze dooden en gekwetsten van het slagveld wegvoeren. Gelijk altijd het geval is, waren het onze beste mannen, die gedood waren. De verslagenheid was algemeen. Het ontbrak onzen mannen aan zelfbetrouwen, en er viel niet aan te denken hen den volgenden dag weder ten aanval te voeren. Ten andere, het verbruik van patronen was zoo groot geweest, dat, onder de voorwaarden van den vorigen dag, ik er niet genoeg meer had om gedurende drie uren den strijd vol te houden, en in geval van mislukken had ik niets meer om mij in de sterkte te verdedigen.

« De karavaan van luitenant Long, wier aantocht gij meldt, zal juist van pas komen, vooral indien zij patronen medebrengt. In alle geval ben ik gedwongen mij te bepalen mijne stellingen te behouden, en ik hoop wel daarin te zullen slagen. Ik heb zooveel Wachenzies

mogelijk naar Mpala en Marungu gestuurd ; daar, ten minste, zullen zij het land een weinig kunnen bebouwen.

« *De hongersnood is hier verschrikkelijk ;* mijne vaartuigen zijn gestadig op weg om leeftocht te halen ; en nauwelijks zijn zij toereikend om het bestaan mijner manschappen te verzekeren. De voorraad is bijna uitgeput, en het zal moeite kosten om tot aan den eersten oogst, in Februari, in het onderhoud van mijn volk te voorzien. Zoolang de vijand aan onze deur is, zie ik geene mogelijkheid om het land te bebouwen.

Een kanon als 't u belieft. — « Om de Araben te verjagen bestaat er maar één middel : *het kanon.* Ik kan *niets ondernemen* zoolang als gij mij van dit onontbeerlijk vereischte niet voorzien hebt. Het is na rijp overleg en met kennis van zaken, dat ik u geschut vraag, en ik hoop, dat wij welhaast de gevraagde kanonnen zullen ontvangen.Wat voor het oogenblik het meest te vreezen is, 't is dat de Araben in grooter getal opkomen om, gesteund door hunne boma, onze sterkte te belegeren.Albertville eens door de Araben ingenomen, mag men het Urua- en Marungu-grondgebied alsmede alles wat aan het Tanganika-meer de partij van den Vrijstaat houdt, als onfeilbaar verloren beschouwen.

« *Had ik maar één kanon, zooals die van den Staat en slechts drie houwitsergranaten, één uur ware genoeg om al de werken der Wangwana's te vernietigen, en nooit zouden zij het nog bestaan zich aan deze zijde der Lukuga te vertoonen.* »

A. Jacques.

Eene maand later (den 23en October 1892) dringt de kapitein nogmaals aan opdat men hem een kanon zende.

« *Halve maatregelen nemen en de slavenhandelaars sparen ware eene misdaad,* » schrijft hij.

« Hier aan het Tanganika-meer zijn wij goed geplaatst om hunne heldendaden na te gaan. Hunne benden hebben het Lubembagrondgebied geheel en al verwoest ; het schiereiland Ougouari is bijna ontvolkt, en de Witte Paters van Kardinaal Lavigerie worden in Kibanga belegerd. Duizenden en duizenden Wangwana 's en Waroro' s (inboorlingen) zijn vermoord.

« De Araben hebben een grooten voorraad buskruid in hunne boma 's. Zij zijn in staat ons onbepaald in bedwang te houden.Is dan het verdrag van Brussel, waarbij de verkoop van krijgsbehoeften aan de slavenhandelaars verboden wordt, een doode letter?

« Op het oogenblik, dat ik u schrijf (half twaalf 's avonds) schijnen de wachten der belegeraars door hunne gebaren ons te willen zeggen: « Beproef eens ons uit onze stellingen te verjagen ! Wij hebben meer buskruid dan gij. »

Si vis pacem para bellum.

« *Een enkel kanon* zou mij in staat stellen aan den oorlog een einde te maken. Ik zou geene drie houwitsergranaten noodig hebben om al de *boma's* der Araben plat te leggen en in de Lukuga te werpen. Indien gij het mij niet zendt, vrees eene herhaling der betreurenswaardige feiten aan de Falls.

« Noem mij nu eene zaag, indien gij wilt, maar ik zal niet ophouden u toe te roepen :

« *Delenda Carthago ! Pelekoni m' zinga ! Zend mij kanonnen !* »

« Aanvaardt de verzekering mijner geheele toegenegenheid.

« Kap. JACQUES. »

De ontroering in België. — Het Belgische volk kon voor zulke dringende en gegronde oproepen niet doof blijven ; ook haastte het zich aan zijne kinderen, die in Midden-Afrika in nood verkeerden de gevraagde hulp te zenden.

De Maatschappij van slavenhandel-bestrijding opende eene inschrijvingslijst, die weldra met talrijke namen bedekt werd. De koning gaf het voorbeeld en teekende in voor 10,000 fr. ; de bisschoppen, de senators, de afgevaardigden, de waardigheidsbekleeders van allen rang, de vereenigingen, de geestelijke congregaties, de scholen, het volk, allen gaven hunnen naam en hun goud. Het gold immers 200,000 fr. bijeen te brengen voor een vierden krijgstocht, welke inderdaad welhaast ingericht werd.

« Het bevelhebberschap werd aan kapitein Descamps toevertrouwd, wien men de Heeren Miot en Chargois als luitenants toevoegde ; benevens de twee kanonnen, bestemd voor Jacques, vervoerde de karavaan nog een honderdtal geweren en 20,000 patronen door het Comiteit der pauselijke zouaven aan Joubert geschonken.

Het reisgezelschap vertrok uit *Londen, den 13*en *April 1895*, aan boord van de *Inyoni*, stak den Atlantischen Oceaan over, vaarde de Kaap de Goede Hoop voorbij, en bereikte eerst na vijf maanden, langs den Zambezis-weg, wijl die door Zanzibar door roovers onveilig gemaakt werd, de oevers van het Tanganika-meer.

DERDE HOOFDSTUK.

Overwinningen op de slavenhandelaars.

§ I. Aankomst van Duvivier.

GELIJK wij hooger gezien hebben was de karavaan, aangevoerd door luitenant Long, door gemis van dragers, gedwongen geweest te Tabora stil te houden. Luitenant Duvivier werd echter, door den bevelhebber Long, met mond-en krijgsvoorraad ter hulp van Jacques afgezonden, en slaagde er in zich bij den commandant van Albertville aan te sluiten. Deze laatste, die niet werkeloos bleef, zond Rumaliza zijne eindvoorwaarden en vroeg hem antwoord voor den 21^en^ Januari (1893).

Daarna stak Jacques, na den krijgspost van Albertville aan de Heeren Duvivier en Detiège toevertrouwd te hebben, het Tanganika-meer over en trok den Heer Long te gemoet, wiens aankomst te Karema ieder oogenblik verwacht werd. Eindelijk had de kapitein te voorzien in de aanwerving van eenige honderden Rouga's-Rouga's, ten einde hem in staat te stellen tegen Rumaliza op te trekken, indien hij vóór den 21^en^ Januari geen voldoende antwoord op zijnen brief ontvangen had.

Spoedig kwam hij tot de overtuiging, dat, wilde hij het land van zijne schaamtelooze uitbuiters bevrijden, het noodzakelijk was zelf eene aanvallende houding aan te nemen. « Acht dagen, schreef hij, zullen mij voldoende zijn om 500 vastberadene mannen aan te werven, die niets anders wenschen dan de Araben te bevechten, daar zij zelf grootelijks van hunne roofzucht te lijden hebben gehad. »

Onder den indruk dezer aanmoedigende gedachte, begaf de kapitein zich op weg naar zijnen post ; onder weg vernam hij het volgende blijde nieuws :

Albertville ontzet. Araben op de vlucht. — Ziehier het verhaal der gebeurtenissen zooals zij hebben plaats gehad volgens het verslag van den heer Duvivier die het bevelhebberschap over den krijgspost van Albertville, gedurende de afwezigheid van den kapitein, had overgenomen.

« Den 1^en^ Januari, met het krieken van den dag, bemerkt men zekere beweging rond de vijandelijke boma, wier verdedigers men sedert eenigen tijd bijna niet meer te zien kreeg. Wij wisten door overloopers

dat de hongersnood zich bij hen nog nijpender deed gevoelen dan bij ons. De soldaten van Toka-Toka hadden opentlijk verklaard, dat zij hem wilden verlaten, en hij zelf had reeds verscheidene malen aan Rumaliza oorlof gevraagd om het beleg op te breken.

« Het oogenblik was wellicht gekomen, en ik hield het er voor, dat een uitval het door den hongersnood en onzen taaien weerstand begonnen werk van ontmoediging wel zou voltooien. Diensvolgens zond ik eene afdeeling, onder het bevel van den heer Docquier, om de omstreken der boma te verkennen. Na de bewaking van Albertville aan den heer Detiège toevertrouwd te hebben begaf ik mij zelf weldra op weg om de beweging van Docquier te ondersteunen. Middelerwijl was deze laatste tot dicht bij de vijandelijke stellingen vooruitgetrokken en had een hevig maar kortstondig geweervuur geopend.

« De boma was bijna zonder verdedigers, en zij die gebleven waren, werden door onzen onverwachten aanval zoodanig met schrik bevangen, dat zij langs eene zijgdeur heentrokken, terwijl Docquier en zijne soldaten langs de tegenovergestelde deur binnendrongen.

Gedurende den stormloop van Docquier, was ik met mijne ondersteuningsafdeeling genaderd ; maar het was niet noodig de mannen aan het gevecht te doen deel nemen ; de vijand was op de vlucht, en ons klein getal liet ons niet toe hem te vervolgen. Wij waren meester van de stelling, en dat was het voornaamste.

« Ik liet Docquier in de boma achter, en spoedde mij naar Albertville terug, om hem de beschikbare manschappen met bijlen en houweelen te zenden tot het verdelgen van het roovershol, dat ons gedurende vier lange maanden in de klem had gehouden.

«Wanneer Docquier, omstreeks drie ure in den namiddag, te Albertville aankwam, zagen wij, niettegenstaande den fellen regen, de vijandelijke boma van alle kanten in vlammen opgaan ; en zoo vergingen in rook de moorddadige plannen der slavenhandelaars, die voorbarig den buit onder elkander hadden verdeeld.

« Luitenant DUVIVIER. »

Kapitein Jacques, verheugd over zulke gewichtige gebeurtenis, zond het volgende vermaarde telegrafisch bericht, dat slechts zes maanden later te Zanzibar en van daar in Europa aankwam.

« **Overwinning !** — *De slavenhandelaars in aftocht trekken de Lukuga over.* — Hebben hunne boma vernield. Zend nochtans grof geschut.

« Kapitein JACQUES. »

Deze blijde tijding maakte een einde aan de ongerustheid waarin de familiën van onze dappere landgenooten verkeerden, en voorspelde den volkomen ondergang der slavenhandelaars-partij aan de oevers van het Tanganika-meer. Zoover evenwel, was men nog niet.

Waarom Toka-Toka op de vlucht ging. — Den 10en Februari zond kapitein Jacques het verslag van den heer Duvivier naar Brussel, en voegde er de volgende bijzonderheden bij :

« Mijne heeren, zooals gij reeds door mijn telegrafisch bericht van 10en Januari vernomen hebt, is Albertville ontzet. Het is een gewichtige gebeurtenis die een doodelijken slag aan den Araabschen invloed in deze gewesten toebrengt. De door Rumaliza opgeruide roovers doorliepen sedert vijf maanden onze vlakten en pochten er luid op dat zij ons tot den aftocht zouden weten te dwingen. Zij hebben alles gedaaan wat mogelijk was om hun doel te bereiken. Na alle slag van gruweldaden gepleegd te hebben om de arme Wachenzies schrik aan te jagen bezwijken zij zelf, als slachtoffers van hunne eerlooze handelwijs. Zij hadden de hoop gekoesterd, dat de inboorlingen ons afvallig geworden zouden zijn, om zich weder in de armen van hunne verdrukkers te werpen; maar de negers hadden de slechte behandelingen nog niet vergeten, welke zij onderstaan hadden en de kwellingen die zij nog te verduren zouden hebben van die goede Araben. Slechts in Europa behouden zekere belanghebbenden daarover hersenschimmen. Zij verkozen een weinig met ons te lijden en hebben zich moedig getoond in den weerstand.

« De Wangwana's hebben gedacht ons door den honger te dwingen: met dit oogmerk hadden zij, honderden mijlen in het ronde, alles verwoest ; maar dit kwam hun duur te staan, want aldus hadden zij zich allen leeftocht benomen, en daar onze tegenstand langer duurde dan zij verwachtten, zagen zij zich gedwongen uit afgelegene plaatsen mondvoorraad voor hun talrijke bezetting te doen aanvoeren. Te lui om den grond te bebouwen, was dit het eenige middel om in hun onderhoud te voorzien, en het was duidelijk dat de voorraad welhaast geheel uitgeput zijn zou. Inderdaad, in de maand November hadden zij reeds veel van hunne verwatenheid verloren ; zij begonnen zich af te vragen of zij niet al te voorbarig het vel van den beer hadden verkocht, en velen die de hoop koesterden zich met de kleederen onzer bergplaatsen in het nieuw te steken, waren gedwongen te erkennen dat zij nog lang in Adams kostuim zouden moeten rondloopen.

Kapitein Descamps, bevelhebber van den 4^en^ tocht ondernomen tot betrijding van den slavenhandel. (Zie bl. 108.)

Luitenant Long, Overste van den 3^en^ tocht ondernomen tot bestrijding van den slavenhandel. (Zie bl. 102.)

« Toka-Toka, de onverwinbare Toka, die, zooals hij luidop pochte, de blanken aan de Falls had geslagen, had zich ingebeeld, dat het vertoonen alleen van zijn leelijken bruinen kastanjekop voldoende zou zijn geweest om ons op de vlucht te drijven. De kerel had aan den ouden Rumaliza beloofd dat hij hem al de hoofden der blanken van de Lukuga brengen zou. Br ! 't was om er van te beven

Nu hebben, den Heere zij dank, de schurken loon naar werken ontvangen. Hunne gelederen werden voortdurend gedund door den hongersnood, dien zij zelf hadden veroorzaakt, en na slechts slagen te hebben ontvangen, waar zij hoopten te plunderen, kozen zij het hazenpad en lieten een betamelijken afstand tusschen ons en hunne wenig achtenswaardige personen.

« Het zal nog lang duren, hoop ik, eer zij hunne belachelijke snoeverijen op nieuw zullen laten hooren

Rumaliza in verlegenheid. — « Den 29^en^ Januari brengt de bark van Kibanga het antwoord van Rumaliza op mijnen dreigbrief.

« Op het oogenblik, dat het Araabsch opperhoofd mij deze boodschap zond, wist hij nog niet, dat zijne mannen er zoo slecht af gekomen waren : dat kon men gemakkelijk aan den aangeslagen toon bemerken. Rumaliza vergeet te zeggen waarom hij de vijandelijkheden begonnen heeft, in plaats van iemand te zenden om in onderhandeling te treden. Hij beweert, wat onwaar is, dat hij mij verwittigd heeft, dat ik oorlog aan de Lukuga moest verwachten, en dat het mijn plicht geweest zou zijn naar Ujiji terug te keeren om hem over de daden zijnen myampara's in te lichten.

« Hij, Rumaliza, blijft rustig te huis, zoo gaat hij voort, en voert oorlog met niemand (welk lammetje !) ; hij heeft mij het land voor niets afgestaan en wil zich met mijne zaken niet bemoeien ; ik moet zelf maar zien hoe ik er door geraak.

« Die arme Rumaliza zijne gelukster was wel getaand en het jaar 1892 zal wel aangeteekend zijn in zijn leven: het was de eene nederlaag na de andere die hij aan te boeken had : hoevele strooptochten zal hij niet moeten doen om het geld terug te winnen dat hij in zijne ongelukkige veldtochten verloren heeft !

Ik geloof dat, indien Mohamed-ben-Rhalfan (Rumaliza) op dit oogenblik eenen luchtbol te zijner beschikking had, hij de gelegenheid zou waarnemen om zijnen roem, zijne verwaande aanmatigingen en in 't bijzonder de vermaledijdingen van de duizenden arme duivels,

ongelukkig gemaakt, door wat sommige Europeanen Arabische beschaving en colonisatie noemen, naar andere streken te verplaatsen.

« Kapitein bevelhebber
« JACQUES. »

§ II. Aankomst van kapitein Descamps.

Tot overmaat van geluk had men goeds nieuws van de karavaan Descamps ontvangen, en weldra zou de gevraagde hulp opdagen.

Na stroomopwaarts de Chire-rivier en het Nyassa-meer gevolgd te hebben, was zij te Muezo aangekomen. Voort ging het nu langs de Stephenson-baan naar de zending der Witte Paters van Mambue, alwaar men den 17^en^ aankwam, en door den Overste der zending, den E. P. Van Oost, van Belgischen oorsprong, gulhartig onthaald werd.

Kapitein Descamps was van zin, den 18^en^, den tocht te hernemen, maar zijne lastdragers, die in deze streek aangeworven waren, vernomen hebbende, dat de Rouga's-Rouga's hunne dorpen aangevallen hadden, verlieten hem in menigte. De Eerw. Pater Van Oost slaagde er gelukkiglijk in eenigen te overreden om den kapitein te volgen.

Vergezeld van den heer Miot verliet Descamps Mambwe en gelastte den heer Chargois met de bewaking der achtergelatene pakken.

Kapitein Descamps kwam, den 22^en^, te Abercorn aan, en ontmoette er kapitein Jacques, die sedert tien dagen op hem wachtte. Den 25^en^, kwam hij op zijne stappen terug om de twee kanonnen, welke te Mwambe, onder de bewaking van den heer Chargois, achtergebleven waren, te gaan afhalen; hij bereikte Mambwe den 29^en^.

Intusschen hield Jacques zich onledig met het overbrengen der reeds aangebrachte pakken naar Moliro (op de grenzen van den Onafhankelijken Staat, aan den westelijken oever van het Tanganika-meer), alwaar de Maatschappij van slavenhandel-bestrijding den onlangs opgerichten krijgspost aan de heeren Duvivier en Demol had toevertrouwd.

Den 30^en^ September, verliet kapitein Descamps Mambwe met de twee kanonnen, en bereikte Abercorn (Kituta) den 6^en^ October. Men ondervond de grootste moeilijkheden in het vervoeren der stukken tusschen Mambwe en Abercorn ; gelukkig waren zij voorzien van stevige onderstellen, zoodat men ze, niettegenstaande alles, in goeden staat kon overbrengen.

Niet één pak geraakte verloren tusschen Maronga en Abercorn, 't geen buitengewoon mag genoemd worden, en waarvoor de heer Descamps en zijne onderhoorigen den grootsten lof verdienen.

Aankomst der twee kanonnen. — « Ik was, zoo schrijft de heer Jacques, langs eenen omweg te weten gekomen, dat het Luiksch Comiteit der Maatschappij van slavenhandel-bestrijding mij twee kanonnen gezonden had. Ik wachtte de aankomst der karavaan aan de kusten van het Tanganika-meer tegen half Juli, en ik hield eene voldoende troepenmacht op de been om onmiddellijk na aankomst, handelend op te treden, want wij rekenden er op, met onze Nordenfeld, den veldtocht, dien de Vrijstaat zoo goed begonnen had, wel tot een goed einde te zullen brengen.

« Den 6^en^ October kwamen de kanonnen te Kituta aan, en in den morgen van den 4^en^ November werden zij binnen de verschansingen van Albertville gebracht, waar zij op geestdriftige jubelkreten onthaald werden.

« Wij hadden zooveel van de geduchte *mzinga* en van hunne schrikkelijke uitwerksels verteld, dat zij het voorwerp aller gesprekken geworden waren. Men kon niemand ontmoeten of men vroeg aanstonds : « *mzinga wapi ?* » — « Welnu, waar zijn nu de kanonnen ? » Ook is men van heinde en ver, met zekeren eerbied en vrees de twee zwarte zoo sober uitziende stukken staal komen bewonderen, wier machtige stem weldra de verlossing onzer zwarte broeders zal bezingen en een einde maken aan de overheersching der Araben die sedert zoo lang den Afrikaanschen grond met hunne wandaden bezoedelen.

« De kanonnen komen dus juist op het oogenblik, dat wij, ingevolge de bepalingen onzer overeenkomst, het recht hebben naar het lieve vaderland terug te keeren, waar wij zoo vurig verlangen dierbare bloedverwanten en verkleefde vrienden weder te vinden. Maar wees daarvan overtuigd, ieder onzer heeft begrepen dat, indien de kinderlijke liefde hare rechten mocht doen gelden, het ons daarom niet toegelaten was het plichtbesef uit het oog te verliezen. Evenals ik hebben mijne onderhoorigen verstaan dat wij in België niet konden terugkomen met eene leegte in onze rijen, zonder den dood van onzen medegezel Vrithoff op de Araben, zijne moordenaars, gewroken te hebben. Ziedaar waarom wij heden (23^en^ November) te velde trekken en Rumaliza, die de wijk naar Manyema genomen heeft, willen nazetten. »

Ziehier de redens van dezen inval ?

Rumaliza had vernomen dat de Duitschers van zin waren Ujiji te bezetten. Aanstonds werpt hij verschansingen op rond de stad; maar op zekeren dag komt men hem boodschappen, dat de Duitsche kapitein Sigl tot op slechts drie dagreizen van de plaats genaderd is. *Na de Duitsche vlag aan flarden gescheurd te hebben*, bestijgt de Araab aanstonds eene bark, die men in de haven bezig was te herstellen, en bereikt aldus Manyema.

Eenmaal op het Congoleesch grondgebied aangekomen, redeneerde Rumaliza aldus: « *Naar Ujiji kan ik niet meer terugkeeren om reden van de gescheurde vlag; de kust is mij insgelijks verboden, want daar zou men mij uitleg vragen over den dood van Vrithoff* (onzen ongelukkigen landgenoot gedood in het gevecht aan de Lukuga) *Dus blijft er mij geen ander toevluchtsoord over dan Manyema. Mijn besluit is genomen; ik wil er de Belgen tot mijn laatsten bloeddruppel bestrijden.* »

§ III. De samenkomst der drie karavanen.

Aankomst van luitenant Long. — *Programma.* Na geruimen tijd door gemis van dragers te Tabora opgehouden te zijn, kon de bevelhebber Long zich met den bevelhebber Jacques en zijnen helper Demol vereenigen, tegen 5^en^ Januari 1893.

Gelijk men weet was Duvivier reeds vooruit getrokken.

Door de vereeniging der drie karavanen: Long, Descamps, en Jacques waren de strijdkrachten der blanken nu volledig.

Alvorens zijne volmacht aan kapitein Descamps over te dragen, had bevelhebber Jacques *het plan der krijgsverrichtingen* ontworpen.

« De dagbladen uit Europa hebben mij ingelicht, schrijft hij, over de wapenfeiten van mijnen vriend Tobback aan de Falls, over de bezetting van Kassongo door Dhanis en den afval van zijnen bondgenoot Gongo-Lutete. Om nauwkeuriger inlichtingen in te winnen heb ik *dertig* boden naar Dhanis gezonden; geen enkel is er in geslaagd Kassongo te bereiken, dat slechts op vijftien dagreizen van hier gelegen is.

« Misschien is Dhanis, na het verlies van zijn voornaamsten bondgenoot, door Rumaliza en de verstrooide benden der Falls in het nauw gebracht en verkeert hij in bedenkelijken toestand. Ziedaar meer dan voldoende redens om de oorlogsverklaring te wettigen, welke ik Rumaliza gezonden heb.

« Het uit te voeren programma bestond dus in het bezetten der

gewesten gelegen ten zuiden der Lukuga en hen voor de invallen der slavenhandelaars te vrijwaren.

« Wij zijn verder gegaan. Wij hebben de Araben tot in de omstreken van Kibanga teruggedreven, en er blijft ons nog slechts over het land te zuiveren van de tegenwoordigheid van den Araabschen bevelvoerder Mouhina die, aan de oevers der Lukuga, op drie dagreizen van Albertville, eene boma bezet en zijne lieden zoowel naar Ougoma als naar Ouroua op strooptocht zendt.

« Daarna gaan wij Dhanis te gemoet. De kapiteins Descamps en Long en de onder-luitenant Docquier zullen mij vergezellen ; de heeren Moray, Chargois en Miot zullen Albertville bewaken, terwijl de luitenants Renier en Duvivier gelast blijven met het toezicht over hunne wederzijdsche posten van Ouroua en Moliro.

« Sedert ik u geschreven heb, hebben wij onzen tijd in ledigheid niet doorgebracht : een post is opgericht te Moliro, ten zuiden van het Tanganika-meer, op de grenzen van den Congostaat ; de heer Duvivier, bijgestaan door den heer Demol heeft er een flinke boma opgebouwd. Een tweede post is in Ouroua, bij Kassanga, door luitenant Renier gevestigd, en kreeg voor naam « Clementina's-burg ». Eindelijk, de versterking Albertville, die ik, om reden mijner tochten in het zuiden gedurende drie maanden verlaten moest, heb ik bij mijne terugkomst veel fraaier teruggevonden. De heeren Long en Docquier hebben op de binnenplaats een schoon huis in baksteen gebouwd, dat gedurende tal van jaren ons tegen de guurheden van het weder beschutten zal.

« Wij hebben ook barken opgetimmerd, die men nu voor den zeildienst geschikt maakt. »

Overwinning op Mouhina. Bezetting van Mtowa. — Nauwelijks was kapitein Jacques in bezit van zijne kanonnen, of hij ondernam eenen veldtocht tegen Mouhina, een van Rumaliza's luitenants, die zich achter de wallen van een groote en sterke boma, op eenige dagreizen van Albertville, verschanst had. De boma, door hare ligging op de baan van Manyema naar Mtowa, bestreek het gedeelte van den weg, welke naar het Noorden van het meer leidt, en was het eenige steunpunt van den Araab in deze gewesten. Ging deze plaats voor de slavenhandelaars verloren, dan was hun aftocht zoo goed als afgesneden.

Dit was dus het beste middel om de pogingen onzer landgenooten in Manyema op voldoende wijze in de hand te werken.

Daarenboven verdiende Mouhina een duchtige bestraffing voor het deel, dat hij aan de belegering van Albertville genomen had; hij was het, die met zijne benden de omstreken van den krijgspost afliep en de Staatstroepen verhinderde leeftocht aan te schaffen.

Den 6[en] Januari, om 8 ure 's morgens, bevonden zich de Belgen met een kanon tegenover de vijandelijke stellingen. De Araabsche voorposten hadden zich, de vorige dagen, gestadig voor de troepen van den Staat teruggetrokken, en hadden zelfs niet eens beproefd hun den overtocht der verschillende rivieren te betwisten. De geheele strijdmacht was in de boma verzameld. Achter hunne verschansingen verdoken, koesterden de Araben de hoop den aanval hunner tegenstrevers gemakkelijk te kunnen afslaan, en verwachtten dat deze, gelijk weleer, zich roekeloos op hun moorddadig paalwerk zouden werpen, maar door ondervinding geleerd en van geschut voorzien, was Jacques besloten, de stelling te nemen, zonder een enkel man te verliezen.

De *Nordenfeld* werd op 450 meters van de boma geplaatst, en al zijne schoten waren raak.

Toch hield het de vijand den geheelen dag vol, en slechts om 7 ure 's avonds drongen de Belgen zegevierend de verschansing binnen.

Om de belangrijkheid van de plaats, liet men er den heer Chargois met het kanon blijvend achter.

De nederlaag van Mouhina had voor gevolg de inneming van Mtowa, waarvan het belang genoegzaam bekend is; eene bezetting werd onmiddellijk daarheen gezonden.

Wat Rumaliza betreft, men vernam dat hij met het overschot zijner verstrooide benden, naar Kibanga, ten Noorden van het Tanganikameer de wijk genomen had; sedert lang reeds wendde hij pogingen aan om vasten grond in dat gewest te krijgen.

Vóór het meer te verlaten kreeg men ook tijdingen van den dood van een anderen zijner nyampara's, *Toka-Toka*, die over de boma der Araben vóór Albertville het bevel voerde; hij werd gedood door onzen landgenoot Pindé, gezagvoerder over het schiereiland Ubwari.

Na deze roemrijke wapenfeiten besloot de bevelhebber Jacques naar het vaderland terug te keeren. Maar alvorens over zijne terugreis te spreken, willen wij een weinig ons verhaal onderbreken, en de krijgsverrichtingen van zijnen opvolger mededeelen.

§ IV. Kapitein Descamps.

Vereeniging der troepen van Descamps en Dhanis. — Kapitein Descamps verliet Albertville, zooals hij met kapitein

Jacques overeengekomen was, den 8en Februari 1893, om op Kabambarre aan te rukken. Het bevel over den post werd toevertrouwd aan den heer Mich, bijgestaan door den zwarten dokter Jozef, van de zending van Mpala.

Den 10en, ontmoette hij den luitenant de Wouters, die hem tegemoet gekomen was; den 11en, bereikte hij den post van Mouhina; den 12en, verliet hij deze plaats en zette zijnen weg voort vergezeld door luitenant Long en den heer Chargois. Den 19en, kwam de karavaan in de boma Sungula aan, alwaar de voorhoede van bevelhebber Dhanis, sedert zes dagen, aangekomen was. De voorhoede stond onder het bevel van kapitein *Lothaire*, bijgestaan door de luitenants Hambursin en Henry en eenen onder-officier. Na de *inneming van Kabambarre* hadden eenige Araben eene schuilplaats gezocht bij Sungula, maar deze had zich gehaast zijne onderwerping aan te bieden vóór men een enkel schot had gelost.

De *vereenigde strijdmachten van den Staat* (300 geweren) en van de *Maatschappij van slavenhandel-bestrijding* (200 geweren) rukten den 20en op Masanze aan : men veronderstelde, dat Rumaliza zich aldaar ophield, en men was voornemens eenen post ten Noorden van het Tanganika-meer op te richten.

De aankomst der eerste karavaan tot bestrijding van den slavenhandel aan de oevers van het meer, had de Araben ten Zuiden der Lukuga tot staan gebracht; de tegenwoordige bezetting van den noordelijken oever moest noodzakelijk deze nog verder achteruitdrijven. Maar om het land te bezetten en te bewaren zijn troepen noodig.

Gelukkig zal het kamp voor soldaten-onderricht welke kapitein Descamps tot stand heeft gebracht, en welke reeds volop in werking is, daarin voorzien. In den loop van het jaar, zullen de krachten der Maatschappij in staat zijn een duizendtal wel geoefende soldaten op de been te brengen om naar de bedreigde punten te zenden. De inboorlingen uit de dorpen gelegen rondom den krijgspost van Joubert en het zendelinghuis van Mpala, zullen twee tot drie honderd jongelingen leveren, die drie tot vier maanden in het kamp moeten overbrengen. Gedurende dezen tijd zullen zij gevoed worden, een uniform dragen en een kleine soldij trekken. Eens in den wapenhandel geoefend, worden zij naar hunne haardsteden teruggezonden. Kapitein Descamps zal op dezelfde manier met de inboorlingen die min beschaafd zijn dan de voorgaande te werke gaan; hij hoopt aldus die lieden langzamerhand aan regeltucht te gewennen, hun de

liefde tot den arbeid in te boezemen en hen voor de onderrichtingen onzer uitstekende missionarissen vatbaar te maken.

« De veldtocht van Dhanis, schrijft kapitein Descamps, heeft de gelukkigste gevolgen gehad in de streken gelegen rond het Tanganika-meer. Indien wij de inboorlingen lieten begaan, zouden zij al de vreemdelingen van kant maken : wij verhinderen dat, want wij hebben op ons grondgebied tal van lieden uit Ounyamwesis en Oufipia die met de Araben niets gemeens hebben, bekwame landbouwers en voortreffelijke jagers zijn, en aan onze Congoleezen tot voorbeeld kunnen dienen. »

Om in staat te zijn de slavenhandelaars uit den Vrijstaat te houden zijn, volgens kapitein Descamps, drie posten noodig aan het Tanganika-meer : één ten Noorden, één ten Zuiden, en één in het midden Wat den laatsten betreft, de bevelhebber is van meening dat Mtowa eene meer geschikte ligging dan Albertville daarvoor aanbiedt ; deze laatste plaats werd immers maar verkozen omdat de oprichting van eenen post te Mtowa vóór de nederlaag der Araben te moeilijk viel. Het grootste voordeel, dat Mtowa oplevert is zijne ligging tegenover het eiland Kavala, waar men later eene haven maken kan.

De kapitein Descamps beschrijft in geestdriftige woorden de streken, welke hij doorloopen heeft alvorens zich bij de Staatstroepen te kunnen aansluiten. Ziehier wat hij dienaangaande schrijft : « Indien de boorden van het Tanganika-meer, van Abercorn tot Albertville, buitengewoon eentonig zijn, werden wij ruimschoots daarvoor vergoed door den prachtigen aanblik in het binnenland : van Albertville af loopt de grond in zachte golvingen op en neder ; hier en daar nochtans worden de heuvels door eene diepe vallei doorsneden ; nooit gingen wij twee mijlen ver zonder een heldere beek aan te treffen. De plantengroei is wonderbaar, maar het sombere woud dat Stanley beschrijft is het niet.

« Het is tot heden het schoonste wat ik van Afrika gezien heb, en toch, volgens den heer de Wouters, is dit nog niets in vergelijking bij de fraaie landschappen rond Kassongo en Kabambarre. Gedurende onzen tocht hebben wij duizenden en duizenden Oost-Indische palmboomen bemerkt, die gemakkelijk door den guineeschen palmboom, dien men wat meer ten Noorden aantreft, kunnen vervangen worden. »

Kapitein Descamps, die heeft kunnen bestatigen hoeveel waarde de Engelschen aan hunne kolonie van Blantyre, in het Nyassaland, hechten, eindigt met te verklaren, dat België, indien het wil, in Congo

eene der schoonste koloniën kan bezittten. Dat het land zich dus haaste het edelmoedig aanbod van zijnen koning te aanvaarden ; zulke voordeelige gelegenheid zal zich nooit meer aanbieden.

Ziehier den inhoud van den brief, welken deze officier, den 12en Maart 1894, uit Bwana-Solo, ten Noorden van de Uvira, schreef :

De kapitein geeft bericht, dat hij de laatste boma, door Rumaliza aan het Tanganika-meer gebouwd, bereikt heeft zonder ergens ernstigen wederstand te ontmoeten ; hij verloor maar een enkel man. Hij is voornemens noordwaarts te rukken, waar het Araabsch opperhoofd een machtigen bondgenoot telt, Kinioni genaamd, die zich op den rechteroever der Rusïzi-rivier,op twee dagreizen ten Noorden van het meer verschanst heeft.

Volgens de laatste berichten is Rumaliza erin gelukt op Duitschen grond te vluchten en het Urundi-grondgebied te bereiken.

De macht van den Araab is tegenwoordig geheel en al geknakt in deze gewesten, en men mag gerust verzekeren, dat voortaan niet één van zijne nyampara's het zal bestaan zich aan den westelijken oever te vestigen.

De bevelhebber is van gevoelen dat, in afwachting, dat de stoomboot opgebouwd zij welke kardinaal Lavigerie zoo dringend eischte, twee stalen lichterschepen, van het model welke men op den Opper-Congostroom gebruikt, volstrekt noodzakelijk zijn om het gezag van den Vrijstaat over het Tanganika-meer te handhaven.

Het verkeer tusschen Albertville en Kabambarre is verzekerd door drie posten gesticht tusschen deze twee plaatsen : te Kalonda, te Lamdo en te Mouhina ; de eerste, in de nabijheid van Kabambarre, werd opgericht door den Staat ; de twee andere door de vertegenwoordigers der Maatschappij van slavenhandel-bestrijding.

Behalve menigvuldige geweren en een groote voorraad buskruit, heeft kapitein Descamps nog talrijke koeien en ezels alsook een prachtig merriepaard, gewoonlijk door Rumaliza bereden, aan de Araben ontnomen,en heeft dat laatste aan Baron Dhanis gezonden, die op het punt stond naar het vaderland terug te keeren.

Bij het vertrek van den post waren alle Europeanen in goede gezondheid (1).

1. Men vernam echter weldra, door een telegraphisch bericht van den heer Demol, dagteekenend van den 20en October 1894, den dood van luitenant Duvivier verdronken in het Moero-meer : een rivierpaard verwondde hem en had de boot doen kantelen, waarin hij zich bevond. Deze dappere officier had reeds vijf jaren in Afrika doorgebracht.

VIERDE HOOFDSTUK.

Terugkeer in België.

§ I. — Het afscheid van kapitein Jacques.

A drie jaren van onverpoosd werken, bekroond door den schitterendsten uitslag, hadden kapitein Jacques en zijne onderhoorigen, Docquier en Renier, wier gezondheid te wenschen overliet, wel recht te denken aan den terugkeer naar het vaderland. Daarbij liep de verbindtenis, welke hij met de zanzibaritsche soldaten aangegaan had, ten einde, en het gold nu de vraag hoe hen naar Zanzibar terug te brengen. De kapitein liet dus het opperbevel over aan zijnen opvolger, kapitein Descamps, die met dit inzicht naar Afrika gekomen was, en toen in het Noorden en Westen van den Vrijstaat, het veld hield.

Den 5en Februari, nam Jacques afscheid van de bezetting van Albertville, welken post hij, drie jaren geleden, gesticht had, en die hem zoo nauw aan het hart lag.

Het feest te Mpala. — Van daar vertrok hij naar Mpala, waar de Witte Paters hem een groot feest aanboden, zooals wij uit het volgende uittreksel van het *Dagblad van Mpala* vernemen (6 Februari 1894).

« Al de leden der eerste karavaan tot bestrijding van den slavenhandel, vergaderd te Mpala, zijn in de Hoogmis tegenwoordig, alsmede de heer Malay, die om gezondheidsreden naar Europa terugkeert. Na een korte onderrichting aan onze christenen over het doel der eerste karavaan tegen de slavernij, die op het punt staat naar Europa terug te keeren, bedankt de E. P. Guillemé, in onzen naam en in naam van alle Christenen, den bevelhebber Jacques en zijne onderhoorigen voor de uitstekende diensten, welke zij, in deze gewesten, aan de zaak der beschaving bewezen hebben.

« Hij roept over hen en hunne familiën de mildste zegeningen in, in afwachting van den dag dat, na elkander op den Afrikaanschen grond gekend en bemind te hebben, wij ons in het hemelsche vaderland mogen omhelzen.

« Onze Broeders, geholpen door den heer Docquier, hadden de eetzaal fraai opgeschikt. De Belgische en Congoleesche vlaggen met witte kruisen bekroond en met rood laken omhangen, leveren een heerlijk uitzicht op. Kapitein Jacques is bij zijn binnentreden geheel verrast,

en kan met moeite, bij het zien der vaderlandsche zinnebeelden, zijne ontroering bedwingen.

« Intusschen heeft Broeder Stanislas de weeskinderen van het gesticht vereenigd, eenige oude wapens en wat buskruit uitgedeeld, en, na eene driedubbele losbranding van geweervuur, komen allen met de trommels voorop, den heer Jacques hulde brengen.

« Maturino, een christen catechismus-uitlegger, vergezeld door twee jonge meisjes, die elk eenen bloemtuil dragen, leest in de Swahilische taal de volgende redevoering :

« Mijnheer Kaputi (Jacques), wij de kinderen van Tanganika en van de Paters, wij begeeren, eer gij naar Europa terugkeert, u onzen dank te betuigen, voor al het goede, dat gij aan ons volk hebt gedaan.

« Sedert langen tijd waren wij aan de slechte behandelingen van onze vijanden, de Wangwana's, blootgesteld ; zij verwoestten onze landen, verbrandden onze dorpen, brachtten onze vaders en moeders, onze broeders en zusters, in slavernij en voerden ze naar verre streken om ze daar gelijk redelooze dieren te verkoopen.

« En nu, dank zij u en uwe medegezellen, zien wij de macht der Wangwana's gestadig afnemen ; gij hebt ze ver van hier verdreven, en het is ons vergund in ons land te verblijven en rustig onze akkers te bebouwen.

« Dat de almachtige God u met zijne beste zegeningen overlade, dat hij u de kracht verleene om gezond en welvarend in uw Europa (Mpoutou) terug te keeren, en moogt gij uw gansche familie in gezondheid wedervinden ! »

« De heer Jacques, door de ontroering overmeesterd, kon zijne tranen niet langer bedwingen ; met gesmoorde stem sprak hij eenige woorden van dankzegging uit en drukte allen hartelijk de hand.

« De Broeders hadden al hunne kennis in de kookkunst bijeengebracht om een der omstandigheid waardig feestmaal te bereiden.

« De heildronken — 't is het dessert der hedendaagsche feestmalen — werden niet vergeten.

« Na nogmaals den heer Jacques voor de aan de zending bewezene diensten bedankt te hebben, ontving de E. P. Guillemé het volgende antwoord :

« Alvorens afscheid van u te nemen zij het mij toegelaten nogmaals mijne gevoelens van eerbied en achting voor de Congregatie der Witte Paters, en inzonderheid voor de zendelingen, hare vertegenwoordigers aan het Tanganika-meer, uit te drukken. Als opperhoofd van dit grondgebied, heb ik met bewondering den vooruitgang in de

beschaving bestatigd, dien gij onder de zwarte onderdanen van Z. M. Leopold II hebt teweeggebracht. Door uwe medewerking aan de zedelijke opbeuring van deze arme bevolkingen, door uw voorbeeld en uw onverdroten pogingen zijt gij erin geslaagd haar den eerbied voor de overheid en de liefde tot den arbeid, die onontbeerlijke bestanddeelen van alle welverstane kolonizatie, in te boezemen.

« Altijd zullen wij met de grootste belangstelling de ondernemingen volgen welken de missionarissen van den Opper-Congo zullen behartigen.

« Dat de goede God hun de noodige gezondheid verleene om hunnen weldoenden invloed over geheel Midden-Afrika uit te breiden.

« De spreuk, door het wapenschild dat ik daar vóór mij zinnebeeldig zie voorgesteld, moeten wij in onze harten prenten, en het is mijn vurige wensch, dat zij eenmaal verwezentlijk worde.

« Het zou 't schoonste wezen, wat God ons bij het sluiten deze eeuw ons geven kon.

« Om drie ure in den namiddag stapten onze landgenooten aan boord der *Lufuka*, en na een laatsten afscheidsgroet, kregen zij het ruime sop, terwijl onze weeskinderen aan den oever van het meer het buskruid doen spreken om hunne gevoelens van dankbaarheid uit te drukken. De heer Jacques beantwoordde herhaalde malen deze laatste vaarwelschoten. »

« G. De Beerst,
Zendeling te Mpala. »

De terugkeer langs den Zambezis'stroom. — Terwijl de Zanzibarieten, onder bevel van hunne nyampara's, ten Oosten langs Tabora en Bagamoyo, naar de kust trokken, verkozen de heeren Jacques, Renier, Docquier en Molay de min vermoeiende en veiligere door hen nog niet doorloopene baan ten Zuiden, langs den Stephenson weg, het Nyassa-meer, de Chire en den Zambezis.

De reizigers vervorderden tamelijk snel hunnen weg tot aan Chinde, aan de oostkust. Den 5^{en} Februari uit Albertville vertrokken, kwamen zij ongeveer twee maanden daarna aan de monding van den Zambezis. De duitsche postboot voor Zanzibar had vier en twintig uren vroeger Chinde verlaten, zoodat onze landgenooten gedwongen waren acht dagen aldaar te vertoeven, alsook drie en twintig andere te Quilimane. Eindelijk gingen zij scheep voor Zanzibar, alwaar men den 6^{en} Mei aankwam.

Jacques vertrok den 10^{en} Mei naar Bagamoyo, waar zijne soldaten, die langs Tabora de kust bereikt hadden, sedert zeven weken onge-

duldig op hem wachtten. De bevelhebber was gelukkig nog eens zijne beminde askari's weder te zien, die drie jaren lang zijn lief en leed hadden gedeeld, wier gehechtheid zich nimmer had verloochend, en die zoo moedig de Araben van het Tanganika-meer hadden bevochten

Den 26en Mei, stapten de Europeanen eindelijk aan boord van de fransche pakketboot *Ava* om de reis naar het vaderland te ondernemen. De overvaart der Roode Zee was voorspoedig, en den 20en Juni stapte men te Marseille aan wal. De luitenant Renier, die ziekelijk was, zag zich gedwongen in deze stad stil te houden, en werd door de paters der Afrikaansche missiën opgenomen. De heeren Jacques en Docquier zagen zich, huns ondanks, gedwongen om hem te verlaten, en hunnen weg naar het vaderland voort te zetten.

§ II. Feestelijk onthaal in België.

De held van Afrika had reeds te Parijs het geluk zijne achtenswaardige ouders aan zijn hart te mogen drukken : de heer Diderrich, zijn stadgenoot en wapenbroeder, was hem daar insgelijks te gemoet gekomen.

Men kan zich gemakkelijk de ontroering verbeelden van den heer Jacques en zijne echtgenoote, toen zij hun kind terugzagen en konden bestatigen dat, niettegenstaande de harde oogenblikken in Afrika doorleefd, hij een bloeiende gezondheid genoot. Het was niet zonder ongerustheid, dat zij hem hadden zien heengaan. Tijdens zijn eerste verblijf in Congo, had hij aan het klimaat wederstaan, maar zou hij aan de kogels der slavenhandelaars ontsnappen ? Nooit nochtans hadden zij den moed laten zinken, nooit hadden zij aan zijn behoud gewanhoopt, en dit betrouwen kon zelfs niet door de onrustbarendste tijdingen (gelukkig valsch ofschoon waarschijnlijk) worden geschokt. Zaterdag den 23en vertrok men naar België.

In België. — Aan de grenzen werd Jacques door graaf Hippolite d'Ursel, afgevaardigde van het Comiteit der Maatschappij van slavenhandel-bestrijding, verwelkomd.

Te Bergen, aan de statie, werd de Afrikaansche held, door den heer Raoul du Sart de Bouland, gouverneur van Henegouwen, en door de militaire overheden begroet.

Te Brussel. — In de Zuidstatie, versierd met de Belgische en Congoleesche vlaggen, verdrongen zich meer dan 2000 personen, onder

welke Mgr Jacobs, de Heer Beernaert, eerste minister, en tal van gewezene officiers uit Afrika, om den Wreker der Negers toe te juichen.

Bij zijne aankomst weergalmde een enkele kreet : Leve Jacques !

Aan het uiteinde der spoorhalle hief het muziek van het 2e guidenregiment de Brabançonne aan.

Jacques verschijnt met zijn strooien hoed in de hand, en met tevreden en vroolijk gelaat. Gezwind springt hij uit den wagen, gevolgd door Docquier en de familie der twee helden.

Dan grijpt een aandoenlijk tooneel plaats ; Jacques omhelst den bevelhebber Storms en den Eerw. Heer Detierre, terwijl een paar tranen langs zijne wangen biggelen.

Docquier omhelst teederlijk zijnen broeder en zijne zuster. De oude vader van Jacques, zijne oude moeder weenen bij het hooren der geestdriftige toejuichingen, waarmede men hun kind vereert.

Een kleine neger, die de heer Ectors uit Congo heeft medegebracht, biedt den kapitein eenen bloemtuil aan ; op de linten leest men het opschrift : « Aan den kapitein Jacques, de verloste slaven. Leopold Kassongo. »

De kleine neger stuurt hem in kiswahili de volgende woorden toe : « *Bouana Zomani mimi na rafiki toumoa. Ioti anadjoua we na pega ouagwana mouezi koumi malalou sassa ouagwana ioti nakoufa. Ioti ana pendoc wes ana.* »

Ziehier de vertaling :

« Meester, eertijds was ik slaaf. Men weet dat gij de Araben gedurende 30 maanloopen bevochten hebt. Maar nu zijn ze allen dood, en wij zijn vrij. »

Verwanten en vrienden omringen den dapperen stichter van Albertville. Met groote moeite banen zich de reizigers eenen weg door de dik opeengepakte menigte en treden in de eerezaal.

In naam der Maatschappij van slavenhandel-bestrijding wenscht Mgr Jacobs Jacques en Docquier geluk, herinnert in korte woorden hunne roemrijke wapenfeiten, en eindigt met de woorden van Cesar :

« De dapperste onder de dapperen zijn de Belgen. »

Jacques, diep ontroerd, bedankt. Mgr Jacobs herneemt : « Gij zult zien hoe de Belgen en de koning hunne groote mannen weten te eeren. »

Maar het treffendste, waarlijk aangrijpende oogenblik was toen de ontelbare menigte, die zich voor de spoorhalle en in de aanpalende

Kaart van Oostelijk Congo. Manyema en het Tanganika-meer, hoofdtooneel van den oorlog met de Araben.

straten verdrong, den kapitein te zien kreeg. Alle handen wuifden hem tegen en de kreet van « Leve Jacques » steeg op uit duizenden borsten. De kapitein had graag den gang der paarden wat verhaast om aan al deze eerbewijzen te ontkomen, maar de menigte liet het gespan maar traagzaam door, en poogde zelfs het rijtuig geheel tot staan te brengen. De vrouwen overdekten heel het rijtuig met bloemen en ruikers : een brave oude vrouw uit de volksklas riep uit : « Die ten minste heeft iets gedaan ! »

Te Vielsalm. — 's Anderendaags, 24en Juni, werd Jacques door zijne stadgenooten met onbeschrijfelijke geestdrift te Vielsalm ontvangen. De straten rond het statiegebouw krioelden van volk, want de inwoners der omliggende dorpen hebben voor het oogenblik den veldarbeid gestaakt om bij het onthaal van den kapitein tegenwoordig te zijn. Binnen de spoorhalle hebben, benevens de verwanten van Jacques, tal van personen plaats genomen : onder hen bemerkt men de leden van het Brusselsch Comiteit tot bestrijding van den slavenhandel, den heer Orban de Xivry, gouverneur der provincie, den senator de Xivry, den generaal de Mazière, den heer Alexander Delcommune, onlangs uit Afrika teruggekeerd, enz.

Zoodra de held aankomt stijgen er van alle kanten vreugdekreten en toejuichingen op, alle de handen worden toegestoken, en de verwanten die bij zijn onthaal te Brussel niet tegenwoordig waren, en hem nu voor de eerste maal sedert drie jaren wederzien,dringen vooruit en houden hem aan de deur van het rijtuig op.

Jacques is genoodzaakt te bidden hem doortocht te willen verleenen. Maar nauwelijks is hij uitgestapt of iedereen vliegt hem aan den hals, de grooten drukken hem in hunne armen, de kleinen staan op hunne teenen om hem de wang aan te bieden. Er komt geen einde aan deze aandoenlijke tooneelen.

Buiten, te midden de straat, staan de leden van den gemeenteraad onder eenen zegeboog geschaard, om onze Afrikaansche helden te verwelkomen en hun gedenkpenningen aan te bieden.

De E. H. deken van Vielsalm herinnert dat de Kerk haar deel neemt in den voor-en tegenspoed harer kinderen ; dat het zwaard menigmaal aan het kruis in zijn beschavingswerk den weg gebaand heeft. « Gij hebt, zegt onder ander de redenaar, vooraleer naar Congo te vertrekken een bijzonderen zegen van den H. Vader ontvangen. Die zegen heeft u geluk aangebracht ; hij heeft u aan ontelbare en geduchte gevaren doen ontkomen. In naam van dien God, die u zoo

zichtbaar beschermde, en u behouden in ons midden terugbracht, groet ik in u den stadgenoot en bied u in aller naam de gevoelens van bewondering aan die wij voor den held van Albertville en Tanganika koesteren. »

De kapitein Jacques kan zijne tranen niet verbergen : hij bedankt zijne stadgenooten voor de hulp die zij hem in de dagen van tegenspoed verleenden, brengt hulde aan den grooten Paus Leo XIII, en vraagt aan zijne toehoorders een driedubbel hoera ter eere van kapitein Joubert en Pater Guillemé en van de luitenants Long en Descamps uit te brengen.

In één woord, Jacques is de held van den dag, en de Ardennenbewoners zijn met recht overtuigd, dat geheel België belang stelt in de feesten van Vielsalm.

Het is billijk nochtans hierbij te voegen, dat tegelijk met den naam van Jacques die van den ingenieur Diderrich, den moedigen reisgezel van Delcommune, nu en dan vermeld wordt.

Even als Jacques is **Norbert Diderrich** geboortig van Vielsalm. Hij werd opgevoed in het huis van zijnen oom en voogd, den heer Bernard Denys, eenen der beste verdedigers der katholieke zaak.

Na te zamen hunne jongelingsjaren te Vielsalm doorgebracht te hebben, ontmoetten Jacques en Diderrich elkander weder in het geheimvol zwarte werelddeel, waar de banden hunner vriendschap weder werden aangeknoopt. Melden wij met betrekking daarop een aandoenlijk tooneel, dat plaats greep op het oogenblik dat de vereenigde troepen van Joubert en Delcommune op het punt waren eenen stormloop tegen de Araabsche stellingen te wagen.

Jacques en Diderrich bevonden zich in de voorhoede. Het gevaar was groot. Op het oogenblik, dat men den aanval op een met vijanden bezet paalwerk beginnen zou, zei Jacques tot Diderrich :

— Wij zijn beiden van Vielsalm ; laat mij voorgaan, indien ik sneuvel, zult gij mijn laatste vaarwel aan de mijnen overbrengen.

— Neen, neen, sprak Diderrich, strijden wij te zamen. Ik keer zonder u naar Vielsalm niet terug.

De twee vrienden rukten te zamen vooruit, en brachten het hunne bij in het behalen van de zege. Beide kwamen opvolgentlijk met roem overladen naar het vaderland terug.

Houden wij hierbij stil.

Ten andere, wilden wij al de plechtige onthalen beschrijven welke onze helden een weinig overal te beurt vielen, de plaats zou ons ontbreken. Vermelden wij nochtans de zitting die den 4^{en} Juli door de

Maatschappij van slavenhandel-bestrijding, in het paleis der Akademies gehouden werd, en waaraan aantal van voorname personen uit geheel het land deelnamen.

Stippen wij ook aan dat, op 30^{en} Juni, de bevelhebber Jacques in bijzonder gehoor door den Koning ontvangen werd, die hem het **kruis der Leopoldsorde** overhandigde.

Wat bijzonder de feestelijkheden kenmerkte welke overal ter eere van onze Afrikaansche helden, Jacques, Renier en Docquier, bij hunne aankomst in het vaderland gevierd werden is de buitengewone volksgunst die daarbij uitstraalde. Jammer nochtans dat er iemand aan het feest ontbrak, te weten de goede Alexis Vrithoff, gesneuveld op het eereveld.

Sedert lang reeds vergezelde de algemeene deelneming der Belgen den tocht van kapitein Jacques. Het was hier op aarde de grootste belooning die men hem geven kon, in afwachting van die welke de Opperheer heeft weggelegd voor hen die zich barmhartig toonen jegens hunne ongelukkige medebroeders.

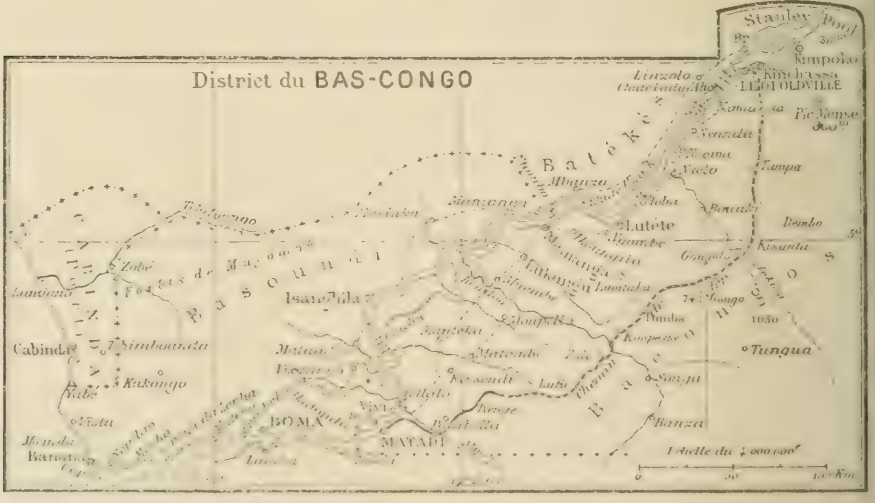
AANMERKING DER DERDE UITGAVE.

De ingeboren drift tot werkzaamheid van den moedigen kapitein Jacques noopte hem weldra de rust in het vaderland vaarwel te zeggen. Ook vertrok hij in 1895 naar Congo om er een derden diensttijd te doen.

De Koning-oppergebieder droeg hem het bevel en de inrichting op van het nieuwe rechtsgebied van het meer Leopold II, en gaf hem den titel van algemeenen Commissaris. Alles viel nog te verordenen in deze gewesten, die ter nauwernood door eenige zeldzame ontdekkingsreizigers doorloopen waren. Jacques voorzag in alles,nam de volksstammen welke de omstreken van het meer bewonen onder zijne bescherming, en dwong hunne vijanden, de wilde menscheneters, zich aan het gezag van den Staat te onderwerpen. Dan trok hij de Opper-Lukenie tot aan hare bronnen op, en kwam, na de voleinding van zijnen diensttijd, naar België terug, waar hij als belooning van zijne uitstekende diensten, ridder van den Congoleeschen Leeuw en van de Orde der Kroon benoemd werd.

Alexander Delcommune, geboren te Namen in 1855, aanvoerder van den verkenningstocht in Katanga.

Neder Congo, de steden en de spoorbaan.

DERDE DEEL.

ALEXANDER DELCOMMUNE EN DE VERKENNINGEN IN KATANGA TOT BEVORDERING VAN DEN KOOPHANDEL.

EERSTE HOOFDSTUK.

De vier handelstochten.

KATANGA, de meest zuidelijke provincie van Congo, waar de Lualaba en Luapala, of Opper-Congo, doorstroomen, was door koning Leopold aan de Belgische handelsmaatschappijen afgestaan, die voornemens waren vooral de delfstofhoudende gronden uit te baten.

Deze maatschappijen zonden onmiddellijk naar de te onderzoeken streek vier karavanen, die opvolgentlijk en bijna gelijktijdig uit verschillige punten vertrokken.

Eene karavaan, onder bevel van *Paul Le Marinel*, geboren in Amerika, uit Belgische ouders, vertrok reeds in December 1890 uit Lusambo. Zij telde 400 man en bereikte Bunkeia, de hoofdstad van koning Msiri, 18en April 1881. (Wij spraken over dezen verkenningstocht in ons werk *Congo Belge*.) Bij zijne terugreis naar Europa liet Le Marinel zijnen medeaangestelde, *Legat*, als afgevaardigde bij Msiri achter.

De vier tochten hadden voor aanvoerders, den heer Delcommune, kapiteins Bia en Stairs, en den luitenant Hodister.

1° **De karavaan Hodister,** waarover wij reeds in bijzonderheden traden, ging den Lomami-stroom op toen zij zich door de snoode Araben liet verschalken; Hodister en verscheidene van zijne reisgezellen: Magery, Desmedt, Noblesse werden vermoord in Mei 1892.

Om hunnen dood te wreken en om nog grootere rampen te voorkomen, begon de Onafhankelijke Staat den veldtocht welke door den moed en de schranderheid van bevelhebber Dhanis met zulk een heerlijken uitslag bekroond werd.

2° De Engelsche kapitein **Stairs,** de reisgezel van Stanley, de beklimmer van den Ruwenzori-berg, verliet Londen den 18en Mei

1891 ; hij nam den weg langs Zanzibar en het Tanganika-meer, en kwam den 14en December te Bunkeia aan. Daar ontviel hem zijn reisgezel, de Belgische kapitein Bodson, die in een gevecht den dwingeland Msiri gedood had. Door hongersnood en ziekte tot den terugtocht gedwongen, koos Stairs den weg langs den Zambezis-stroom. Op 8en Juni 1892 bereikte hij de monding van den stroom, en stierf van vermoeienis en uitputting te Chinde. Zijne twee medeaangestelden, de markies de Bonchamps en dokter Moloney, leidden de karavaan naar Zanzibar terug, en kwamen op het einde van Juli, in België aan.

3° De derde karavaan, aangevoerd door kapitein **Bia**, van Luik, was samengesteld uit den luitenant *Francqui*, van Brussel, den luitenant *Derscheid*, den aardkenner *Cornet*, beiden van La Louvière, en den geneesheer *Amerlinck*, van Gent. Zij vertrok even als de voorgaande uit Antwepen, den 18en Mei 1891. Na den Congostroom gevolgd te hebben, trokken de reizigers, in November, door Lusambo; zij bereikten Bunkeia den 30en Januari 1892, en drongen, op Engelschen grond, tot Tchitambo door; waar de beroemde ontdekkingsreiziger Livingstone, in 1873, het tijdelijke met het eeuwige verwisseld had.

Bia stierf aan de koorts te Ntenke, den 30en Augustus 1892, en liet luitenant Francqui als opvolger na. Deze bereikte, in September van hetzelfde jaar, de bronnen der Lualaba, kwam, in Januari 1893, te Lusambo, en den 16en April, tezelfdertijde als de karavaan Delcommune, te Brussel aan.

4° Eindigen wij met de **karavaan Delcommune**, die echter in de volgorde der dagteekening van het vertrek, de eerste is.

Onder hare leden telde men den heer *Delcommune*, geboren te Namen in 1855, den oudsten der Belgische ontdekkingsreizigers in Congo, waar hij sedert 1873, verscheidene posten met onderscheiding bekleedde.

— Den ingenieur *Diderrich*, van Vielsalm (Luxemburg) ; den geneesheer *Briart*, van Chapelle-lez-Herlaimont (Henegouwen) ; den sergeant-majoor *Florent Cassart*, van Warsage (Luik).

Namen nog deel aan den tocht : de zweedsche officier *Carl Hakansson*, die den 20en Augustus op weg naar Kinkondia, vermoord werd ; de heeren *de Roest* en *Proche*, die aan den Lomami gekomen, op het einde van hetzelfde jaar, door ziekte gedwongen werden terug te keeren.

De karavaan, die, in Juli 1890, uit België vertrokken was, richtte zich naar den post van Stanley-Pool, en bereikte Bena-Kamba, op den

Lomami, in Januari 1891. Te Bunkeia aangekomen, drong men vooruit tot aan de bronnen der Lualaba, welke men voornemens was in 27 uit boomstammen vervaardigde booten af te varen ; de hongersnood maakte echter talrijke slachtoffers onder de reizigers, en dwong hen, na alle slag van ontberingen geleden te hebben, naar Bunkeia terug te keeren. Uit deze laatste plaats toog Delcommune ter ontdekking van het Kassali-meer, stak de Luapala over (die men als den voornaamsten arm van den Congo beschouwen mag), en bereikte eindelijk het Tanganika-meer, juist bij tijds om kapitein Jacques, door de Araben in Albertville ingesloten, bij te springen. Van daar vertrok hij door de vallei der Lukuga naar Lusambo, en vervolgens naar Europa, alwaar hij den 16^{en} April 1893 aankwam.

In de onmogelijkheid, waarin wij ons bevinden om hier al de bijzonderheden dezer verschillige tochten mede te deelen, kiezen wij uitsluitelijk den laatsten, welks uitslag bijzonder gewichtig was. Ten andere, meer dan eens kruisten zich de te volgen wegen der karavanen Delcommune, Stairs en Bia in Katanga, en bleef Bunkeia voor alle als het middenpunt. Alhoewel de heer Delcommune een zeer belangrijk verslag van zijne reis in het licht gaf, zal men ons oorloven de voorkeur te geven aan dat van den ingenieur Diderrich, dien wij de eer hebben onder onze vrienden te tellen. Dit reisverhaal tot nu toe nog niet uitgegeven, werd voorgedragen in eene zitting der aardrijkskundige Maatschappij van Brussel.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De reistocht Delcommune.

Voordracht gehouden door den heer ingenieur Diderrich in de zittingzaal der Aardrijkskundige Maatschappij van Brussel.

§ 1. Van Antwerpen naar Leopoldville.

MIJNHEEREN, laat mij u eerst de beweegredenen doen kennen, die den ontdekkingstocht in Katanga voor gevolg hadden. Van het tijdstip af, dat de uitgestrekte gewesten van Midden-Afrika, welke men Belgisch Congo noemt, als onafhankelijke Staat erkend waren, had zich de aandacht der ontdekkingsreizigers op de bevaarbare deelen van het stroomgebied van den grooten stroom gevestigd.

Reeds was men den Congo tot aan de Stanley-Falls opgevaren; de loop der Aruwimi, der Ubangi, der Uelle, der Kassaï, der Sankuru was nauwkeurig opgenomen. De scheepvaart vergemakkelijkte immers al deze ontdekkingen; maar het uiterst zuidelijk gedeelte van den nieuwen Staat, juist ter oorzake van den afstand en van het gemis aan rechtstreeksche gemeenschap te water, was geheel ter zijde gelaten. De onoverkombare hinderpalen welke een tocht daarheen scheen op te leveren was zonder twijfel de eenige reden, die de ontdekkingsreizigers terughield, want de inlichtingen, die men over deze gewesten had ingewonnen, waren wel in staat om hunnen ijver gaande te maken.

Cameron, die de eerste Midden-Afrika in deze richting doorreisde, had zeer opmerkenswaardige bijzonderheden met betrekking op land- en bergbouw over Katanga medegedeeld. Die reiziger was, wel is waar, niet zelf in de streek geweest, maar hij had zijne inlichtingen uit den mond der inboorlingen van Manyema vernomen.

De Engelsche missionaris Arnol, daarna de Portugeesche ontdekkingsreizigers Capello en Ivens, doorliepen Katanga, en zonder in bijzonderheden te treden, lieten zij zich in zeer gunstige bewoordingen over de streek uit.

De Belgische Maatschappij ter bevordering van koophandel en nijverheid in Congo, die hare navorschingen in het stroomgebied van den Lomami tot aan den onlangs opgerichten krijgspost van Bena-Kamba had uitgebreid, besloot eindelijk zich van de toekomst in Katanga door eenen ontdekkingstocht te verzekeren. De Heer Delcommune werd tot aanvoerder benoemd, en ik had de eer, als ingenieur-aardkenner hem toegevoegd te worden.

Op zee. — Ik ging scheep te Vlissingen, den 3 Juli 1890, aan boord van de Duitsche boot *Adolphe Woerman*. De overvaart was kort, 25 dagen, en, uitgenomen in de Golf van Gascogne, was de zee zeer kalm. Uit vrees van tegengehouden te worden als verdacht van besmetting, zetten wij onzen weg voort en legden maar tweemaal aan: eens te Gorea, in Senegal, en eens te Libreville, in Gabon of Fransch Congo.

Gorea is maar een vervallen stadje, treurig en vuil. Dit laat u verstaan, dat ik het eenigszins ontgoocheld over de schoonheid der keerkringlandschappen verliet; *Libreville*, integendeel, prijkt in volle pracht tusschen zijne onafzienbare reien palm- en cocosboomen. De tuinen van het Katholieke missie-huis leveren een fraai uitzicht op; zonder overdrijving mag ik verzekeren, dat het een der aangenaamste

wandelplaatsen is, welke ik ooit aantrof. Libreville is de hoofdstad van Fransch Congo. De woningen der verschillende bestieren zijn uit hout of ijzer opgebouwd en van breede en opene veranda's voorzien.

Volgens gewoonte brachten wij een bezoek aan het oudste lid der Afrikaansche kolonisten : Zijne Hoogwaardigheid Mgr Webelle, die sedert meer dan veertig jaren in Gabon gevestigd is. Het gulhartig onthaal, en de aartsvaderlijke gastvrijheid, welke wij onder het dak van dezen eerbiedwaardigen ouderling genoten, vergoedden ons ruimschoots voor de vermoeienis welke de lange tocht naar zijne woning ons had veroorzaakt.

Eenige dagen later vaarde de boot in de wateren van den Congo, en, den 28en, liet zij voor Banana het anker vallen.

Banana is de grootste inschepingshave van den Congostaat. Gezien van uit de volle zee, gelijkt de stad met hare witte handelskantoren aan eene vlucht meeuwen, die zich, aan het uiteinde van lange reeksen cocosboomen, op het strand hebben nedergezet. Gelegen aan de monding van den stroom is Banana ontwijfelbaar de gezondste plaats van den Staat ; men geniet er al de voordeelen, die de nabijheid van den Oceaan kan opleveren ; het is dan ook te Banana, dat men komt verblijven na te sterke aanvallen van koorts of *hématurie.*

Slechts eenige uren scheiden Banana van Boma. Dit gedeelte van den Congostroom is met eilanden bezaaid, met weelderigen plantengroei overdekt. Hier en daar verhinderen uitgestrekte zandbanken, waarvan eenige zichtbaar zijn, andere zich laten raden, den gang der stoombooten, en vergen groote voorzichtigheid in het besturen Ook hebben wij een loods aan boord, en het vaartuig glijdt traagzaam door den doolhof der eilanden, als wilde het ons den tijd gunnen om op ons gemak dit fraaie landschap te bewonderen.

Wij zijn te **Boma,** *de hoofdstad.* Wat mij betreft, men heeft mij voor huisvesting een fraaie en gemakkelijke kamer aangewezen in het hotel, dat de Maatschappij der Algemeene Pakhuizen op eenige honderden meters van den Congo heeft opgebouwd. Van het balcon ontwaar ik, zoover mijne oogen dragen kunnen, den stroom; recht voor mij verheft zich het groote eiland Lacomba als een tuin boven den vloed. Aan den oever : een ijzeren pier tot het lossen der stoombooten, pakhuizen met koopwaren opgepropt, handelskantoren onder de cocosboomen half weggedoken of neergehurkt tegen de stammen der reusachtige baobabs wier ontbladerde takken zich scherp op den blauwen hemel afteekenen. Hier en daar eenige vlaggen, die fladderen

in den wind. In de verte hoort men kreten, gezang, tromgeroffel, nu en dan zelfs het gefluit van een stoomwagen, want zooals het een fatsoenlijk hedendaagsch gasthof betaamt, heeft dat waar ik ben afgestapt zijn stoomtram, die driemaal daags de kliënten op het uur der maaltijden aanbrengt.

Men zou zich aan den oever van den Oceaan wanen, en het kost moeite om zich voor te stellen, dat men er meer dan honderd kilometers van verwijderd is : daar vóór zich heeft men geen stroom, maar wel een kalme, wijde zee, zoo onmetelijk schijnt de vloed : ja, ik beken, dat het gezicht alleen van den Congo mij veel duidelijker begrippen over zijne uitgestrektheid gaf dan de berekening, dat er elke seconde 50,000 kubieke meters water door zijne bedding stroomt. Van al de standplaatsen, die de blanken in Congo gesticht hebben is Boma zonder twijfel de voornaamste. Daar is de zetel van het Gouvernement en van de verschillende besturen. De stad bestaat uit twee afzonderlijke deelen : het hooge Boma en het Boma aan het strand ; het eerste deel is ingenomen door de bureelen en de woningen der beambten; aan het strand zijn de handelskantoren, het hotel en de algemeene pakhuizen. Boma heeft een ijzeren kerk, die in de Belgische werkhuizen van Aiseau vervaardigd is, een missiehuis, kazernen gasthuizen. De gezondheidstoestand is op verre na niet zoo goed als te Banana.

In afwachting der aankomst van de leden der expeditie, verbleef ik eene maand te Boma, en deed in de naburige streek aardkundige onderzoekingen, die de aardkenner Dupont reeds had bewerkstelligd. De voornaamste bestanddeelen der aardlagen dezer streek, zijn het graniet en een kristalijn schilfersteen. Intusschen bezocht ik het buitengemeen vruchtbare eiland Mateba waar men de ossen kweekt welke tot voedsel der blanken van Boma en Matadi bestemd zijn. Eene paardenfokkerij, welke men er heeft aangelegd, belooft goede uitslagen, en de bewerking der palmolie heeft in korten tijd een groote uitbreiding genomen.

Te Matadi. — Ik verliet Boma in den morgen van den 30ᵉⁿ September, aan boord van de « *Koningin der Belgen* ». Vier uren later kwamen wij te Matadi aan, en al de leden der karavaan voor Katanga waren daar vereenigd.

Aanvankelijk telde onze karavaan onder hare leden, behalve den bevelhebber Delcommune, den kapitein Hackansson, officier van het zweedsche leger, den luitenant Alexander de Soustchoff, van het

Russische leger, gewezen generaal-adjudant van generaal Skobeleff gedurende den Turksch-russischen oorlog ; den geneesheer Briart, den Franschen natuurkundige Protch, eindelijk den baron de Roest. Honderd vijftig Haoussa's-soldaten, aan de kust aangeworven, en gewapend met chassepot-geweren, maakten met onze dienstboden ons geleide uit.

De aankomst onzer karavaan vermeerderde nog de bedrijvigheid en de drukte, welke de aanleg van den ijzerenweg te Matadi teweeg brengt. Men was volop aan het werk ; overal ontwaarde men rookende schouwen, werven, stapels spoorstaven, dwarsstukken, timmerwerk, tonnen en kisten, waartusschen de bouwkundigen en opzichters voortstapten, en gansche scharen van zwarte werklieden zich bewogen.

De tocht van *Matadi naar Leopoldville* is niet van de gemakkelijkste, en de overtocht van den Palabala staat bij de reizigers zeer ongunstig aangeboekt. Het gevaar is echter meer aan de onervarenheid en de onbekendheid der in deze streek te volgen gezondheidsregels dan aan de wezenlijke bezwaren toe te wijten.

Het land heeft bijna het uitzicht van eene woestijn, want sedert de bestraffing der muitelingen door den Staat, hebben de inboorlingen de wijk naar het binnenland genomen,en zijn de dorpen langs de baan gelegen gansch verlaten. Hier en daar ontwaart men eenige prachtige vergezichten, want de grond is zeer bergachtig, maar de eentonigheid der tinten wordt ten laatste uitermate vervelend. Altijd dezelfde roode aarde, dezelfde zware rotsbonken, hetzelfde drooge hoogstammige gras, waardoor de laatste heidebranden zich breede, zwarte wegen hebben gebaand, en in het verschiet dezelfde geelkleurige, kale bergen : dit alles stemt den reiziger tot treurigheid. Slechts bij het naderen eener rivier verandert het landschap plotselings : hier krijgt alles nieuw leven, en de natuur spreidt hare rijkdommen zoo kwistig ten toon dat men het bewonderen maar niet beschrijven kan.

Geheel verschillend nochtans is het voorkomen der streek gedurende het regenseizoen, want men vergete niet, dat onze reis in het drooge jaargetijde plaats greep, wanneer alle wasdom door gebrek aan vochtigheid schijnt op te houden.

De grond van deze streek is een mengsel van klei en zand, zoodat bij de minste regen het verkeer zeer moeilijk valt. De grootste hitte, welke ik gedurende onze reis waarnam, was 36° in de schaduw.

Gedurende onzen toch haddden wij maar weinig betrekkingen met de inboorlingen der streek, en het was alleen op de marktplaatsen, die wij langs de baan ontmoetten, en waar wij in ruil van zakdoeken, paarlen of koperdraad ons mondvoorraad aanschaften,dat wij er eenige

te zien kregen. Niets is vroolijker en levendiger dan deze markten op de wegen der karavanen. Daar heeft men eene der beste gelegenheden om het karakter van den neger te leeren kennen. In het algemeen hebben de verkoopers en verkoopsters zoo ruime begrippen van de waarde hunne koopwaren, dat hunne opprijsstelling aan diefstal grenst, daarbij liegen zij onbeschaamd, schreeuwen en roepen en maken een lawaai dat hooren en zien erbij vergaat. De koopers gaan de markt rond, houden stil voor de biezen matten, waarop de koopwaren liggen uitgestald, lachen dat ze schokken of schelden gelijk verwoeden. Intusschen houden eenige muzikanten zich onledig met op hunne trommels of gongs te slaan, en dit alles maakt voor den vreemdeling een zoo zonderlingen warboel uit, dat hij willens of onwillens tot lachen geneigd is.

Leopoldville aan de Stanley-Poel.— Den 23^{en} September bereikten wij Leopoldville. Hier was onze eerste rustplaats, en zeker voor korten tijd, de lange reis die voor ons lag in aanmerking genomen. Wij namen onzen intrek in het handelskantoor van Kinshassa, dat nauwelijks een uur gaans van Leopoldville verwijderd ligt. Wij verbleven daar bijna eene maand en genoten gedurende gansch dezen tijd de hartelijke gastvrijheid van den heer Camille Delcommune, den broeder van onzen aanvoerder. Intusschen waren onze pakken aangekomen en hielden wij ons onledig met het aanschaffen der noodige voorwerpen tot het voortzetten der reis. Kinshassa verheft zich aan den boord van den Poel : zoo noemt men, om de groote breedte van den vloed, welke meer dan vijf kilometers bedraagt, het gedeelte van den stroom dat gelegen is tegenover Leopoldville ; naar het Oosten, wordt hij zelf nog breeder.

De Fransche post van Brazaville bevindt zich op den Noordelijken oever van den Poel ; aan den Zuidelijken oever verheft zich Leopoldville.

Wij hadden tot dusver het deel van den weg afgelegd, waar de Congo, door zijne menigvuldige watervallen, niet bevaarbaar is, en waar men, om dezelfde reden, eenen spoorweg aan het bouwen is.

§ II. Van Leopoldville naar de Stanley-Falls.

Van den Poel af tot aan de Stanley-Falls wordt de stroom, over eene verbazende lengte van 1500 kilometers, weder bevaarbaar. Nu alle onze toebereidselen geëindigd waren, was het oogenblik gekomen

om aan boord te gaan der kleine stoomschepen, die op den Opper-Congo dienst doen en de reis aan te vangen naar Bena-Kamba, gelegen aan het bevaarbaar uiteinde van den Lomami. Maar reeds ontbreekt een onzer tochtgenooten, de luitenant Soustchoff, die na de bestijging van den Palabala op zijne stappen is teruggekeerd. Bij onze aankomst te Leopoldville, vernam ik met droefheid het afsterven van mijnen vriend den E. P. Bracq, die ons eenige dagreizen vooruit was, en aan de gevolgen van eenen zonnesteek bezweek. Een ander reisgezel werd ons in den persoon van den dapperen Cassart toegevoegd.

Geheel het reisgezelschap verliet Kinshassa den 17^en^ October aan boord der twee stoomers « *Stad Brussel* » en « *Florida* ». De « *Stad Brussel* », die over een grooter stoomvermogen beschikt, was weldra de « *Florida* » vooruit. Delcommune, de luitenant Cassart en ik waren van het getal reizigers, die zij aan boord had. Verscheidene officieren van den Staat vergezelden ons ; zij begaven zich naar hunne wederzijdsche posten aan den Opper-Congo.

De oevers van den Congo in het middengedeelte van zijnen loop, dat wil zeggen van Leopoldville af tot aan de Stanley-Falls, hebben het uitzicht van onmetelijke vlakten met wouden bedekt, zoo schoon en zoo indrukwekkend, dat het moeilijk te beschrijven is.

Nu en dan breekt het woud plotseling af en ontwaart men uitgestrekte weiden met hoogstammig gras begroeid, waartusschen gansche kudden buffels, door de schelle tonen der stoomfluit of door de geweerschoten onzer mannen opgeschrikt, in dolle vaart heen en weer rennen. Somtijds ook verheft zich de grond in zachte glooiingen en vormt eene reeks kleine heuvels, ; naar mijn gevoelen zijn die van Msouta de hoogste en toch schat ik ze niet boven de 200 meters. Aan de monding der Kassaï, treft men er ook eenige aan, en op één ervan is het katholieke missiehuis van Berghe Sinte-Maria gebouwd. Wij genoten de gulhartigste gastvrijheid onder het dak der missionarissen; het eenvoudig noenmaal dat men ons opdiende, ging met de grootste vroolijkheid gepaard. De gebouwen zijn van vrij ruw maaksel, maar de akkers leveren een heerlijk gezicht op.

De bovenlaag der aan de oevers van den Congo gelegene gronden bestaat meestal uit een mengsel van klei en zand, dat door de zuurstoffen van de ijzererts een roode tint verkregen heeft. De mestbevattende aardlaag is zeer diep, wat den grond uitermate vruchtbaar maakt en aan de gewassen een ongemeene groeikracht mededeelt.

Wij bereikten *Lukolila*, vermaard om zijnen tabak, die waarlijk lek-

ker is. Wij haasten ons een goeden voorraad er van op te doen, want de tocht zal lang zijn. Twee dagen later kwamen wij te *Evenaar* aan, waar de bevelhebbers Coquilhat en Van Gele, in het begin van den oorlog, zich roemrijk onderscheidden.

Den 30en October, ontscheepten wij te *Bangala*, een der fraaiste standplaatsen van den Staat. De gebouwen zijn van rooden baksteen en de bouwmeester heeft er iets van den gothischen bouwtrant weten aan te geven, wat goed uitkomt bij de omstaande hoogstammige palmboomen. Hier insgelijks leveren de maniocvelden en banaanboom-plantaadjes een prachtig uitzicht op ; overal ontwaart men kudden schapen en geiten. Luitenant Baert, bevelhebber van den post, onthaalde ons zeer gulhartig. Bangala heeft ook een zeer uitgestrekt en goed onderhouden Katholiek missiehuis. De E. P. Cambier, overste der zending, had de vriendelijkheid mij ten onbijt uit te noodigen. Ziehier wat ter tafel kwam : gebraden geitevleesch, eieren, bananen, en koffie met melk : voeg daarbij een hartelijke vroolijkheid, die den smaak der eenvoudige maar wel bereide spijzen nog verhoogde.

Gelukkig bevonden wij ons te Bangala op Allerzielendag en konden wij mis hooren. Mijne verbeelding bracht mij naar het vaderland terug, en ik zag onze goede Ardennenbewoners op het kerkhof in het gebed. Hoe gaarne was ik van hun getal geweest, en had ik dien grond betreden die zooveel duurbare panden bewaart. Vreemd genoeg, de gedachte van mijne verwijdering was mij tot nu toe nog nimmer te binnen gekomen ; op dien dag voelde ik ze zeer.

Den 9en November komen wij te **Boumba** aan, eenen post door kapitein Jacques gesticht tijdens zijn eerste verblijf in Afrika. Het scheen mij dat ik in een bekend land was, zoo levendig was het aandenken aan dezen vriend. Het kleine huisje met zijn strooien dak, dat hij bewoonde, ziet er zeer lief uit. Gezeten in de schaduw der veranda, zei ik bij mij zelven : hier was hij, terwijl men in het vaderland zooveel aan hem dacht en zoo ongeduldig zijne tijdingen verwachtte. Plotseling vielen mijne blikken op eene kast, welker deur, gemaakt van het deksel eener kist, in groote letters dit opschrift droeg : *Luitenant Jacques.* Ziedaar, dacht ik, de laatste gedachtenis van eenen vriend op den weg mijner lange reis. Weinig vermoedde ik toen dat wij, twee jaren later, elkander zouden wedervinden, niet in het vaderland, maar aan het Tanganika-meer, waar wij, als werkers voor dezelfde zaak, de slavenhandelaars zouden bevechten. Maar laten wij ons verhaal niet vooruit loopen.

Dertien dagen na ons vertrek uit Bangala bereikten wij *Basoko*,

Afrika. — De haven van Leopoldville aan den Stanley-Pool.

De markt van Kassango, op den weg naar Leopoldville.

het beruchte versterkte kamp der Arouwimi. De post bestaat uit een groep huizen omringd door een paalwerk en opgeworpene aardwallen. Men treedt binnen langs wipdeuren, en een tiental meters hooge wachttoren bestrijkt den stroom. Ook daar werden wij geestdriftig onthaald.

Den 14^en^ November, troffen wij eindelijk den eersten Araabschen post aan. Hij is gelegen te **Isangi**, aan de monding van den Lomami. Isangi is een tamelijk groot dorp, dat nog uitgestrekter zijn zou, indien een groot deel der inwoners hun leven niet doorbrachten op het water. Meest alle zijn visschers en hebben voor alle woonst eene prauw, waarover twee of drie matten gespannen zijn, derwijze dat zij een rond of puntig dak vormen. Is er ievers aan land onraad, dan steken de prauwen onmiddellijk van kant en zoeken elders eene schuilplaats.

Van verre gezien onderscheidt zich de Araabsche post in niets van dien van den Staat, en ware het niet, dat de lange witte kleederen en de tulbanden der menschenjagers zich tegen den grijsachtigen achtergrond der huizen afteekenen zou men in den waan verkeeren dat men blanken voorhanden heeft. Isangi heeft een mahomedaanschen tempel, die weinig van de andere huizen verschilt, alleenlijk is de ingangpoort in Moorschen bouwtrant, en ontwaart men vóór het gebouw eenen paal, waarop een doodshoofd, half in 't rood en half in 't wit geverfd, de voorbijgangers grijnzend tegenblikt. Binnen de moskee is alles eenvoudig en zonder versiering ; de witte muren zijn geheel naakt, behalve de zijde die naar het Oosten is gekeerd ; daar heeft men eenig loofwerk met roode randlijstjes aangebracht : op den grond liggen reine biezen matten : niemand mag daar geschoeid binnentreden. Ziedaar de geheele versiering van het bedehuis der leerlingen van den Profeet.

Aan de Stanley-Falls. De Araben. — Toen wij te Isangi waren aangekomen, moesten wij eigenlijk den Congo verlaten om den Lomami op te varen, maar om eenige voor ons noodzakelijke inlichtingen te verkrijgen waren wij gedwongen tot aan de Falls onzen weg voort te zetten.

De zaakgelastigde van den Staat, de heer Lherman, ontving ons met veel gulhartigheid.

Nauwelijks waren wij aangekomen of eenige Araabsche afgevaardigden kwamen ons aan boord begroeten. Na tal van diepe buigingen en welkomst-wenschen, waarbij de aan de Araben eigenaardige glimlach een groote rol speelde, gaf de afvaardiging ons bericht dat Tippo-Tip naar Zanzibar vertrokken was, en zijn plaatsvervanger,

Raschid, naar Kassongo, ten einde aldaar in het huwelijk te treden. Daarop namen de Araben afscheid van ons en keerden naar den tegenovergestelden oever terug.

Wij staken op onze beurt den stroom over en brachten een tegenbezoek. Wij werden ontvangen in eene *barzah* van Tippo-Tip, een soort van veranda wier uitspringende daken tegen het middengebouw leunen. Men bood ons zitbankjes aan terwijl de Araben blootsvoets op hunne matten nederhurkten. Eenige opperhoofden dragen schoenen, of liever hooge houten zolen, zeer wel gelijkend op die der Japaneezen. Het gezelschap leverde werkelijk de schoonste verzameling tijpen op die een schilder had kunnen wenschen ; in hunne witte lompen gehuld zien zij er waarlijk prachtig uit, en de beweegbaarheid en verscheidenheid hunner gelaatsuitdrukkingen is der moeite waard om na te gaan: eenigen zetten een argeloos en onschuldig gezicht, terwijl anderen met trotschen oogslag in het ronde blikken ; sommigen houden de oogen neergeslagen en laten hunne amberen halssnoeren door de vingeren glijden ; men zou gezworen hebben, dat zij den zin van het een of ander geheimvolle vers van den Coran op het zand trachtten te doorgronden ; anderen nog zien ons vrijmoedig aan in afwachting, dat de tolk de beteekenis onzer woorden heeft overgebracht.

De woning van Tippo-Tip en het Araabsch kamp bevinden zich aan den linkeroever van den stroom in de nabijheid der Falls ; op deze plaats stort zich de Congo van eene hoogte van vijf tot zes meters naar onder, en bruischend rollen zijne schuimende golven over de roode rotsbonken heen. Wat echter de bewondering der vreemdelingen het meest gaande maakt, is de stoutmoedigheid der inboorlingen, die op deze bijna ongenaakbare plaatsen hunne netten ter vischvangst gaan spannen.

§ III. Van de Stanley-Falls tot het Kassali-meer.

Wij verlieten de Falls om naar *Isangi* terug te keeren, en werden ditmaal door den bevelhebber van den post, een jong en inschikkelijk Araab, Ben-Abibu genaamd, hoffelijk op eene theepartij uitgenoodigd. Wij lieten een draaiorgel dat wij voor het een of ander Congoleesch opperhoofd medevoerden, naar onzen gastheer brengen en de barzah der Araben hoorde ongetwijfeld voor den eersten keer den *koning van Thule* en *My Queen*.

Vaart op den Lomami. — Wij vertrokken, den 20^{en}, uit Isanghi overladen met de geschenken van Ben-Abibu, en stoomden

den Lomami op. Na elf dagen kregen wij Bena-Kamba in het gezicht. De Lomami volgt dezelfde richting als de bovenloop van den Congo, maar is geheel vrij van watervallen, en bevaarbaar. Aan beide oevers verheffen zich eeuwenoude bosschen, zoodat wij zes dagen lang niets anders dan het woud, de lucht en het water te zien kregen. Hoe schoon en grootsch is het plantenrijk aan den Lomami ! Uit de uitgebreide groene geweefsels welke de slingerplanten overal uitspannen, verheffen zich in bonte mengeling de kroonen der sandel- acacia- en palmboomen. Voeg daarbij het lief gekweel der voglenscharen, het zacht gegons der ontelbare insekten, de aangename geur van bloemen en planten, het helder zonnelicht, en gij zult u een zwak denkbeeld kunnen vormen van het prachtig tafereel dat zich voor de verwonderde blikken ontrolt.

Nu en dan jagen wij eenige reuzen-reigers op, die met groot gedruisch op hunne breede wieken heenvliegen, of wel, 't is eene vlucht gekuifde witte watervogels, die rakelings langs het water scheren. Eens zagen wij twee olifanten, die de rivier overzwommen : waar het water niet zeer diep is, houden zij den loggen kop boven, integendeel, waar zij geen grond meer voelen ontwaart men nog enkel het uiteinde van hunne tromp.

Wij troffen maar weinig dorpen aan ; toch vindt men zeer groote stroomafwaarts, en eenige zelfs waren zoo uitgebreid dat hunne huizen zich mijlen ver aan weerzijden van den oever uitstrekten.

Wij verbleven te Bena-Kamba tot 25^en^ Januari 1891. De oorzaak daarvan was de trage gang van de tweede stoomboot, de *Florida*, aan wier boord het tweede korps van den tocht zich bevond. Toen, den 29^en^ Januari 1891, deze kleine boot het anker lichtte om af te varen werd voortaan alle gemeenschap met Europa afgebroken, en eerst twee jaren later zou zij hersteld worden.

Daar wij voornemens waren den Lomami op te varen, hadden wij ons te Isanghi eenige groote inlandsche prauwen aangeschaft om onze mannen en onze pakken te vervoeren. Wij waren insgelijks van een stalen lichterschip voorzien, welks verschillige stukken men uiteennemen kon, een zooals Stanley op zijnen reistocht in Midden-Afrika had medegenomen. De *Florida* had ons aan de eerste snelstrooming van den Lomami verlaten, en nu ving voor ons een der bezwaarlijkste deelen der reis aan : door het snelvlietende water tegengehouden, kwamen onze prauwen maar langzaam vooruit, en er verliepen drie volle maanden alvorens wij te Gongo-Lutete, God weet ten prijze van welke krachtinspanning, aankwamen.

Te Gongo zagen wij van de scheepvaart af en zetten onzen weg te lande voort. Onze karavaan was nu vermeerderd met 200 lastdragers, die Lutete en Raschid verschaft hadden. De plaats waar wij heen trokken heet **Loupoungon**, en is gelegen op meer dan een breedtegraad ten Noord-Westen van Gongo. De streek, welke wij doorliepen was bijna gansch verlaten. De grond, wel is waar, is vruchtbaar en, uitgenomen eenige bergvlakten die tot den landbouw ongeschikt zijn, overvloedig door groote rivieren besproeid ; het klimaat laat insgelijks niets te wenschen ; maar ook daar hebben de slavenhandelaars hunne verwoestingen aangericht: de weg is bezaaid met in puin gelegde dorpen. Het is treurig die levenlooze landschappen te aanschouwen, te denken dat de bevolking, die weleer de lange rijen van die nu half verbrande en door slingerplanten ingenomene hutten bewoonde, thans vermoord is of als slaven weggevoerd werd!

Na eenige dagreizen door deze hartaangrijpende eenzaamheid bereiken wij Loupoungou.

Loupoungou ook was in de macht der Araben ; de bevelhebber der plaats is, wel is waar, geboortig uit de streek, maar hij was de leenman van Gongo, en dit was genoeg om de gruweldaden van zijnen meester na te volgen, ja zelfs te overtreffen. Loupoungo moet, wat het getal der inwoners betreft, voor Gongo niet onderdoen ; het is wellicht zelfs grooter. Ongelukkig zijn de inboorlingen gelijk in deze laatste plaats, menscheneters. Er valt niet veel opmerkenswaardig in het leven van deze ondereen krielende bevolking aan te stippen : de velden zijn wel bebouwd, en de ijzernijverheid wordt op breede schaal uitgeoefend; de inrichting hunner hoogovens in zeer merkwaardig. Na 100 nieuwe lastdragers in dienst genomen te hebben, verlieten wij de plaats den tienden dag na onze aankomst.

Op eenige dagreizen van Loupoungou bevindt zich het dorp *Monau-Gogo*, waar wij stilhielden om nog andere lastdragers aan te werven. Wissmann was hier in 1881 doorgetrokken. Te Monau-Gogo namen wij eenige gidsen in dienst, om ons naar Kilamba te geleiden, alwaar de beroemde ondekkingsreiziger Cameron eenigen tijd verbleef. Kassongo, het opperhoofd van Kilemba, heeft zich aan het juk der Araben weten te onttrekken ; zijne Staten zijn zeer bevolkt en met recht kan hij voor een der machtigste hoofden van Ouroua doorgaan. In de streek gelegen tusschen Loupoungou en Kilemba treft men talrijke en bedrijvige volksstammen aan : wij trokken door dorpen, bestaande uit een enkele straat van meer dan anderhalf uur lengte. De inboorlingen, die ons zeer vreedzaam toeschenen en met wie wij op den vrede-

lievendsten voet omgingen, leggen zich uitsluitend op den landbouw toe. Hun voornaamste voedsel is de broodwortel, die, somtijds met hevig vergift bevattende planten gemengd, niet altijd onschadelijk is. Acht onzer lastdragers stierven aldus aan vergiftiging.

Wij kwamen te Kilemba aan in het begin der maand Juli. De koning Kassongo, die al zijne pracht en al zijne milddadigheid ten toon had gespreid om ons wel te ontvangen, was de Kassongo niet meer, dien Cameron gekend had, maar zijn zoon, die hem had opgevolgd. Wij verbleven een vijftiental dagen te Kilemba en waren getuigen der meest zonderlinge en meest ongelooflijke gebruiken welke den negervorsten zeer aan het hart schijnen te liggen.

Ik laat hier eenige der barbaarsche straffen volgen die de koning gewoonlijk toepast. Een inboorling heeft gestolen : men zal hem de hand afkappen ; de twee handen indien de diefstal gewichtig is. Een ongelukkige wordt betrapt terwijl hij een gesprek van den koning afluistert, een zijner ooren wordt afgesneden. Een arme drommel heeft, in een gevecht uit vrees voor de vijandelijke pijlen, te spoedig het hazenpad gekozen, men kapt hem eenen voet af, en zoo voort: zulks verklaart den ellendigen toestand waartoe zooveel inboorlingen gebracht zijn. Niets is meer gewoon in Kilemba dan lieden te ontmoeten met ééne hand, éénen voet, één oog, één oor, of met afgesneden lippen. En niettegenstaande deze verminkingen wordt Kassongo door zijne onderdanen bemind, en gaat bij allen door voor een verstandig koning. De zeden van deze volksstammen verschillen zoodanig van de onze, dat men ze moet gezien hebben om het te kunnen gelooven.

Aanval der inboorlingen. De slavenhandelaars. — Daar Kilemba, voor wat de mijnbouw betreft, veel belang oplevert, had men mij gelast den aard van den grond te bepalen. Ik begaf mij dus op weg om de omstreken te onderzoeken, terwijl de karavaan stil hield. Luitenant Hackansson met een twintigtal soldaten diende mij tot geleide. Op drie dagreizen van Kilemba werden wij plotseling door eene bende inboorlingen aangevallen, die ons gedurende geheel den nacht van den 27 Juli ingesloten hielden; niet vóór de dag begon aan te breken gelukte het ons hen terug te drijven. Hoe wij het met 22 man tegen zulk een talrijke bende hebben kunnen volhouden heb ik nimmer kunnen begrijpen; zonder een zienlijke bescherming van den hemel waren wij gewis allen verloren. Onze soldaten, die de vergiftige pijlen zeer duchten, waren als door den schrik verlamd. Onze aanvallers, aan beide kanten van den hollen weg, waardoor wij voorttrokken, in het struikge-

was verscholen, schoten ons hunne pijlen naar de beenen : twee onzer mannen werden aldus gekwetst.Gelukkig had ik een stuk helsche steen bij mij, 't geen mij toeliet de wonden bij tijds uit te branden en hen van een bijna zekeren dood te redden.

Dit eerste gevecht gaf aanleiding tot een algemeenen oorlog. Het bleek, dat onze vijanden tot de onderdanen van Kassongo's broeder behoorden, en dewijl de twee Congoleesche opperhoofden elkander vijandig gezind waren, beschouwde de eerste den aanval als eene eedbreuk. Intusschen was ik gedwongen kost wat kost met mijne aardonderzoekingen voort te gaan, zoodat de heer Delcommune mij een geleide van 80 soldaten gaf; dokter Briard kwam zich ook bij ons voegen. Deels vechtende, deels onderzoekende geraakten wij vóór Bohia, verblijfplaats van Cimbo, den broeder van Kassongo. Door een onverklaarbaren samenloop van omstandigheden werden wij genoodzaakt de plaats aan te vallen. Wij dachten met eenige honderden inboorlingen te doen te hebben, maar het hevig geweervuur van de belegerden leerde ons weldra dat onze tegenstrevers ons niet behoefden te vreezen.

Na vier uren vechtens behielden wij de overhand: onze Haoussa's namen de boma in en zetten het dorp in laaie vlam. Daarmede was de veldtocht geëindigd en trokken wij naar Kilemba af, want het gemis van krijgsvoorraad liet ons niet toe aldaar langer te vertoeven. In het gevecht vóór Bohia sneuvelden vier onzer mannen, en de geneesheer Briart werd door eenen kogel aan den elleboog en door eenen pijl aan de knie gekwetst : gelukkig waren de wonden niet erg. Kassongo zette voor eigene rekening den oorlog voort, maar wie de bovenhand behield ben ik niet te weten gekomen.

De weerstand, welke men ons vóór Bohia geboden had, verwonderde ons grootelijks, dit was immers de manier niet waarop de inboorlingen gewoon zijn te strijden. Wij vernamen naderhand, dat wij met de vereenigde benden van drie portugeesche slavenhandelaars, mestiezen uit Bihé, te doen hadden gehad; onze vijanden beschikten over ongeveer 300 geweren. De voornaamste der slavenhandelaars, Saquito, was in het gevecht gesneuveld, en onze overwinning had aan 400 zijner slaven de gelegenheid gegeven om te ontsnappen.

Mijne navorschingen waren geëindigd, en wij verlieten Kilemba den 20^{en} van Oogstmaand. De tocht ging nu naar de Lualaba, welke wij voornemens waren in de nabijheid van het door Camerom ontdekte Kassali-meer over te steken.

Na eene reis van zeven dagen bereikten wij het meer ; uitgenomen

de twee laatste dagen hadden wij nergens eenig dorp ontmoet. Mijn *boy*, die gedurende den tocht op zoek naar mijnen hond was gegaan, werd door de inboorlingen gevat en uitgestroopt : zij ontnamen hem zijne kleederen, mijn draaipistool en mijne patroontasch. Het gelukte evenwel den jongen zijne banden te verbreken en op den loop te gaan; ongelukkig bekwam hij daarbij eenen lanssteek aan de hand. Dit liet ons zien met welke gevoelens de bevolking ten onzen opzichte bezield was. De slavenhandel werd aldaar gedreven ; vandaar de vijandschap der inboorlingen.

Het Kassali-meer gelijkt op een moerassige uitbreiding der Lualaba ; op den linker-oever verheffen zich hooge kwartsachtige rotsen aan welker voet het dorp Kihondia is gebouwd. Het meer is omtrent 15 kilometers breed, maar zijne lengte is veel aanzienlijker. Het landschap heeft een treurig uitzicht, het water van het meer is zwartachtig, de vlakte naakt, en op de omliggende bergen ontwaart men weinig of geene bosschen. Wij vertoefden één dag te Kihondia, den tijd dien ik noodig had om den aard der rotsen te onderzoeken, aan welke wij den naam hebben gegeven van onzen ongelukkigen vriend Hackansson. Den 30^{en} begaven wij ons daarheen op weg. De stroom is betrekkelijk smal.

De tocht was dien dag uitermate vermoeiend ; opvolgentlijk trokken wij door drie zoo volkrijke dorpen dat gedurende al mijne tochten in Afrika ik nergens zooveel inwoners op zoo kleine uitgestrektheid gronds vereenigd gevonden heb. Een protestantsche missionaris uit Kihondia verstrekte ons tot gids.

§ IV. — Van het Kassali-meer tot de bergpassen van Nzilo.

Moord van luitenant Hackansson. — De hitte was stikkend, en onze lastdragers stapten met moeite vooruit ; het was 7 ure 's avonds toen ik in het kamp aankwam. Het was pikdonker. Cassart kwam na 8 ure aan. Wij bleven op Hackansson wachten, die de achterhoede aanvoerde, tot omtrent 9 ure. Het wachten moe, waren wij op het punt het avondmaal te gebruiken, toen de *boy* van den luitenant kwam aangeloopen en weenend uitriep : « Mijn meester is ver moord ». Dit schrikbarend nieuws vervulde ons alle vier met ontsteltenis : stilzwijgend bezagen wij elkander en konden aan het verhaal van den knaap geen geloof hechten. Ongelukkig was de tijding maar al te waar : onze vriend en veertien onzer Haoussa's-soldaten waren onder de lanssteken der wilden bezweken.

Het verlies van dezen ongelukkigen tochtgenoot baarde mij ongelooflijk veel hartzeer. Hackansson was de edelmoedigheid en de eerlijkheid zelf: op zijn rijpen leeftijd had hij de geestdrift van zijne twintig jaren behouden.

Hackansson was protestant, maar zijne godsdienstige gevoelens waren wel geschikt om zelfs aan katholieken veel stof tot nadenken te geven. Tot bewijs daarvan laat ik dit paar woorden volgen welke ik uit zijnen mond vernam : « Ja, Diderrich, uit geheel mijn hart offerde ik mijn leven aan God op, indien mijn dood de christene beschaving van deze ongelukkige bevolkingen een enkelen stap vooruit kon doen gaan. » En een ander maal : « Wat mij betreft, ik zie Christus overal, en in al mijn doen en laten werp ik mij voor Hem op de knieën. » Hoe dikwijls heb ik hem 's avonds eenige verzen uit den bijbel luidop hooren lezen !

Hackansson was een man dien men niet nalaten kon te achten. Hij stierf op zes en dertigjarigen leeftijd, gedurende zijn tweeden diensttijd in Afrika, waar hij vroeger het ambt van commissaris in de omschrijving van Banana uitgeoefend had. Luitenant bij het zweedsche leger dacht hij bij zijnen terugkeer in Europa tot den graad van kapitein verheven te worden. De benoeming kwam inderdaad, maar ongelukkig te laat.

Den dag na den aanslag op onzen diepbetreurden vriend, richtten wij ons naar de Lualaba, die op eenige mijlen van het kamp stroomde. Aan wraak viel niet te denken : onze vijanden waren te talrijk, en onze zending liep gevaar te mislukken ; wij werden evenwel gedwongen ons te verdedigen tegen de inboorlingen, die ons den overtocht der rivier poogden te betwisten : aan onze zijde leden wij geene verliezen ; de vijand daarentegen telde onder zijne dooden een opperhoofd van Kihondia. Later vernamen wij, dat men het lijk van Hackansson in het Kassali-meer geworpen had. De wateren der Lualaba, die het ontzielde lichaam van Hackansson in hunnen schoot ontvangen hadden, zouden eenmaal, door een toeval of door een rechtvaardig oordeel Gods op hunne kabbelende golven de lijken der grootste vijanden der christene beschaving, der barbaarsche Araben, voortstuwen. Het aandenken van onzen vriend zal in Afrika niet verloren gaan : op aanvraag van zijnen overste, den Heer Delcommune, heeft de Aardrijkskundige Maatschappij den naam van Hackansson gegeven aan het rotsgebergte, waarvan hooger spraak was. Ik neem de gelegenheid waar om deze maatschappij daarvoor mijn diepgevoelden dank te betuigen.

Op weg naar het Zuiden. — Wij verlieten de Lualaba den 3^en^ September en bereikten langs de kusten van het Kassali-meer de stad Kayoumbe, gekend op de kaart onder den naam van Kheria. Men onthaalde ons zeer wel, maar bij onze afreis werden wij nogmaals aangevallen. Het gevecht was van korten duur : de vijand ging op de vlucht zijne dooden achterlatende. Een onzer mannen kreeg een kogel in het been.

's Anderendaags beginnen wij de bestijging der wilde en woeste Kibala-gebergten : het is eene rei hoogvlakten van 1000 tot 1800 meters boven den waterspiegel der zee verheven, door diepe passen van elkander gescheiden, en door talrijke ravijnen doorsneden.

De baan, welke naar Bunkeia voerde, hoofdstad van den beruchten koning Msiri, liep bijna evenwijdig met de *Lufira*. De tocht was zeer vermoeiend ; sommige dagen stegen wij 800 meters hoog om er onmiddellijk 500 af te dalen. De moeilijkheden van den weg waren nochtans het eenig bezwaar niet waarmede wij te kampen hadden ; wij hadden daarbij nog gebrek van mondvoorraad : ook geleken wij veeleer op baanstroopers dan op eerlijke lieden.

Bunkeia, de hoofdstad van Msiri. — Bunkeia, waarnaar wij zoo vurig verlangd hadden, kregen wij in het begin der maand October in 't gezicht ; de karavaan van Paul Le Marinel was echter daar reeds vóór ons geweest, en had te Lofoï, in de nabijheid, eenen post opgericht. Daags na onze aankomst, bracht de bevelhebber van dezen post, luitenant *Legat*, ons een bezoek. Volgens hij ons verklaarde had de burgeroorlog, welke in de streek woedde, een weinig geruststellenden toestand veroorzaakt en de wreedheden van koning Msiri hadden een groot deel der bevolking van hem afkeerig gemaakt. Katanga was in vollen burgerkrijg, en de hatelijke dwingeland had wel gewild, dat wij tot het beteugelen der muitelingen waren gesneld. Op ons herhaald aandringen bekwamen wij eindelijk eenige gidsen om ons naar Katanga te geleiden en verlieten Bunkeia, den 22^en^ October, diep verontwaardigd en vol afschuw voor den onmenschelijken dwingeland. De bijzonderheden van alles wat van nabij of van verre met deze barbaarsche majesteit in verband staat, zijn buitenmate terugstootend.

De post van Lofoï is gelegen op twee groote dagreizen van Bunkeia ; daarheen begaven wij ons om eenigen tijd uit te rusten,

want onze mannen, nog meer dan wij, hadden er groote behoefte aan. De luitenant Legat, sedert meer dan tien jaren in Afrika gevestigd, en zijn ambtgenoot, de heer Verdich, onthaalden ons voortreffelijk. Terwijl het reisgezelschap op den post vertoefde, vertrok ik met Cassart en 40 soldaten om den grond der Nzilo-bergen te gaan onderzoeken. Ik had gedacht, dat wij niet beter konden doen om de bestemde plaats te bereiken dan de Lofoï-rivier op te varen, welke, naar mij scheen, op een aanzienlijke lengte door de bergketen stroomt. Dit moest ons duur te staan komen. Na vijf dagen varens geraakten wij plotseling in eenen pas, nauwelijks 50 meters breed, en aan alle zijden met 200 meters hooge steile rotswanden bezet. De rivier stortte zich met donderend geraas van deze ontzettende hoogte naar onder en kwam bruisend door den engen gang aanrollen.

Geen uitweg. — Wij bevonden ons dus vóór een onoverkomelijken hinderpaal en hadden niets beter te doen dan terug te keeren. Op het oogenblik echter dat wij ons bereidden om rechtsomkeer te maken, werden wij van den top der rotswanden door twee inboorlingen opgemerkt, die begonnen rotsklompen los te maken en naar onder op ons te werpen. De pas was zoo nauw,dat wij geen ander redmiddel zagen dan ons zoo dicht mogelijk bij den wand te houden. De steenbrokken en rotsklompen plompten onafgebroken rondom ons in het water en deden het in dikke stralen op ons spatten. Ik dacht een oogenblik, dat ons zou overkomen wat Roland te Roncevaux gebeurd was. Onder deze hagelbui van steenen vaarden wij meer dan een kilometer achteruit, en ontkwamen eindelijk, God zij gedankt, aan het gevaar zonder dat iemand van het reisgezelschap getroffen werd.

Den 10^{en} November verlieten wij den post van Lofoï om den weg naar Katanga in te slaan. De burgeroorlog had in de streek schrikkelijke verwoestingen aangericht en de hongersnood was den hachelijken toestand nog komen verergeren. Katanga is een heerlijk en vruchtbaar gewest, maar ten gevolge der tegenwoordige omstandigheden, onbebouwd. Vóór den oorlog werden tal van inwoners in de mijnen gebezigd ; nu echter lijdt de mijnbouw evenveel als de landbouw. Den 28^{en} November bereikten wij Ntenke, waar wij ons gelukkig van levensmiddelen konden voorzien ; dat was ons aller behoud. Men verbleef te Ntenke den tijd om mij toe te laten naar de mijnen van Kalabi te gaan en terug te keeren, en den 10^{en} December vertrokken wij in de richting van het Westen recht naar de Lualaba, want bevelheb-

ber Delcommune was van plan de rivier tot aan Nyangwe af te varen. De tocht van Ntenke naar de Lualaba staat onder de noodlottigste voor ons reisgezelschap geboekt. Gedurende 9 volle dagen ontmoetten wij geen enkel dorp, verscheidene van onze mannen stierven van gebrek, en wij allen leden verschrikkelijk.

Aanbouw van booten. — Wij bereikten de Lualaba ter hoogte van Ntenke bij het kleine dorp van Missima ; daar verbleven wij twee en een halve maand, den noodigen tijd tot den aanbouw der vereischte vaartuigen om de rivier af te varen. Wij timmerden 27 kleine booten op, en een grootere, met dek en kiel, welke alleen 50 man vervoeren kon. Deze laatste boot werd bijzonder gebouwd met het oog op den krijgsvoorraad, dien wij in de snelstroomingen vreesden te verliezen,

Om dit vaartuig op te timmeren waren planken, kromhouten, en nagels noodig,en dewijl wij over zeer gebrekkig gereedschap,als dissels, zagen, hamers en bijlen, beschikten, kostte het ons vrij wat moeite om iets geschikts aaneen te brengen. Wij maakten nagels van al de ijzeren voorwerpen, welke ons onder de handen vielen : ketens, armbanden, hakmessen, ja de handvatsels van onze koffers, alles werd gebruikt. Daarbij hadden wij geen enkelen man van 't vak onder ons, en waren gedwongen alles zelf te vervaardigen.

Intusschen waren de levensmiddelen bijna onvindbaar geworden, en werden wij verplicht, die op verre afstanden te gaan zoeken. Ik heb van onze mannen gezien dat zij een dooden hond opgraafden en hem verslonden ; andere aten het zaad van den wonderboom : wat ons betreft, gedurende deze twee en een halve maand, die ons eene eeuw toeschenen, bestond ons voedsel uit maïsaren en boonen, en nog werden zij met karige hand uitgedeeld. Kortom, ten gevolge van den hongersnood en het wegloopen onzer soldaten was onze karavaan op 200 man gedaald, het derde van hare oorspronkelijke sterkte.

Den 27^{en} Februari 1792 lieten wij onze vaartuigen te water met de vaste hoop dat wij aan het einde onzer wederwaardigheden gekomen waren. Daar was niets van, de eene snelstrooming volgde onverpoosd de andere op, zoodat ik driemaal op het punt stond van te verdrinken ; gedurende deze oogenblikken heb ik de dood van zeer nabij gezien, en tegenwoordig nog, wanneer ik daaraan denk, kan ik niet laten mijne dankbetuigingen te sturen tot den Almachtige, die mij behouden heeft.

De Nzilo-bergpassen. Verschrikkelijke toestand. — Den 19ᵉⁿ April bevonden wij ons plotseling zonder het minst er aan te denken vóór den Nzilo-pas, een engen gang, aan beide zijden door soms 300 meters hooge rotswanden ingesloten, welke op eene lengte van 70 kilometers een geheele bergketen doorsnijdt. Oordeel over onze verbazing toen wij zagen dat de ontzaggelijke watermassa der Lualaba bruisend door deze nauwe opening voortrolde, om wat verder, gelijk aan de Stanley-Falls, van rots op rots 500 meters naar beneden te vallen.

Nu was het met de scheepvaart gedaan, want wij konden onmogelijk op onze booten dien maalstroom doorvaren. Stanley had het waagstuk aan de watervallen van den Beneden-Congo beproefd, maar de uitslag was ver geweest van aan zijne verwachting te beantwoorden.

Wij zagen ons derhalve genoodzaakt de vaartuigen tien kilometers ver het binnenland in te slepen. Dit was een ware reuzenarbeid, want de weg voerde over hooge bergen en door diepe dalen, met breede bergvloeden en uitgestrekte moerassen. Wij hadden een maand noodig om met onze 28 booten 16 kilometers vooruit te komen. Zestien kilometers... en wij hadden er nog 't zestig voor ons!

Toen wij eindelijk het moeilijkste deel der reis afgelegd hadden, werden wij op nieuw bedreigd door den hongersnood, den vreeselijken hongersnood, om te komen : geen enkel dorp was er in het omliggende te ontwaren, het dichtst bijgelegen bevond zich op eenen afstand van 10 mijlen in het binnenland. Nergens, eenig wild, niets!

Drie vierden der reizigers waren tot allen arbeid onbekwaam, zoodat het totaal der weerbare mannen, dienstboden, koks en ziekenoppassers daarin begrepen, 52 beliep.

Het wegloopen onder de manschappen herbegon : onze Haoussa's-soldaten verdwenen de eene na de andere met wapens en bagaadje, en niet één kwam terug. Zij werden liever gevangen genomen, verkocht, vermoord en opgegeten dan nog langer de folteringen van den honger te lijden. Zonder eene klacht te uiten, zonder eenig verwijt te doen, vertrokken zij 's nachts, en men zag ze niet meer terug. Ik voelde mijne mannen mij ontglippen, zag dat onze zending met volkomen mislukking bedreigd werd, en ik kon niets doen om het gevaar af te wenden : ijselijke toestand!

Willens of onwillens wij waren dus gedwongen den arbeid te staken en den weg naar Bunkeia weder in te slaan.

§ V. Van Bunkeia naar het Tanganika-meer.

Terugkeer naar het Oosten. — Te Bunkeia (8 Juni). De inboorlingen gaven ons bericht van den doortocht der karavaan *Stairs*, van den dood van Msiri, en van dien van den dapperen Belgischen kapitein Bodson. De vlag van den Vrijstaat wapperde op den top van den Nkuru-berg aan wiens voet het huis van Msiri, tijdens onze eerste aankomst gebouwd was. Wij bereikten weldra den post van Lofoï, waar onze uitgeputtte mannen behoorlijk konden uitrusten. Wat mij betreft, ik werd gelast onze keuken van wild te voorzien en ging dagelijks ter jacht. De zebra 's zijn zeer talrijk in deze streken, want niet zelden zag ik troepen van 300 tot 500 van deze dieren. Hunne vangst is zeer gemakkelijk : betrouwend op hun groot getal laten zij zich gemakkelijk naderen.

Het was te Lofoï, dat ik de aankomst van Jacques aan het Tanganika-meer vernam. Stairs had die tijding aangebracht.

Houra Tanganika ! — In het begin der maand Juli begaven wij ons op weg naar het Tanganika-meer. Na de Koundiloungoubergketen in geheel hare lengte gevolgd te hebben, staken wij, waar de Luapula het Moero-meer verlaat, dezen over, trokken door de bergachtige Marungu-streek, en bereikten eindelijk, den 18^{en} van Oogstmaand 1892, het groote meer.

De nacht begon het landschap met zijne schaduwen te omhullen toen wij voor de eerste maal den heerlijken waterspiegel te zien kregen en op onze beurt roepen mochten : Houra Tanganika ! Wij bevonden ons 700 meters boven het meer, op den rand van een onmetelijke hoogvlakte, die plotselings eindigt en wier helling zich in het dichte geboomte verliest. Het meer was zeer kalm, en te nauwernood kon men aan den gezichteinder de plaats bepalen waar zijne wateren met de lucht in dezelfde purperachtige tint versmolten.

Ten Oosten verhief de Rumbi statig zijne kruin in de wolken; deze alleenstaande massa kwam ons vol geheimen verpletterende grootschheid voor.Achter ons, zoover het oog dragen kon, ontwaarde men het Marungu-gebergte. Wij wisten, dat wij ons in de nabijheid van eenen Staatspost en van een missiehuis bevonden, maar dat was alles : niet één van onze mannen kon ons nader inlichten.

Ontmoeting van kapitein Joubert. — Wie kan onze verbazing beschrijven toen om 8 ure onze schildwachten een grooten

drommel van een neger aanbrachten met het geweer aan den schouderriem en dragende in de eene hand eenen brief en in de andere eene mand. Het was een bode door kapitein Joubert naar ons afgezonden. Hij had, zoo schreef hij, onze klaroenen in de verte gehoord, en het speet hem dat hij ons niet te gemoet had kunnen komen ; de Araben hielden immers kapitein Jacques aan de Lukuga ingesloten, en hij was volop aan het werk om hem ter hulp te snellen. Pater Herbaut en Pater Roelens wenschten ons insgelijks hartelijk welkom.

Onderaan den brief was een naschrift waarbij men ons verzocht het geschenk, dat de soldaat in zijne mand droeg, te willen aanvaarden. Gij zoudt nooit kunnen raden wat de mand inhield : het was brood ! Ja, brood, dat wij sedert twee en een half jaar niet meer geproefd hadden. Ik voor mij geloof niet ooit smakelijkere spijs genuttigd te hebben dan het brood van Joubert, en voorzeker zal ik het mij lang geheugen.

's Anderendags sloegen wij ons kamp op aan deze gastvrije oevers waar wij drie vrienden vonden. Maar wie was dan wel die kapitein Joubert die in zoo hooge mate onze nieuwsgierigheid had gaande gemaakt? 't Is een Bretagner van het ware ras : klein, mager, gespierd, zwarte levendige oogen met eene uitdrukking vol goedheid, zeer zachte stem, eenvoudig in zijne ontvangst en hartelijk boven alles. Hij bewoont met zijne vrouw, een christene negerin, en zijn dochterken, een groot huis gebouwd uit in de zon gebakken steen. In minder dan één uur heerschte tusschen ons de hartelijkste vertrouwelijkheid : men gevoelde zich als instinctmatig t'huis; en ik was de eenige niet, die deze gewaarwording ondervond; zelfs de duiven en de kiekens, die vrijen ingang in het huis hadden schenen met tegenzin voor mij de plaats te ruimen.

Joubert had een zeer afwisselende loopbaan gehad. Als pauselijk zouaaf neemt hij deel aan al de gevechten tijdens de overweldiging der kerkelijke Staten door Italië en bekomt den graad van kapitein. Later vindt men hem aan de zijde van Charette op het slagveld van Patay strijdende tegen de vijanden zijns vaderlands. Na de afdanking van zijn korps treedt hij in dienst van Mgr Lavigerie, verblijft eenigen tijd te Algiers,vertrekt naar Zanzibar en van daar naar het Tanganikameer om zich aan de vrijmaking der slaven toe te wijden. Leven vol opoffering en zelfverloochening, zonder eenig eigenbelang. Betrouwvol op den dag van morgen, voorbeeld van moed en dapperheid, God boven alles stellende, een christen der eerste tijden, ziedaar onze gastheer.

Kapitein Joubert ontmoet den bevelhebber Jacques en zijne gezellen Renier, Docquier en Vrithoff aan het Tanganika-meer.

(Deze ontmoeting wordt verhaald in het tweede deel.)

Ter hulp van kapitein Jacques. — Zoodra de heer Delcommune den hachelijken toestand van bevelhebber Jacques te Albertville vernomen had, besloot hij, met kapitein Joubert te zijner hulp te snellen, en natuurlijk rekenden wij het allen tot plicht den tocht mede te maken. Joubert, Delcommune, Cassart en ik, met een twintigtal soldaten, bestegen den 22^{en} van Oogstmaand een groote inlandsche prauw die zeil kon voeren. Het meer was kalm, geen windje blies in het zeil, en wij waren gedwongen den geheelen dag te roeien. Langzaam kwamen wij vooruit en vaarden den oever langs op eenige mijlen afstands van de hooge granietbergen, die zich langs een groot gedeelte der kusten verheffen. Het tooneel was grootsch en indrukwekkend : boven ons de zacht blauwe hemel, onder ons het doorschijnend groenachtig water, ten Oosten, het onmetelijke vergezicht eener volstrekt kalme zee, ten Westen, de hooge Marungu-en Tanganika bergtoppen. De twee reuzen verheffen zich bijna loodrecht en teekenen hunne grillige schaduwbeelden tegen den hemel af. De Rumbi, nog half verdoken in de morgennevelen, vertoont zich achter ons in het verschiet, en aan zijne voeten onderscheidt men den post van Joubert, St-Lodewijk van Rumbi. Met zijne roode van schietgaten voorziene muren en zijne hoektorens heeft de sterkte het uitzicht van een oud verlaten kasteel.

Het was nacht toen wij te Mpala aankwamen. Van dezen post, dien kapitein Storms in 1889 had opgebouwd, bleef slechts een stuk muur meer recht ; tegenwoordig heeft de bekwame architect Pater Guillemé een fraai missiehuis in rooden baksteen op de plaats opgericht. Deze Pater Guillemé is een van de eigenaardigste en innemendste figuren, die wij op onze reizen hebben ontmoet. Zijn aandenken is ons levendig bijgebleven en wekt nog bij ieder van ons gevoelens van achting en genegenheid op: achting ter wille der nuttige werken, welke hij heeft uitgevoerd, want onder opzicht van kolonizatie rekent men dezen post onder de bloeiendste van den Staat ; genegenheid voor het gulhartig onthaal welke ons in het missiehuis te beurt viel ; want hij ook is Bretagner en beoefent op voortreffelijke manier de hoofddeugd zijner landgenooten, de gastvrijheid.

De nacht van den 23^{en} Augustus was pikdonker, en onze boot door den fellen Westerwind voortgestuwd, gleed snel als een pijl over het water. Weldra ontwaarden wij aan de kust in de richting van Albertville groote laaiende vuren : waren het de wachtvuren der Araben, of die der voorposten van Jacques? Toen wij wat nader gekomen waren, vernamen wij duidelijk het geschreeuw, dat van den oever

opging. Een oogenblik werden wij beangstigd ; de scheepslieden lieten het zeil neer, iedereen aan boord zweeg, en de prauw bleef stil liggen. Wat zouden wij aanvangen ? Plotseling riep eene stem, welke trillend over het water scheen te loopen : « Hier langs ! » Het was Jacques ! Het stilzwijgen werd verbroken, en de geestdriftige kreet van: *Kaputi!* (bijnaam van Jacques onder de inboorlingen) steeg uit aller borst op. Deze stem, die zich had laten hooren, had mij ongelooflijk diep getroffen. Men moet eerst rondgedoold en geleden hebben gelijk wij op onzen tocht in Katanga om de gevoelens te begrijpen welke de stem van een onzichtbaren vriend die u roept, opwekt.

Jacques en ik, beiden geboortig van Vielsalm, en sedert onze prilste jeugd door de banden der vriendschap verbonden, vonden ons dus op den Afrikaanschen grond, duizenden uren van het vaderland, terug. Men kan gemakkelijker beseffen dan beschrijven met welke ontroering wij ons in elkanders armen wierpen.

Weldra nochtans dacht men aan den toestand : het gold immers de Araabsche boma in te nemen, waar de Araab Toka-Toka het bevel voerde en Jacques in Albertville opgesloten hield.

De stormloop op de vijandelijke verschansing werd op den volgenden dag, 26^{en} Augustus, vastgesteld. Toen bij het krieken van den dag, de vereenigde troepen van Joubert en Jacques, rond de 400 man, het fort uittrokken, stond op aller aangezicht moed en vastberadenheid te lezen ; men stuurde zich de laatste aanbevelingen en afscheidsgroeten toe ; het tooneel had iets roerends.

Twaalf uren lang belegerden wij den vijand in zijne stellingen, blootgesteld aan de zengende zonnestralen welke ons een stikkenden dorst veroorzaakten. Het bleek echter, dat de belegerden er nog meer van te lijden hadden dan wij, want tegen den avond maakten zij toebereidsels om de plaats te ruimen. Ongelukkig bracht de dood van een onzer nyampara's eensklaps schrik en ontsteltenis onder onze mannen, die op de vlucht sloegen. Vermanen, dreigen of smeeken kon niet helpen, en men was gedwongen naar Albertville af te trekken. Onze verliezen waren aanzienlijk: twintig onzer mannen waren gedood, en men had duizenden en duizenden patronen verschoten. De vijand had evenwel meer geleden dan wij, en de les welke wij hem hadden gegeven, was wel geschikt om hem voortaan omzichtiger te maken. Helaas ! had Jacques maar over een kanon beschikt, de uitslag zou geheel verschillend zijn geweest, en hij had een jaar vroeger de Araben tot onmacht gebracht.

Cassart en ik verbleven te Albertville tot den 10^{en} September, ons

aandeel nemende aan den arbeid der bewoners van den post. Terwijl Jacques en Cassart de muren van de sterkte optrokken, slaagde ik erin eenen kalkoven aan te leggen, die mij in staat stelde uit de talrijke schelpen, welke men op den oever van het meer vindt, zeer goeden kalk te branden.

§ IV. — Het Tanganika-meer.

Ons reisgezelschap verbleef bijna twee maanden aan de oevers van het **Tanganika-meer**. Dit gaf mij gelegenheid om de streek gelegen tusschen St-Lodewijk van Rumbi en de Lukuga te doorloopen en mijne navorschingen op aardkundig gebied voort te zetten. Het meer gelijkt aan een diepe kuip door hooge bergen ingesloten, en is twaalf maal langer dan breed. De grootste lengte bedraagt 630 kilometers ; de breedte verschilt van 16 tot 90 kilometers. De oevers verheffen zich tot 2130 meters boven den waterspiegel ; dat is de hoogte van den Soumbourousa, welke zich bevindt aan de noorderlijke punt van het meer. Deze hoogte breekt plotseling af bij kaap Tembwe, gelegen tusschen Albertville en Mpala, 't geen het afloopen der wateren van de kom door het kanaal der Lukuga mogelijk maakt ; de mond van het kanaal ligt 800 meters boven de oppervlakte der zee.

De kom van het Tanganika-meer wordt gevoed door het water van meer dan honderd rivieren, waarvan de Malagarazi, ten Noorden van Udjiji, de Lofu, ten Noorden van het meer, en de Lufuko, die de gronden van Mpala besproeit, de voornaamste zijn.

De gemiddelde diepte (wanneer men de middellijn van het meer volgt) is 200 tot 300 meters. De heer Giraud geeft 647 meters aan als de grootste diepte welke hij vóór Karema gevonden heeft. Een deel van deze kolossale watermassa stroomt weg door het kanaal der Lukuga, wanneer het water een zeker peil bereikt ; een ander deel verdampt, en dit deel moet zeer aanzienlijk zijn, als men bedenkt dat de oppervlakte van het meer die van België met 31,450 vierkante kilometers overtreft.

Zijn naam. — Daar het Tanganika-meer door den toevoer van zoet water gevoed wordt heeft het zijnen aard en hoedanigheid. Het woord Tanganika beteekent in de taal der inboorlingen « plaats der mengeling » ; wij kregen het bewijs daarvan aan de samenvloeiing der twee voornaamste armen van den Congo, de Lualaba en de Luapala : de Balouba's noemden deze samenvloeiing Tanganika-Lualaba. De naam Tanganika, welken Burton en Speke aan het meer gaven,

toen zij het, de eersten, den 15 Februari 1858, ontdekten, was dus enkel een algemeene naam welken men op alle meren in deze streek van Midden Afrika kan toepassen. Ik voeg hierbij, dat Tanganika de eenige benaming is, welke ik door de inboorlingen heb hooren gebruiken; die aan de oevers van het meer wonen, weten er geen andere op te geven. Burton en Speke hadden dus niet te kiezen. De Araben van Udjiji, die in het begin van hunne overheersching den naam van « Udjiji-zee » aan het meer hadden gegeven, hebben zelf ten slotte dien van Tanganika aangenomen.

Het gewone uitzicht van het meer is dat van een kalme blauwgroenachtige zee, waarin zich de zacht blauwe hemel weerkaatst. Nu en dan steekt een frisch windje op en doet lange rimpels over den gladden waterspiegel loopen. Maar het Tanganika-meer heeft ook zijne oogenblikken van gramschap : wanneer de stormwind woedt is het een verbolgen zee, wier hooge en korte golven zich met geweld op de kustrotsen komen breken en door hunnen plotselingen terugtocht de sterkste vaartuigen der inboorlingen in eenen oogwenk tot spaanders kunnen slaan.

Een groot getal onzer soldaten en verscheidene blanken werden gedurende de reis van St-Lodewijk naar Albertville door zeeziekte aangedaan. De vaartuigen, waarvan zich inboorlingen en blanken bedienen om het meer over te steken, zijn groote prauwen van eenen middenmast voorzien, aan wiens top een ijzeren band door middel van twee katrollen het hijschen van een groot vierhoekig zeil toelaat. Is er geen wind dan is men gedwongen met de roeiriemen vooruit te komen. Men vindt het noodige hout tot den opbouw der prauwen in de bosschen, welke de oevers bedekken, en men zal zich een denkbeeld kunnen maken van de reusachtige afmetingen der boomen, welke men daartoe gebruikt, wanneer men weet dat twee prauwen voldoende waren om geheel ons gezelschap, 125 man sterk, en onze pakken te vervoeren.

Het karakter der volksstammen die aan den oever wonen, is zacht en rustlievend ; nochtans wat bij hen zeer in het oog valt, is een zeker wantrouwen zelfs ten opzichte van hunne beste vrienden : zonder twijfel moet men de oorzaak daarvan in hunne langdurige dienstbaarheid zoeken. De bevolkingen met wie het ons gegeven werd om te gaan, waren zeer arbeidzaam en verstandig : zij muntten uit in het korfvlechten en het vervaardigen van aardewerk, en zelfs zijn de smeden van Marungu de bekwaamste welke ik in Afrika ontmoet heb. De landbouw en inzonderheid de vischvangst zijn de hoofdbezigheden

der inwoners, want het meer is zeer vischrijk, en de landen in de nabijheid van de kusten zijn gewoonlijk vruchtbaar. De inboorlingen voeden zich met manioc, zoete pataten, aardnoten en maïs, en trekken eene olie van zeer goede hoedanigheid uit het sesam- en eleusinzaad. De rijstbouw is zeer aanzienlijk en werd hun door de Araben geleerd: rijst is een van hunne hoofdvoedsels. Onze Europeesche voortbrengsels beginnen insgelijks door hen gekend en gebruikt te worden. De gronden rond het meer komen voort van de ontbondene granietrotsen, van opgeloste pegmatiet, en kalkbevattende stoffen. De grond is bijgevolg buitengewoon geschikt tot den verbouw van onze graangewassen, en om daarvan overtuigd te zijn, behoeft men slechts de uitgestrekte koren- en aardappelvelden rond Mpala gezien te hebben.

De Missie der Witte Paters te Kibanga, en meer ten Noorden, die van Mpala, tellen onder de zeldzame Europeesche inrichtingen in Midden-Afrika, welke door landbouw en veeteelt in hun onderhoud kunnen voorzien. De uitslagen der Witte Paters aan het Tanganikameer zijn onder dit opzicht zeer merkwaardig, en hun ondernemingsgeest en werkdadigheid verdienen den grootsten lof.

De inboorlingen bereiden door middel van maïs et sorgho een gegisten drank, welken zij *poumbé* noemen, en welke bij lieden, die gelijk wij, sedert langen tijd geen bier gedronken hebben, daarvoor bijna kan doorgaan.

Masenze brengt een uitmuntenden, zwartkleurigen, zwaren tabak op : al de kustbewoners, die voor groote rookers en snuivers bekend staan, stellen hem op hoogen prijs.

Op zekeren dag vonden wij eenige braambeziestruiken met bessen beladen, maar niettegenstaande het voorbeeld, dat ik hun gaf, wilde niet een van de mannen, die mij vergezelden van deze vrucht proeven onder voorwendsel dat zij vergif bevatten.

Het klimaat rond het Tanganika-meer is in het algemeen zeer gezond : 't is het gevoelen van al degenen, die er eenigen tijd vertoefden ; eenige weinig uitgestrekte plaatsen, ten Noorden, laten nochtans onder dat opzicht iets te wenschen over, maar men moet de oorzaak daarvan toeschrijven aan de nabijheid der moerassen. De hooge ligging dezer gewesten en de steeds heerschende winden dragen voornamelijk bij om dezen uitmuntenden gezondheidstoestand te onderhouden : Niet één van ons reisgezelschap werd gedurende ons driemaandelijksch verblijf aan het meer door koorts aangetast ; kapitein Jacques en de missionarissen lijden er bijna nimmer aan.

Een natuurverschijnsel welke zich zelden of nooit in den Vrijstaat,

voordoet en alleen in de omstreken van het Tanganika-meer werd waargenomen, zijn de aardbevingen.

Major Cambier, tijdens zijn verblijf te Karema, was een der eersten om deze aardschokken op te merken. Ziehier wat hij den 24en September 1879 daarover schreef:

« Voor het oogenblik heb ik niets merkwaardigs aan te stippen, tenzij dat wij, tegen den middag van 30en Augustus, te Simla eene aardbeving gevoeld hebben. De schokken waren niet hevig, hielden bijna een half uur aan en werden voorafgegaan door een geraas, welke men bij dat van een voortrollenden zwaar geladen wagen kon vergelijken.

« De inboorlingen met wie ik op dat oogenblik in gesprek was, lieten niet de minste verwondering of schrik blijken. Zij zegden mij, dat het de ziel was van eenen sinds lang overleden sultan, die onder de aarde voorbijging, en dat zijn doortocht den aanstaanden dood van een voornamen persoon voorspelde. Zij voegden daarbij dat dit natuurverschijnsel zich ieder jaar hernieuwde. »

Plaatsgebrek noodzaakt ons het reeds verkorte verslag van den Heer Diderrich's reis in Katanga hier te eindigen.

Ten slotte zullen wij in 't kort de terugkomst in België der reisgezelschappen Delcommune en Bia-Francqui verhalen.

DERDE HOOFDSTUK.

Terugkomst in België.

§ I. — Van het Tanganika-meer naar Brussel.

TEN 6en October 1892, verlieten de heeren Delcommune, Diderrich, Briart en Cassart den post van Mpala om de terugreis naar Europa door de vallei der Lukuga aan te vangen. Volgens den heer Diderrich is deze rivier bepaald het afleidingskanaal der overtollige wateren van het groote meer, zooals het Cameron, in 1874, erkend had. Niet zelden nochtans gebeurt het, dat de drempel der stortplaats aan de monding der rivier verzand geraakt en de afvloeiing van het water belet. De karavaan volgde den loop der Lukuga op geheel hare lengte tot aan de samenvloeiing der Luapula.

Van daar ging zij den stroom op tot aan Ankoro, aan de samen-

vloeiing der Luapula en Lualaba, en verzekerde zich, dat de eerste dezer stroomen de eigenlijke Congo is, welks bronnen zich op Engelsch grondgebied bevinden en Tchambezi genoemd worden.

De tocht ging dan voort in de richting van het Westen, door de onmetelijke vlakten gelegen tusschen de Lualaba en den Lomami, welken laatsten stroom men ter hoogte van de monding der Lukussi overstak, om den 19^en^ November te Gongo-Lutete aan te komen. Daar vernam men van den bevelhebber van den post, den heer Duchesne, de tijding der schitterende wapenfeiten van Dhanis, maar ook, helaas! die van het rampzalig einde der leden van de karavaan Hodister.

Van Gongo-Lutete trok men naar Lusambo, alwaar de heeren Francqui, Cornet en Derscheid der karavaan Bia zich bij ons kwamen aansluiten, om samen de reis voort te zetten.

De stoomboot *Princesse Clementine* bracht de beide reisgezelschappen naar Leopoldville terug, en men ondernam, maar in veel blijder stemming dan de eerste maal, den gewonen tocht der karavanen. Den 14^en^ Maart 1893 ging men eindelijk scheep te Boma, en kwam den 19^en^ April daarop volgende te Lissabon aan.

De ontdekkingsreis van Delcommune had twee jaar en negen maanden geduurd, die van Bia-Francqui een jaar en elf maanden.

§ II. — Wetenschappelijke uitslagen der beide ontdekkingstochten.

Zonder in aanmerking te nemen, dat de ontdekkingsreis van Delcommune merkwaardige uitslagen voor den landbouw en de nijverheid opleverde, was zij voornamelijk belangrijk voor de aardrijkskunde.

Twee rivieren, de Luapula en de Lualaba, hadden zich beurtelings de eer toegekend gezien voor den eigenlijken Congostroom in zijnen aanvang door te gaan. Delcommune had nu bepaald het vraagstuk opgelost: de Luapula, welke de Bangwelo-en Moero-meren doorstroomt, moet als de bovenloop van den Congo worden beschouwd.

Volgens luitenant Francqui, die na den dood van zijnen overste, het bevel over de karavaan Bia in handen nam, en zich op een boven allen lof verheven manier van zijne taak kweet, bevinden zich de bronnen van den Cogostroom buiten den Vrijstaat, op engelschen grond, dewijl zij dezelfde zijn als deze der Tchambezi-rivier, welke zich in het Bangwelo-meer ontlast.

Een andere belangrijke en misschien betreurenswaardige besta-

tiging, is dat de groote inlandsche zeeën, als de Moero en Bangwelo-meren merkelijk opdroogen en in omvang verminderen.

Het Tanganika-meer zelf zou bijna ledig loopen, indien de opening waardoor de wateren van het meer zich in de Lukuga ontlasten door het wegruimen van het zand grooter werd ; de groote diepte nochtans (600 meters) belet de volledige uitputting van de groote inlandsche zee.

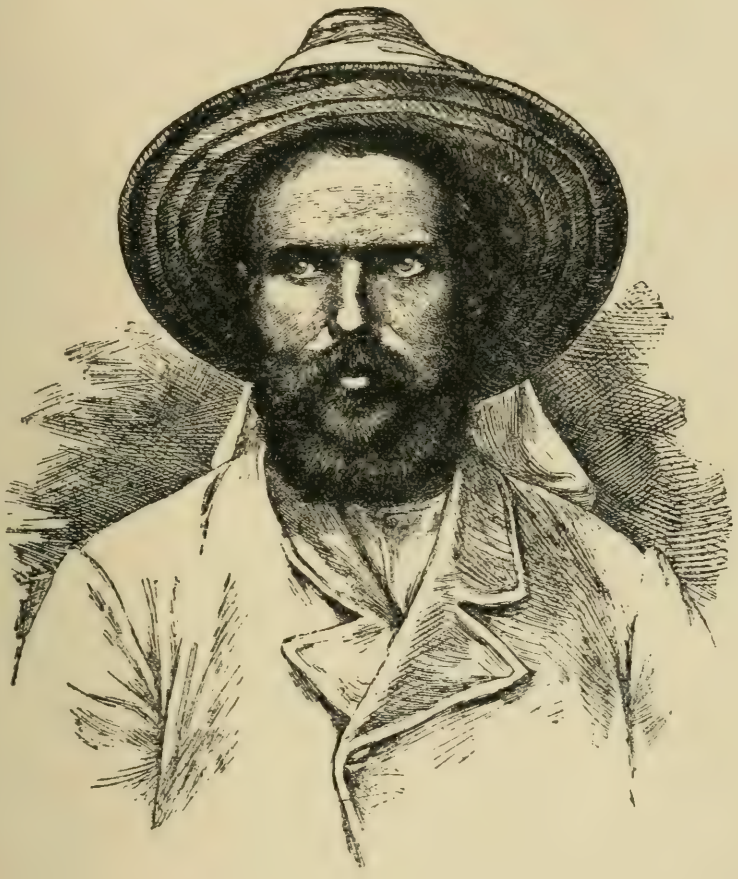
Ziehier nog eenige onuitgegevene inlichtingen, welke men aan de twee ontdekkingstochten te danken heeft. Het Landji-meer, op al de kaarten aangeduid als de wateren van de Tanganika-zee ontvangende, bestaat niet, en moet, door twee naast elkander loopende wateruitbreidingen der Lualaba vervangen worden. De bronnen der Lualaba, gelegen op 25 kilometers afstands van die der Lufila, en door luitenant Francqui ontdekt, bevinden zich op een uitgestrekte bergvlakte, welke de scheidslijn uitmaakt tusschen het stroomgebied van den Congo en dat van den Zambezis.

Men voege hierbij de bepaling van meer dan tachtig aardrijkskundige liggingen en van meer dan duizend hoogten in Katanga, dermate dat men van deze streek eene volledige kaart opmaken kan.

Gedurende hunnen tocht hadden de heeren Bia en Francqui de gelegenheid een huldebetoon te brengen aan de gedachtenis van Livingstone en aldus den wensch te vervullen welken het *Royal geographical society* van Londen sedert lang reeds te kennen gegeven had. Gekomen aan de grenzen van den Vrijstaat, begaven zij zich op Engelsch grondgebied naar het dorp waar de groote ontdekkingsreiziger gestorven was, ten Zuiden van het meer Bangwelo, en hechtten aan eenen boom, geplant te midden der negerhutten, een bronzen plaat met het volgende opschrift;

DAVID LIVINGSTONE
DIED HERE (STIERF HIER) 1^en^ MEI 1873.

Uit een staatkundig oogpunt beschouwd, waren de ontdekkingsreizen insgelijks zeer voordeelig. De gewesten gelegen tusschen het Moero-meer, de Luapula-rivier en het Bangwelo-meer, van den eenen kant, en den 24^en^ lengtegraad tot aan de uiterste grenzen van het stroomgebied des Zambezi's, van den anderen kant, werden aan den Congostaat onderworpen.

KAPITEIN JOUBERT,
Bevelhebber der troepen tot het bestrijden van den slavenhandel
te Baudouinville vereenigd. (Zie bl. 151.)

Ziedaar een zeer belangrijke uitslag, want men mag niet vergeten, dat Engeland op deze streken aanspraak maakte. De staatkundige uitslag weegt derhalve tegen den wetenschappelijken op, en onze onverschrokken reizigers verdienden wel feestelijk in het vaderland onthaald te worden.

Plechtig onthaal der leden van den ontdekkingstocht van Katanga. — Het onthaal der ontdekkingsreizigers had plaats in het paleis der Akademies, en was zeer plechtig. Het feest werd door de tegenwoordigheid van Z. M. den koning, Leopold, en den heer Van Eetvelde, minister van den Congostaat, opgeluisterd.

De groote zaal van het paleis was proppensvol met een uitgelezen gezelschap. Aan den rechterkant : de familiën der reizigers ; aan den linkerkant : talrijke staatsmannen, senatoren, afgevaardigden, leden van den opperbestuurraad van den Vrijstaat, officieren en damen.

In de galerij van het diplomatische korps bevonden zich Z. E. Mgr Nava di Bontife, apostolisch Nuncius, de gevolmachtigde ministers van Duitschland, Nederland en Portugal. In de loge der ministers bemerkte men den heer Beernaert, kabinetsoverste, de heeren ministers de Burlet, Pontus, de Merode alsmede den heer Woeste, minister van Staat.

De heer Urban opent de zitting en noodigt de heeren *Delcommune* en *Francqui* uit aan zijne zijde plaats te komen nemen. De gelukkige gezellen van deze moedige ontdekkers, die na hunnen arbeid gedeeld te hebben heden met hen de eer zullen deelen, zijn luitenant *Derscheid*, dokter *Briart*, de heer *Cornet*, doctor in natuurlijke wetenschappen, de ingenieur *Diderrich* en dokter *Amerlinck*.

De heer Urban bedankt de ontdekkingsreizigers en stuurt hen zijne gelukwenschen toe voor de groote diensten, welke zij aan de Maatschappij van Katanga, aan den Congostaat en aan de beschavingszaak in Afrika bewezen hebben.

In naam van den heer Delcommune, verhaalt de heer Diderrich, in groote trekken, den tocht in Katanga.

De heer Francqui geeft op zijne beurt een kort verslag van zijnen tocht en der bekomene uitslagen.

De heer Leclercq, voorzitter der Aardrijkskundige maatschappij, doet in gepaste en roerende woorden de diensten uitschijnen welke de ontdekkingsreizigers aan de wetenschap en de beschaving hebben bewezen. Met recht mogen zij onder de grootste Afrikaansche ontdekkingsreizigers dezer eeuw gerangschikt worden.

Na deze levendig toegejuichte redevoeringen brengt major Thys, ordonnans-officier van den koning, ter kennis, dat de inrichtingscommissie der feesten gedenkpenningen heeft doen slaan, om de herinnering aan dezen heugelijken dag te vereeuwigen.

Ziehier in welke orde zij uitgedeeld worden :

Gouden gedenkpenning aan luitenant Paul Le Marinel, bevelhebber in Congo, ontvangen in zijnen naam door zijnen broeder kapitein Jooris Le Marinel; en aan den heer Alexander Delcommune bevelvoerder over den tocht.

Zilveren gedenkpenningen aan de familiën der in Congo overledene kapiteins Bia en Stairs.

Gedenkpenning in verguld zilver aan luitenant Francqui ;

Zilveren gedenkpenningen aan luitenant Derscheid ; aan kapitein Descamps, weder naar Afrika vertrokken om het bevel te nemen over de karavaan, welke men ter ontzetting van kapitein Jacques inricht : aan de familiën van luitenant Hackanson en kapitein Bodson, beiden in Afrika overleden ; aan luitenant Legat en aan sergeant Verdich, tegenwoordig nog in den Congostaat ; aan markies de Bonchamps, die tot herstelling zijner geschokte gezondheid in het Zuiden verblijft ; aan den ingenieur Diderrich ; aan den geneesheer Briart ; aan Baron de Roest ; aan den dokter Amerlinck ; aan den heer Cornet in gezelschap van Delcommune en Francqui uit Congo teruggekeerd ; aan sergeant Cassart, tegenwoordig nog in dienst van den Vrijstaat.

De aanwezig zijnde ontdekkingsreizigers treden, op het afroepen van hunnen naam, onder de daverende toejuichingen van het gezelschap vooruit, en richtten zich naar de koninklijke loge. Zijne Majesteit overhandigt aan ieder hunner den gedenkpenning, die voor hem bestemd is, drukt hem hartelijk de hand, wenscht hem in warme bewoordingen geluk en geeft het teeken tot algemeene toejuichingen.

De heer Alexander Delcommune ontvangt te zelver tijde als den gedenkpenning het kruis van Ridder der Leopoldsorde.

Een treffend voorval deed zich voor bij het afroepen van den naam van sergeant Verdich : de familie van dezen dapperen onderofficier was vertegenwoordigd door zijnen oom, een ouden landman in kiel gekleed, die stralend van vreugde op den koning toetrad en met wien Zijne Majesteit zich gedurende eenige minuten vertrouwelijk onderhield.

§ III. De ingenieur Diderrich en de kleine Kalala.

De heer Norbert Diderrich, geboren te Vielsalm, in 1867, is een leerling van de kostschool van Carlsburg, bestuurd door de Broeders der Christelijke scholen. Van 1880 tot 1885 volgde hij in dit gesticht de beroepsklassen tegelijk met twee broeders van kapitein Jacques, en ging vervolgens naar de hoogeschool van Leuven, waar hij het diploma van civiel-en mijningenieur bekwam. In het gesticht van Carlsburg als leeraar in aardkunde aan de landbouwafdeeling teruggekeerd, vertrok hij, in 1890, met den heer Delcommune naar Afrika, en werd gelast met het onderzoek van de aardlagen der doorloopene gewesten. Aan de oevers van het Tanganika-meer gekomen, had hij het geluk zijnen stadgenoot, kapitein Jacques, te ontmoeten en hem een helpende hand in het bestrijden der Araben toe te steken. Ziehier de schoone loftuiging, welke Jacques aan Diderrich bracht : « *Norbert*, schrijft hij, *heeft moedig aan mijne zijde gestreden, en ik ben gelukkig luid te kunnen verkondigen : hij is een dappere.* »

In 1894 werd de heer Diderrich door den Vrijstaat tot bestuurder van de nijverheid en den landbouw in Congo aangesteld. Men droeg hem vervolgens de zending op de Congoleesche tentoonstelling van Antwerpen in te richten, waar het publiek een negerdorp te zien kreeg en zich aldus van de gewone levenswijs en gebruiken der Bangala's, Basoko's en andere stammen een gedacht maken kon.

Bij die gelegenheid hadden wij het genoegen de kennismaking met den heer Diderrich te hernieuwen. Hij had de welwillendheid ons zijnen jongen *boy* toe te vertrouwen, den kleinen *neger Kalala*, dien hij uit Congo had medegebracht en over wien wij den lezer eenige bijzonderheden willen mededeelen.

Deze knaap, afkomstig uit Katanga, had zijne ouders in een rooftocht der Araben zien vermoorden en werd eerst door de karavaan Bia-Francqui, vervolgens door die van Delcommune opgenomen. De heer Diderrich, die van dit laatste reisgezelschap deelmaakte, wist zoo zeer de genegenheid van den kleinen Kalala te winnen, dat deze voor het overige der reis van Katanga tot Tanganika, zich niet meer van zijnen persoon verwijderde. Aan het Tanganika-meer leerde de kleine wees de kapiteins Joubert en Jacques kennen en koesterde voortaan voor hen de grootste achting.

De kleine Congolees, die alhoewel slechts negen of tien jaren oud, reeds groot en kloek was, vergezelde de karavaan op haren terugtocht,

en legde te voet de 400 mijlen af, welke het Tanganika-meer van Boma aan de Westkust scheiden. Toen de heer Diderrich naar Europa vertrok, vertrouwde hij zijn jongen beschermeling aan den heer Van den Plass, die hem verleden jaar naar België overbracht. Kalala verbleef gedurende de wintermaanden te Vielsalm bij de familie van kapitein Jacques en bij de vrienden van den heer Diderrich.

Deze, ten einde aan den jongen Congolees de weldaad eener christene opvoeding te bezorgen en voornamelijk om hem tot het H. Doopsel voor te bereiden vertrouwde hem aan de zorgen van de broeders van Carlsburg. Onnoodig te zeggen dat het negertje door allen met blijken van genegenheid ontvangen werd : de broeder Bestuurder, de leeraren en de leerlingen waren gelukkig van nabij dit Congoleesche ras te leeren kennen dat aan de Belgen zooveel belangstelling inboezemt.

De jonge Kalala behoorde, 't is waar, tot den volksstam der Boulouba's, bekend om zijne betrekkelijke schoonheid, en is reeds op elfjarigen ouderdom even groot en sterk als de andere leerlingen van 14 en 15 jaar. Daarbij waren zijn karakter, zijne inschikkelijkheid en de fatsoenlijke manieren, welke hij door den omgang met de blanken had aangenomen, wel geschikt om hem den lieveling van allen te maken. Maar de arme knaap was nog een heiden, en hij was ons vooral toevertrouwd geweest om van hem een Christen te maken. Na twee maanden van een bijzonder onderricht, werd hij bekwaam bevonden om het doopsel te ontvangen.

Te dien einde geleidden wij hem, den 12 Juli 1894, naar Gent, waar Mgr Antonius Stillemans het peterschap van den nieuwen Christen aanvaard had. De dienstdoende priester was de heer Deken van St-Baafskerk, de meter mevrouw de gravin Georgina d'Ursel. Waren ook tegenwoordig : graaf Hippolyte d'Ursel, algemeen-commissaris der tentoonstelling van Antwerpen, en de heer Norbert Diderrich.

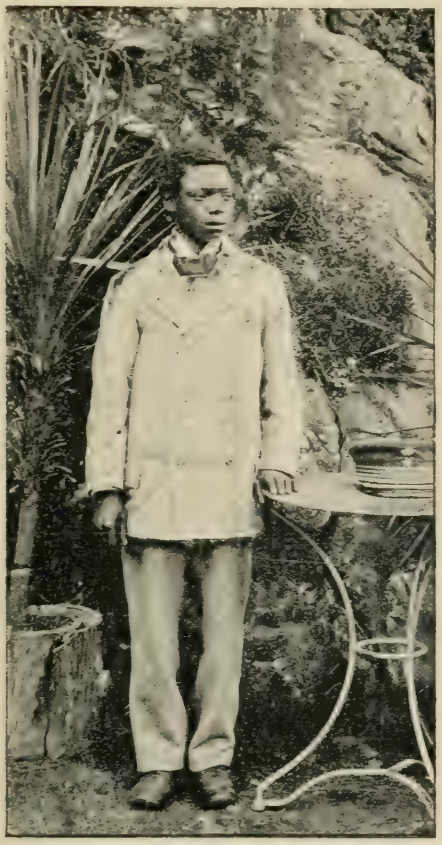
Die samenloop van omstandigheden verklaart de namen welke men den herboren Kalala gaf en luiden :

Antonius-Hippolytus-Jooris-Norbertus-Maria.

Kalala, dat in de balouba-taal « eekhorentje » beteekent, zal hij als familienaam behouden.

De knaap kwam daarna voor eenigen tijd naar het gesticht van Carlsburg terug, waar hij, dank zijne opmerkelijke geestvermogens, snelle vorderingen maakte in de godsdienstleer, het lezen en het schrijven.

Den 4^{en} October, deed hij zijn eerste communie in de kapel van het gesticht, in tegenwoordigheid van al de leerlingen die van de vacantie

De jonge Antonius-Maria Kalala,
door den Heer Diderrich uit Congo medegebracht en in België gedoopt.
(Zie bl. 168.)

waren teruggekeerd. Nu was het oogenblik der scheiding gekomen : de heer Diderrich die reeds naar Congo was weergekeerd, eischte Kalala terug, en deze verliet Carlsburg met zekeren weerzin die nochtans door zijn vurig verlangen om zijn vaderland terug te zien gematigd werd.

Den 5en October geleidden wij hem naar Namen, waar Mgr Decrollière, verheugd om zijne goede gesteltenissen, hem het H. Vormsel toediende.

Eindelijk den volgenden dag vertrouwden wij hem te Antwerpen aan boord van de *Coomassie*, in tegenwoordigheid van kapitein Jacques, aan de zorgen van den heer Jules Cottin die naar Boma vertrok.

Eenigen tijd daarna vernamen wij door een brief van Kalala, dat hij behouden aan het missiehuis der Zusters Missionarissen van Matadi aangekomen was, en de heer Cottin verzekerde ons van het goed gedrag van den jongen Christen, die, zoo schreef hij, « een ware apostel » voor zijne heidensche stamgenooten zijn zal.

VIERDE DEEL.

DE KATHOLIEKE BELGISCHE ZENDINGEN IN CONGO.

EERSTE HOOFDSTUK.

De Witte Paters aan het Tanganika-meer.

HET BESCHAVINGSWERK VAN CONGO was echter onvolledig, want benevens de krachtdadige bescherming der wapenen en de bedrijvigheid van koophandel en nijverheid ontbrak nog de invloed van den christen godsdienst, die zonder het aardsche te verwaarloozen, de zielen tot het bovennatuurlijk leven verheft.

Zoodra de kolonizatie van het land begonnen was, bekwam koning Leopold van paus Leo XIII en van de Belgische bisschoppen een duurzaam geestelijk bestuur : het land werd verdeeld in apostolische zendingen welke bij voorkeur aan Belgische missionarissen van beider kunne, ordesgeestelijken, wereldlijke priesters, bijgestaan door zusters van verschillende congregatiën, toevertrouwd werden.

In een ander werk (1) hebben wij het begin van deze inrichting verhaald : hier zullen wij ons tevreden stellen met in 't kort den tegenwoordigen toestand der Belgische zendingen aan te geven.

Het onmetelijk grondgebied van Belgisch Congo, tachtig maal meer uitgestrekt dan België zelf, is verdeeld in drie apostolische Vicariaten, te weten :

1° Het eigenlijk gezegde APOSTOLISCHE VICARIAAT VAN BELGISCH CONGO, toevertrouwd aan de missionarissen van het *Onbevlekt Hart van Maria*, gevestigd te Scheut, bij Brussel. Deze missionarissen, wereldlijke priesters, worden geholpen, in de hospitalen en de weeshuizen, door de *Zusters van liefde*, zoogezegde *Witte Zusters*, uit het bisdom Gent. De *Paters Trappisten* verblijven te Coquilhatville.

Aanvankelijk was dit Vicariaat het eenige voor geheel den Vrijstaat;

---

1. *Belgisch Congo met platen opgeluisterd*, door Alexis G. M., bl. 187.

naderhand heeft men er twee gedeelten van gescheiden om de volgende zendingen te stichten.

2° Het Vicariaat van WESTELIJK TANGANIKA, toevertrouwd aan de Societeit der missionarissen van Algiers, of *Witte Paters*, door kardinaal Lavigerie gesticht. *Missiehuizen :* Kibanga, Mpala, St-Lodewijk van Mirumbi, Baudouinville.

3° DE APOSTOLISCHE PREFEKTUUR VAN KWANGO, in het Zuid-Westen van den Staat, aan de Paters der Societeit van Jezus der Belgische provincie toevertrouwd. Deze Paters worden geholpen door de Zusters van *Onze Lieve Vrouw*, uit Namen. *Missiehuis :* Kimuenza.

4° Bij deze evangeliepredikers moet men nog de wereldlijke priesters uit het bisdom Gent voegen, die te Boma, Matadi, enz. het ambt van pastoor of aalmoezenier vervullen.

Zending van Westelijk Tanganika.

Indien wij met de Paters van Algiers beginnen, is het omdat zij de eerste zendelingen in Congo waren. Zij vestigden zich aan het Tanganika-meer in Januari 1879. — Een tweede karavaan kwam weldra aldaar aan. Zij had voor geleide eenige Belgische en Hollandsche gewezen pauselijke zouaven aangevoerd door den sergeant Van Oost, die den 27 Januari 1880 te Tabora overleed. Het volgende jaar, 1881, werden te Roumoungué, in Ouroundi, de sergeant d'Hoop en de Paters Deniaud en Augier, op aanzetting der slavenhandelaars vermoord : de barbaren hadden in deze vrienden der arme negers hunne gezworen tegenstrevers geraden.

Van Ujiji, waar zij zich aanvankelijk gevestigd hadden, vertrokken de Witte Paters, in 1885, naar *Karema* door koning Leopold te hunner beschikking gesteld.

Behalve deze zending, gelegen aan den oostelijken of Duitschen oever van het Tanganika-meer, hebben de zonen van Kardinaal Lavigerie, aan den westelijken of Belgischen oever, nog de volgende missiën : *Kibanga* (Lavigerieville), ten Noord-Westen, *Mpala*, *St-Lodewijk van Mirumbi* en *Baudouinville*.

De eerste Paters waren voor het meerendeel van Franschen oorsprong, en met dankbaarheid en bewondering moet men de namen der Paters Moinet en Guillemé melden, zoowel als dien van hunnen in alles voorzienden overste der veiligheidspolitie, den dapperen Bretonschen kapitein Joubert.

Tengevolge eener overeenkomst tusschen koning Leopold en kar-

dinaal Lavigerie, zijn thans al de Witte Paters, die men naar Congo stuurt, van Belgischen oorsprong. Noemen wij de PP. *Marques*, Apostolischen prefekt ; Roelens, Herrebaut, Engels, de Beerst, bijgestaan door de Broeders Amandus, Stephanus, Stanislaus, Franciscus en Arcadius, vertrokken in 1891, bijna op hetzelfde tijdstip als de karavaan van Jacques.

In 1894 vertrokken insgelijks naar Afrika de PP. Van Acker, Vander Baer en Van Thiel.

Joubert zelf heeft het burgerrecht in Congo verkregen, en de koning heeft hem het ambt van kapitein der veiligheidspolitie aan het Tanganika-meer toevertrouwd.

Laat ons ook den neger geneesheer Jozef aanstippen, weleer aan het Tanganika-meer vrijgekocht, die na 9 jaren studie en na het vlijtig bijwonen der lessen in de geneeskunde aan de faculteit van Malta, als geneesheer in zijn vaderland terugkwam om de Paters missionarissen ter zijde te staan en aan zijne ongelukkige landgenooten de hulp zijner kunst en zijner liefdadigheid te verleenen.

Maar helaas ! ook daar heeft de dood hare verwoestingen onder de missionarissen aangericht. Monseigneur Charbonnier, Mgr Bidoux, beide van Franschen oorsprong, en de twee Belgische Paters Vander Straeten en Vyncke, zijn reeds eenige jaren dood. In 1892 had men het afsterven te betreuren van den jongen Pater Prefekt Marques, die zulk een vleiend getuigenis van Alexis Vrithoff aflegde. Hij werd als Apostolisch Vicaris door Pater, thans Monseigneur, Roelens opgevolgd.

De nieuwe bisschop, een zoon uit onze Vlaanderen, is geboren te Ardoye, en studeerde achtereenvolgens op het college van Thielt en op het klein-seminarie van Rouselare.

In 1880, in het missiehuis der Witte Paters van Algiers getreden, werd hij te Woluwe-St-Lambrecht Procurator benoemd, daarna leeraar aan het groot seminarie van het missiehuis te Karthago, en eindelijk leeraar van geloofsleer te Ste-Anna van Jerusalem. Van daar vertrok hij, in 1891, met vijf andere landgenooten naar de Belgische zending van den Opper-Congo. In 1892, werd hem het ambt van Apostolisch Provicaris toevertrouwd, welk eerst, gedurende negen jaren, door den tegenwoordigen Overste van het missiehuis van Mechelen, den Z. E. P. Coulbois, en daarna door den diepbetreurden P. Marques was bekleed.

Gaarne gaven wij het woord aan deze christen beschavers door hunne boeiende brieven mede te deelen, voornamelijk de volkenkundige studie van P. Vander Straeten, maar wijl het verhaal der slaven-

handelbestrijdende tochten ons reeds menigmaal de gelegenheid gaf over de gewesten van het Tanganika-meer uit te weiden, willen wij ons hier beperken tot eenige aanteekeningen die betrekking hebben op de PP. Vyncke en Vander Straeten, beiden gevallen als slachtoffers van hunnen apostelijver.

Pater *Amatus Vyncke* behoorde tot het ras waarvan de H. Franciscus Xaverius sprak, toen hij van uit het verre Indië aan zijne Oversten in Europa schreef : « Zendt mij Belgen ». Hij bezat de mannelijke en krachtvolle hoedanigheden van het Vlaamsche karakter gepaard met de vroolijkheid van een gezond en kloek gestel.

Hij werd geboren, den 10^{en} Februari 1850, te Zedelghem, een dorp in de omstreken van Brugge, en ontving zijne eerste indrukken te midden der godsdienstige overleveringen van het oude Katholieke Vlaanderen.

Nog geen negentien jaren oud, nam hij dienst bij de pauselijke zouaven, was in den slag van Mentana, en kwam, in 1869, naar het klein-seminarie van Rouselaere terug om zijne studiën voort te zetten. Den 10^{en} Juni 1876 tot priester gewijd, werd hij als onderpastoor te Dudzeele geplaatst, welke parochie hij in vier jaren geheel herschiep. Maar zulks kon zijnen ijver niet voldoen.

Begeerig om aan het heil der arme negers, heidenen en slaven, te werken, vertrok hij, in 1881, naar Algiers, om zich in het missiehuis van Onze Vrouw van Afrika, tot het harde missionarisleven voor te bereiden. Kardinaal Lavigerie bestemde hem voor de zending van Kibanga, aan de kusten van het Tanganika-meer, en zond hem daarheen in de maand April 1883. Deze post werd het uitgangspunt van zijnen apostolischen arbeid ; evenwel, na de bekeering der inboorlingen uit de omstreken tot het christen geloof, koos hij een voordeeligere plaats om een nieuwen post onder den naam van Lavigerieville te stichten. Toen werd Pater Vyncke tot overste der zending benoemd, en had het geluk een zijner oude makkers bij de pauselijke zouaven, den kapitein Joubert, te ontmoeten.

Een harde slag zou, helaas ! den ijverigen missionaris pijnlijk komen treffen : op zekeren nacht werden al de christen dorpen aan het Tanganika-meer door de slavenhandelaars overrompeld, uitgeplunderd en platgebrand, en de bewoners vermoord of als slaven weggevoerd : Kibanga alleen, in staat van verdediging gesteld, bleef gespaard.

Na deze harde beproeving werd Pater Vyncke waardig bevonden de eeuwige belooning te gaan ontvangen. Het klimaat had weldra

zijne laatste krachten uitgeput, en op het einde van 1888 gaf hij gelaten zijne ziel aan zijnen Schepper terug.

Pater Vander Straeten. — De stichtende bijzonderheden welke hieronder volgen zijn ontleend aan eenen brief van den E. P. Guillemé aan den heer Overste van het seminarie te Woluwe St-Lambrecht.

Onze-Vrouw van Mpala, 22^en^ Juni 1891.

Mijnheer de Overste,

« Bij deze vervul ik den droevigen plicht u het afsterven te melden van den geliefden zoon, dien gij aan de Societeit der missionarissen van Algiers geschonken hebt. God heeft, op 20^en^ Juni 1891, den beminden en eerwaardigen Pater Camillus Vander Straeten tot zich geroepen te Mpala, waar hij sedert vele jaren, als waar en toegewijd soldaat van Christus, aan de Christelijke beschaving van Afrika werkzaam was. Hij is bezweken aan een laatsten aanval van de schrikkelijke bloed-galkoorts,welke in de vorige jaren reeds zijn ijzeren gestel zoo hevig geschokt had.

« Te midden zijner pijnen bleef de goede Pater vol zachtmoedigheid en gelatenheid ; nooit hoorde men eene klacht aan zijne lippen ontsnappen ; de oogen op zijn kruisbeeld gevestigd herhaalde hij gestadig : Mijn God, heb medelijden met mij ; Onze Lieve Vrouw van Afrika, kom mij ter hulp.

« Onder de laatste aanbevelingen welke hij mij toevertrouwde, na de Sacramenten der stervenden ontvangen te hebben, komt mij de volgende te binnen : « Zeg aan mijnen goeden vader, en aan mijne zusters dat ik hen in den hemel zal afwachten, waar de goede God, zooals ik hoop, geheel de familie zal vereenigen. »

« Eindelijk was het scheidingsuur geslagen : hij was bereid, en zonder doodstrijd, onder het aanroepen der machtige bescherming van Onze Lieve Vrouw van Afrika, sliep hij zacht in de vrede des Heeren in.

« Hij was waarlijk schoon, uitgestrekt op zijn sterfbed en omgeven van de plechtige kalmte van den dood, en meer dan één der tegenwoordige missionarissen zei bij zich zelf : « Ik ook zou willen sterven gelijk hij ».

« Meer dan 2000 personen geleidden de stoffelijke overblijfsels van den Pater naar zijne laatste rustplaats ; vier jonge christenen, zijne zonen in het geloof, hadden de gunst afgevraagd de lijkkist

te mogen dragen van hem, dien ze altijd hunnen vader zullen noemen. De tranen en snikken der geloovigen die, ontroerd, den lijkstoet volgden, getuigden genoeg welke ruime plaats hij in het hart dezer onlangs nog in de duisternissen der afgoderij gezetene bevolkingen had ingenomen : men gevoelde dat allen een beminden vader, een vertrouwbaren geleider beweenden. Zulke bewijzen van genegenheid strekken onze missionarissen tot eer, en zijn de schoonste lofrede voor den zendeling die ze verdiend heeft.

« Wij koesteren de zoete hoop, dat hij in den hemel de talrijke engeltjes heeft teruggevonden, die hij vooruit gezonden heeft. In afwachting der glorierijke verrijzenis, rust Pater Vander Straeten op het kerkhof van het missiehuis, op eenige meters afstands van de boorden van het Tanganika-meer, waar zijn graf op eene bijzondere manier vereerd wordt. Dat hij in vrede ruste : 't is de oprechte en vurige wensch van al degenen, die hem kenden en de laatste troost voor hen aan wier vriendschap hij ontnomen werd.

« Wat kan ik nog van uwen geliefden zoon zeggen, dat gij niet weet ? Gij kent zijne teedere godsvrucht, zijnen vurigen ijver, zijne grenzenlooze verkleefdheid, zijne kinderlijke liefde tot de H. Maagd Maria, te wier eere hij vaak novenen hield en Missen opdroeg voor den goeden uitslag van zijne predikingen aan de wilden. Het was op eenen zaterdag, gelijk hij het altijd verlangd had, dat hij het tijdelijke voor het eeuwige verwisselde. Zijne andere deugden hoef ik niet te noemen : zijne goedheid, zijne eenvoudigheid en zachtmoedigheid waren spreekwoordelijk.

« Voor zijne medemissionarissen was hij meer dan een vriend, hij was een broeder : en daarbij hoe bescheiden, hoe regelmatig in zijne leefwijze ! hoe stipt in het nakomen van zijne priesterlijke plichten en van de geringste zijner godsvruchtoefeningen : in een woord, hij was een priester-missionaris naar het Hart van Jezus. Zijne dagen waren vervuld, hij had den goeden strijd gestreden.

« Gelijk gij weet, was hij eerst in de missiën van Karema en Kiranda werkzaam geweest. Vervolgens benoemd tot den post van Mpala, zag hij een ruimer veld voor zijnen apostelijver geopend, en strooide gedurende vele jaren bij volle handen het zaad der zaligheid met eene vlijt die zich noch door vermoeienissen, noch door opofferingen liet afschrikken.

« Gelast met de evangelieprediking in twee volkrijke posten, Pater Vander Straeten kweet zich van zijne taak met eenen ijver welke allen tot stichting strekte. Eene maand vóór zijnen dood nog, had hij

zich voornamelijk er op toegelegd de schrikkelijke verwoestingen der pokziekte onder de inboorlingen te keer te gaan, en om de besmetting van geheele dorpen te voorkomen, had hij aan al de kinderen de koepokken ingeënt : de uitslag was verbazend, honderden personen werden, dank zijne liefdadige zorgen, van de besmetting en misschien van den dood bevrijd.

« De kerkelijke gezangen en de luister van den eeredienst waren insgelijks het bijzondere voorwerp van zijne bezorgdheid : aan zijn talent mocht men het dankwijten, dat het gezang met kunst en smaak in onze arme kerk werd uitgevoerd. Talrijke koorknapen, door zijne zorgen in deugd en vroomheid opgeleid, brachten niet weinig bij om door hunne ingetogene houding aan den voet van het altaar de plechtigheden op te luisteren en den geloovigen eerbied in te boezemen.

« Ik eindig hier, waarde Heer, deze weinige regelen aan de gedachtenis van den trouwen vriend, die mij als een broeder was, gewijd, want de pen ontvalt mijne hand en de tranen benevelen mij het gezicht wanneer ik dezen beminden medebroeder herdenk, die het aanminnige van ons gemeenschappelijk leven uitmaakte en die voortaan bij onze talrijke werken ontbreken zal. — N. GUILLEMÉ, priester-missionaris.

Wat vooral hier dient opgemerkt te worden, is het onzeggelijk goede, dat door de liefde en de zelfopoffering der missionarissen in zoo weinig tijds onder deze onlangs nog geheel wilde volksstammen werd gesticht ; 't is ook nog de verkleefdheid, de eerbied welke de zwarten betoonen tegenover hen, die zij hunne vaders noemen ; 't is eindelijk de zegen van een zachten en heiligen dood geschonken aan hen, die hun leven voor Gods meerdere glorie hebben opgeofferd.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De Paters-missionarissen van Scheut in Congo (1).

DE ALGEMEENE TOESTAND. — Deze Congregatie, door Pater Verbist gesticht om zendelingen voor de Belgische missiën van Mongolie voor te bereiden, heeft, in Mei 1888, de verplichting aangegaan, aan het Apostolisch Vicariaat van Belgisch Congo de noodige missionarissen te verschaffen. Het missiehuis is gevestigd te Scheut bij Brussel.

1. De brieven, welke in dit hoofdstuk voorkomen zijn in het algemeen ontleend aan het belangwekkend tijdschrift *Revue des Missions en Chine et au Congo*, door de Congregatie van Scheut te Brussel uitgegeven.

Den 25^en^ van Oogstmaand van hetzelfde jaar vertrokken reeds naar Congo vier priesters uit het bisdom van Doornik, de heeren Gueluy, Overste, Huberlant, Cambier en de Backer. Eerst vestigden zij zich te Kwamouth, daarna stichtten zij, in de maand December, aan den rechteroever der Kassaï, het missiehuis van *Berghe-Ste-Maria*, dat thans 350 personen (voor het meerendeel kinderen) telt. De zending wordt tegenwoordig bestuurd door P. Van Ronslé, die na den dood van P. Huberlant, gewezen Apostolisch Provicaris, Overste in Congo benoemd werd. Een afzonderlijke bijgelegene woning is betrokken door vijf Zusters van liefde van Jezus en Maria.

De zending van *Bangala* (Nieuw-Antwerpen) werd gesticht in de maand October 1889. Daar werd, bij koninklijk besluit van Leopold II, gedagteekend 12^en^ Juli 1890, de eerste kolonie voor inlandsche kinderen tot stand gebracht. De kolonie telt tegenwoordig rond de 500 kostgangers. In deze landbouw- en beroepskoloniën worden alle kinderen aangenomen en opgevoed, welke men aan de slavernij kan ontrukken, alsmede de ouderloozen en verlatenen.

Een tweede kinderkolonie is gevestigd te *Boma*.

De zendingen van *Moanda* en van *Nemlao*, gelegen in de nabijheid van Banana aan den oever der zee, en welke insgelijks door de Congregatie van Scheut bestuurd worden, tellen te zamen een honderdtal geloofsleerlingen.

Sint-Jozef van Lualabourg werd, den 8 December 1891, door P. Cambier opgericht ; de zending telt thans 1000 geloofsleerlingen, die omtrent de 300 gezinnen uitmaken. Zestig hektaren land werden ontgonnen en herschapen in een lief dorp met straten en openbare plaats, werkhuizen voor timmerlieden, schoenmakers, korfvlechters, wevers, ijzergieters en smeden. Vijf Zusters van liefde geven het onderwijs in landbouw en naaldwerk.

Op zes dagreizen ten Oosten van Lualabourg, bevindt zich het missiehuis van *Kalala Kafumba*, door Pater Cambier, in Juli 1893, opgericht. Het missiehuis had, na een tijdverloop van drie maanden, 350 inboorlingen in zijne nabijheid vereenigd. Halfweg tusschen Lualabourg en Kalala-Kafumba, in de nabijheid van *Kiendela*, hebben de Paters van Scheut eene andere zending ontworpen. Alles is tegenwoordig in gereedheid, en men verwacht nog slechts de aankomst der drie Paters en twee Broeders, die laatstleden in September naar Congo scheep gingen.

Eindelijk, op elf dagreizen van Lualabourg, en op vier mijlen ten Zuiden van Lusambo, werd een ander missiehuis, dat insgelijks de

komst van Paters uit Scheut verwacht, door Pater Cambier opgebouwd. De noodige gelden tot het oprichten van dezen post, in inlandsche taal *Moteba* geheeten, werden door het verkoopen van gebruikte postzegels bijeengebracht. Nu twee jaar geleden, ondernam de Overste der Congregatie van Scheut, de E. P. Van Aertselaer, in gezelschap van den gekenden Thibetaanschen ontdekkingsreiziger, P. De Deken, eenen tocht in Congo om zich van den algemeenen toestand rekenschap te geven. Zij gingen tot Bangala en Lualabourg door, en legden zonder ongeval de terugreis af.

Maar reeds telt de Congregatie meer dan één slachtoffer van den apostelijver : de heeren *Bracq*, *De Backer*, *Garmyn* stierven in Congo, en de heer Huberlant te Scheut, in 1892.

Andere strijders namen echter hunne plaats in, want het is in de beproeving, dat de werken van God hun levenssap putten. Tegenwoordig bevinden zich achttien Paters en verscheidene Broeders in Afrika ; de missionarissen van Scheut worden niet alleen bijgestaan, door de Zusters van liefde, over welke wij in het derde hoofdstuk eenige bijzonderheden zullen mededeelen, maar hebben nog de onlangs gestichte leekebroeders voor medehelpers. De vakkennis der Broeders in het timmeren en het hovenieren komt zeer wel te pas in de nieuwe zendingen, voornamelijk bij het opbouwen der missiehuizen en het aanleeren van een ambacht aan de kinderen van den post.

In weerwil van hunne nederige bedieningen is het aan de leekebroeders, dat men, voor het grootste deel, de hervorming en de stoffelijke welvaart der verschillige posten te danken heeft : aan hen valt de taak te beurt den eersten grondslag tot de bekeering der wilden te leggen, de krachten der missionarissen te sparen en de inboorlingen van de streken, die in de nabijheid onzer nederzettingen liggen, langzamerhand den landbouw aan te leeren. Men ziet dat hunne rol zeer gewichtig en verdienstvol is.

Na het voorafgaande korte overzicht, geven wij de pen over aan de missionarissen zelf, die ons zullen verhalen wat zij gezien en gedaan hebben op den Afrikaanschen grond, tot eere Gods en heil der zielen.

§ 1.

Te Matadi. — *Brief van P. Huberlant.* — Zondag den 25^en^ Januari 1891, had ik mij naar Matadi begeven, en ik nam de zoo bekwaam geleide werken van den ijzerenweg in oogenschouw. Ik ontmoet eene groep negers.

— *Bonsoir, Père.*

— Goeden avond, vrienden; zoo, gij spreekt fransch?

— Ja, Pater.

— Van waar zijt gij dan?

— Uit Senegaal, Pater.

— En wat doet gij hier?

— Wij werken aan de spoorbaan. — Ik ben smid, zegt de een, — ik, timmerman, zegt de andere, — en ik, bureelschrijver, zegt een derde, terwijl hij de borst vooruitsteekt.

— En zijt gij hier tevreden?

— Ja, Pater; iets nochtans ontbreekt ons: een Pater om mis te lezen. Wanneer een man van ons ziek is, geen middel om te biechten! Vier onzer makkers zijn reeds zonder de H. Sacramenten gestorven.

Men zal mijne ontroering begrijpen bij het hooren dezer woorden. Onze arme zwarten waren afkomstig uit Senegaal en door de Fransche missionarissen tot het Katholiek geloof bekeerd. Zij waren naar Matadi een winstgevend werk komen zoeken.

— En zijn er nog zieken onder u?

— Ja, Pater, er zijn er nog twee.

— Komt, dan gaan wij hen bezoeken.

— O wat zullen zij blijde zijn!

En voortstappende langs de prachtige woningen der ingenieurs en ploegbazen, richten wij ons naar het kamp dezer brave christenen. Weldra gaan wij het kwartier der Italiaansche werklieden voorbij.

— Die ook zijn christenen, — doet mij de bureelschrijver opmerken. Het was overbodig mij dat te zeggen, want de beleefde groeten en de welwillende glimlach welk op menig gelaat blonk, getuigden dit genoegzaam.

Eindelijk komen wij aan de woning welke onze Senegalezen zich hebben opgericht: 't is een soort van lange hal aan wier beide zijden eene reeks van nette en goed opgeschikte bedden staan. Die bedden zijn een wonder, als men bedenkt, dat ze aan negers toebehooren. Overal zie ik aan de beschotten kruisbeelden, godsdienstige prenten en paternosters opgehangen. Op de meest in 't oog vallende plaats verheft zich een altaar, — ja, een altaar aan de H. Maagd Maria toegewijd.

En de bureelschrijver — die, men kan het hem wel aanzien, zich zijner waarde bewust is — laat aanstonds volgen: « Hier zeggen wij dagelijks, 's morgens en 's avonds, onze gebeden in het gemeen. » Mijne zwarte gezellen voegen daarop de daad bij de woorden, werpen zich op de knieën en bidden een *Wees gegroet.*

En ik, ik zong met het hart *alleluia*, en ik was geneigd, die goede negers, mijne geloofsgenooten, om den hals te vliegen en hun den broederkus te geven.

— Waar zijn de twee zieken ?

— Daar ginds, Pater.

Bij den eersten oogslag begreep ik, dat deze werklieden verloren waren, indien zij niet teruggestuurd werden naar hun geboorteland. Naderhand heb ik vernomen, dat hun dit laatste redmiddel toegestaan werd.

Te Boma bevinden zich insgelijks een groot getal gedoopte negers, herkomstig uit Senegaal en Gabon ; maar meest allen hebben min of meer de lessen van geloofs- en zedeleer hunner meesters vergeten, eenigen zelfs lieten vrouw en kinderen in den steek, en leidden hier een wanordelijk leven. Het zal vrij wat moeite kosten om deze verdoolde schapen tot den schaapstal terug te brengen, en ik zou aan den goeden uitslag wanhopen, indien ik niet wist dat hunne bekeering niet mijn werk, maar dit van God is.

Toen ik den eersten zondag na mijne aankomst de H. Mis las, was er niet één christen neger tegenwoordig. Vandaag, drie weken later, had ik het geluk er veertien te tellen, en één onder hen naderde tot de H. Tafel. Ziedaar een klaar en duidelijk bewijs van de onmiddelbare werking der genade op het hart dezer arme zwarten, want tot nu toe was het mij onmogelijk geweest met hen in betrekking te komen.

« Wat de middelen betreft welke ik persoonlijk zou kunnen aanwenden om deze bekeerlingen in hunne goede gesteltenissen te behouden, ik ken er nog geen, en al evenmin om hunne ongelukkige gezellen te helpen aan hunne wanordelijkheden te onttrekken. Ik bedrieg mij, ik heb een middel, en ik ken te goed de kracht ervan om het niet te gebruiken : het gebed. »

Doodenlijst : Overlijden van den heer Huberlant. — Waarom moeten wij het aangename verhaal, dat boven staat onmiddellijk door het doodsbericht van zijnen opsteller doen volgen ?

Zonder twijfel beschikt de Heer het aldus om te spoediger de edelmoedigheid van zijne dienaars te kunnen beloonen en hen in staat te stellen, van uit den Hemel, voor hunne hier op aarde begonnen werken bloei en duurzaamheid te bekomen.

Dit was het geval voor P. Huberlant, Apostolisch Provicaris van Belgisch Congo.

De heer Ferdinandus Huberlant zag het levenslicht te Marchienne-

au Pont, den 18en December 1852. Hij deed zijne studiën in het college van Edinghen, dat zoo vruchtbaar in geestelijke en apostolische roepingen was,dat al de leden der eerste karavaan van Belgische missionarissen voor Congo bestemd, onder zijne studenten genomen werden.

De heer Huberlant leidde een rustig en gelukkig leven in het lieve Waalsche stadje Binche, waar hij als onderpastoor was geplaatst, toen men het bericht kreeg dat de Belgische bisschoppen het vaderlandslievende ontwerp hadden opgevat, te Leuven een seminarie in te richten voor de missionarissen,die zich voor de Congoleesche zendingen begeerden voor te bereiden. Na rijp overleg en door zijnen apostelijver genoopt, aarzelde de heer Huberlant geenen oogenblik om zijne plaats op te geven : hij was de eerste, die zich, in December 1886, aan het seminarie aanbood, en rond hem kwam zich de eerste kern scharen van de missionarissen die, in 1888, in onze Congregatie aangenomen werden.

Pater Huberlant maakte deel van de eerste groep zendelingen, die in Belgisch Congo aankwam, en werkte onverpoosd, van Augustus 1888 tot in dezelfde maand van 1892, aan de bekeering der inboorlingen en aan de stichting van menigvuldige werken. Daar ter plaatse werd het ons bijzonderlijk gegeven zijne talrijke hoedanigheden te leeren kennen en hoogschatten : zijn diepe godsvrucht, zijn volmaakte gehoorzaamheid, zijn onvermoeibaren ijver, zijn onwankelbare zielskracht, zijn onverstoorbare opgeruimdheid, zijn stichtende ootmoedigheid. In onze eerste gemeente van Berghe-Ste-Agatha was hij tegelijk kapelmeester, provisor en huisbeheerder. De menigvuldige en lastige werkzaamheden, welke hem deze laatste bediening aanbracht en welke hij zich uit liefde voor zijne medebroeders oplegde, hadden de negerdienstboden van het huis zoodanig getroffen dat zij het eens waren om hem *Kwamimi* « overste der mondbehoeften » te heeten,een naam welken hij overigens gewillig aannam en gebruikelijk liet worden.

Toen de eerste slaaf te Berghe-Ste-Maria door ons werd vrijgekocht, was het Pater Huberlant die hem zijne ketenen verbrak en hem tot vader strekte. Hoe menigmaal hebben wij niet zijn geduld bewonderd ten opzichte van dezen stuggen leerling dien zijn gewezen meester, in weerwil van boeien en zweepslagen, noch leiden noch temmen kon! Het was zijn geliefde Ekoro.

De oversten van P. Huberlant hadden hem, zonder zijne raadgeving (want zijne nederigheid had te menigvuldige tegenwerpingen vooruitgebracht), te Rome tot Apostolisch Provicaris voorgedragen. Hij werd

Coquilhatville naar eene lichtteekening. (Zie bl. 173.)

benoemd bij pauselijke breve van 13^{en} Februari 1891. Hij vestigde zich te Boma, hoofdzetel van het bestuur en middelpunt van een nieuw arbeidsveld, kort geleden door de Fransche Paters der Congregatie van den H. Geest verlaten,

Laat ons in 't kort de werken opsommen, welke de Apostolische Vicaris in een anderhalf jaar voltooide.

Te Boma richtte hij het missiehuis in, dat de Staat te zijner beschikking had gesteld ; hij deed eene geschikte verblijfplaats voor de Zusters ziekenverpleegsters naast het kleine gasthuis van het Antwerpsch Comiteit van het Afrikaansche Roode Kruis, in gereedheid brengen ; met de medehulp van den Staat richtte hij eene school-kolonie in, welke tegenwoordig 114 kinderen telt. — Te Moanda, aan de kust, bouwde hij het eerste missiehuis der Zusters-missionarissen, eene kapel, een sanatorium en eene meisjesschool. — Te Nemlao, dicht bij Banana, vestigde hij een andere groep Zusters, belast met de opvoeding van 65 door den Staat vrijgekochte meisjes. — Te Matadi vertrouwde hij den parochiedienst aan den apostelijver van eenige Gentsche priesters, en droeg de Zusters de zorg op van het oppassen der zieken in het gasthuis door de spoorwegmaatschappij te Kinkanda-St-Antonius opgericht.

Zijne menigvuldige werken, zijne onverpoosde reizen en de talrijke zorgen welke het algemeen bestuur van het Vicariaat medebracht, hadden weldra zijne gezondheid geschokt. Hij begreep echter niet, dat zijn toestand zoo gevaarlijk was, en het gezag alleen van den Algemeenen Overste, te dien tijde op toezichtrondreis, was in staat om hem te doen besluiten naar Europa terug te keeren om zijne krachten te herstellen...

Gelaten en geheel overgegeven aan den wil van God zag Pater Huberlant den dood langzaam naderen. Eindelijk, op Vrijdag 24^{en} Maart, feest van het Medelijden der Allerheiligste Maagd, daags vóór Maria Boodschap, blies hij den laatsten adem uit.

De koning deed aan de Congregatie eenen brief van rouwbeklag toekomen en liet zich bij de lijkplechtigheden vertegenwoordigen. De begrafenis had plaats te Berchem-Ste-Agatha.

Daar wachten de stoffelijke overblijfsels van den eersten Apostolischen Provicaris van Belgisch Congo de glorierijke verrijzenis af.

A. Gueluy.

§ II

Doopsel en dood van het groote opperhoofd Ebéké. — *Brief van den Eerw. Pater de Wilde.*

Berghe-Ste-Maria, 12^en^ October 1891.

Mijnheer de Overste,

« Ik had zooeven het geluk eene belangrijke vangst te doen.

Ziehier de zaak :

Vóór eenige dagen kreeg ik het bezoek van het opperhoofd Ngobila.

— Goeden dag, Pater.

— Goeden dag, Ngobila. Wat nieuws, beste man? Is iemand ziek bij u?

— Bij ons, neen. Maar Ebéké, het groote opperhoofd, is erg ziek.

— Welzoo! onze vriend Ebéké, de vader van onzen kleinen Bazinga? En waar zoo? Ten zijnent?

— Neen ; hij bevindt zich te Gantchou, ginds aan den anderen oever van den Congo, op Fransch grondgebied.

— Dus, vader Ngobila, indien ik, morgen, per prauw onzen vriend Ebéké ga bezoeken, kan ik vóór den nacht niet thuis terug zijn? want, gelijk gij weet, is uw Congo tamelijk breed.

— Neen, Pater, voor zonnenondergang kunt gij terug zijn.

— In dit geval, beste Ngobila, bid ik u mij eene prauw en eenige roeiers voor morgen aan te schaffen ; ik zal u rijkelijk voor uwe moeite beloonen, — een breede, genoeglijke glimlach vertoont zich op het gelaat van het opperhoofd — en wil Ebéké onverwijld gaan doopen.

Om zoo te kunnen spreken, rekende ik erop, dat Ebéké, menigmaal reeds over godsdienstzaken had hooren handelen en over het bestaan van God, de uitersten van den mensch en de noodzakelijkheid van het doopsel om den hemel te kunnen binnentreden, genoegzaam ingelicht was.

Ik vertrek dus 's anderendaags, zeer vroeg in den morgen, steek den stroom over, kom tegen den middag te Gantchou aan, en vraag waar de zieke zich bevindt. De inboorlingen, Batakeles voor het meerendeel, bezien mij geheel onthutst en schijnen elkander af te vragen : Wat wil die blanke hebben? Eindelijk antwoordt men mij dat Ebéké zich in het dorp niet bevindt.

— Welhoe! Ik weet zeker, dat hij hier is; met u heb ik geene zaken, maar Ebéké, wiens dorp dicht bij het onze gelegen is, was altijd onze vriend, en ik ben gekomen om hem te zien en te helpen.

Ten laatste wijst men mij, op een tiental stappen van daar, eene negerhut. Ik treed binnen en ontwaar den ongelukkigen Ebéké op eene mat uitgestrekt, mager als een geraamte, uitgeput en elk oogenblik op het punt den laatsten adem uit te blazen. Ik roep hem bij zijnen naam. De ongelukkige, buiten staat om een woord uit te brengen, beziet mij met zijne bijna gebroken oogen waarin voor een oogenblik een flauwe vreugdestraal flikkert. Om te beginnen spreek ik hem van zijn dorp, van ons missiehuis, van onze oude vriendschap; dan onderhoud ik hem over godsdienstige zaken, over de noodzakelijkheid van het doopsel, over het berouw, enz.

De zieke luistert met geloken oogen, en niets toonde aan dat hij mij hoorde of begreep. Ik aarzelde dus om het doopsel toe te dienen, want zelfs in stervensnood blijft het vel van eenen neger zwart, en ik heb te weinig geneeskundige kennissen om naar de ziekteteekens over iemands min of meer gevaarlijken staat een oordeel te vellen. Ik ondervraag dus de inboorlingen, die mij antwoorden dat: Ebéké voorzeker zeer ziek is, maar dat hij niet zal sterven, wijl hij nog eet, drinkt en rookt.

Ik wilde weten hoe iemand die beter van die zaken op de hoogte was er over dacht, en deed mij naar het opperhoofd van het dorp leiden om zijne meening te vernemen. Men geleidde mij naar het koninklijk verblijf; maar, o bittere teleurstelling! nauwelijks ben ik binnengetreden of men laat mij zeggen, dat het opperhoofd afwezig is en dat ik maar moet heengaan. De spotlach welken ik op het gelaat van sommige der omstanders en het knipoogen bij andere bespeur doen mij genoeg verstaan dat men mij voor den gek wil houden. Maar wat kan ik er aan doen? Weldra echter werd de toestand nog bedenkelijker, want ik hoor deze woorden uit een groep inboorlingen opgaan: « Ziedaar een blanke gansch alleen in ons dorp; gezellen, laten wij hem binden! » — « Niet al te gauw, » haastte ik mij te antwoorden. « Weten de lieden van Gantchou of ik mijn klein geweer (draaipistool) niet bij mij heb? En daarbij, durft iemand onder u mij aanraken, zult gij dan met de groote geweren en kanonnen van Boula-Matari geene kennis maken? »

Men liet mij doorgaan, en ik ging aan den oever van den stroom met mijne roeiers eenig voedsel gebruiken. Onder hen bevond zich een zekere Nlando, reeds tamelijk gevorderd in de christelijke geloofs-

leer. Na den maaltijd, zeg ik tot dezen neger : « Nlando, gij weet wat het doopsel is ; kom met mij, en zeg mij op uw geweten af wat gij van den toestand van den zieke denkt ! »

« Pater, sprak Nlando, toen wij bij Ebéké gekomen waren, wanneer iemand bij ons dermate vermagerd is, dat hij bijna de oogen niet meer kan openen, zeggen wij dat hij zal sterven. »

Deze openhartige verklaring nam al mijne angstvalligheid weg. Ik zet mij dus aan de zijde van den stervende, vernieuw mijne opwekkingen, bied hem het H. Doopsel aan, laat hem verstaan dat de hemel of de hel, van het te nemen besluit afhangt, en vraag hem eindelijk door eenen handdruk zijne toestemming te laten kennen. De ongelukkige antwoordt door eene nauwelijks voelbare samentrekking der vingers en voornamelijk door een diepen en vreugdevollen blik. Aanstonds laat ik het water der wedergeboorte over zijn voorhoofd vloeien en spreek de sacramenteele woorden uit. De heiden Ebéké was de christen Jozef-Maria, erfgenaam van het rijk der hemelen geworden.

Ik eindigde met eenige woorden van aanmoediging, en wij bestegen opnieuw onze prauwen. Het was ongeveer twee ure in den namiddag, en de zon schoot hare stralen met de zengende kracht welke zij in Congo bezit. Maar ik dacht bij mij zelf, dat het eeuwige heil eener ziel wel eenige druppelen zweet waard was. Eensklaps houden mijne mannen, die zich dapper tegen den stroom inwerkten, op met roeien.

— Wat drijft toch daar ginds op het water ?

— Een rivierpaard ?

— Neen !... Ja !... Maar neen, zegt eindelijk een roeier, 't is het lijk van eenen mensch. — In weerwil van den afstand, kwam een verpestende reuk weldra de waarheid van dit gezegde bevestigen.

— 't Is een zwarte, zegde daarop een andere roeier, waarschijnlijk het slachtoffer van het een of andere opperhoofd.

Ziedaar tooneelen welke men alleen in Congo of aan de oevers van den Gangus aantreft.

Om 5 ure 's avonds bereikten wij Berghe, waar ik twee dagen later den dood van Jozef-Maria vernam.

Den eenen of anderen keer zal ik mij naar Gantchou begeven, om het teeken der verlossing op het graf van dezen uitverkorene te planten.

J. De Wilde, apost. mission.

III

De school-kolonie van Nieuw-Antwerpen. — Brief van Pater de Wilde, Missionaris aldaar.

Nieuw-Antwerpen, 7 September 1893.

Eerwaarde vriend,

De missionarissen komen naar Congo om de wilden te leeren ; maar bij het kwijten dezer taak leeren zij zelf eene menigte dingen, waarvan men zelfs geen denkbeeld heeft.

Laat mij toe, om er u van te overtuigen, in uw bijzijn, eenige leerlingen uit de school-kolonie, genomen uit de ontelbare volksstammen van den onmetelijken Congostaat, te ondervragen.

— Opgepast, kinderen, wanneer een mensch sterft, sterft hij geheel en gansch ?

— In onze dorpen, antwoordt een knaap, bekreunt zich niemand daarom. — Bij ons, zegt een ander, wanneer een opperhoofd sterft, doodt men verscheidene van zijne slaven, opdat de geest van het opperhoofd zich niet alleen bevinde.

— En waar zegt men dat de geest heengaat ?

— In de bosschen. Daar hoort men hem 's morgens en 's avonds roepen *hou*, *hou*, of wel de voorbijgangers bij hunnen naam noemen ; die verschrikken dan en vluchten weg.

— Maar er bestaan nog andere geesten dan die der overledenen; er is nog de grootste der geesten, God. Weet men bij u dat er een God is?

— Ja, wij heeten hem *Nzami*, *Nzacomba*, *Fidie*, ofwel *Hanza* en andere namen nog.

— En waar woont, volgens uwe ouders, die God ?

— Hoog, zeer ver.

— Vreest men hem ; zegt men dat hij kwaadaardig is ?

— Neen, men zegt niets.

— En de duivels dan ; kennen uwe landgenooten de duivels ?

— Ja, en ook de toovenaars aan wie men denzelfden naam geeft.

— Hoe is hun naam ?

— *Moloki* (Moloch ?) *Ndoki*, enz.

— En wanneer men iemand zegt, dat hij een duivel, een toovenaar is, is hij dan tevreden ?

— Integendeel hij maakt zich kwaad.

— Dus bemint men de duivels en de toovenaars niet ?

— Neen, zij zijn boos.

— Boos, wat doen zij dan ?

— Zij dooden vele menschen en doen veel kwaad.

— Welk kwaad ?

— Bij voorbeeld, zij werpen een lot over iemand, en hij blijft stom zoolang als het hun behaagt.

— Nu van wat anders gesproken, kinderen ! Vóór gij hier kwaamt kendet gij noch den goeden God, noch zijne geboden. Maar wanneer gij iets misdreeft, gaven uwe ouders u geene vermaning ?

— Somtijds, ja, en dan zei mijn vader : « Indien gij dat nog doet, zult gij ziek worden. » Nu en dan kreeg ik een pak slagen, en vader dreigde mij aan de krokodillen te geven.

— Van krokodillen gesproken ; zegt men niet bij u, dat als iemand door eenen krokodil verslonden wordt, het dier enkel daarbij gehoorzaamt aan het bevel van den vijand des gedooden ?

— Ja, omdat er menschen zijn die den krokodil hunnen wil zoo goed weten op te dringen, dat indien hij het bevel ontvangt eenen mensch te dooden, hij nooit nalaat dat te doen.

— En zegt men niets anders nopens dat dier ?

— Wel ja, men zegt ook, dat een krokodil en een rivierpaard dikwijls eene overeenkomst treffen : het rivierpaard neemt de verbintenis eenen mensch te dooden, dien de krokodil mag opeten, en omgekeerd laat de krokodil het rivierpaard zich rustig verzadigen aan de watergewassen van den stroom.

— Wel ! ik beken, dat uwe ouders schoone vertelsels kennen. Maar laat ons eens zien ! ik heb u eertijds verhaald, dat al de menschen, uitgenomen Noë en zijn gezin, in de wateren van den zondvloed verdronken ; vertelt men niets daarover bij u ?

— Neen, niets.

— Geheel zeker ?

— Wacht eens ! ja, men vertelt dat, zekeren dag, onze voorouders naar de maan wilden klimmen ; zij hoopten eene ontzaggelijke menigte palen opeen, en begonnen opwaarts te stijgen (Babel ?).

— Geraakten zij tot aan de maan ?

— Neen, de hoop staken viel ineen, en vele menschen werden gedood.

— En bestaan er bij u lieden, die kunnen lezen en schrijven of iets dergelijks om deze verhalen over te leveren ?

— Neen, Pater, bij ons vervangt men het geschrift door insnijdingen

Nghia, opperhoofd van Kimuenza, en zijn gezin, naar eene lichtteekening, Zie bladz. 220.)

in het vel, en de eenige letter welke men schrijft wanneer men ons de ooren doorboort, is de letter O, 't geen wel wat pijn veroorzaakt !

— En waarom heeft men u de ooren doorboord? waarom die groote opening, waardoor ik gemakkelijk twee vingers steken kan ?

— Om te toonen dat wij slaven waren.

— En waren uwe meesters boos ?

— Niet al te zeer, gewoonlijk mochten wij eten en slapen met hen ; somwijlen nochtans had de meester honger, en dan moesten wij vluchten.

— Waarom dan vluchten ?

Op deze vraag antwoorden onze leerlingen, onverschillig tot welke streek van Congo zij behooren, met een luiden lach en toonen daarbij hunne ivoorwitte drijhoekig afgevijlde tanden, een duidelijk bewijs, dat de menscheneterij algemeen is, zelfs daar waar de levensmiddelen in overvloed voor handen zijn.

— En in welke bijzondere gevallen eten de meesters hunne slaven op ?

— Wanneer een opperhoofd sterft. Somwijlen ook zegt een meester tot zijnen slaaf : « Ga u wasschen en een bad nemen. »

— Zich wasschen ?

— Wel ja ! En wanneer de slaaf netjes gewasschen is, snijdt de meester hem het hoofd af en laat hem koken. Maar indien de slaaf een weinig verstand heeft, gaat hij, in plaats van zich te wasschen, zich in het hoogstammig gras verduiken Somtijds ook zegt de meester tot zijnen slaaf: « Ga en snijd eenige wischjes. » En wanneer de wischjes gesneden zijn, zegt de meester : « Breng nu wat drooge bladeren bij. » Indien de slaaf geen domkop is, vlucht hij dan weg.

— En waarom ?

— Omdat de meester met de wischjes eenen rooster maakt. Hij doodt dan den slaaf en braadt hem op den rooster door middel der drooge bladeren.

— Maar hoe hongerig de meester ook zij, toch kan hij eenen mensch niet alleen opeten !

— Zeker niet, maar hij noodigt zijne vrienden en verwanten tot het feestmaal uit, en deze bewijzen hem bij gelegenheid den zelfden dienst.

— En noemt gij deze wreede meesters niet *tatas*, vaders ?

— Zoo noemt men hen.

— O ! kinderen, verdient hij wel den naam van vader, de mensch, die zijne kinderen opeet ? Nu, gij weet het, in den hemel hebt gij

een goeden Vader, die uw geluk hier op aarde en in den hemel verlangt, eenen Vader die nooit doof voor uwe gebeden blijft, wanneer gij hem zegt : « Onze Vader die in de hemelen zijt. » Maar bestaan er lieden die nog wreeder zijn dan uwe meesters ?

— Oh ! ja, de Araben. Deze dooden dan zelfs wanneer zij geenen honger hebben. Zij komen in groot getal op, en maken gebruik van den nacht om de dorpen te omsingelen. Zij hebben geweren ; wij hebben er geen. Met het krieken van den dag beginnen zij te schieten, dat het kraakt, te roepen en te tieren, dat het vervaarlijk is. Iedereen tracht dan te ontkomen en zich in het struikgewas te verbergen. Zij, van hunnen kant, zoeken ons op, en wanneer wij niet goed verborgen blijven, leggen zij de hand op ons.

— Hoe zoo ?

— Zij roepen : « Gij daar, in die struik, sta op of ik schiet. » Zij zien ons nochtans niet, maar indien wij opstaan zien zij ons.

— En dan dooden zij u ?

— Niet altijd ; zij die jong, kloek en welgemaakt zijn, worden niet gedood, maar men bindt ze met ketens, en men dwingt ze hunne roovers, die snel, zeer snel loopen, te volgen. Die niet meer kunnen volgen worden met kolfslagen afgemaakt, of wel met lansen doorstoken, en de geheel jongen steekt men een puntigen stok door gansch het lichaam.

— En gij biedt nimmer wederstand aan de Araben ?

— Ja, wel, wanneer wij in groot getal zijn, en dan dooden wij ze onbarmhartig, en de andere vluchten weg, maar er komen altijd nieuwe.

Nu vreezen de Araben de blanke soldaten ; en u, Pater, heeft de goede God hierheen gezonden om ons te voeden en te onderwijzen. Ah ! nu zijn wij gelukkig, en wij zullen altijd, altijd goed zijn voor u en voor den goeden God !

Arme kinderen ! arme zwarten !

Ongelukkig Congo ! waarom heeft men geen duizenden levens toe te wijden aan het lenigen van zulke rampen ?

J. De Wilde, apost. miss.

IV.

Reis van Matadi naar Lusambo. — Brief van den Algemeenen Overste der Belgische zendingen aan zijnen broeder den

kanunnik Van Aertselaer, bestierder van het St-Lodewijks-gesticht te Brussel (1).

Lusambo, 10 februari 1893. — BEMINDE BROEDER,

In 36 dagen heeft de *Stanley* ons van Berghe naar Lusambo overgebracht. Op het oogenblik van te ontschepen knelde mij de Afrikaansche koorts vervaarlijk de slapen.Ondanks mijnen hevigen afkeer van alle artsenijen moest ik gedurig kinine innemen. De koorts was echter weldra geweken, en ik had mijne opgeruimdheid en den goeden eetlust, welke u bekend is, teruggevonden.

Het is oprecht der moeite waard om de Kassaï- en Sankuru rivieren eens af te varen. De eerste heeft, van Berghe af tot aan Louebo, een gemiddelde breedte van 1000, de tweede van 800 meters. Wat veel bijbrengt om den aanblik van deze prachtige waterloopen te verfraaien, zijn de ontelbare eilandjes, welke zich overal boven den waterspiegel verheffen en als zoovele ruikers al de rijkdommen van het plantenrijk der keerkringen ten toon spreiden.

Denk nochtans niet, dat eene reis gelijk de onze niets dan dichterlijke schoonheden oplevert. Men vertrekt met zonnenopgang om ongeveer twee of drie uur in den namiddag bij een houtrijke plaats stil te houden. De sjouwerlieden gaan dan aan wal om brandhout voor het stoomwerktuig te kappen en moeten werken tot middernacht om voldoende brandstof voor eene reis van tien uren bijeen te brengen.

Dit late vertrekken 's morgens, dit vroege aanleggen 's avonds, de trage gang van de boot, welke omzichtig door de zandbanken haren weg baant, de moerassen waar men het anker werpt, en wier uitwasemingen de koorts geven, de ontelbare zwermen moestieken en hare rasgenooten, in dat alles kan de minst klaagzieke reiziger zeer weinig vermaak vinden.

Gelukkig heeft men nu en dan wat afleiding : nu zijn het eenige argelooze en speelzieke rivierpaarden, die op een eilandje dartelen en welke men op geweerschoten onthaalt ; dan weder krokodillen, wouwen, bovenmatig groote eenden, boomen waarvan men geen gedacht heeft, dorpen wier schilderachtige hutten half verdoken liggen in het groen, snelle prauwen,die bij het aanleggen naar de boot komen varen, en wier bemanning mondvoorraad en wapenen ten verkoop aanbiedt : kortom, men heeft weinig tijd om zich te vervelen.

1. *Missiën in Congo*, Juli 1893.

En de *warmte?* zult gij zeggen. Gedurende eenige dagen heeft de warmtemeter van 34 tot 38° aangewezen. Doorgaans nochtans waaide er een tamelijk frisch windje, zoodat het 's morgens en 's avonds, met 22 graden, koud was en wij gedwongen waren warme kleederen aan te trekken.

Eene der grootste wederwaardigheden van onze reis was de pokziekte, welke aan boord uitbrak en met zulke hevigheid woedde, dat, drie dagen vóór onze aankomst te Lusambo, 25 op de 50 negers onzer bemanning aan land werden gezet. Onze eeste stuurman, een stevig gebouwde Hollander, werd insgelijks door de besmetting aangetast, en men was genoodzaakt, om een ongeluk te voorkomen, den ijlhoofdigen zieke in eene kajuit op te sluiten. Tot overmaat van tegenspoed werd onze machinist door eenen aanval van galkoorts tot het verrichten van zijnen arbeid onbekwaam gemaakt, en ik weet waarlijk niet hoe wij hier zouden hebben kunnen geraken indien wij den Heer Gillain, bevelhebber van Lusambo, aan boord niet hadden gehad : gelukkig was de bevelhebber een van die mannen, welke voor de moeielijke toestanden schijnen gemaakt te zijn. Gedurende den dag verving hij den machinist, 's avonds tot laat in den nacht moedigde hij de houthakkers bij hunnen arbeid aan, en deed zoowel en zooveel, dat wij zonder ongeval en behouden ter bestemming aankwamen.

Gedurende de reis troffen wij vier handelskantoren of standplaatsen der Naamlooze Belgische Maatschappij aan : te Kwamouth, in 't gezicht van Berghe; te Bena-Bendi, aan de monding der Sankuru; te Bena-Louboudi, aan den linker-oever dezer rivier en op halfweg tusschen Bena-Bendi en Lusambo; en eindelijk te Bena-Gongo, op drie mijlen van Lusambo.

Bena-Louboudi heeft eenen Amerikaan der Vereenigde-Staten voor bestuurder. Als ondernemend en bezonnen man gelijk al zijne landgenooten, heeft hij eenige lieden uit Nicaragua en Jamaica medegebracht om hem in zijne plantaadjes en het inzamelen van het caoutchouc te helpen. In enkele maanden heeft de Yankee eene reeks gemakvolle gebouwen opgericht, en een uitgestrekt terrein ontgonnen. Op mijne vraag of hij tevreden was over de opbrengst van caoutchouc, antwoordde hij : « Wel zeker; tot nu toe heb ik den Braziliaanschen caoutchouc-boom niet gevonden, die 30 tot 35 kilos dezer stof, per boomstam oplevert, maar al de slingerplanten van het bosch bevatten het in groote hoeveelheid, en gij weet of de slingerplanten in onze streken gevonden worden ! »

Daar de Amerikaan het land in alle richtingen doorloopen had, vroeg ik hem wat hij van Congo dacht.

« *It is a splendid country*, antwoordde hij zijne lange armen ten hemel verheffende, *and a rich country too* (1). »

Wij waren op het punt van onzen Yankee afscheid te nemen, toen wij een groote prauw in het oog kregen, waarop de vlag van den Staat wapperde, en welke in snelle vaart op ons afkwam. Daar wij niet wisten wat ons te wachten stond, waren wij eerst ongerust, maar onze onrust veranderde weldra in een onuitsprekelijke vreugde toen wij in de aankomenden de overlevende leden der tochten Bia en Delcommune herkenden: tochten zoo roemrijk als ooit werden gedaan, vooral de laatste, tochten die onder alle opzichten kunnen wedijveren met alles wat men van den ontdekkingsreiziger Stanley verhaalt.

Deze heeren brengen ons *belangrijke tijdingen* aan. Kapitein Jacques bezet, in weerwil van het gemis van kanonnen, een onneembare stelling: de toestand van Joubert is daarentegen zeer bedenkelijk. De Araben werden aan de oevers der Lomami door bevelhebber Dhanis en de troepen van Lusambo volkomen verslagen. Een duizendtal slavenhandelaars werden in het gevecht gedood, duizend andere kwamen in de rivier om, en zes honderd gevangenen met evenveel geweren vielen in de handen der dappere verdedigers van den Staat.

Deze Heeren hebben geene scherpe woorden genoeg om de onmenschelijke wreedheden der Araben en hunner handlangers te schandvlekken. Men moet, kost wat kost, deze monsters verpletteren, anders is het met den Staat gedaan: ziedaar het algemeen oordeel.

Ik wil u nu eenige bijzonderheden over Lusambo mededeelen. De stichting van dezen post klimt nauwelijks tot drie jaren op, maar zijne jaarboeken zullen eenmaal den roem uitmaken der dapperen die hem tot stand brachten. Ik zeg dat zonder het minste voorbehoud: alles hier dwingt mijne bewondering af voor de moedige officieren die in het tijdverloop van drie jaren dit reuzenwerk hebben tot stand gebracht. Men oordeele!

Den 12^{en} Februari 1890 kwam de Gouverneur Janssens, ik weet niet aan boord van welke stoomboot, vóór Lusambo aan. Hij ontscheepte den 13^{en} om de Staatsvlag op den oever van den stroom te planten, en vertrok, den 14^{en}, na het volgend bericht naar Brussel gezonden te hebben: « Lusambo is gesticht. » En wat grootsprekerij mocht schijnen was toch de eenvoudige waarheid; de heer Janssens kende degenen, aan wie hij de hoede der vlag had toevertrouwd.

1. Het is een prachtig land, en een rijk land ook.

Deze wapperde op den zoom van een woud, dat van den eenen kant door de Louamba-rivier, en langs de andere zijden door eene reeks heuvelen wordt ingesloten. Verscheidene officieren, onder dewelke de heer Legat zich bevond, vestigden zich aanstonds aan den oever, andere, namelijk de heeren Le Marinel, Gillain, enz., begaven zich naar Lualabourg om werklieden aan te werven.

Dat was het nederige beginsel van Lusambo. Maar welke verandering sedertdien! Het woud en de kreupelbosschen zijn verdwenen. Alleen heeft men de palmen en ceders laten staan. Het struikgewas heeft plaats gemaakt voor prachtige banaan-, melven- en maracoujaplantaadjes, voor heerlijke manioc-, rijst-, suikerriet-, geerst- en sorghovelden. Men heeft kloeke en gezonde woningen in gestampte aarde voor 1500 inboorlingen (soldaten, vrijgekochte slaven, en krijgsgevangenen) opgebouwd. Deze woningen omringen een uitgestrekt oefeningsveld, terwijl de huizen der Europeanen zich bevallig verheffen aan den oever van den stroom. Voeg daarbij ruime bergplaatsen voor alle slach van waren, en eene batterij van vier kanonnen welke den post beheerscht en verdedigt, en beken, dat de kleine Belgen hunnen tijd niet verspild hebben.

Om de belangrijkheid van deze werken te begrijpen moet men bedenken dat, rekening houdende met de ingeborene traagheid en vadsigheid der inboorlingen, de blanken niet alleen een gestadige waakzaamheid uit te oefenen hadden, maar gedwongen waren, voor het afbakenen der straten, het opbouwen, het ontginnen en beplanten, zelf dapper de handen uit de mouwen te steken. Wat al moeite en arbeid heeft het niet gekost om in het onderhoud van zulk een talrijke verzameling personen te voorzien: zij alleen kunnen dit verstaan, die in Afrika eenigen tijd verbleven hebben.

De uitslag zal echter nog verbazender voorkomen, indien men de omstandigheden nagaat waarin de stichting van Lusambo plaats had. Deze post was niet alleen bestemd om tot bezettingstad te dienen, maar zou, naar het plan der stichters, het uitgangspunt worden der krijgsverrichtingen welke noodig waren om de invallende Araben tot staan te brengen. Op het oogenblik der stichting zelf strekten zij hunne bloedige tochten naar deze zijde uit en maakten zij aanstalten om de Bassongo's aan te vallen. De aankomst der Belgen dwong hen gelukkig tot den aftocht.

Kort daarna gelukte het hun het machtige inlandsch opperhoofd Gongo-Lutete van den Staat afvallig te maken. De Congolees werd door de Araben gelast de geheele streek tot aan de Kwango en de Lunda te

De EE. PP. Jezuieten Bovy en de Hert, de Zusters van O. L. V. van Namen en de Broeders van Houtte, de Sadeleer, Coppens en Henricy. (Zie bladz. 214.)

B.r de Sadeleer. — B. Lombary. — B. Gellet.
P. Dumont. — P. Van Hencxthoven. — P. Liagre. — P. De Meulemeester.
Eerste Belgische Jezuieten in Congo.

verwoesten,en kwam,aan het hoofd van 7000 strijders,tot op vier dagreizen van Lusambo. Hij had de verwaandheid van daar aan bevelhebber Descamps geschenken te zenden, hem tevens verwittigende, dat hij van plan was Lualabourg aan te vallen. Descamps had slechts een tweehonderdtal in der haast geoefende soldaten te zijner beschikking ; hij meende nochtans in staat te zijn den menschenjager den weg te vesperren. Hij rukt hem te gemoet en verbiedt hem verder te gaan. Gongo gewaardigde zich niet eens te antwoorden. Descamps valt hem aan, doodt een groot getal zijner mannen endrijft de andere op de vlucht. Het Congoleesche opperhoofd doet een nieuwe poging, maar wordt zoo duchtig door bevelhebber Dhanis geklopt dat hij zich gedwongen ziet de Araben in den steek te laten en zich aan den Staat te onderwerpen.

Wat later zagen Le Marinel en Gillain zich genoodzaakt eenen verkenningstocht tot aan *Bena-Kamba* te ondernemen; de eerstgenoemde dezer officieren wist door een verbazend snellen tocht de Engelschen vooruit te zijn en Katanga in naam van den Vrijstaat te bezetten. Meer dan eens moest men in het vervolg te velde te trekken om het een of ander oproerig opperhoofd der omstreken tot de onderdanigheid terug te brengen; en toch hebben die herhaalde veldtochten, deze onverpoosde opschuddingen niet verhinderd dat Lusambo ontstond, grooter werd en zich ontwikkelde tot wat het nu is. En daarom, herhaal ik, dat de mannen, die den moed en de wilskracht hebben gehad om dit reuzenwerk te voltooien, zich hoogst verdienstelijk voor de beschaving en het vaderland hebben gemaakt.

De nieuwstijdingen, welke wij vernemen zijn uitmuntend. Bij het ontschepen zien wij 600 krijgsgevangenen aan den oever geschaard ; 600 andere zullen weldra aankomen, want de eerste nederlaag der Araben werd door twee andere opgevolgd. Wat meer is, men verzekert dat Mounie-Mohara (de moordenaar van Hodister) gedood is, dat Sefu, de zoon van Tippo-Tip, gekwetst werd en op de vlucht ging, en dat Dhanis Nyangwe belegert.

Het is Rachid, de zoon van Tippo-Tip, die tot deze laatste vijandelijkheden aanleiding gaf. Gelijk gij weet, had de Koning hem tot bevelhebber aan de Falls aangesteld. Vertoornd omdat Gongo-Lutete de partij der Araben verlaten had, besloot Sefu zich te wreken, en trok den Lomami over, welke als scheidsgrens van den Staat door de Araben aangenomen was.

Dhanis en zijne mannen wachtten hem op den anderen oever af en gaven aan de slavenjagers eene les, waarvan zij eene heilzame herinnering zullen bewaren.

Van Lusambo gaan wij door Luebo naar Lualabourg. Het laatste deel onzer reis bestaat in eenen tocht van acht dagen. Na den heldhaftigen P. Cambier gezien, getroost en aangemoedigd te hebben, hoe zullen wij terugkeeren? Ik weet het niet. Zullen wij te geschikter uur eene stoomboot van den Staat aantreffen, of de terugreis naar Berghe in prauwen afleggen? *Chi lo sa* (1)? In Congo moet men altijd met het onvoorziene rekening houden.

*19*en *Maart.* Wij vertrokken uit Lusambo den 12en der loopende maand, en zullen morgen te Luebo aankomen. Acht dagen daarna schikken wij, over land, Lualabourg te bereiken. Naar de ingewonnen inlichtingen schijnt het dat, indien wij voor den 15en April te Luebo terug zijn, wij er den stoomer *Florida* zullen aantreffen, welk ons naar Berghe zal terugbrengen.

Tien dagen rusttijd op dezen post, eene maand om naar de Bangala's te gaan en terug te keeren, eene maand om Banana te bereiken, zoo zal het wel het einde van Juli worden, en indien alles voor den wind gaat, zijn wij met September in Europa terug.

*20*en *Maart.* Van in den vroegen morgen varen wij op de Louloua, en ik bestatig, dat sedert mijne aankomst in Congo, ik nog geene enkele rivier gezien heb, welke minder breed is dan de Schelde voor Antwerpen. Ik moet evenwel erbij voegen, dat de loop der Kassaï, Sankuru en Louloua op vele plaatsen door zandbanken belemmerd is, wat de scheepsvaart zeer hinderlijk, zoo niet gevaarlijk maakt.

Op dit oogenblik danst onze boot zoodanig, dat het mij onmogelijk valt nog iets leesbaar te schrijven. Bijgevolg heb ik de eer u te groeten, terwijl ik mij voor later voorbehoud u breedvoeriger te schrijven.

Gansch de uwe in O. L. H. en M. O.

Hieronymus Van Aertselaer.

1. Wie weet het?

DERDE HOOFDSTUK.

De Belgische Zusters van liefde in Congo.

EERSTE VERTREK. — In een onderhoud welk wij, in 1887, de eer hadden te hebben met Z. M. Leopold II, maakte ons de Koning zijn voornemen bekend eenige Belgische religieuzen naar Congo te zenden, om er de kinderen van beider kunne op te voeden, en zich aan het oppassen der zieken in de gasthuizen te wijden. Op zijne aanvraag werd te dien einde, te Quatrecht, in het bisdom Gent, een noviciaat gesticht. Dit noviciaat maakte deel van de Congregatie der *Zusters van liefde van Jezus en Maria*, weleer gesticht door den kanunnik Triest, zaliger gedachtenis.

Het eerste vertrek van religieuzen voor Congo had plaats den 30 November 1891.

De plechtige afscheidsmis werd gezongen in de hoofdkerk van St-Bavo, welke voor die gelegenheid met de Belgische, pauselijke en Congoleesche kleuren versierd was. Zes duizend personen woonden de plechtigheid bij, die gevierd werd op eene verhooging met altaar.

Om half elf, terwijl de machtige tonen van het orgel door de beuken weergalmden, deden tien der Zusters, door den pedel voorgegaan en gevolgd door den bisschop en het kapittel, hare intrede. Stil en ingetogen traden zij door de dubbele rij standaarden, vooruit, en namen plaats vooraan in het koor.

Achter hen schaarde zich het kapittel der kanunniken. Kanunnik Debbaudt, pastoor van St-Baafskerk, droeg het H. Misoffer op.

Na het Evangelie, besteeg Mgr Stillemans den kansel, en hield naar aanleiding van den tekst van het boek Tobias : *angelus Domini comitetur vobiscum* (1), eene Vlaamsche toespraak. Hij herinnerde dat ten allen tijde, Vlaanderen aan de spits stond waar het gold, blijken van zelfopoffering en naastenliefde te geven.

Na de mis greep de gebruikelijke plechtigheid bij het afscheid der zendelingen voor verre landen plaats. De tien Zusters knielen neder op de trappen van de verhooging.

Mgr Stillemans, met, aan de eene zijde, den H.kanunnik Roelands, algemeenen overste der Orde,en, aan de andere,de algemeene kloosters-

1. De engel des Heeren zal u vergezellen.

voogdes, overhandigt aan elk van haar het zendelingskruis. De eerbiedwaardige bisschop leest de gebeden van het *Pontificale*, en de leerlingen van het groot seminarie heffen eenen gelegenheidszang aan.

Eindelijk plaatst Mgr op het hoofd van iedere Zuster eene kroon van witte bloemen, zinnebeeld der zuiverheid, en van groene bladeren, zinnebeeld des levens.

Nadat de aanwezigen den bisschoppelijken zegen ontvangen hadden trok de stoet naar de Sacristij, terwijl de laatste tonen van het afscheidslied onder de gewelven der kathedraal weerklonken.

De inscheping der tien Zusters en van den Eerw. heer Buysser, die haar als aalmoezenier en bestierder vergezelde, geschiedde te Antwerpen aan boord der *Ella Woerman*. De kapitein stond bereidwillig aan de Zusters zijn eigen salon af, waar zij zonder stoornis zich aan het gebed konden wijden en het H. Sacrificie der mis bijwonen,

De geestdrift aan de kaaien van Antwerpen, op het oogenblik van het vertrek, was onbeschrijflijk. Duizenden en duizenden vrienden hadden het zich tot plicht gerekend den afscheidsgroet aan de goede Zusters te komen brengen en haar een voorspoedige reis te wenschen : allen bewonderden haren heldenmoed, en de soldaten, voornamelijk zij, die in Congo eenigen tijd verbleven hadden, waren de eersten om haren lof te verkondigen.

Na te Vlissingen, te Lissabon en op de Canarische eilanden aangelegd te hebben, kwam de *Ella Woerman*, in het begin van 1892, te Banana aan.

Drie jaren later. — Thans hebben onze Congoleesche Zusters een klooster, het moederhuis, te Moanda, aan de kust van den Oceaan, op twee mijlen afstands van Banana ; een ander klooster te Boma ; een derde te Kikanda, waar de spoorbaanmaatschappij de gebouwen op eigene kosten heeft opgericht ; en eindelijk een vierde te Lualabourg, in het binnenland.

De zwarten zoowel als de blanken dragen de « Witte Zusters » eene hartelijke genegenheid toe ; wanneer ziekte of andere rampspoeden hen komen bezoeken, kennen allen den weg naar hare woning om er hulp en onderstand te vinden. De Paters van Scheut hebben, te Nemlao, bij Banana, de school, weleer gehouden door de Fransche Paters van den H. Geest, overgenomen. Aanvankelijk werd het bestuur der school voor jonge knapen aan de Zusters toevertrouwd, en zij hebben de zending geheel en al in orde gebracht.

Te Moanda heeft men een aanzienlijk gesticht voor meisjes opgericht, en de Congostaat heeft er reeds talrijke vrijgekochte of door de inboorlingen afgestane kinderen geplaatst. Een veertigtal andere meisjes zijn in België in verscheidene kostscholen opgebracht en genieten dezelfde opvoeding als de Belgische kinderen. De uitslag van deze, misschien wat voorbarige proefneming, wordt met veel belangstelling afgewacht.

De missionarissen en de Zusters hebben voor doel, later, hunne wederzijdsche huwbare kostgangers door den echt te vereenigen en aldus uitsluitend Christene dorpen tot stand te brengen.

Daar de Europeesche kleederen voor het klimaat van Congo te warm zijn, hebben de religieuzen een andere kleederdracht aangenomen : rok en jak zijn gemaakt van lichte witte stof ; daarbij het romeinsche kraagje en eenen sluier, die wanneer zij uitgaan, door een kurken met alfa overtrokken helm vervangen wordt ; ook dragen zij soms een zwartkleurigen katoenen rok. Op dit oogenblik beloopt haar getal tot twintig. Alle staan onder het gezag van eene overste, die den naam van « Moeder Vicarisse » draagt. Zij passen de zieken in de gasthuizen op, waar zij onschatbare diensten bewijzen, zij geven ook het onderwijs aan de kleine kinderen van beide geslacht. Door zich aan de opvoeding der kinderen te wijden oefenen zij in de verhevenste beteekenis van het woord de menschlievendheid uit. Door, onder de zengende stralen der Afrikaansche zon, de lastige en afkeerwekkende taak van den ziekendienst waar te nemen, verrichten zij een even moedig als verdienstvol werk, waarvoor men haar niet genoeg kan prijzen en bewonderen.

De hieronderstaande brieven, welke men met genoegen zal lezen, bewijzen, dat onze goede Congoleesche Zusters zich met hart en ziel op hare zending toeleggen. Men zal er ook eene menigte kleine bijzonderheden uit het dagelijksch leven der inboorlingen aantreffen, welke men te vergeefs zelfs in de brieven der PP. missionarissen zou pogen te vinden. De vrouw, zij het soms maar door aanneming, is een geborene huismoeder, en in deze hoedanigheid weet zij in het innerlijke der dingen door te dringen, die voor den man verborgen blijven (1).

1. De hier aangehaalde brieven der liefdezusters zijn getrokken uit het tijdschrift *Revue des Missions au Congo*, uitgegeven door de Congregatie van Scheut.

I.

Weeshuis van Nemlao, bij Banana.

Brief van Zuster Amalia aan hare medezusters van Gent.

Nemlao, 22^en^ November 1892.

Wederzijdsche genegenheid tusschen de Zusters en hare leerlingen. — Hoe gelukkig zijn zij niet de negerinnetjes van ons weeshuis, weleer onttrokken aan de onteerendste slavernij (eene zelfs was op het punt van door haar vader gedood en opgegeten te worden), en thans verzorgd door de blanke mama's als Europeesche kleintjes!

En welke vreugde voor ons het getal onzer kweekelingen dagelijks te zien aangroeien! — Wij ontvangen zoo even het bericht, dat een tweede karavaan van weeskinderen op weg is. Welk geluk voor ons, ons leven te mogen besteden om van deze ongelukkige schepseltjes goede en vurige christenen te maken!

Zonder de belooning des hemels in aanmerking te nemen, zouden onze arbeid en zorgen door de onbeperkte genegenheid onzer kinderen ruim betaald zijn. Niet lang geleden werden er vier aangeduid om hare opvoeding in België te gaan volledigen. De uitverkorenen, zich als veroordeelden beschouwende, jammerden op hartbrekende manier en riepen gestadig: « Neen, neen, goede Zusters niet verlaten! en dan, in België, koud, koud! wij sterven! » En zij klampten zich aan mijne kleederen vast. Ik slaagde erin deze luidruchtige uitbarsting van droefheid door het schenken van eenige glazen parelsnoeren eenigszins te bedaren, en kon met veel beloften en schoone woorden tot aan de boot geraken welke haar moest heenvoeren. Maar daar bestormde men mij op nieuw met vragen, en wel met betrekking over eene zaak welke voor een negerkind de hoofdzaak is, namelijk het voedsel.

— Moeder, is er veel manioc en maïs in Europa?

— Ja, mijne kinderen, en nog veel andere goede dingen.

— Wel, maar negerinnetjes de warme zon beminnen, van koude sterven!

— Weest niet bevreesd; ik zal naar Europa schrijven dat men u dekens geve en een groot vuur make. Ziehier intusschen warme kleederen om u gedurende de reis te dekken. — Deze woorden verminderden de bezorgdheid; men veegde nog eenige traantjes weg en besteeg gelaten de boot.

Eenige bijzonderheden nu over de bezigheden en kleeding onzer kinderen. In weerwil van de schrikkelijke hitte der zon dekken zij zich nooit het hoofd, wel integendeel hebben zij zorg zich onderling, door middel van glasscherven het haar af te scheren, hier en daar enkel eenige vlechtjes latende, welke zij naar de regels der Afrikaansche behaagzucht weten te schikken. Bedden kent men niet ; ieder meisje wikkelt zich, bij het invallen van den nacht, in eene deken gelijk een zijdeworm in zijn tonnetje, strekt zich op den grond uit en is weldra naar het land der droomen vertrokken, waar de engeltjes voor hunne gasten ketels rijst koken groot als een huis.

Het geloofsonderwijs neemt een goed deel van den morgen in, en verscheidene van onze leerlingen hebben reeds genoegzamen vooruitgang daarin gemaakt om, met het aanstaande kerstfeest, tot het doopsel toegelaten te worden. De namiddag wordt doorgaans aan het aanleeren van handwerk besteed. De luiheid is de lievelingszonde van het zwarte ras, en om den werklust onzer kleine wilden aan te prikkelen, was, in den aanvang wel een weinig strengheid noodig ; tegenwoordig is een enkel woord voldoende om van haar alles blijmoedig gedaan te krijgen.

Wanneer deze brief u zal toekomen, zult gij volop aan het nieuwjaar vieren zijn, en om u tegen de koude te vrijwaren u genoeglijk aan een knappend vuurtje zitten warmen. Hier kennen wij geen nieuwjaar, vermits de negers den tijd slechts bij de maanloopen rekenen en er geen winter bestaat : de plantengroei is hier zooeven bloeiend en krachtig in Januari als in Mei. De natuur is nooit in rouw gehuld. Ik voeg daarbij, dat de gemoedsstemming der inwoners van het weeshuis te Nemlao bij het lachend tafereel van een immer met groen en bloemen bekleed landschap nimmer afsteekt : nergens, zelfs in onze kloosters in België, heb ik zulk eenen vrede, zulk een onverstoorbaar geluk zien heerschen. God is goed voor zijne kinderen.

Verscheidene voorvallen. — Ten andere, nu en dan komt een klein voorval de eentonigheid van het gewone leven, zij het dan ook nog zoo gelukkig, afbreken. Zoo gebeurde het vóór eenige dagen, dat eene bende apen in onzen hof gedrongen was om, zelfs in bijzin van onzen dienstbode, zich aan de schoonste vruchten te vergasten. Verontwaardigd over zooveel stoutheid loopt hij naar binnen om een geweer te halen. Maar nauwelijks kwam hij met zijn wapen af of een schildwacht, in de kruin van een hoogen boom geplaatst, gaf het noodsein : *kek, kek, kek !* In één, twee, drie stoof de bende uiteen en weg, en scheen door hare luchtige sprongen den armen hovenier te willen uit-

lachen! Zooveel onbeschaamdheid kon niet ongestraft blijven. De man legde zich in hinderlaag en gelukte erin eenen der stroopers met een welgemikt schot naar beneden te doen tuimelen : zijn vleesch als hazepeper bereid scheen ons allen smakelijker toe dan dat van den besten haas.

Zekeren nacht, dat ik, met eene lantaren in de hand,mijne gewone ronde deed, bevond ik mij eensklaps tegenover een dier, dat zeer veel op eenen hond geleek en welks groote flikkerende oogen mij eerst vrees aanjoegen. Ik behoefde nochtans niet bang te zijn, het was slechts eene antilope.

De Voorzienigheid beschermt ons zienlijk, want tot heden werd nog niemand in de zending door een wild dier of door een der nochtans talrijke slangen gebeten of gedood. Tegenwoordig zijn wij in het regenseizoen, en geen dag gaat voorbij zonder onweder. Onze kinderen zijn er zoodanig aan gewoon dat zij nooit beter slapen dan wanneer de donder met zijn vervaarlijk gerommel de lucht boven hunne hoofden vervult. Wanneer de regen in stroomen nederplast, vragen zij de toelating om buiten te gaan en hebben geen grooter vermaak dan dit goedkoope stortbad op het lijf te krijgen.

Des zondags is onze kapel proppensvol. Door nieuwsgierigheid aangedreven, komen talrijke inboorlingen uit de omstreken, onder wie de koning en zijn zoon, het H. Sacrificie der mis bijwonen. Deze lieden zijn, overigens, zeer verheugd over ons verblijf in hun midden om de zorgen, welke zij van ons in hunne ziekten ontvangen, De artsenijkundige wetenschappen van Zuster Albania komen ons daarbij wel te pas, en wij tellen onder onze kliënten al de personen van het hof.

Dank zij deze betrekkingen hopen wij, wel eens er toe te geraken andere dingen dan pleisters en braakmiddelen uit te deelen. Het lichaam genezen, ik weet het, is een werk van barmhartigheid ; maar zielen redden, ziedaar wat de engelen zal verheugen, den duivel van woede doen schuimbekken, en aan de Zusterkens van Nemlao een goeden reispas voor den hemel verwerven.

Zuster AMALIA,
Overste van het klooster van Nemlao.

II.

Hoe de Zusterkens van het weeshuis van Nemlao hare dagen doorbrengen.

Brief van Zuster Maria Godelieve aan de algemeene Overste der Zusters van liefde.

Nemlao, 9^{en} Juni 1893.

Beminde en Eerwaarde Overste.

Misschien beklaagt gij u, dat onze nieuwstijdingen zoo zeldzaam zijn ; de reden daarvan is, dat de arbeid te Nemlao niet ontbreekt ! Om er u van te overtuigen, wil ik u het gewone gebruik van onzen tijd omstandig mededeelen.

Eene zuster en ik nemen onze rust in het vertrek, dat aan onze kinderen tot schoolkamer en slaapzaal dient. Aan den eenen kant staan onze bedden en vier schoolbanken ; aan den anderen kant zijn de matten uitgespreid, waarop onze veertig negerinnetjes 's nachts liggen te ronken.

Wij verlaten het bed om 5 ure, en besteden een uur aan het gebed en de overweging ; dan wekken wij onze slaapsters, die ter plaats knielen om gezamenlijk het morgengebed te verrichten. Dit gedaan zijnde neemt elk zijn katoenen deken op en draagt haar buiten om te luchten ; men rolt de slaapmatten zorgvuldig op, men hangt een ander stuk stof om de lenden en stilzwijgend gaat men processiewijs naar de kapel.

Het H. Misoffer begint om 6¼. De kinderen knielen op den planken vloer neer en bewaren al den tijd zulke stichtende houding dat het een pleizier is zulks te zien ; aan de consecratie buigen zij het hoofd tot op den grond om met meer vurigheid voor hare weldoeners te bidden.

Dan neemt men het ontbijt in de eetzaal, waar elk zich op de breede lat nederzet, welke tot bank dient. Men zegt het gebed op, neemt het deksel van den grooten met gekookte rijst gevulden ketel, en de aandeelen worden door middel van de vork van oudvader Adam uitgedeeld en ontvangen ; en nu gaan de tanden en de kaaksbeenen, en het gebabbel ook, hun gang.

Ik neem de gelegenheid waar om zelf eenige mondvollen rijst, een weinig brood, wat *chikwangue* en koffie te gaan nemen. Daarna leid ik

mijne schoolkinderen naar de bron om het noodige water voor de keuken te putten, en vervolgens naar het bosch om brandhout aan te schaffen. Eer wij echter daarheen vertrekken, nemen wij de voorzorg ons van eenige dikke knuppels te voorzien en ons aan de HH. engelen aan te bevelen.

Want de slangen zijn talrijk in het kreupelhout; gelukkig breekt men ze als glas door eenen stokslag, en tot hiertoe hebben wij nog geene ongevallen te betreuren gehad. Van de andere dieren hebben wij niets te vreezen; de wilde katten en jakhalzen zijn wel niet zeldzaam, maar zij komen slechts 's nachts uit hunne schuilhoeken, en dan hebben wij wat anders te doen dan hunne wandelingen te storen.

Bij de terugkomst uit het bosch, algemeene wassching in een groot zinken bekken bij de bron. Om 10½ ure begint de morgenschool: men leert er lezen, schrijven en rekenen in de drie gebruikelijke talen onzer kleinen: het *fiota*, het *bangala* en het *bayanzi*. Deze verscheidenheid van gewestspraken baart ons wel soms groote moeilijkheden, maar dewijl wij missionarissen zijn, mogen wij op de verlichting van den H. Geest rekenen, en gebeurt het al eens dat wij, bij het overzetten van de eene taal in de andere, een woord verkeerd uitspreken, dan zijn onze kleine wipneusjes onmiddellijk daar om ons al lachende onzen misslag te doen opmerken.

De les in de christelijke leering wordt 's namiddags gegeven.

't Is voornamelijk in dit vak, dat onze kinderen ons stof tot volkomene tevredenheid geven. Toen zij laatst vernamen dat *Iawa*, hare gewezene medeleerlinge in Europa het doopsel ontvangen had, was het eene uitbarsting van verwondering en heilige afgunst. — Welhoe, zegde men, *Iawa*, die ons meer dan één kieken ontstolen heeft, is nu gedoopt! Is zij dus deugdzamer en wijzer dan wij? Gij hadt ons nochtans gezegd, Zuster, dat zoohaast wij onze gebeden en catechismus konden opzeggen, wij het doopsel ontvangen zouden. Welnu! reeds kennen wij het Onze Vader, het Wees gegroet, het Ik geloof in God den Vader en nog veel andere lange, lange gebeden, daarbij nog zeven groote lessen van het catechismusboek, en wij worden niet gedoopt, en *Iawa* die is wel gedoopt! Waarom dan, Zuster?

Maar komen wij tot onze dagtaak terug. Men middagmaalt rond 11½ ure, en onze kinderen slaan de erwten en den gezouten visch derwijze binnen, dat men gemakkelijk kan zien dat zij tot het ras behooren voor hetwelk de maag vullen de bijzonderste en gewichtigste bezigheid van het leven uitmaakt. Men wascht daarna de tafelborden en de lepels, welke de heer Gouverneur ons laatst ten geschenke gaf

en men gaat spelen en babbelen tot twee uur onder een reusachtigen baobab, wiens stam veertig meters omvang heeft.

Verledene week pakte ik, gedurende den speeltijd, eene kist speelgoed uit, welke men uit Europa voor mijne negerinnetjes opgezonden had: er waren twee houten paarden, een ezel, idem, drie poppen, drie kartonnen hanen, enz. Een inwoner van Australië, die de tentoonstelling van Chicago bezoekt, kon niet meer verstomd staan dan onze meisjes. Eerst was het eene stilzwijgende verbazing, daarop volgden een geroep, en gelach, en geween, en gedans, waaraan geen einde kwam, en toen 's anderendaags de prins de Croy ons een bezoek bracht, kwam ieder kind, overtuigd dat de Europeaan nooit iets dergelijks te zien kreeg, met zijn speelgoed naar hem geloopen om het hem te laten bewonderen.

Het ging er nog erger op toe, toen ik laatsten maandag van Moeder Elisa eene verzameling prenten met voorstellingen uit het Oud en Nieuw Testament ontving. Men hing aanstonds de prenten aan de muren van het schoolvertrek op en men gaf lucht aan de algemeene verbazing en ontroering door de koddigste gebaren en eene reeks vragen de eene al lachwekkender dan de andere. — Kwamen zij uit den hemel die schoone *moekandas?*

Het zij in het vooorbijgaan, gezegd, dat de lieve kleinen ons over den godsdienst dikwijls vragen stellen, welke ons in verlegenheid brengen.

— Is God wit of zwart?

— Zijn er in den hemel evenals in Congo slangen en zandvlooien ofwel is het als in Europa waar die leelijke beesten niet bestaan?

— Zijn de zwarten en de blanken in denzelfden hemel?

— Wie geeft aan de zielen in het voorgeborgte der hel te eten, dewijl men daar noch God, noch Maria, noch de heiligen noch de engelen aantreft?

En deze vraagstukken worden eerst in het lang en het breed gedurende den speeltijd besproken, eer men de oplossing ervan komt vragen.

Na een tweeden schooltijd van 2 tot 4 uren trekt men naar het veld tot omtrent 6 ure om zich met landbouw onledig te houden. Inlandsche liederen of christene lofzangen helpen onze wiedsters om op maatslag zich van de kleine hak te bedienen, waarmede zij den grond omwerken. Van 6 tot 6½ ure gaat men met kruiken, die op het hoofd gedragen worden, naar de bron om het noodige water tot het begieten der planten te putten.

Kort daarna valt plotseling de avond in, en daar de nachten in Congo tamelijk koud zijn, vereenigt men zich rond het vuur om gezamenlijk het rozenhoedje te bidden. Dat de groote ketel met rijst, welke in het midden van den kring kookt, niet eenige verstrooidheden veroorzaakt, zou ik niet durven verzekeren, maar wanneer de rijst eens is binnengespeeld, herstelt men de misslagen door een vurig avondgebed, en men begeeft zich ter rust.

Gij ziet het, beminde Overste, er is niets treurigs in de levenswijs der religieuzen van Nemlao : stillekens aan, maar zeker, leggen hare kweekelingen haar heidensch hulsel af om de christene beschaving aan te nemen. Om dat te bewerken, brengen wij onzen goeden wil aan en hopen op God voor het overige.

Zuster MARIA-GODELIEVE.

VIERDE HOOFDSTUK.

De Paters Jezuïeten en de Zusters van Onze Lieve Vrouw, in Kwango.

I.

DE MISSIEN VAN KWANGO. — Op de uitdrukkelijke aanvraag van den Vrijstaat, en op de stellige uitnoodiging van Z. H. den Paus Leo XIII, hebben de Paters Jezuïeten der Belgische provincie aanvaard aan het bekeeringswerk der volksstammen van Congo deel te nemen.

« Gaat, kinderen, heeft Leo XIII gezegd, zich tot de Belgische Jezuïeten richtende, gaat, en doet Onzen Heer Jezus-Christus door de volkeren van Congo kennen en beminnen; gaat en hernieuwt aan de oevers der Kwango wat gij met Gods gratie op de boorden van den Gangus verricht. »

Een besluit van de Romeinsche Congregatie der Propaganda, gedagteekend van 8en April 1892, bepaalt de grenzen der zending van Kwango. Deze missie, bestaande uit een gedeelte van het apostolisch Vikariaat van Congo, dat aanvankelijk aan de Paters van Scheut toevertrouwd was, draagt den naam van de groote rivier Kwango, welke de grens uitmaakt tusschen den Vrijstaat en het Portugeesch grondgebied; ten Oosten strekt zij zich uit tot aan de Kassaï, en reikt ten

Noorden aan het rechtsgebied van Stanley-Poel. Hare uitgestrektheid is vijf maal grooter dan die van België.

Den 6en Maart 1892, gingen zeven zonen van den H. Ignatius, te Antwerpen, voor Congo scheep: het waren de Eerw. PP. *Van Hencxthoven*, Overste, *Dumont*, *Liagre* en *Demeulemeester*, met de leekebroeders Lombary, Gillet en de Sadeleer.

Volgens gewoonte werd de plechtigheid van het afscheid, den dag vóór het vertrek, met veel luister in de kapel van het O. L. V. College gevierd, en eene menigte van minstens 10,000 personen geleidde de missionarissen tot aan de inschepingsplaats.

Eene maand daarna, kwamen de zendelingen in goede gezondheid te Matadi aan, en na eenige dagen aan het bezoeken van de gestichten der PP. van den H. Geest besteed te hebben, sloegen zij den weg in naar hunne zending.

De Onafhankelijke Staat had hun eene woning te Kibangu, aan den rechter-oever der Djili, eene bijrivier van den Pool, opgericht; maar de plaats bleek zeer ongezond te zijn, en de E. P. Van Hencxthoven verkoos, na eene verkenningsreis in het Zuiden der zending tot verblijfplaats eene heerlijke bergvlakte, gelegen te midden van een uitgestrekt dorp, Kimuenza genaamd. Het houten huis van Kibangu werd door Broeder de Sadeleer uiteengenomen en naar Kimuenza overgebracht en opgebouwd.

Nu begon men, met de medehulp van eenige arbeiders en van de 85 kinderen, door den Staat aan de missionarissen toevertrouwd, de streek te ontginnen en te beplanten. De Zusters van Onze Lieve Vrouw kwamen zich weldra in de nabijheid van het missiehuis vestigen.

De E. P. Van Hencxthoven kondigde, den 10en November 1893, zijn vertrek naar het dorp Mukisantu aan, en liet zijn voornemen kennen, op de plaats waar de ontworpene spoorbaan de Inkisi-rivier doorsnijdt, eene nieuwe kolonie-school op te richten. Reeds heeft het opperhoofd van het dorp hem zijnen zoon toevertrouwd.

Ongelukkig duurde het niet lang of men had het afsterven van eenige Paters te betreuren. Het eerste slachtoffer van het moorddadig klimaat was de geleerde aardkundige P. Dumont, zoon van Andreas Dumont, den bekenden vervaardiger der aardkundige kaart van België. Deze Pater had voornamelijk voor zending den grond in Congo, wetenschappelijk te onderzoeken : ook is zijn dood een dubbel verlies voor de wetenschap en voor den godsdienst.

De Zusters van O. L. Vrouw. — De Congregatie der Zusters van O. L. Vrouw, wier moederhuis te Namen gevestigd is, heeft, denken wij, met de orde der Jezuïeten eenige verwantschap, en hare regels, onder opzicht van zendelingschap, zijn met denzelfden geest bezield. Ook was het natuurlijk, deze twee Instellingen hand in hand in de Congoleesche missiën te zien optreden, waar de Zusters van O. L. Vrouw, door het houden van scholen voor negermeisjes dezelfde diensten zouden bewijzen als de liefdezusters van Gent in de zendingen afhankelijk van het seminarie van Scheut.

Den 3[en] Juni 1894, greep in de kapel van het moederhuis de plechtigheid van het afscheid der zeven eerste « Congoleesche Zusters » plaats. Waren tegenwoordig Mgr Decrollière, gelukkig en trotsch om de eer welke er voor zijn bisdom uit voortsproot, en tal van hoogambtenaars, onder welke wij den heer Van Eetvelde, minister van den Congostaat, en den Heer Gouverneur vermelden.

De E. P. Verest hield eene bezielde toespraak, waarin hij de vaderlandslievende en godsdienstige zijde van het werk van Congo deed uitschijnen. Daarna hief men, naar gewoonte, het afscheidslied aan, drie verrukkelijke coupletten opgesteld door drie der Zusters missionarissen, die geheel hare apostel-ziel erin hebben overgebracht. Het lied werd meesterlijk door eene met heerlijke stem begaafde religieuze voorgezongen, en de vier laatste verzen door de Zusters van het koor met kunst en gevoel herhaald. De ontroering was algemeen, en menig omstander welden de tranen in de oogen.

Het oogenblik om den bisschoppelijken zegen te ontvangen is voor de Zusters-missionarissen gekomen : de zeven religieuzen verlaten hare plaats en komen nederknielen in het koor. Z. H. Mgr de bisschop, den mijter op het hoofd en den herderstaf in de hand, keert zich tot de vergadering, drukt in roerende bewoordingen, die uit een waarlijk bisschoppelijk en vaderlijk hart voortkomen, den eerbied uit, die de verhevenheid der zending eischt waartoe deze moedige vrouwen geroepen zijn.

Den 6[en] Juni 1894, trad het gezelschap der zeven Zusters van O. L. Vrouw te Antwerpen aan boord der *Edward Bohlen*, waar wij het geluk hadden haar te groeten en een voorspoedige reis te wenschen.

Ziehier de namen der Zusters : Zuster *Ignatia*, Overste; Zusters *Alberta*, *Alphonsia*, *Theophania*, *Maria*, *Teresa*, en *Rosa-Jozef*.

Tezelfder tijd vertrokken de E. P. De Hert, en een ander Pater Jezuïet, twee Paters van Scheut en zes congoleesche Zusters van

Gezicht der grot te Kikanda.

Liefdezusters van Gent op weg naar de bron om water te putten en naar het woud om brandhout te halen.

Gent. België zond dus den zelfden dag zeventien missionarissen naar zijne Afrikaansche kolonie.

De reis. — De bijzonderheden der reis werden breedvoerig en luimig door verscheidene Zusters verhaald en verschenen in het *Godsdienstig Weekblad* van Namen. De plaats ontbreekt ons om ze hier mede te deelen.

Na een voorspoedigen overtocht van 22 dagen, van Antwerpen tot Banana, vaarde de *Edward Bohlen*, den 29^en^ Juni, den Congostroom binnen. 's Anderendaags strandde de boot, ten gevolge van den lagen waterstand, op eene zandbank, maar het ongeval had geene erge gevolgen, en welhaast kwam men te Boma en vervolgens te Matadi aan, waar de zendelingen door den Eerw. Heer D'Hooghe, pastoor van Matadi, gulhartig ontvangen werden. Reeds op 23^en^ Juli, vergezeld van 60 lastdragers en geleiders, vertrokken de missionarissen in verschillende karavanen uit deze laatste stad, en bereikten eindelijk, den 11^en^ Augustus, langs den weg van Luvituku, de kolonie van Kimuenza, sedert twee en een half jaar reeds door de PP. Jezuïeten bewoond.

« Ziehier eenige bijzonderheden ontleend aan eenen brief van P. de Hert, die de karavaan der religieuzen eenige dagreizen vooruit was.

« Wat mij betreft, ik had op donderdag 2^en^ Augustus, met het krieken van den dag Luvituku verlaten en kon dagelijks, dank zij mijne sterke gezondheid, mijne vijf mijlen zonder veel ongemak te voet afleggen. Den 10^en^ Augustus, bereikte ik Kimuenza, waar de goede Pater Liagre en de andere medebroeders mij met de levendigste betooningen van blijdschap en tevredenheid ontvingen, toen zij vernamen, dat ik door de Zusters van O. L. Vrouw en door den moedigen Broeder de Sadeleer werd gevolgd. Wat al dingen hadden wij elkander niet te vertellen van het vaderland, van de broeders en vrienden, die wij er hadden achtergelaten, van den toestand der kolonie en van onze ontwerpen voor de toekomst!

« Hoe zal ik ons geluk beschrijven toen dezen morgen, omtrent 9 ure, een zwarte boodschapper mij een briefje van Broeder de Sadeleer aanbracht, die mij zijne aankomst en die der Zusters van O. L. Vrouw voor heden nog aankondigde. De voorloopige verblijfplaats der religieuzen was in gereedheid, en wij waren verheugd bij de gedachte haar het arme klooster te kunnen doen betrekken, waar zij geroepen zijn om niet alleen aan de haar toevertrouwde negermeisjes, maar aan

de gansche vrouwelijke bevolking van Kimuenza en omstreken zooveel en zoo groote diensten te bewijzen.

« Een weinig na middag werd de karavaan der Zusters op de baan van N'Tampa in de verte opgemerkt. Pater Liagre had op den bergtop van Kimuenza eenen schildwacht geplaatst, en hem gelast door een geweerschot de aankomst der reizigsters aan te kondigen. Het afgesproken teeken was nauwelijks gegeven of Pater Liagre en ik begaven ons op weg om de karavaan der Zusters te gemoet te gaan ; onnoodig te zeggen, dat wij gevolgd werden door de kinderen onzer kolonie en door al de inwoners van het dorp die zeer benieuwd waren voor de eerste maal in hun leven blanke vrouwen te zien. Wij leiden de Zusters als in triomf naar de kapel, waar zij zich vóór het H. Sakrament nederwerpen en God bedanken voor de voorspoedige reis. Daarna doorloopen wij de verschillende vertrekken der woning en brengen de vermoeide reizigsters naar het missiehuis, waar een klein feestmaal was toebereid om hare krachten te herstellen.

« Omtrent twee ure komt het opperhoofd van Kimuenza en zijn gezin een eerste bezoek brengen aan de heldhaftige dienaressen van God en van de arme zwarten. Na deze officieele samenkomst, geleiden wij eindelijk de religieuzen naar hare woning terug en bevelen ze vurig der vaderlijke Voorzienigheid van den Almachtige aan.

« De Zusters waren ons toegekomen, zooals ik ze gedurende geheel de reis gezien had, moedig en opgeruimd. Niet eene van haar was door de koorts aangetast geweest of had van eenige andere ongesteldheid te lijden gehad. De Heer heeft ze op dezen langen en afmattenden tocht zichtbaar beschermd, en zonder twijfel zal Hij voortgaan met ze te zegenen en te ondersteunen in de lastige zending, welke zij tot zijne grootere verheerlijking en tot het zielenheil der Congoleezen ondernomen hebben.

« Na God bedankt te hebben voor de menigvuldige weldaden, waarmede hij ons gedurende deze laatste weken overladen heeft, moeten wij onze weldoeners van België dankzeggen voor de gebeden en edelmoedige aalmoezen, waarmede zij ons ter hulp kwamen.

Fr. De Hert, S. J.

II.

De kolonie van Sinte-Maria van Kimuenza.

Brief van den E. P. Van Hencxthoven, S. J.

29^en^ September 1893.

Eerwaarde Pater Provinciaal,

Gode zij dank, ik heb u niets dan goede tijdingen van onze missionarissen van Kwango mede te deelen; zij genieten alle eene uitmuntende gezondheid, en betrachten met vurigen ijver hunne apostolische werken. Onze voornaamste bezigheden bestaan voor het oogenblik en eerst en vooral, in het aanleeren der Congoleesche talen, wier kennis ons volstrekt noodzakelijk is om met vrucht het onderwijs te geven en de bekeering der inboorlingen te ondernemen; daarna, ten einde ons tegen hongersnood te vrijwaren, in het ontginnen en beplanten der omliggende landen.

De goede Broeder de Sadeleer, aan wien ik het beheer der landbouwzaken toevertrouwd heb, houdt het toezicht over onze jonge leerlingen en vrijgekochte zwarten, die hem moeten helpen om onzen toekomenden oogst in het regenseizoen te doen gelukken. Hij heeft met het zaaien en het planten eenen aanvang gemaakt, en denkt, dat wij binnen drie of vier maanden (December-Januari) reeds wat bergrijst en maïs zullen kunnen opdoen; een weinig later hopen wij onzen voorraad aardnoten-olie in te zamelen; eindelijk, na zes maanden, oogsten wij onze eerste zoete pataten in. Ik verheug er mij bij voorbaat over, niet zoozeer voor ons zelven als voor onze zwarte kinderen. Deze arme kleinen zijn tegenwoordig gedwongen zich uitsluitend te voeden met manioc-brood. Wij trachten nu en dan eene banaan, eene handvol maïs of een stukje visch er bij te voegen, maar het is toch zoo weinig. Velen nochtans dienen een versterkenden voedingsregel te volgen want meestendeels komen zij tot ons in een zeer gevorderden staat van bloedarmoede of lijdend aan den bestendigen rooden loop. Ook heerscht er eene groote sterfte onder hen. Gedurende deze Septembermaand hebben wij reeds vier van onze negertjes verloren; drie hunner konden gelukkigerwijze gedoopt worden. Laat ons hopen, dat deze eerstelingen van onze kolonie de belangen hunner ongelukkige stamgenooten in den hemel bij onzen Heer Jesus-Christus krachtdadig zullen voorstaan.

Onze voorraad van Europeesche ingelegde eetwaren is sedert lang uitgeput; vleesch en visch zijn voor het oogenblik, zeer zeldzaam in onze omstreken en worden aan betrekkelijk hooge prijzen verkocht. Zonder de dienstvaardigheid van kapitein Richard, overste van het onderrichtingskamp van Kinchassa, zouden wij geheel en al van Europeesche gewassen beroofd zijn, maar deze uitmuntende landbouwkundige heeft de goedheid ons wekelijks twee tot drie karrevrachten vruchten en groenten uit zijne hovingen te zenden, waarvoor wij hem de grootste dankbaarheid verschuldigd zijn. In weerwil nochtans van dezen toevoer verkeeren wij in een bekrompen toestand, die mettertijd veranderen zal.

Wij hebben eene weide aangelegd voor het aankweeken van hoornvee, welke later, aan ons en onze kinderen vleesch in overvloed zal verschaffen : eene uitgestrekte vallei, welke zich op een twintigtal minuten van ons huis bevindt en waar talrijke kudden kunnen grazen, kwam ons daarbij wel van pas. Deze week zijn wij begonnen aldaar een hoenderhok, stallingen en een wachthuisje te bouwen voor den toeziener dien de heer Commissaris ons beloofd heeft te zenden, en die in het veefokken zeer bedreven schijnt te zijn. Dit alles zal ons tamelijk zware geldelijke opofferingen kosten, maar zij schijnen mij volstrekt noodzakelijk toe voor de toekomst, voor het onderhoud en voor het onderricht onzer kweekelingen. Ten andere, deze uitgaven, met overleg en vooruitzicht gedaan, zullen eens, met Gods zegen, een winstgevend kapitaal vormen, dat de kolonie van Kimuenza in staat zal stellen niet alleen in haar eigen onderhoud te voorzien, maar zelfs de toekomstige missiehuizen ter hulp te komen. Het zal het werk van eenige jaren zijn, want wij moeten langzaam en zeker te werk gaan: *chi va piano va sano* (1).

Bij deze gelegenheid bid ik u de missionarissen, die in den loop van het aanstaande jaar zullen vertrekken, te verzoeken eenige huisdieren uit Europa, van de Canarische eilanden of van elders te willen medebrengen ; die zouden ons hier hoogst nuttig zijn. Een koppel ezels, bij voorbeeld, zou ons groote diensten bewijzen in het bebouwen van onze akkers en in het dragen en vervoeren van onze voortbrengselen ; idem een koppel kortharige wachthonden zouden voortreffelijk op onze boerderij de rol van Cerberus vervullen ; duiven, konijnen eenden, kalkoenen en ander pluimgedierte zouden insgelijks onze hoeve kunnen komen bevolken. In alle geval, men kan het eens be-

1. Die langzaam gaat, gaat zeker.

proeven,en indien de uitslag aan de verwachtingen beantwoordt, zal het ons tot groot voordeel strekken en de voeding der inboorlingen er veel bij winnen, want gelijk gij weet, Eerw. Pater, is die voeding, in den tegenwoordigen staat van onbeschaafdheid,waarin Congo zich bevindt, zeer ellendig en gebrekkig. Later zal men ons zeer dankbaar zijn, indien wij erin slagen eenige diersoorten uit andere landen in te voeren en alhier inheemsch te maken. Indien er in Midden-Afrika meer vleesch voorhanden was, zouden de inboorlingen minder geneigd zijn zich met menschenvleesch te voeden, en met Gods hulp zou deze afschuwelijke gewoonte langzamerhand uit onze schoone kolonie verdwijnen.

Vóór een paar dagen hadden wij de eer eenen onzer landgenooten aan onze tafel te hebben ; ongelukkig moest hij met onzen alledaagschen kost tevreden zijn; het was de heer Charmanne, algemeen bestuurder van den ijzeren weg van Matadi en Leopoldville, die de omstreken van Kimuenza doorreisde om voor goed de lijn af te bakenen,voor welke men tot hiertoe slechts de voorloopige werkzaamheden had uit gevoerd. Deze oude vriend van onzen diepbetreurden Pater Dumont had de goedheid eenigen tijd in ons gezelschap door te brengen, en het deed ons leed hem niet beter te kunnen ontvangen.

Deze uitmuntende en moedige ingenieur heeft ons verzekerd, dat men tegenwoordig de voltooiing der lijn zeer bespoedigt. Wanneer deze eens voleindigd zijn zal, hopen wij regelmatig iedere week onze brieven uit Belgie te ontvangen, en wij, van onzen kant, zullen in staat zijn u meer van onze tijdingen op te zenden.

In die hoop, Eerwaarde Pater, biedt de gemeente van Ste-Maria van Kimuenza u hare hartelijke en eerbiedige groetenissen aan en beveelt zich in uwe gebeden.

Em. Van Hencxthoven, S. J.

III.

Wij ontleenen nog aan het *Bulletin mensuel des missions belges de la congrégation de Jésus*, eenen brief van Pater Ed. Liagre, die zeer belangrijke bijzonderheden bevat.

Ste Maria van Kimuenza, bij Leopoldville,

4^en^ October 1893.

Eerwaarde Pater Provinciaal,

De gebouwen. — Onze kolonie voor jonge negers gaat stillekens haren gang ; wij gewennen ons van dag tot dag meer en meer aan onze bedieningen, welke in Afrika om duizend en meer redenen, zeer van die in Europa verschillen. Maar gelijk de H. Paulus « *omnibus omnia factus* » moet men zich alles voor allen maken.

Onze gebouwen, of beter, onze herbouwingen — want zooals ik u geschreven heb, richten wij hier te Kimuenza ons te Kibangu uiteengenomen houten huis weder op — gaan zoo spoedig niet vooruit als wij het wel wenschen zouden. De schuld daaraan ligt aan de inboorlingen van Mpala en Mayala. De negers dezer twee naburige dorpen hadden, evenals die van Kimuenza, zich verbonden tot het leveren, in een tijdsverloop van twaalf dagen, van 600 bundels dekriet of stroo aan 5 mitakos den bundel, op boete van 5 mitakos voor ieder niet op tijd geleverden bundel. Niettegenstaande deze onaangenaamheden is een gedeelte van ons missiehuis onder dak, en ik bewoon er eene kamer waar ik droog ben; de kapel is insgelijks onder dak. Alhoewel wij de bouwstoffen die van Kibangu overgebracht zijn benuttigd hebben, zijn nochtans eenige veranderingen gedaan aan de schikking van ons gebouw. In plaats van den hoefijzervorm te behouden, hebben wij nu een rechthoek van 20 meters lengte op 8 meters breedte. Eene verandah, met uitsprong van 1,50 meter omgeeft de vier zijden van het gebouw, derwijze dat de zonnestralen onze kamers niet kunnen bereiken.

Het hnis is gebouwd op houten palen, maar wijl de grond van het Noord-Westen naar het Zuid-Oosten in glooiing afloopt, en de pijlers welke het gebouw aan den kant van de eetzaal ondersteunen zich 1,40 boven den grond verheffen, was men genoodzaakt, wilde men de pilaren die de kapel ondersteunen, niet geheel en al bedelven, aan deze zijde de aarde weg te ruimen ; zoodoende hebben wij een houten

Het Tanganikameer.

bevloering kunnen leggen en hebben wij niet meer, zooals te Kibangu, zand voor grondvloer.

De afschutsels der kamers binnenshuis bestaan niet meer gelijk weleer uit planken, — deze zijn gebruikt moeten worden voor de bevloering, — maar enkel uit matten aan staanders vastgenageld ; en waarlijk, zulks is nog zoo slecht niet ; in afwachting dat wij ons planken aanschaffen kunnen om ze te vervangen, hebben wij daarover niet te klagen. Deze matten-beschotten gaan niet hooger dan tot aan het begin van het dak, zoodanig dat al de vertrekken van boven in verbinding zijn, en de lucht boven onze hoofden vrij rondstroomt. Onze kamers hebben geene zoldering en van den vloer kunnen wij het timmerwerk van het dak bewonderen zonder gedwongen te zijn naar den zolder te klimmen, die overigens niet meer bestaat als de eerste verdieping en de daaropvolgende.

Elk der zes kamers heeft eene opening, een vierkanten meter groot, waardoor men het licht ontvangt en welke men sluit door middel van twee kleine blinden. Misschien zal ons toekomstig missiehuis wel van vensters voorzien zijn, want zooals het nu is heeft het stof vrijen ingang in onze vertrekken ; zoo nauw zien wij evenwel niet.

De kapel heeft drie vensters, de eetzaal drie vensters en twee deuren.

Wanneer het huis zal voltrokken zijn, zal P. de Meulemeester er eene lichtteekening van nemen, en ik zal zorg dragen u eene proef op te sturen.

Van de eetzaal uit, of liever van de verandah uit, welke er vóór staat, zal men een heerlijk uitzicht hebben op de vallei der Lukaya, eene kleine bijrivier der Djili.

Die vallei was dezen morgen in een dikken mist gehuld en had het voorkomen van een onmetelijk meer boven welks waterspiegel zich hier en daar eenige eilandjes vertoonden. Deze eilandjes waren de kroonen van de boomen, welke zich op de toppen der omliggende heuvelen verheffen. Het was een prachtig schouwspel.

De bewoners. — Onze kolonie van Ste-Maria van Kimuenza telt tegenwoordig 118 inwoners, te weten : 18 blanken, 17 vrijgemaakte zwarten, 12 bangala's, 2 neger-timmerlieden van de kust, 2 inlandsche soldaten met hunne vrouwen en de 85 kinderen ons door den Staat toevertrouwd.

Dit laatste getal is echter door het wegloopen van vier pas aangekomen kinderen, zondag omtrent den avond, tot op 81 gedaald. Dit wegloopen van kinderen en van volwassen personen uit onze ko-

lonie is, evenmin als te Kinchassa en Leopoldville, geene zeldzame gebeurtenis. Het verlangen naar een wild leven en de ingeboren trek naar niets doen zijn de voornaamste drijfveeren dier ontvluchtingen. Dikwijls worden de kinderen door de inwoners der omstreken naar het missiehuis teruggebracht : somwijlen ook worden zij op sommige dorpen gevat om bij de eerste gelegenheid verkocht te worden ; vallen zij in de handen van menscheneters, dan worden zij gemest en men speelt ze maar binnen ; indien de koopers geen menscheneters zijn, worden zij als huisslaven gebezigd ; in dit geval werken zij voor hunne meesters en staan hun de helft af van hetgeen zij winnen. Deze slavernij is tamelijk zacht en zeer verschillend van den ellendigen toestand der ongelukkigen die door de Araben der kust gevangen genomen worden.

In onze omstreken zijn er uitermate veel huisslaven, zoodanig zelfs dat zekere opperhoofden van vlekken en gehuchten plichten van dienstbaarheid jegens andere opperhoofden te vervullen hebben. Kortom mannen van vrijen stand zijn in de dorpen van ons rechtsgebied zeer zeldzaam.

De lieden van ons dorp, de mannen zoowel als de vrouwen, dragen allen hetzelfde haartooisel. Zij scheren zich geheel het hoofd kaal, en laten enkel eene vlecht op het bovengedeelte van den schedel, welke zij meesterlijk in een bosje opschikken.

Behalve het stuk stof rond de lenden, dragen de mannen nog een wijden mantel, welken ik niet beter kan vergelijken dan met de romeinsche toga ; zij hangen zich dit overkleed om de schouders gelijk de Ouden, en wel met eene deftigheid, welke de senatoren van Rome niet zou misstaan hebben. De personen van aanzien laten zelfs het onderdeel tusschen de beenen heen op den grond slepen. Gelijk gij ziet zal de Europeesche sleep in Afrika niet moeten ingevoerd worden, wanneer dit werelddeel eens tot de beschaving zal gekomen zijn.

Tot nu toe hebben wij geene stortregens gehad, eerst na eene maand zullen zij beginnen te vallen. De zon schiet loodrecht hare stralen op ons hoofd, zoodat wij 's middags geene schaduw hebben. Ik verneem door de dagbladen, dat gij in België een zeer heeten zomer hebt gehad : ongetwijfeld viel de hitte u lastiger dan aan ons. Leve de witte kleederen ; 't is waar, zij zijn spoedig vuil, maar koel en licht.

Nu zal ik u zeggen hoe het staat met de lessen, die ik in de kunst van huishouden moet geven. Huishoudelijke scholen zouden hier wel noodig zijn. De vrouwen van Kimuenza wasschen het linnen zeer

slecht en gebruiken daarbij ongelooflijk veel zeep, zoodat ik gedwongen was het wasschen naar de in België gebruikelijke manier aan eenige van onze kinderen aan te leeren : den dag voor de wasch het linnen in de week zetten, inzeepen, koken en wasschen. Onze kleine zwarten beginnen er zich goed aan te verstaan; maar nu zal ik hun ook het strijken moeten leeren. Dat doet u genoegzaam verstaan, dat ik geene gelegenheid heb om Demosthenes, Cicero of Bossuet uit te leggen. Ik heb eveneens aan mijne jongens eenige lessen moeten geven in het maken van saus, in het stoven en bereiden van eenige alledaagsche spijzen : daar evenwel mijne kennissen in de kookkunst zeer beperkt zijn, heb ik het onderricht in dit vak aan Broeder Gillet toevertrouwd, die voor een meester kok mag doorgaan.

De kapel. — Verleden Zondag, 1en October, hebben wij voor de eerste maal het geluk gehad het Allerhoogwaardigste in onze kapel te bewaren; maar het was maar voor één dag, en dat zal zoo blijven zoolang de kapel niet onder dak is. De E. P. Overste heeft te dezer gelegenheid onzen kruisweg gewijd, en 's namiddags zongen wij ons eerste plechtige lof : ongelukkig hadden wij geen wierookvat, daar de kist waarin het zich bevindt, nog niet aangekomen is. Ik heb eene humerale vervaardigd uit eenige ellen *americani*, eene witte stof, welke de zwarten, waarschijnlijk uit voorliefde voor kleurverschil, in groote hoeveelheid koopen.

Nog een woord over onze kapel. Aan den ingang van het koor heb ik gordijnen in roode stof met teekeningen gehangen : slingersnoeren, uit dezelfde stof vervaardigd, hangen tusschen de gordijnen. De houten beschotten zijn verborgen onder eenige roode beddedekens en onderaan bekleed met eene streep van de hooger vermelde gordijnstof. De stof heeft wel door het water een weinig van hare frischheid verloren, maar voor Congo is het nog zoo kwaad niet.

Heden nog moet ik aan Mgr Augouard, te Brazzaville, schrijven, en de dag spoedt ten einde. Ik haast mij dus, E. P. Provinciaal, u vaarwel te zeggen en u in naam van al de leden der gemeente van Kimuenza de uitdrukking onzer gevoelens van eerbied en liefde aan te bieden.

ED. LIAGRE, S. J.

VIJFDE HOOFDSTUK.

De Belgische Trappisten in Congo.

NAAR het voorbeeld van zijnen grootvader Lodewijk Filips, die, niettegenstaande alle hinderpalen, de abdij van Staoueli, in Algiers, stichtte, en indachtig dat het de zonen van den H. Bernardus waren, die de schoonste en rijkste gewesten van het tegenwoordig beschaafde Europa aan de germaansche barbaarschheid onttrokken, vatte Koning Leopold het edelmoedig voornemen op deze landbouwende monniken in de bosschen en wildernissen van Afrika te vestigen.

De monniken van Westmalle hebben die zware en glorierijke zending aanvaard. De E. P. Jozef, een bekwaam landbouwkundige (door Z. E. den Kardinaal Goossens tot de waardigheid van abt verheven), een ander Pater en twee Broeders van het klooster van Westmalle gingen den 6^{en} April 1894 te Antwerpen scheep. De Paters zijn niet onbewust van hetgeen hen in de brandende streken van het zwarte vasteland te wachten staat: alles zal daar voor hen nieuw zijn: de grond, de luchtgesteldheid, de natuur, het plantenrijk, de vruchten, de verschillende voortbrengselen, de taal en de zeden der inboorlingen.

Met den zegen des Heeren en de edelmoedige medewerking van allen, die het groote werk van Koning Leopold genegen zijn, verhopen zij nochtans, in het rechtsgebied van den Evenaar, dicht bij Coquilhatville, de kolonie van Bamania tot stand te brengen en voor de omliggende gewesten een dier uitgangspunten te scheppen van beschaving, van zedelijk en stoffelijk welzijn, welker weldoende invloed zich verre zal doen gevoelen. De Paters kunnen reeds hun voordeel trekken uit de landbouwkundige proeven, met zoo goeden uitslag door de staatsbeambten en onze andere landgenooten ondernomen.

Aldus zullen zij de schoone en talrijke kudden hoornvee, op het eiland Mateba gewonnen, kunnen bezichtigen; zij zullen, te Kinchassa, in de nabijheid van den Poel, de prachtige koffijplantaadjes en andere kweekerijen van europeesche of inlandsche gewassen, door den bevelhebber Richard aangelegd, bewonderen; in het voorbijgaan zullen zij niet nalaten een bezoek te brengen aan de landbouwkolonie van Kimuenza aan de PP. Jezuïeten toevertrouwd.

De verwachtingen. — De reeds bevredigende uitslagen, de snelle vooruitgang te midden der Afrikaansche barbaarschheid geven ons de gegronde hoop, dat ook daar de PP. Trappisten alle hinderpalen zullen te boven komen, die zij in hun tegelijk maatschappelijk en godsdienstig werk zullen ontmoeten.

Met Gods zegen, welke, wij twijfelen er niet aan, hun rijkelijk zal geschonken worden, zullen zich, binnen eenige jaren rond de nieuwe Congoleesche abdij van N' Tampa, die eene modelhoeve geworden is en tot een ander *Staoueli* of *Mariahill* aangegroeid, talrijke christen dorpen van Wamboutous en Batekes komen scharen. Het voorbeeld der PP. Trappisten zal misschien eenige Belgische landverhuizers aanzetten om zich als kolonisten in hunne nabijheid te vestigen en hun voordeel uit de opgedane ondervinding der monniken te trekken. Eens dat de Paters de inboorlingen den akkerbouw aangeleerd zullen hebben, is het niet onmogelijk, dat, naar het voorbeeld der oude planters der Antillen, eenige moedige en ervarene Belgische geldbezitters, naar Congo zullen oversteken om aldaar plantaadjes aan te leggen, welke weldra in bloei en rijkdom zullen kunnen wedijveren met die der PP. Trappisten, wier wijze van bebouwen en belanglooze raadgevingen zij zullen hebben gevolgd.

In alle geval, — en dit is, volgens de opmerking van eenen staatsman, een der gewichtigste punten welke men, bij de stichtingen van kloostergemeenten onder de wilde en afgodische volken, uit het oog niet mag verliezen — zal de tegenwoordigheid van deze heldhaftige monniken, die aan allen het voorbeeld der verhevenste en moeilijkste deugden geven, de blanken, die geroepen zijn om deze gewesten te bestieren en uit te baten, aan het gevaar doen ontsnappen van, gelijk weleer de oude bezitters der Afrikaansche kolonieën, de voorschriften der zedelijkheid, der rechtvaardigheid en der naastenliefde uit het oog te verliezen. « Eene nieuwe maatschappij, zegt de H. de Corcelle, vraagt, indien het mogelijk is, eene strengere zedeleer dan die der oude uit wier schoot zij haren oorsprong nam, voornamelijk indien zij met lager staande volkeren in aanraking komt ; want zeer dikwijls, in plaats van deze tot zich te verheffen, daalt zij zelf tot hunnen verlaagden toestand. »

De verderfelijke gevolgen van deze betrekkingen met gezonken rassen hebben ten allen tijde de aandacht van de geschiedschrijvers der overzeesche tochten en koloniale stichtingen getroffen. Hoe dikwijls heeft het geloof der kruisvaarders zelf niet schipbreuk geleden ?

Te dikwijls zag men hen de gebruiken der oostersche volken aannemen, ja zelfs soms de gemakkelijke leerstelsels van den Koran volgen. En de Portugeezen, in Congo en in de Indieën, hoe vaak gaven zij niet aan de inboorlingen de betreurenswaardigste voorbeelden, en verloochenden door hun gedrag het geloof, welk zij uitwendig schenen te belijden en voor te staan?

Om dit ongeluk van onze groote Afrikaansche kolonie af te weren, en te voorkomen dat onze Belgen eens aan de wilde Congoleezen gelijk worden, is een der voornaamste middelen zonder twijfel de christen zedeleer door blanken en zwarten te doen eerbiedigen, en daartoe zal men geraken door het stichten van talrijke en vurige kloostergemeenten, door het oprichten van groote akkerbouwende abdijen, wier inwoners niet alleenlijk den onvruchtbaren grond zullen bebouwen, maar tevens zorg dragen om de kolonisten vruchten van zaligheid te doen voortbrengen. Gelijk de H. F. de Corcelle aan den H. Villemain, minister van openbaar onderwijs, schreef, « moet men aannemen dat de in 't oog vallende voorbeelden van boetvaardig en gestreng leven, van onbaatzuchtigheid en naastenliefde, door de landbouwende gemeenten gegeven, eindigen zullen met de gemoederen der Araben te treffen en een heilzamen invloed op de Europeanen zelf uit te oefenen. Ook toen de Fransche afgevaardigde den maarschalk Bugeaud dringend verzocht de Trappisten te Staoueli te vestigen, zegde hij hem: « Ik bid u, haast u dit druppeltje van heiligheid in het Afrikaansche hol toe te laten ».

(Précis historiques.)

En dit dient gezegd van al de koloniale gestichten welke men tegenwoordig in het binnenland van Afrika aantreft.

Indien de Engelsche kolonieën doorgaans in bloeienden toestand verkeeren, is het omdat men er den godsdienst in eer houdt. Nergens genieten de Katholieke zendelingen meer vrijheid, meer achting en welwillendheid, nergens oefenen zij meer invloed uit dan in de Britsche bezittingen. Dit moeten wij tot de eer der Engelschen getuigen, en ons behoort het hun voorbeeld na te volgen.

Kort overzicht van den tegenwoordigen toestand der Katholieke zendingen.

Het werk der katholieke zendingen van den onafhankelijken Congostaat, gesticht te Leuven den 19en November 1887, met de hooge goedkeuring der Belgische en Congoleesche bisschoppen, onder het eervoorzitterschap van Mgr den Rector Magnificus der hoogeschool, heeft onlangs het eerste nummer van zijn *Maandelijksch Bulletijn* uitgegeven.

Ziehier met de dagteekening der stichting de lijst der katholieke Belgische zendingen, welke zich aan het bekeeringswerk van Congo toewijden.

1° *De Congregatie van Scheut.* Aan haar is het Apostolisch Vicariaat van den Congostaat bij Apostolische breve van den 11en Mei 1888 toevertrouwd.

2° *De Zendingen der Witte Paters*, wier aankomst in Congo van 1880 dagteekent (Apostolisch Vicariaat van Opper-Congo).

3° *Het werk van Matadi*, gesticht door de *Gentsche geestelijkheid*, en welk voor de eerste maal in November-December 1891 eenige priesters en religieuzen naar Afrika zond (parochiën van Boma en Matadi, tegenwoordig bestuurd, de eerste door de PP. van Scheut, de tweede door de Redemptoristen).

4° *De Zending der PP. Trappisten*, gesticht in 1893, te Bamania, in de nabijheid van Coquilhatville, onder den evenaar.

5° *Die der PP. Jezuïeten*, in 1893 tot stand gebracht (Vicariaat van westelijk Kwango).

6° *Die der priesters van het Hart van Jezus*, van Clairefontaine (Aarlen) opgericht in 1897 ; missiehuis aan de Stanley-Falls.

7° *De Zending der Premonstratenser-Paters*, van Tongerloo, gesticht in 1898 (Apostolische-prefektuur van Ouellé).

De Paters missionarissen hebben voor medehelpers de Broeders hunner Orden, alsook de Zusters van verschillende Congregatiën, welke voornamelijk met den ziekendienst der hospitalen en het onderwijs in de kinderscholen van beider geslachten gelast zijn. Aldus heeft men :

8° De Zusters van Liefde, van Gent, zoogezegde Witte Zusters, medehelpsters der PP. van Scheut.

9° De Zusters van O. L. Vrouw, van Namen, medehelpsters der PP. Jezuïeten.

10° De Zusters Franciscanen, van Mechelen, medehelpsters der PP. van Scheut.

11° De Zusters missionarissen, van Berlaer (Lier), medehelpsters der Premonstratenser-Paters.

Eindelijk 12° De Witte Zusters, medehelpsters der Witte Paters.

In 't geheel zijn er tegenwoordig in Congo meer dan 150 katholieke Belgische zendelingen (Paters, Broeders en Zusters), bewonende 25 missiehuizen, met 2.000 leerlingen en bestierende meer dan 20.000 negers (gedoopten of geloofsleerlingen).

Deze uitslag is schoon voor een begin; ongelukkig ontbreken de werklieden, en het doet leed te moeten bestatigen dat de Protestantsche missionarissen van Engeland, Amerika en Zweden de Belgische zendelingen in getal overtreffen.

Bidden wij dan den Heer van den oogst, bidden wij de H. Maagd Maria, patrones van den onafhankelijken Congostaat talrijke en vurige werklieden te verwekken om het blijde nieuws in het zwarte vasteland aan te kondigen.

INHOUD.

Ie DEEL.

Baron Dhanis en de oorlog met de Araben.

Bladz.

Hoofdstuk I. Voorloopige toestand. Het Mahomedanismus. 11

Hoofdstuk II. Veldtocht in Manyema. 20

Moord van Lippens en Hodister, 21. — Veldtocht tegen Sefu en Moharra 23. — Inneming van Nyangwe en Kassongo, 25. — Ru maliza, 29. — Rumaliza verslagen, 37. — Onderwerping van Ra chid, 38.

Hoofdstuk III. Kapitein Chaltin in het binnenland. ... 39

Op de Lomami, 60. — Te Bena Kemba, 43. — Inneming van het Araabsche kamp van Tchari, 45. — Gevecht en inneming van Riba-Riba, 54. — Zegepraal aan de Stanley-Falls, 56.

Hoofdstuk IV. Terugkomst in België. 60

Gevolgen van den veldtocht, 41. — Feestelijk onthaal te Antwerpen en te Brussel, 61. — Doodenlijst : Ponthier, de Wouters d'Oplinter, 64. — Debruyn, 69. — luitenant Hodister, 70. — Emin-Pacha, 72.

IIe DEEL.

Kapitein Jacques en de Belgische krijgstochten tegen de slavenhandelaars.

Hoofdstuk I. Van België naar Tanganika. 76

De vier krijgstochten onder het bevel van luitenant Hincq, kapitein Jacques, luitenant Long, en kapitein Descamps, 77.— Vertrek van kapitein Jacques, 78. — Te Bagamoyo, 78. — Te Tabora, 83. — Te Karema, 84 — Ontmoeting van kapitein Joubert, 87.

Hoofdstuk II. De Oorlog aan het Tanganika-meer. ... 89

Opbouwing van Albertville, 91. — Jacques bij Rumaliza, 92. — Aankomst van Delcommune, 95. — Belegering der Araabsche boma ; mislukking, 96. — *Een kanon als 't u belieft*, 100.

Hoofdstuk III. Overwinning op de slavenhandelaars. ... 102

Aankomst van Duvivier en inneming der Araabsche boma, 102. — Toka-Toka op de vlucht, 104.— Aankomst van kapitein Descamps en der twee kanonnen, 109. — Aankomst van luitenant Long, 110.— Overwinning op Mouhina, 111.— De karavanen Descamps en Dhanis vereenigen zich, 112.

Bladz.

Hoofdstuk IV. Terugkomsi in België 116

Het afscheid van kapitein Jacques te Mpala, 116. — Terugkeer langs den Zambezis, Zanzibar, Suez en Parijs, 118. — Feestelijke ontvangst te Brussel en te Vielsalm, 119.

IIIe DEEL.

Alexander Delcommune en de verkenningstochten in Katanga tot bevordering van den koophandel.

Hoofdstuk I. De vier handelstochten. 127

Aanvoerders: De HH. Alexander Delcommune, luitenant Hodister, kapitein Stairs, kapitein Bia.

Hoofdstuk II. Ontdekkingstocht Delcommune. 129

Van Antwerpen naar Leopoldville, 129. — Aan de Stanley-Falls, 139. — Aan het Kassali-meer, 145. — Bunkeia, hoofdstad van Msiri, 147. — De bergpassen van Nzilo, hachelijke toestand, 150. — *Houra Tanganika!* 151. — Kapitein Joubert, 151. — Ter hulp van kapitein Jacques, 155. — Het Tanganika-meer, 157.

Hoofdstuk III. Terugkomst in België. 160

Van het Tanganika-meer naar Brussel, 160. — Wetenschappelijke uitslagen, 161. — Plechtige ontvangst te Brussel, 165. — De ingenieur Diderrich en de kleine Kalala, 167.

IVe DEEL.

De Katholieke belgische zendingen in Congo.

Hoofdstuk I. De Witte Paters aan het Tanganika-meer. 173

Overlijden van de PP. Vincke en Vanderstraeten, 176.

Hoofdstuk II. De Paters Zendelingen van Scheut in Congo. 179

Brief van P. Huberland, zijn dood, 183. — Doopsel van Ebeké, 188. — De school-kolonie van Nieuw-Antwerpen, 191. — Reis van Matadi naar Lusambo, 196.

Hoofdstuk III. De Liefdezusters in Congo. 205

Eerste vertrek, 205. — Brieven van Zuster Amalia, 208, en van Zuster Maria-Godelieve, 211.

Hoofdstuk IV. De Paters Jezuïeten en de Zusters van O. L. Vrouw in Kwango. 214

De reis, 219. — De kolonie van Sinte-Maria van Kimuenza, 221. — Brief van Pater Liagre, 224.

Hoofdstuk V. De Paters Trappisten in Congo. 230

BLADWIJZER DER PLATEN.

Bladz.

Leopold II, Oppergezagvoerder van den onafhankelijken Congostaat. 6

Luitenant baron Francis Dhanis, geboren te Londen, den 11 Maart 1862, de overwinnaar der Araben. 17

Bevelhebber Pieter Jozef Ponthier, geboren te Marche, den 4en Mei 1858, overleden in Congo, in 1893. 17

Algemeene kaart van Congo en van midden Afrika. 33

Een krijgspost in Congo. Inlandsche troepen onder het bevel van Belgische officieren. 49

Inlandsche opperhoofden tot eene bijeenkomst uitgenoodigd. 57

Doorwading eener rivier in Congo. 65

Kapitein Alphonse Jacques, geboren te Stavelot, in 1858, aanvoerder der eerste karavaan tot bestrijding van den slavenhandel. 73

Luitenant Hodister, geboren te Brussel in 1847, vermoord in Congo in 1892. 73

Kardinaal Lavigerie, primaat van Afrika, voorstander der tochten tot bestrijding van den slavenhandel, overleden te Algiers in 1892. 81

Zanguebar. — Gezicht op Bagamoyo, naar eene teekening van den E. P. Le Roy. 97

Kapitein Descamps, bevelhebber van den 4en tocht ondernomen tot bestrijding van den slavenhandel. 105

Luitenant Long, overste van den 3en tocht ondernomen tot bestrijding van den slavenhandel. 105

Kaart van Oostelijk Congo. Manyema en het Tanganika-meer, hoofdtooneel van den oorlog met de Araben. 121

Alexander Delcommune, geboren te Namen in 1855, aanvoerder van den verkenningstocht in Katanga. 126

Neder-Congo, de steden en de spoorbaan 126

Afrika. — De haven van Leopoldville aan den Stanley-Poel 137

De markt van Kassango, op den weg naar Leopoldville. 137

Kapitein Joubert ontmoet den bevelhebber Jacques en zijne gezellen Renier, Docquier en Vrithoff, aan het Tanganika-meer. 153

Kapitein Joubert, bevelhebber der troepen tot het bestrijden van den slavenhandel te Baudouinville vereenigd. 163

Bladz.

De jonge Antonius-Maria Kalala, door den H. Diderrich uit Congo medegebracht en in België gedoopt. 169

Coquilhatville na eene lichtteekening. 185

Nghila, opperhoofd van Kimuenza, en zijn gezin, naar eene lichtteekening. 193

De EE. PP. Jezuieten Bovy, en de Hert, de Zusters van O. L.Vrouw van Namen en de Broeders Van Houtte, de Sadeleer, Coppens en Henricy. 201

B. De Sadeleer. — B. Lombary. — B. Gellet. — B. Dumont. — P. Van Hencxthoven. — P. Liagre. — P. De Meulemeester. Eerste Belgische Jezuieten in Congo. 201

Gezicht der grot te Kikanda. 217

Liefdezusters van Gent op weg naar de bron om water te putten en naar het woud om brandhout te halen. 217

Het Tanganikameer... 225

Drukkerij Desclée, De Brouwer en Comp.

BINDING DEPT. JAN 21 1974

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DT
655
G6319

Gochet, Alexis Marie
Soldaten en missionarissen
in Congo

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 19 02 01 016 4